TIJDSCHRIFT VOOR PARAPSYCHOLOGIE

waarin opgenomen Mededeelingen van de Studievereeniging voor Psychical Research

gewijd aan de studie van het occultisme in zijn vollen omvang

Redactie: Dr. P. A. Dietz; Dr. W. H. C. Tenhaeft

> **Wer das Gesamtgebiet des „Okkultismus" und im besonderen das des Mediumismus nicht studiert hat, kennt sicher und wahrhaftig nur gerade die knappe Hälfte der Tatsachen und Probleme des menschlichen Daseins.**
>
> **Ir. F. Grunewald**

Nr. 1

6e Jaargang

(Nov. 1933)

mber 1934)

Uitgever: Emil Wegelin -- Eikenlaan 3 -- Bussum

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
0341 3736

Tijdschrift voor Parapsychologie

waarin opgenomen de Mededeelingen van de Studievereeniging voor „Psychical Research", gewijd aan de studie van het occultisme in zijn vollen omvang;

onder Redactie van Dr. P. A. DIETZ en Dr. W. H. C. TENHAEFF,

met medewerking van: Mej. Dr. R. A. BIEGEL, Dr. H. A. C. DENIER VAN DER GON, H. N. DE FREMERY, Dr. K. H. E. DE JONG, Prof. Dr. A. H. DE HARTOG, Prof. Dr. M. C. VAN MOURIK BROEKMAN, Ir. FELIX ORTT, J. J. POORTMAN, Dr. D. H. PRINS Jr., HARRY PRICE (Londen), Mr. C. P. VAN ROSSEM, Dr. RUDOLF TISCHNER (München), Dr. A. VLOEMANS, Dr. GERDA WALTHER, e. v. a.

Wer das Gesamtgebiet des „Okkultismus" und im besonderen das des Mediumismus nicht studiert hat, kennt sicher und wahrhaftig nur gerade die knappe Hälfte der Tatsachen und Probleme des menschlichen Daseins.

Ir. F. Grunewald

6e Jaargang

Uitgever: Emil Wegelin - Eikenlaan 3 - Bussum

INHOUD.

BESPROKEN BOEKEN.

De met * gemerkte artikelen vallen onder: Mededeelingen S. P. R.

Bij den zesden jaargang.

Met de verschijning van dit nummer gaat dit tijdschrift zijn zesden jaargang in...

Vijf jaren zijn verloopen sinds onze eerste aflevering verscheen.

Wij mogen met vreugde constateeren dat ons tijdschrift zich in den loop dezer jaren vele vrienden heeft gemaakt. Wij hopen, dat in de thans komende jaren dit aantal steeds grooter zal worden, en dat dit zal leiden tot een toename van het aantal abonnees en leden der S.P.R. Maar ook tot een uitbreiding van het aantal onzer vaste medewerkers.

Dit laatste mogen wij zeker verwachten, nu in Nederland de parapsychologie in de rij der aan de Academie gedoceerde wetenschappen is opgenomen.

Niets zal ons aangenamer zijn dan wanneer binnen afzienbaren tijd de bladzijden van dit tijdschrift zullen getuigen van den zelfstandigen arbeid op het gebied der parapsychologie van onze leerlingen, die dan tot onze medewerkers geworden zullen zijn.

Dan zullen wij niet meer het soms zoo beklemmende gevoel hebben dat het op dit gebied in Nederland nog zoo geheel op enkelen aankomt.

Eerst wanneer wij gekomen zullen zijn tot de vorming van een veel grootere vaste kern van medewerkers, die in latere jaren in staat zullen zijn onze taak over te nemen en verder te bouwen, zullen wij ons gerust gevoelen. Dan zullen wij zelf onze handen ook wat meer vrij krijgen voor allerlei arbeid, waar wij thans niet aan toe kunnen komen, omdat de arbeid, verbonden aan het redigeeren van een tijdschrift gelijk dit, zeer veel tijd vergt.

Wij zouden gaarne nog zooveel meer willen doen in het belang van een tak van wetenschap, die ons lief is en waarvan wij grootsche verwachtingen hebben voor de toekomst, wanneer psychologen, filosofen en theologen — meer dan dit nog tot op heden het geval is — de parapsychologie zullen gaan erkennen als een voor hen onmisbare hulpwetenschap. Maar daarvoor moet — zooals reeds gezegd — het aantal onzer medewerkers belangrijk worden uitgebreid. Wij zijn dankbaar voor de medewerking welke wij reeds van onderscheidene van hen, wier namen in de lijst der medewerkers vermeld staan, mochten ondervinden en dit te meer, waar al deze arbeid con amore geschiedt, en vertrouwen dat zij ons ook in de komende jaren met hun bijdragen zullen steunen.

Zoo gaan wij dan met vertrouwen den zesden jaargang in.

REDACTIE.

Mededeelingen der S. P. R.

DRIESCH EN HET ONSTERFELIJKHEIDSPROBLEEM
door Dr. HERMAN WOLF. (1)

„Het vraagstuk van het voortbestaan blijft het hoofdprobleem van alle wetenschap, al mogen ook onze officieele wijsgeeren en psychologen een grooten boog er om heen maken en doen alsof ze er niets van zien." Deze woorden van Driesch bewijzen de groote waarde en beteekenis, die hij hecht aan het probleem, waarmede wij ons hier bezig zullen houden.

We willen uitgaande van zijn werken : „Die Philosophie des Organischen", „Wirklichkeitslehre" en „der Mensch und die Welt", aantoonen hoe Driesch tot zijn leer van het voortbestaan is gekomen en hoe uit zijn laatste werk „Parapsychologie" blijkt, welke beteekenis hij aan het onderzoek der zoogen. „occulte" verschijnselen, in verband met het vraagstuk van het voortbestaan, toekent.

We zullen ons eerst duidelijk moeten maken, waarom Driesch zich evenals Bergson, „dualist" noemt (2).

DRIESCH onderscheidt twee geheel verschillende rijken der werkelijkheid. Er gaat a. h. w. een groote snede door de geheele natuur. Er zijn gebeurtenissen, die „aan" dingen plaats hebben en die herleid kunnen worden tot de werkzaamheid van laatste deelen, de atomen, m a a r e r i s o o k e e n w e r k e l i j k h e i d, w a a r b i j d a t n i e t m o g e l i j k i s. In het tweede geval moet de wetenschap „totaliseerende" krachten naast die der natuur en scheikunde, die in de eerstgenoemde wereld van gebeurtenissen werkzaam zijn, aannemen. „Totaliseerende" krachten noemt DRIESCH die krachten, die in al wat leven is werkzaam zijn, die zich dus in elk organisme openbaren en die tot een geheel, een „Ganzheit", maken.

DRIESCH onderscheidt de natuur als s o m van dingen en de natuur als t o t a l i t e i t, als „Ganzheit".

Een som van dingen is een levenlooze hoop van voorwerpen, bijv. een massa steenen. Deze kunnen opgeteld worden, ze kunnen in hun bepaalde verhouding tot elkaar beschreven worden. Alle sommen in de levenlooze natuur zijn aldus te berekenen en men behoeft (althans volgens de oude „klassieke" physica) slechts de ligging der atomen, de snelheid en de wet van hun invloed op elkaar te kennen om de constellatie van iedere som of hoop van dingen vooraf te kunnen berekenen en daarom kan men in zekeren zin op het gebied van het levenlooze de toekomt voorspellen, gelijk LAPLACE zich dat voorstelt, omdat men daarvoor over de kennis van de wetten en de constellatie van het op een bepaald oogenblik werkzame beschikt. Dus het feit van het bestaan van „sommen", „massa's", „hoopen" is volgens DRIESCH het kenschet-

(1) Voordracht gehouden op 30-4-1933 voor de leden der S. P. R.

(2) Zie : „Der Mensch und die Welt", Leipzig 1928 en mijn: „Inleiding in de wijsbegeerte", Leiden, 1931, blz. 127 v.v.

sende voor de leven l o o z e natuur, waarin het mechanisch wetmatige geldt en waar men wel e e n h e d e n, m a a r g e e n t o t a l i t e i t e n vindt.

Deze vindt men volgens DRIESCH slechts in de levende natuur, waar niet meer de wet der oorzakelijkheid in s t r e n g m e c h a n i s t i s c h e n z i n g e l d t, m a a r w a a r a n d e r e k r a c h t e n i n h e t m e c h a n i s c h - c a u s a l e g e b e u r e n i n g r i j p e n a l s l e i d e n d e, d o e l s t e l l e n d e e n r i c h t i n g g e v e n d e, d u s t e l e o l o g i s c h e. DRIESCH spreekt daarom van de autonomie, de zelfstandigheid van het Leven, omdat hij er van overtuigd is, dat het leven niet „opgaat" in scheikundig, natuurkundig en mathematisch te berekenen processen, maar dat het leven iets eigenaardigs en niet verder verklaarbaars vertoont, dat het een eigen wetmatigheid bezit. DRIESCH meent dat te kunnen bewijzen uit de proeven, die hij o.a. met dierenembryos heeft gedaan.

DRIESCH experimenteerde met de kiemen van zeeëgels. Een ei van een zeeëgel is eerst een enkele eicel, die, zooals elke cel, bestaat uit protoplasma met een kern binnenin. Na de bevruchting gaat de eicel zich deelen, de daardoor ontstane cellen deelen zich weer enz., zoodat achtereenvolgens het 2-4-8-32-cellig stadium doorloopen wordt. Na eenigen tijd vormen de aldus ontstane cellen niet meer een aaneengesloten klompje, doch een bol (blastula) met een centrale holte (blastula-holte). De cellen heeten dan blastomeren. De blastula kan vrij in het zeewater rondzwemmen met behulp van trilharen, die zich aan de buitenzijde der cellen bevinden.

Na verloop van eenigen tijd komen er op een bepaalde plaats een aantal cellen in de holle ruimte der blastula; met elkaar vormen ze een weefsel, waaruit later het skelet van de larve zich ontwikkelt. Het geheel wordt „m e s e n c h y m" genoemd en waar dit ontstaat vormt zich spoedig de darm, die in den vorm van een lange, holle buis door de heele lengte van de larve heen groeit.

Nu moeten we ons nog duidelijk maken wat DRIESCH onder twee begrippen verstaat, die voor het verdere betoog van beslissende beteekenis zullen blijken.

Elk deel van een zich ontwikkelende kiem, die als eenheid gebouwd is en uit protoplasmacellen bestaat, noemt hij een (cellulair) „elementair orgaan" en het gebeuren, waaraan het zijn ontstaan heeft te danken heet een „elementair proces". Elementaire organen zijn de blastulawand, de ectoderm, het mesenchym enz. DRIESCH zegt nu, dat elk elementair orgaan a. h. w. een „lot" vóór zich heeft. Hij bedoelt dat elk orgaan, iedere cel in de kiem vóór zich een bepaalde taak ziet die vervuld moet worden. Dit noemt hij de „prospectieve", dus vooruitziende, schouwende beteekenis van elke cel en hiermee verbindt zich het belangrijkste van alle problemen omtrent het wezen van het leven.

I s d i t „v o o r u i t z i e n d e" i n d e k i e m c o n s t a n t o f v a r i a b e l, m. a. w. is het star en kan het steeds maar één bepaalde rol in de ontwikkeling van het organisme vervullen óf is het veranderlijk en kan het als het noodig is ook iets anders worden en dus zijn lot wijzigen? Als het eerste waar is, dan is elk organisme samengesteld a. h. w. uit een „mozaïek" van kleine onveranderlijke steentjes en als men een deel van deze steentjes weg zou nemen, dan zou dus een gebrekkig en verminkt, dus onvolledig exemplaar ontstaan. DRIESCH kon de onjuistheid van deze mozaïek-theorie bewijzen. Hij maakte twee of vier splitsingcellen van de zeeëgelkiem van elkaar los en zag nu tot zijn groote verrassing (want hij was eerst aanhanger van de mechanistische verklaring der levensverschijnselen geweest) dat in plaats van de verwachte verminkte, c o m p l e t e, m a a r k l e i n e r e z e e ë g e l s o n t s t o n d e n. Hiermee had hij bewezen, dat de prospectieve beteekenis der splitsingscellen veranderlijk is en d a t i n i e d e r e k i e m d e m o g e l i j k h e i d v o o r h a n d e n i s o m a l l e s t e k u n n e n w o r d e n w a t v o o r h e t g e h e e l n o o d i g i s. De potentie, dus de aanleg als m o g e l i j k h e i d is

tot op zekere hoogte voor alle kiemen dezelfde en hiermee is volgens DRIESCH het bewijs geleverd, dat het organisme geen machine is. Immers als dit zoo was, dan zou er een machine moeten worden aangenomen, die uit zich zelf bij wegname van enkele belangrijke deelen of bij beschadiging in staat is deze te vervangen of een geheel te worden van kleineren omvang dan het oorspronkelijk was en deze hypothese is als ondenkbaar, ja als onzinnig te beschouwen. DRIESCH, die nog vele andere proeven met zoogen. restitutie en „regeneratie" van organen heeft genomen, zegt dat voor hem elk organisme een „entelechie" is, dat beteekent immers volgens ARISTOTELES, dat elk organisme in de kiem het doel van de ontwikkeling als plan reeds in zich heeft en dat de wijze, waarop elk deel ontstaat, afgeleid moet worden uit het beginsel, dat alles wat zoowel in de natuur als in de kunst wordt, ontstaat door iets, wat alreede is en uit iets van gelijksoortigen aard.

DRIESCH meent de „autonomie van het leven" en het bestaan van echte teleologie te hebben bewezen.

Een machine kan zooals gezegd niet de grondslag van de biologische gebeurtenissen zijn. Want een machine is volgens DRIESCH een zuiver mechanische, voor bepaalde prestaties gebouwde, als som van dingen werkzame constructie. Men kan de embryos in willekeurige richtingen doorsnijden en telkens komt er dan een aantal kleinere, maar complete, totale organismen, „Ganzheiten", geen „sommen". Maar men kan ook een organisme opkweeken uit samengesmolten eieren en er ontstaat dan een „reus".

Er gaat dus volgens DRIESCH een breuk door de natuur, die deze verdeelt in die van de doode stoffelijke sommaties en die van de psychische levende „Ganzheiten".

DRIESCH onderscheidt nu verschillende trappen van het psychische, geestelijke :

1. Mijn lichaam — mijn ziel. De ziel, die ik mijn ziel noem is niet gelijk aan het bewuste ik ; het is een bijzonder gebied van het (onbewuste) op het ik betrokken „weten" ; in de ziel zijn krachten, die steeds nieuwe voorstellingen vermogen te scheppen en die deze aan mijn bewustzijn aanbieden. Ik kan eigenlijk niet zeggen, dat ik iets doe als ik over iets nadenk : neen, mijn „ziel" doet het en presenteert a. h. w. mij de resultaten van haar werkzaamheden in bewusten vorm. [Men zou ook kunnen beweren, dat men in plaats van te zeggen : ik leef veel beter kon zeggen : het leeft mij, d.w.z. de Entelechie als eenheid van alle onbewuste regenereerende en totaliseerende en richting aangevende processen en krachten is de bron van alle (onbewust groeiend) leven in mij.]

2. DRIESCH neemt nu verder aan, dat de ziel als „ganzmachende Faktor", in al wat leeft aanwezig moet worden gedacht. Evenals ten onzent ARIENS KAPPERS neemt hij het geheugen zelfs bij de laagste organismen aan. De totaliseerende, regenereerende factor in alle

organismen noemt hij „*een bijzondere vorm van het weten in het rijk van het werkelijke*"; dit werkelijke is voor DRIESCH tevens het metaphysische, omdat voor hem de aan de ervaarbare wereld ten grondslag liggende werkelijkheid er een van metaphysischen aard is. Dit „weten" is bij de organismen een instinct, zonder ervaring, waarbij de soort is gebaat en dus ook een soort „kennis", zij het dan niet, zooals bij ons, in rationeele vormen. (Hier blijkt weer een sterke overeenkomst tusschen BERGSON en DRIESCH.) DRIESCH vraagt nu verder, of ook de mechanische kant van de natuur, de somachtige materie met haar atomen uitdrukking van de geestelijke zijde van het werkelijke is. Hier is volgens hem echter geen sprake van totaliteit, dus van iets psychisch, zooals FECHNER en HEYMANS dit als het „an sich" der levenlooze natuur aannemen, maar alleen van *eenheid van werkingen* (bij de kristallen echter kan men volgens hem van „geometrische evenwichtsgestalten" spreken).

3. DRIESCH neemt nu verder een *bovenpersoonlijke totaliteit* aan. De totaliteit van het Leven in *alle* vormen is de wezenseenheid van *alle* organismen, die op de wijze der afstammingsleer genetisch met elkaar samenhangen; hoe deze samenhang gedacht moet worden, dat is volgens hem een mysterie.

Zeer belangrijk voor ons onderwerp is wat DRIESCH zegt over het verband tusschen *veelheid* en *eenheid*. Een organische eenheid kan tot een veelheid worden door het experiment, waarbij twee of vier der eerste cellen, waarin het organisme zich bij zijn ontwikkeling heeft gesplitst, van elkaar worden losgemaakt. We zien dan dat *elk van die cellen één compleet organisme wordt*; omgekeerd kan men, zooals reeds boven opgemerkt, een reus maken door twee eieren met gelijk gerichte assen te doen samensmelten. Maar dit geldt ook van de *ziel* van die organismen: waar er eerst één was zijn er nu schijnbaar meerdere: de entelechie, de totaliseerende kracht of energie schijnt in meerdere gesplitst; of omgekeerd: waar er eerst meerdere waren is er nu één. Er zijn dus overgangen van organische veelheden naar eenheden en omgekeerd, ook in het psychische. *Al wat subject-achtig en psychisch is wordt a.h.w. gevoed uit één groot reservoir en al naar de stoffelijke voorwaarden, waaraan het gebonden wordt, openbaart het zich in eenheden of veelheden.* Ook de pathologische bewustzijnssplitsingen,

die we soms waarnemen zijn volgens DRIESCH een bewijs voor de juistheid van zijn opvatting : hier is blijkbaar één lichaam en één ziel, maar met twee of meer subjecten, „ikken".

Ook in zijn „Philosophie des Organischen" (3) spreekt DRIESCH uitvoerig over het belangrijke probleem : is de entelechie deelbaar of niet deelbaar ? De entelechie, zoo luidt zijn conclusie, is niet deelbaar. Ze is niets iets „ruimtelijks", hoewel ze „in" de ruimte „inwerkt" („in den Raum hineinwirkt") Deelbaarheid kan slechts betrekking hebben op iets ruimtelijks ; de entelechie is derhalve niet in stukken te verdeelen ; met een Kantiaanschen term : ze is een intensieve grootheid. De entelechie is dus de zich in en als het individueele manifesteerende, zich verbijzonderende totaliteit ; het organisme waarin ze zich openbaart is dus niet identiek met de entelechie als zoodanig. DRIESCH noemt de Entelechie substantie, om daarmee het bestendige en identieke van haar wezen uit te drukken. Deze Entelechie wordt aldus voor hem een uiterst ingewikkeld, „intensief", menigvuldig, substantieel systeem van vermogens : ze schept den vorm, ze restitueert zich zelf en past zich aan, ze is in staat om nieuwe generaties voort te brengen in de voortplanting en ook de eventueel in haar voorkomende mutaties te bewerkstelligen. Entelechie als substantie is derhalve een aanwijzing voor een onmetelijk aantal toekomstige mogelijkheden van het organisme. Den oorsprong en het einde van het individueele leven echter kan DRIESCH niet aantoonen. Het eenige wat hij kan zeggen is dit : met het optreden van een nieuw individu begint een nieuwe manifestatie van de entelechie en met den dood houdt deze op. Wat ze vóór dien en nà dien is, kan DRIESCH niet met zekerheid zeggen. Maar toch heeft hij daarover zeer belangrijke hypothesen opgesteld die we straks zullen bespreken. Als er één entelechie als het metaphysische oerwezen van alle organismen is, waarom dan die ontzaglijke verkwisting van individuen, dat geheele spel van leven en dood ? DRIESCH tracht nu een oplossing van dit vraagstuk, dat eeuwen lang bekend is als het „universalienprobleem", te geven door aan te nemen, dat als er één alomvattende Entelechie bestaat, die zich al naar de omstandigheden zou kunnen veranderen, zoodat ze tot vele individueele (personale) entelechieën wordt, dat zij dan alle even „werkelijk" zijn ; de veelheid zou dan geen schijn zijn. Er zou een worden van het werkelijke op die wijze zijn, dat het metaphysi-

(3) Leipzig 1921, blz. 511 v.v.

sche wezen uit het tijdelooze in den toestand overgaat, dien wij „tijd" noemen. Deze overgang zou plaats vinden bij elke bevruchting of bij de kunstmatige splitsing van een organisme, dat zich vermag te herstellen. De vragen : wáárom verbindt zich de Entelechie als metaphysisch wezen met de materie? ; waarom geeft ze haar oertoestand aldus prijs ? ; deze vragen zijn alleen door een metaphysica van „hoogere orde" op te lossen ; hier opent zich het terrein der problemen van het Bovenpersoonlijke in zijn verhouding tot het persoonlijke.

In zijn „Wirklichkeitslehre" (4), die hij „ein metaphysischer Versuch" noemt, heeft DRIESCH een zeer belangrijk gedeelte aan de problemen van dood en voortbestaan gewijd.

We zullen eerst nagaan wat het voorloopig resultaat van zijn onderzoek in dit werk is.

Er is als essentieel materie in het algemeen aan te nemen. Deze valt uiteen in eindige „oerdingen" die zich wetmatig gedragen. In groote trekken is hun verdeeling toevallig te noemen ; maar in het rijk van het levenlooze zijn er zekere totaliteitstrekken (Ganzheitszüge), die in den meest groven vorm een bepaalde verdeeling van die materie aangeven.

Alles wat overigens in de natuur „totaliteitstrekken" vertoont, behoort tot het gebied van het organische, dat ons echter slechts toegankelijk is in het hier-nu-zoo-zijn van materie. De afzonderlijke persoon is a. h. w. het laatste „lid" van het gebied des levens en wel een lid, dat telkens in vele gevallen bestaat en in hooge mate als iets essentieels verschijnt. Toch spreekt DRIESCH ook van het Bovenpersoonlijke als totaliteit, deze gaat door de afzonderlijke totaliteiten a. h. w. heen. Ze bedient zich in elk afzonderlijk geval van de in het materieele zich „indrukkende" afzonderlijke personen of individualiteiten.

Het Ik-beleef-iets-bewust is volgens DRIESCH, gelijk voor DESCARTES het „Cogito ergo sum", een essentieele relatie binnen de natuur, een oerrelatie (Urbeziehung). „Het", (dat is het metaphysisch werkelijke), heeft besef van zich zelf, het bezit een bewust „weten".

De afzonderlijke bewust „wetende" persoon handelt door middel van zijn lichaam ; zijn actieve psyche is hier gebonden aan het lichamelijke. Dàt de „wetende" afzonderlijke „zielen" gebonden zijn aan levende lichamen, dat is volgens DRIESCH het raadsel van alle wijsbegeerte. Dit beperkte ge-

(4) Leipzig 1916 (tweede druk 1922).

b o n d e n - z ij n doet ons tevens het onvolmaakte, het ontoereikende beseffen. Het werkelijke is dus van zoodanigen aard, dat het een besef van zich zelf heeft in mij én in anderen die op mij gelijken. Er moet derhalve een b o v e n - p e r s o o n l j k e, m e t a p h y s i s c h e werkelijkheid worden geponeerd. De afzonderlijke individualiteit weet immers, dat ze deel uitmaakt van een werkelijkheid, die háár bijzonderen vorm van „weten" te boven gaat ; er is dus een ziel, slechts een deel er van is een b e w u s t- ik, dat weet dat het een deel is van een, dit beperkte bewustzijn overschrijdende, werkelijkheid, die als het b o v e n - b e w u s t e kan worden geponeerd. Aldus meent DRIESCH een vasten grondslag voor zijn verdere beschouwingen te hebben gevonden.

Wat is nu de D o o d ? Ik kan met zekerheid zeggen „dat i k , a l s u i t d r u k k i n g v a n m ij n z i e l, v ó ó r e e n b e p a a l d e n, e i n d i g e n t ij d e r n i e t w a s e n d a t n a m ij n d o o d i n e l k g e v a l d e n u b e s t a a n d e v o r m v a n m ij n z ij n, n i e t m e e r z a l b e s t a a n". Is het nu zinneloos te vragen of er na mijn dood of na den dood van alle menschen bij de vernietiging der aarde niet toch nog iets, een zijn in den een of anderen vorm „is", zoodat het i k - w e e t - i e t s — d.i. de oer-relatie in dit aardsche bestaan — i n d e n v o r m v a n e e n x - ij - z e l d e r s z a l v o o r t b e s t a a n? Is zulk een vraag zinneloos? Neen, antwoordt DRIESCH. Als we uitgaan van het h i e r - n u van deze werkelijkheid en dit als e i n d e l o o s zouden willen aannemen, dan komen we tot een eeuwigheid, die DRIESCH evenals FICHTE s e m p i t e r n i t a s, het altijddurende, noemt. Het werkelijke doet „uit" zich de afzonderlijke zielen „eeuwig" ontstaan. Ook na mijn dood zouden er dan „ikken" zijn ; maar, vraagt DRIESCH, als de aarde zal zijn vernietigd, is er dan ook niets ; immers, wij kennen toch slechts d e a a r d e als woonplaats van menschenzielen ? Op deze wijze komen we dus den tweespalt, waardoor we lijden, niet te boven. D e d o o d k a n e c h t e r „ d e p o o r t t o t d e m e t a p h y s i c a" g e n o e m d w o r d e n . Omdat de dood er i s en wij door het dualisme in elk opzicht lijden, mòeten we verder denken en zoeken. We moeten dus opnieuw vragen : w a t w a s i k v ó ó r m ij n a a n - h e t - l i c h a a m g e b o n d e n z ij n e n w a t z a l i k d a a r n a z ij n? Als mogelijk antwoord op deze vraag wil DRIESCH hier het spiritistische standpunt niet bij voorbaat uitsluiten. (We zullen zien, dat hij in zijn laatste werken veel positiever over het spiritisme spreekt.)

DRIESCH neemt nu drie mogelijkheden van het voortbestaan van het „ik-weet", of „ik beleef-iets-hier, nu-zoo", aan.

De eerste is deze : ik zou, zooals nu-hier, als een ik na den dood in den tijd verder kunnen leven. Mijn tijd na den dood zou zonder meer de voortzetting van den tijd, zooals wij dien nù kennen, zijn; ik zou dan echter een niet aan het lichaam gebonden individueele ziel, maar een „zuivere" individueele ziel zijn, met geheel andere vormen van het beleven en weten. Wellicht zou ik dan een tweeden dood beleven, die mij weer als ik, als afzonderlijke ziel zou laten bestaan. Door den dood zou ik slechts mijn ervaring, hoewel in andere vormen, voortzetten. Ik zou een rijker-worden aan ervaring beleven ; het werkelijke zou dan van een dusdanige geaardheid zijn, dat afzonderlijke zielen plotselinge sprongen met betrekking tot wat ze beleven zouden ervaren, zonder dat de continuïteit van tijd en worden voor hen zou worden onderbroken.

Aldus zou ik „eeuwig" kunnen leven, waarbij „eeuwigheid" niet aeternitas, doch sempiternitas zou beteekenen.

Maar, als het probleem aldus zou worden opgelost, zou toch nog het oerfeit van het lijden, de tweespalt, het dualisme van totaliteit en niet-totaliteit blijven bestaan. Als we herinnering aan dit lijden, ook in dien anderen toestand, moeten aannemen, dan blijft het probleem van den zin van dat lijden onopgelost, en zelfs al stel ik mij het leven na den dood als vrij van leed voor, dan sta ik toch nu nog midden in het leed.

Waarom is er geen toestand vrij van leed, nu en hier? Opnieuw wordt de metaphysische vraag gesteld : wat is de verhouding tusschen het van leed vrije zijn na den dood èn het aan het leed gekluisterd zijn tijdens het leven ?

Er bestaat evenwel een tweede mogelijkheid :

Ik ben na mijn dood als „wetend" wezen uitgebluscht ; ik ga zonder een spoor van herinnering, aan dat wat ik hier beleefd heb, in het Bovenpersoonlijke over. Zijn Ik is dan niet mijn ik. Maar weer treedt de vraag naar voren : wat is de verhouding tusschen mijn toestand nu en dit bovenpersoonlijke en wat is de beteekenis van die verhouding ?

Een derde mogelijkheid is ten slotte deze :

Ik ga in het Boven persoonlijke „op", maar weet dat ik er een deel van ben. Ik „ben" er nog na

mijn dood ; de tijd [5]) eindigt voor mij ; de dood is een worden in dat wat niet-tijd is, maar dat toch niet niets is. Evenwel ook hier moet weer de metaphysische vraag worden gesteld : wat is de verhouding tusschen deze twee toestanden ; waarom is er het aardsche met zijn gebrokenheid als er toch een niet-aardsch zijn, zonder tweespalt en verscheurdheid is ?

Het belangrijkste probleem, dat bij de overdenking van de onsterfelijkheid zich aan ons opdringt, is dat van de beteekenis van den tijd. Het is daarom niet verwonderlijk, dat ook DRIESCH in zijn „Ordnungslehre" zich de vraag stelt : wat is de tijd en welke beteekenis heeft hij voor het voortbestaan van het ik? Hij wijst er op, dat het niet is buitengesloten, dat bij dit voortbestaan de tijd niet behoeft te worden uitgeschakeld : het is immers denkbaar, dat „ik" er na mijn dood kan zijn, wel niet in de ruimte, maar toch voor eeuwig in den tijd, of dat wat „tijd" kan beteekenen als werkelijke relatie-eenheid („Beziehungsgefüge"). Is de tijd niet oneindig, naar „voren" en naar „achteren" en zou dit ook niet kunnen gelden voor zijn metaphysisch correlaat ? Volgens DRIESCH is oneindigheid een nietszeggend begrip en arm aan beteekenis. (Hij wijst hierbij op EDUARD VON HARTMANN'S beschouwingen over dit vraagstuk in diens „Kategorienlehre".) Tijd en ruimte ziet DRIESCH als bepaalde „Arten des Bezogenseins und Bezogenwerdenkönnens von erfahrungshaften, der Natur oder der Seele angehörigen Dingen aufeinander". Waar er geen natuur- of psychische werkelijkheden kunnen worden gedacht, is het zinneloos van het bestaan van tijd en ruimte tot-in-het-oneindige te spreken. Het is derhalve niet zonder zin om de „eerste" en „laatste" werkelijkheid in de natuur en de ziel als in de ervaring bestaanden tijd te denken. Voor en na dit eerste en laatste was en zal er geen „tijd" zijn. Want hier is er geen sprake meer van ervaring.

„Tijd" en „ruimte" zijn voor DRIESCH menschelijke beperktheden en ze gelden slechts voor het hier-nu beleven, dus voor het aardsche zijn. De tijd en de ruimte zouden slechts een bepaald „Beziehungsgefüge" voor zekere vormen of trappen voor het „zijn" van het „werkelijke" kunnen beteekenen. Het werkelijke zou meerdere trappen of vormen kunnen bezitten met betrekking tot tijd en ruimte, waarvan de ònze slechts één bepaalde soort is.

---

(5) DRIESCH bedoelt hier met tijd de typisch menschelijke vorm van tijdservaring.

DRIESCH spreekt dan nog eens over het onsterfelijkheidsprobleem en hij vraagt : Wat kan met zekerheid worden gezegd over dood en voortbestaan ? Het „weten" is een „oerrelatie" in het werkelijke en deze kan niet worden vernietigd. Er is dus een voortbestaan van dit „weten" na den dood. De totaliteit kan eveneens als onvernietigbaar gelden, omdat ze een essentieel bestanddeel van een, in den vorm van tijdelijk worden ervaarbare, structuur van de werkelijkheid is. Er is dus, ook al stellen we ons alle levende wezens in de empirie als gestorven voor, een niet-ruimtelijk „wetende" totaliteit van het werkelijke aan te nemen.

Bestaat nu na den dood de totaliteit van elk individu in den een of anderen vorm voort? „Bij den tegenwoordigen stand van de wetenschap kan deze vraag niet definitief worden beantwoord", zegt DRIESCH in den tweeden druk van de „Wirklichkeitslehre", die in 1922 is verschenen. Maar hij wees toen reeds op de omwentelende beteekenis van het parapsychologisch onderzoek voor het probleem der onsterfelijkheid, of beter gezegd, van het voortbestaan. Gedachte-overdracht en ruimtelijke helderziendheid nam hij toen reeds als feiten aan en hij zag ook reeds de belangrijke konsekwenties in van deze verschijnselen voor het metaphysische. Immers het psychische, geïsoleerde bestaan van het individu wordt hier blijkbaar doorbroken. Over het helderzien in den tijd, de profetie, waagde hij toen nog geen oordeel uit te spreken, maar als dit een feit mocht zijn, zegt hij, dan zou duidelijk blijken, dat die vorm van werkelijkheid, die als ons lichaam verschijnt, niet de eenige bestaansmogelijkheid is. En aan het slot van zijn beschouwingen heeft hij als zijn meening te kennen gegeven, dat één enkel geval van manifestatie van een overledene, dat geheel zeker zou zijn vastgesteld, meer voor de aardsche beschaving zou beteekenen dan al dat, wat de zoogenaamde kultuur, met inbegrip van de wijsbegeerte, voor haar heeft beteekend!

DRIESCH EN DE PARAPSYCHOLOGIE.

Na het verschijnen van de „Ordnungslehre" heeft DRIESCH in talrijke lezingen en studies en samenvattend in zijn laatste werk : „Parapsychologie.

Die Wissenschaft von den okkulten Erscheinungen. Methodik und Theorie" (1932) op de niet te overschatten beteekenis dezer nieuwe wetenschap geweest en heeft hij van een nog veel positiever houding er tegenover, dan in de „Wirklichkeitslehre" blijk gegeven.

Hoe zijn thans de verschijnselen der parapsychologie volgens DRIESCH te beoordeelen ?

Van de physische verschijnselen neemt hij, vooral na de onderzoekingen van OSTY, de telekinese als waarschijnlijk aan ; eveneens ook gedeeltelijke materialisaties. Spontane aan plaats gebonden manifestaties van overledenen zijn eveneens volgens hem waarschijnlijk echt. Van de psychische verschijnselen noemt hij de spontane telepathie als „oerphenomeen" buiten elken twijfel echt ; verder het zoogen. „aftappen van gedachten" door mediums („metagnomen") ; ook die proeven waarbij het schijnt alsof helderziendheid en telepathie met elkaar verbonden zijn. (Dit „aftappen" van gedachten vindt men daar, waar de percipient onbewust of bewust deze wil ontvangen, terwijl, zonder het te weten, de „agent" de gevende is).

In hooge mate waarschijnlijk is volgens D. ook de profetie.

Ook de psychometrie beschouwt D. vooral door het werk van PAGENSTECHER en WASIELEWSKIE als een feit.

Hoe kan men nu deze verschijnselen van supranormalen aard verklaren en wat zeggen ze ons met betrekking tot het vraagstuk van het voortbestaan na den dood ?

DRIESCH verwerpt verschillende theorieën, zooals de stralingshypothese, die alle telepathie als physieke uitstraling van hersenen op andere hersenen wil verklaren ; verder de zuiver animistische, die alles uit het onderbewuste weten van het subject, het zoogen. medium wil verklaren ; eveneens de „Conscience universelle" van OSTY. Hij wijst op zijn eigen onderzoekingen, die het bestaan van „in de ruimte inwerkende" agentia hebben bewezen, die hij zooals we zagen „totaliseerende", bovenpersoonlijk werkzame factoren noemt (6). Deze feiten dwongen hem immers er toe een bovenpersoonlijk, onruimtelijk psychisch zijn aan te nemen. Hij spreekt nu van een „Seelenfeld, als unraumhaft verknüpfender Rahmen für viele Seelen".

---

(6) Zie ook DRIESCH'S rede: „Personne et Suprapersonne" in: „Transactions", 1930.

Vooral is voor hem nu ook de „*excursie*" van het ik in de zoogen. uittredings- of bilocatie gevallen, waarop in den laatsten tijd door MATTIESEN is gewezen, van groote beteekenis ([7]). Hier hebben we naar het schijnt een bewijs voor de juistheid van de dualistische, spiritistische theorie. Tijdelijk maakt zich het bewuste Ik (als het „astrale" lichaam ?) los van het organisme en doet elders juiste waarnemingen.

DRIESCH spreekt nu uitvoerig over de *spiritistische* hypothese, die hij liever de „monadische" wil noemen (waarbij hij zich op LEIBNIZ meent te mogen beroepen). Hij geeft de volgende argumenten voor het „monadisme"; er zijn zekere bijzonderheden in de mediumieke mededeelingen, die inderdaad slechts betrekking kunnen hebben op een overledene. In vele gevallen kent het medium dezen niet òf zijn mededeelingen gaan verre uit boven dat, wat hij kàn weten ([8]). Zeer vaak geven ze het specifieke van den overledene precies weer, bijv. zijn typische wijze van uitdrukking, bepaalde zinswendingen en zijn handschrift, die het medium onbekend moeten zijn. Hoewel een definitieve beslissing nog niet mogelijk is ([9]), is DRIESCH nu toch zóó sterk onder den indruk van deze feiten, dat hij de „monadische" theorie als waarschijnlijker dan de animistische beschouwt. (Ook de psychometrie wordt volgens hem door deze hypothese begrijpelijker.)

Uitgaande van zijn onderzoekingen met zeeëgeleieren is DRIESCH aldus gekomen tot een leer van het alomvattende Bovenpersoonlijke, de Entelechie. Het voortbestaan acht hij in hooge mate waarschijnlijk, omdat vele verschijnselen van parapsychologischen aard, die met zijn vitalistische wereldbeschouwing in overeenstemming blijken, in die richting schijnen te wijzen. Maar ook van een zuiver *zedelijk standpunt,* in den zin van KANT, acht hij de onsterfelijkheid van essentieele beteekenis. Hij zegt : als sterven beteekent uitgebluscht worden van het ik en van dat van alle menschen, dan is het leven voor mij iets zonder beteekenis, een spel van twijfelachtigen aard. Maar wie aan kosmische rechtvaardigheid denkt, voor dien kan dit leven geen spel zijn ; die voelt zich in den oergrond van alle zijn geworteld ; die voelt zich niet slechts een burger van deze wereld, maar voor dien is het aardsche leven slechts een tijdelijke phase, een doorgang tot een hoogere wereld ([10]).

---

(7) Zie : „Zeitschrift für Parapsychologie", 1931 en 1932.

(8) Als voorbeeld hiervoor uit de nieuwste spiritistische literatuur noemen we: LUDWIG DAHL'S boek: „Here we are" Londen 1932.

(9) Zie de opstellen van OSTY in de : „Revue métapsychique" van Jan.—Febr. 1933: „Télépathie spontanée et transmission de pensée expérimentale".

(10) Zie: „Der Mensch und die Welt", blz. 129.

Parapsychologie en godsdienstige vraagstukken.

door Prof. Dr. M. C. VAN MOURIK BROEKMAN.

Een vraag, die ons ter harte gaat is deze : of wij de verhouding van parapsychologie en godsdienstig leven kunnen bepalen.

Ik stel mij voor, dat geleidelijk een duidelijk antwoord kan worden gegeven, maar dat het zeker gewenscht is met conclusies te wachten tot men in parapsychologische verschijnselen goed is doorgedrongen. Echter kan wel dadelijk de vraag worden gesteld, of en zoo ja, in welk opzicht er een verband te veronderstellen is tusschen parapsychologie en godsdienstig leven. Men zal wellicht allereerst willen opmerken : Verband is er eigenlijk niet... rechtstreeks.

Parapsychologie pretendeert een wetenschap te zijn ; godsdienst niet, godsdienstig leven is een leven van eigen geaardheid. Maar men zal, ook wanneer aldus de verhouding principieel wordt gesteld, niet kunnen loochenen, dat godsdienstig leven elementen van wereld- en levensbeschouwing in zich bevat en dat zich hier het raakvlak laat zien tusschen beide gebieden. Omdat geen godsdienstig leven buiten aanraking blijft met wereld- en levensbeschouwing, is er met volledige erkenning van het specifiek eigene karakter van godsdienstig leven toch een verband tusschen religieus leven, wijsgeerig inzicht, wetenschappelijke kennis.

Geen godsdienst, die niet allerlei bevat waarop de parapsychologie gerechtigd is in te gaan. Opvallend is, dat op godsdienstig terrein zoo ontzaglijk veel ligt aan overleveringen, verzekerdheden en ervaringen, waartoe juist de parapsychologie zich tot onderzoek aangetrokken gevoelt. Zij doet rechten gelden, gelijk elk wetenschappelijk onderzoek dat zich uitstrekt naar kennis der werkelijkheid, welke haar niet ontzegd mogen worden.

Zij zal dienen te vragen, dat geen wereld- en levensbeschouwing a priori afwijzend zal staan, krachtens een dan onjuist blijkende praemisse, tegenover hetgeen wetenschappelijk zich zal doen gelden als waarheid. Zoo dat het geval is, zal zij moeten aandringen op een herziening dier praemissen. Dat wij hier te doen hebben met geen denkbeeldigheden, valt niet te betwijfelen.

Een der klachten, die men hooren kan uit het kamp der occultisten en uit dat der rechtstreeks wetenschappelijk geörienteerde parapsychologen, is dat er zulk een actief en vooral zulk een lijdelijk verzet is tegen aanvaarding van juiste inzichten.

Ik noem deze twee groepen afzonderlijk, omdat beide groepen onderling ook zich beklagen. Tot de eerste behooren vaak gemoedsovertuigden, snel reageerenden, haastig voortschrijdenden, enthousiasten die willen meesleepen, fanatici die trachten te overweldigen zelfs. Zij hebben vele bezwaren tegen het langzame tempo der delibereerende geleerden, hun vele reserves, hun voorzichtige conclusies. De eersten willen gewoonlijk tot een bepaalde groep overhalen ; de laatsten hebben veel meer den drang tot universaliteit in zich. Overigens zij hiermede wetenschappelijke zin niet ontzegd aan menigeen, dien wij als lid van eerstgenoemde groep zien optreden. Beide tezamen hebben hun bezwaren tegen die godsdienstigen, die krachtens een bepaald onwrikbaar standpunt geen dingen kunnen of willen (moeilijk is dit uit te maken) aanvaarden, welke hen dat standpunt zouden moeten doen verlaten. Zij gelijken in hun houding het meest op de eerste der beide genoemde groepen.

Een voorbeeld : Wanneer Prof. Bavinck het in zijn „Wijsbegeerte der Openbaring" heeft over de geschiedenis van het Occultisme in vroeger en in later tijd (186), dan concludeert hij : „Het occultisme werkt eenerzijds het ongeloof, het indifferentisme ten opzichte van bepaalde godsdiensten, en anderzijds het grofste bijgeloof, den geestendienst en de magie, in de hand. Er is maar één Godsdienst, die al deze superstitie en magie principieel veroordeelt en verbiedt, en dat is het Christendom" (187). Dit lezende komt bij ons de verzuchting op: „Hoe willekeurig pleegt het begrip „Bijgeloof", met inhoud te worden gevuld."

Een dergelijke uitspraak laat zich m.i. niet rechtvaardigen. Ook al is dit verwijt gericht tot het occultisme en niet tot de parapsychologie, de parapsychologie zal hier in de bres springen voor het occultisme. Nu verkeeren wij in een stadium, dat godsdienstigen zich goed rekenschap moeten geven van hun uitgangspunt, standpunt, eindpunt inzake wetenschappelijk te doorgronden elementen in hun wereld- en levensbeschouwing, gelijk deze verweven is met hun religieuze leven als geheel.

Ze worden er wel toe gedrongen op grond van theorie en praktijk beide. Theorieën, beschouwingen hooren zij van allerlei kanten. Praktisch zijn zoovele godsdienstigen, b.v. door het raadplegen van somnambulen, reeds betrokken in het occultisme, dat zij zich wel moeten afvragen waar zij staan.

Theologen — zijn deze pioniers gewoonlijk ; of zijn ze noodgedwongen volgelingen, als reeds veel gekenterd is ? — hebben wel een bijzondere taak om zich met de parapsychologie op godsdienstig levensgebied te bemoeien.

Wanneer wij nu op het oogenblik inleidend (onvermijdelijk zeer beperkt) ons op het gebied begeven, waar de parapsychologie vermag in te dringen, dan ligt voor ons een overvloed van gegevens uit overlevering en ervaring. Godsdiensthistorische en godsdienstpsychologische gegevens zijn het. Men kan ze putten uit verschillende religies, uit het Christendom : men kan ze aflezen uit oude overleveringen, maar ook uit zich thans biedende ervaringen.

Terwille der beperking, hoewel deze bij een nauwkeurig en uitgebreid vergelijkend onderzoek niet geoorloofd is, stel ik voor speciaal te denken aan het Christendom, en dan speciaal aan de Bijbelsche overleveringen. Hoogstens zijdelings zal gewezen worden op wat in andere godsdiensten wel voorkomt, en naar wat ik overigens buitengewoon wenschelijk zou achten te behandelen, datgene wat de Christelijke Kerkgeschiedenis ons ter bezichtiging aanbiedt.

De methode van behandeling is een zuiver historisch-psychologische. De geschiedenis biedt materiaal ; de psychologie dringt in menschelijke levensverschijnselen door.

Een beoordeeling zal worden voorbereid en versterkt door analogieën. Hierdoor wordt het vele in éen verband gebracht, en het overeenkomstige zal wellicht leiden tot erkenning van gelijkheid. Nu is het duidelijk, dat ook hier het uitgangspunt van grooten invloed is. Dit zal b.v. blijken, als men a priori analogie afwijst. Dit geschiedt wanneer men het Christendom als eenige, van God gegeven godsdienst opvat, en als men alleen Gods voortgaande openbaring in één éénige kerk van Christus aanvaardt, de Roomsch-Katholieke.

Deze houding niet aanvaardende nemen wij het Nieuwe Testament in handen.

Voorop sta de waarneming, dat men in den Bijbel meermalen te doen heeft met personen van een bijzondere geaardheid. Zij zijn blijkbaar menschen met een specifieken aanleg, sensitief, intuïtief, mediumiek. Het onbewuste is bij hen zeer levendig werkzaam. Er zijn schouwenden, droomers, droomuitleggers. Van Jozef tot Daniël kennen wij zulke personen. Saul verkeert onder de profeten en wordt als éen hunner. David danst in extase voor de ark, tot ergernis zijner vrouw. Men kent opzettelijke middelen om in vervoering te geraken, gelijk men die in Israël ook altijd en overal gekend heeft. Muziek is één daarvan. Van de profeten als helderzienden kunnen wij ons wel een beeld vormen. Een der namen voor profeet is ziener, schouwende.

Een andere naam wijst op het geïnspireerd zijn ; daardoor is hij de getuigende. Feitelijk treedt in het beeld der profeten het bijzondere van deze gesteldheden op den achtergrond in vergelijking met wat hun de machtspositie heeft gegeven van geestelijken aard, waarvan de Bijbel gewaagt. Deze berustte op hun zedelijke waarachtigheid en hun godsdienstige diepte. Zij waren de geestelijke leiders, de geboren predikers. Zij voelden zich gedreven, soms tegen hun zin genoopt om het Godswoord te spreken, dat hun op de lippen brandde. Maar al zal men hierin het gewichtigste van hun optreden moeten vinden — boetredenaren en pioniers waren zij —, dit neemt niet weg, dat zij hun naam ontleend hebben aan een gave van helderzien, waarmede zij ten deele toekomst schouwden. Dikwijls had dit betrekking op een naaste toekomst, die door heldere geesten, midden in een tijd staande, redelijkerwijze doorzien kan worden. Echter dragen de verhalen telkens de trekken van het bijzondere toch hunner begaafdheid.

Wat ook niet te vergeten valt is, dat men onder profeten en priesters beschikt over middelen om de toekomst te voorspellen door het lot te werpen. De urim en tumim waren attributen later van den hoogepriester, waardoor hij aanwijzingen gaf wat overeenkomstig Gods wil geschieden mocht of zou. Het vermoeden is uitgesproken, dat de priester-profeet — oorspronkelijk zijn deze éénzelfde persoon — door staren naar een gewijd voorwerp in trance kwam, en dan krachtens gaven van zijn onderbewustzijn voorspellingen deed en aanwijzingen gaf voor gedrag.

Met dit al raken wij het gebied van het visionaire. De Bijbel teekent meermalen visionaire naturen. Wij noemden reeds de namen Jozef, Daniël. De meesterdroomer Jozef, die zijn toekomst in verhouding tot zijn broeders voorziet ; de droomuitlegger die bakker en schenker en farao uitlegt en zelfs vertelt wat zij gedroomd hebben ; doelt niet het verhaal van den gestolen wichelaarsbeker waarschijnlijk op zijn vermogen om door in een spiegelend vlak te staren in trance te komen, vandaar Jozef's gehechtheid aan den daarvoor gebruikten beker.

Daniël maakt, volgens de overlevering, een stuk sterk bewogen wereldgeschiedenis mede ; vorsten verkondigt hij het lot van hun wereldrijk ; droomen van op- en ondergang weet hij te verklaren ; als hij in den leeuwenkuil is geworpen, blijkt hij een fascineerenden blik te bezitten, waardoor zelfs, juist wilde dieren zijn wil ondergaan en volkomen onschadelijk worden. Het Nieuwe Testament is ook aan visionairen niet voorbijgegaan ; eerst later, toen

men te rationalistisch ging denken en daarnaar het verleden verklaarde, heeft men voorbijgezien, dat een Paulus, die zijn Damascus-beleving kende, en wel van tijd tot tijd in de hemelen werd geheven, een visionair was. Mogelijk was hij nog meer dan dat : iemand die z.g. uittrad. Kennen wij niet het beroemde verhaal van Jezus in de woestijn ? Het moge zijn diepsten zin hebben als men het moreel interpreteert, maar de vorm waarin die innerlijk geestelijke ervaring zich inkleedt, heeft toch een visionair aanzien, en er is goede reden om dit niet als een inkleeding maar als een realiteit te aanvaarden. In verband met dit verhaal worde de opmerking gemaakt, dat een vasten vermeld wordt van veertig dagen en nachten, die voorafging aan het visioen van den Satan met zijn verleidingen. Het vasten heeft de strekking en het doel van oudsher om tot extase te komen. Later heeft het dikwijls een andere beteekenis gekregen van zedelijken zin, zelfbeheersching, onthouding van lichaamsgenietingen, maar de veel dieper liggende en ook in allerlei religies blijkende oorspronkelijke zin is toch de genoemde. Die plaats nam het ook in in de middeleeuwen, toen de monniken en nonnen der Christelijke kerk zichzelf tuchtigden en vastten tot verstervens toe soms alleen om Gode te leven. Beproeving werd daarbij dikwijls tot delireerende verrukking. Allerlei personen, typen komen ons uit de overleveringen der Kerkgeschiedenis en van den Bijbel tegemoet, die alleen begrijpelijk worden wanneer men wat doordringt in hun bijzondere geaardheid, de krachten van occulten aard die in hun levens zich manifesteeren.

In het middelpunt van de aandacht sta nu verder de persoon van Jezus, gelijk die in het Nieuwe Testament is beschreven. Terwille van de beperking, gelijk reeds opgemerkt, en om een concreet geheel voor ons te hebben, wordt het bijbelsche verhaal der evangeliën gekozen. Het leent er zich goed toe om onderscheiden feitelijkheden van occulten aard te leeren verstaan, waartoe de parapsychologie in staat stelt. Men kan niet verwonderd zijn, waar het evangelie zulk een belangrijke plaats inneemt in het denken en gevoelsleven van Christenen, dat zoodra de parapsychologie licht begon te werpen op velerlei overleveringen, deze onmiddellijk daarin werden betrokken. Menigeen heeft het besef gekregen dat de historie van het Jezusleven hem doorzichtiger werd vanuit nieuwe gezichtspunten. „Nieuw licht op oude overleveringen", onder dezen titel valt heel wat te verhalen van onderzoekingen, die waard zijn om gekend te worden.

Wij zullen achtereenvolgens ziektegenezingen en andere z.g. wonderverhalen in het Nieuwe Testament nagaan. Wellicht liggen de eerste het meest open, omdat zooveel in den tegenwoordigen tijd bekend is van genezingen op geestelijken grondslag. Om een overzicht te geven van de overleveringen, deelen wij ze in eenige rubrieken in en geven daarbij ter illustratie verschillende bijbelplaatsen op :

1. Wel het meest worden genezingen vermeld van : verlamden en kreupelen.

Mattheus 9 : 1-17 en parallelle plaatsen : Jezus geneest een verlamde en vergeeft diens zonden ; 12 : 9-13 hij geneest op sabbat iemand met een verlamde hand ; 21 : 14 hij geneest blinden en kreupelen bij zijn intocht in den tempel ; Marcus 2 : 3-11 een verlamde, door een opening in het dak voor zijn voeten neergelaten, wordt genezen. Marcus 3 : 2-5 een man met een verschrompelde hand genezen. Lucas 13 : 10-13 een verlamde vrouw genezen.

2. Blinden, dooven, doofstommen.

Mt. 20 : 29-34 Twee blinden te Jericho ; Mc. 7 : 31-37 iemand nagenoeg doofstom ; 8 : 22-25 een blinde ; 10 : 46-52 een blinde bedelaar ; Joh. 9 : 1-12 een blindgeborene.

3. Melaatschen.

Mt. 8 : 2-4 p.p. een melaatsche ; Lc. 17 : 11-19 tien melaatschen.

4. Bezetenen.

Mt. 8 : 16 velen, door den duivel bezeten, genezen ; 8 : 28-34 p.p. geschiedenis van de Gergesenen en de zwijnen ; Mc. 1 : 24-27 Jezus werpt onreine geesten uit ; 9 : 14-29 een maanzieke jongen door Jezus genezen, nadat zijn discipelen het te vergeefs hebben beproefd ; Lc. 8 : 2 vrouwen, o.a. Maria Magdalena, van wie zeven duivelen zijn uitgegaan.

5. Afzonderlijk zijn nog te vermelden :

Mt. 8 : 14-16 Jezus geneest de koortsige schoonmoeder van Petrus ; 9 : 20-22 p.p. een bloedvloeiende vrouw genezen ; Lc. 14 : 1-6 een waterzuchtige op sabbat genezen ; Mt. 8 : 5-13 een hevig lijdende knecht van den hoofdman te Kapernaum ; Joh. 5 : 43-54 de bijna stervende zoon van den hoveling te Kapernaum.

Wat de uitwendig waar te nemen geneesmethoden betreft, daarin kunnen wij onderscheiden :

a. Handoplegging, b.v. Lc. 4 : 40. Als de zon onderging brachtten allen,

die kranken hadden, met verscheidene ziekten bevangen, die tot hem, en hij legde een iegelijk van hen de handen op en genas hen.

Lc. 13 : 10-17. Een „samengebogen" vrouw, die achttien jaren ziek was, wordt door handoplegging onmiddellijk genezen.

Is dit handopleggen het moderne magnetiseeren geweest?

Mc. 16 : 18 kent de macht van schadeloos blijven bij het opnemen van slangen en het drinken van iets schadelijks, ook het gezondmaken door handoplegging toe aan zijn volgelingen (woorden van den opgestanen Jezus). Van de discipelen wordt nog verteld, dat zij vele kranken met olie zalfden (Mc. 6 : 13), hetgeen niet van Jezus verteld wordt — gelijk ook zij gedoopt zouden hebben en Jezus niet.

b. Aanraking.

Deze van de zijde van de patienten begeerd. Mt. 14 : 36 p.p. „Zij baden hem, dat zij alleenlijk den zoom zijns kleeds zouden mogen aanraken, en zoovelen, als zij hem aanraakten, werden gezond."

Beroemd is het verhaal Mt. 9 : 20-22 p.p. van de bloedvloeiende vrouw, die verzekerd was genezen te worden, als zij slechts den zoom van zijn gewaad kon aanraken. In het uitvoeriger bericht Mc. 5 : 30 zou Jezus gevoeld hebben dat er kracht van hem uitging. Hij keerde zich om en vroeg : „Wie heeft mijn kleeren aangeraakt?"

c. Bespuwing, speeksel, aarde.

Merkwaardig zijn de mededeelingen omtrent bespuwingen en het bestrijken met speeksel en aarde.

Mc. 7 : 31-37. Genezing van een doofstomme. 33 „En hem van de schare alleen genomen hebbende, stak hij zijn vingers in zijn ooren en gespuwd hebbende raakte hij zijn tong aan."

Mc. 8 : 23-26. Genezing van een blinde. 23 „En de hand des blinden genomen hebbende, leidde hij hem uit buiten het dorp, en spoog in zijn oogen, en legde de handen op hem, en vraagde hem af of hij iets zag."

Joh. 9 : 1-34. Genezing van een blindgeborene. 6 „Dit gezegd hebbende, spoog hij op de aarde, en maakte slijk uit dat speeksel, en streek dat slijk op de oogen des blinden."

Dat gebruik van speeksel is niet nieuw. Kluin vertelt in zijn : „Het geestesleven der natuurvolkeren" dat aan het speeksel mana-kracht wordt toegeschreven. „De inlandsche „geneesheer" kauwt zijn medicijnen fijn, vermengt ze dus met zijn speeksel en blaast ze dan op de zieke plek. Op Java geldt

het speeksel van een jongen, die de karbouwen hoedt, dus van iemand die tegen weer en wind gehard is, voor bijzonder heilzaam" (32).

„Naast het bespuwen komt ook voor het beblazen van zieken. Een moeder in het Posso'sche blaast haar stervend kind in het oor, om het nog wat levenskracht toe te voeren." (33). Dat door likken het genezen van wonden bevorderd wordt is op te merken bij dieren. „Schon bei den Tieren stossen wir auf Ansätze der Heilkunde. Hunde lecken die Wunden bei sich und anderen Hunden (der Speichsel hat eine erhebliche desinfizierende Kraft)." Erwin Liek „Das Wunder in der Heilkunde." (56).

Zou bij het mengen van slijk met speeksel misschien ook te denken zijn aan radio-actieve kracht, die aarde eigen kan zijn?

Belangrijker dan deze gegevens is

d. Het centrale gegeven van innerlijken aard in de genezingsverhalen : het geloof.

Twee kanten zijn te onderscheiden :

1. de verwachting aan de zijde der heilbegeerigen.

Die verwachting sluit zich aan bij het verlangen, dat elkeen van nature eigen is om genezen te worden. Er behoeft maar een kleine aanmoediging te zijn om dit verlangen te doen overgaan in verwachting.

Een profeet is opgestaan — dit gerucht greep snel om zich heen. Weldra vonden eenige genezingen plaats. Waren de pogingen tot mislukkingen geworden, dan zou het geheele optreden van Jezus wellicht in duigen zijn gevallen, omdat een zich terugtrekken op zuiver geestelijk terrein de menschen, wien het lichaamswelzijn zooveel beteekent, in hun verder vertrouwen ook geschokt zou hebben. Uit de evangeliën krijgt men den indruk, dat Jezus profetisch begon met zijn boodschap van het Koninkrijk Gods, en dat daarbij bleek dat hij tevens een man van krachten was, in anderen dan religieuzen zin nog. Nu imponeert de massa primair het primitieve het meest en zij vraagt om teekenen. Van tijd tot tijd moet Jezus afweren, maar verder stelt hij zijn vermogen in dienst der hulpbehoevenden.

Het succes is een sterke bodem voor suggestibiliteit, zoodat men van heinde en verre tot den wonderdoener stroomt en men onbeperkt vertrouwen in hem stelt. „Gij kunt mij reinigen, genezen, helpen" klinkt het van alle zijden.

„Gij, gij alleen." B.v. Mt. 8 : 2. „En zie, een melaatsche kwam, en aanbad hem, zeggende : „Heer, indien gij wilt, gij kunt mij reinigen."

De wedervraag van Jezus wordt steeds een beroep op hun geloof. „Gelooft gij, dat gij genezen kunt worden?" En dan luidt het antwoord : „Ja Heer." Zoo het niet ten volle verzekerd wordt gezegd, dan is er de roep om versterking van dat geloof : „Kom ons ongeloof te hulp." „Uw geloof heeft U behouden" klinkt de verzekering.

Jezus staat soms zelf versteld over het geloof, vooral dan als het geldt den niet-Jood. „Voorwaar zeg ik U, ik heb zelfs in Israel zoo groot een geloof niet gevonden," zegt Jezus tot den hoofdman te Kapernaum (Mt. 8 : 10).

Jezus heeft beseft, dat men in een atmosfeer van geloof wonderen dusgenaamd kan doen, en dat deze ook noodig is niet alleen voor het tot stand komen maar ook voor de bestendiging van genezingen. Hierop valt een eigenaardig licht, doordat Jezus van tijd tot tijd zei dat men zijn genezing niet verder moest vertellen. B.v. Mt. 8 : 4 als een melaatsche genezen is : „Zie, dat gij dit niemand zegt ; maar ga heen, toon uzelven den priester en offer de gaven die Mozes geboden heeft, hun tot een getuigenis." Er is weleens gedacht dat Jezus dit deed om niet te veel lastig gevallen te worden, maar veel waarschijnlijker is het, dat hij met een inzicht in den geestelijken grondslag der genezingen het geloof in de genezing niet wilde ondermijnd hebben door gevraag en gepraat van anderen. Een auto-suggestie (verzekerdheid van genezing in dezen) kan door contra-suggestie (vragen van twijfel, nieuwsgierigheid, belangstelling zelfs) worden aangetast.

Hoezeer mee- en tegenwerking kan helpen of schaden, blijkt uit de mededeeling in de evangeliën, dat Jezus vanwege het ongeloof in hem geen teekenen kon doen in Nazareth. Jezus is te Nazareth veracht geweest, een profeet, niet geëerd in zijn vaderstad. Mt. 13 : 58 „En hij heeft aldaar niet vele krachten gedaan, wegens hun ongeloof."

2. De geloofskracht van de zijde van den genezer.

De genezer moet ook „gelooven", vertrouwen hebben in de inwerking, van hem uitgaande. Of hij weet wat er precies gebeurt, doet er niet toe. Hij moet verzekerd zijn. Als verzekerde roept hij verzekerdheid op door zijn verzekeringen, gelijk ook alleen de bezielde bezielt. Zijn geloof kan eenvoudig of meer samengesteld zijn. Gewoonlijk zal het eerste het geval zijn. Waarneming wekt den indruk dat naar gelang iemand meer geciviliseerd is en meer intellectueel gevormd, hij te geringer kans krijgt om als genezer een geloofskracht uit te oefenen. Een natuurlijke oerkracht als een daadwerkelijke uitstraling van macht komt in den wat primitieven natuurmensch eer voor dan in den verfijnden cultuurmensch.

Het geloof van Jezus zelven was de verzekerdheid van een geroepene. Hij was de gezondene. Hij was de Godszoon. Als begenadigde kon hij zijn kracht uitoefenen. Hij bezat de „ gave der genezing", een aanleg, een vermogen — te vergelijken b.v. met het vermogen der helderziendheid.

Jezus was een man van krachten. Hij trok als magnetisch anderen tot zich. Kracht ging van hem uit. Zijn leven was dynamisch bepaald : dat korte leven van zoo groote spankracht, dat het de wereld gerevolutioneerd heeft. Dit oerkrachtige, hetwelk in „Grooten" aanwezig kan zijn, is in onzen tijd „daemonisch" genoemd, een woord, dat overigens licht verkeerde associaties van voorstelling kan wekken. Maar in dit verband beteekent het dat iemand opzienbarend beheerscht wordt door innerlijk in hem schuilende kracht. Hij ervaart het zelf als een wonderbaarlijke macht van invloed.

In de evangeliën wordt eenige malen met name gesproken van kracht, die van Jezus uitging.

Lc. 5 : 17 zegt : „En de kracht des Heeren was er om hem te genezen."

Lc. 6 : 19 : „Al de schare zocht hem aan te raken; want er ging kracht van hem uit, en hij genas ze allen."

Wij verwezen reeds naar het beroemde verhaal van de bloedvloeiende vrouw. Jezus zou gevoeld hebben, bij aanraking van zijn kleed, dat er kracht van hem uitging. Die kracht kunnen wij ons als een occult-geestelijke kracht voorstellen. Er zit meer in dan genezing door suggestie. „Dagegen ist es ein Irrtum, die Heilungen Jesu *ausschliesslich* einer durch den Glauben hervorgerufenen Autosuggestion der Kranken zuzuschreiben. Ebensoviel, ja mehr hängt bei derartigen ausserordentlichen Heilungen von den okkulten Kräften des Heilers und unsichtbar ihm zur Seite stehenden Helfer aus dem Jenseits ab." (Sulzer „Die Bedeutung der Wissenschaft vom Uebersinnlichen".) Zelfs waar men het laatste als onzeker mocht beschouwen, valt het eerste niet te betwijfelen.

Wat wij het kerngebeuren blijven noemen : de werking des geloofs, sluit in een innige verbintenis. Daarom zal het goed zijn om de kracht der liefde niet voorbij te zien. Alle waarlijke liefde werkt ook geestelijk op het lichaam.

Een treffende uitspraak is die, waarmede Coster zijn „Marginalia" afsluit :

„De directe invloed van de liefde op het zintuigelijk organisme is een probleem, dat de nieuwe tijd te ontdekken of te herontdekken heeft. Waar het reeds een onloochenbaar feit is, dat zelfs de natuurlijke liefde de mensch

als met een koele, onbekende kracht doortrekken kan, de oogen beter doen zien, de borst dieper doet ademhalen, en het bloed geregelder doet stroomen, zoo moet dezelfde wet die in het kleine werkt, ook op grooter gebieden werken, en de liefde, die gansch tot charitas zich zuivert, moet grooter wonderen kunnen volbrengen."

„De liefde, die gansch tot charitas zich zuivert" kenmerkt de persoonlijkheid van Jezus. In kracht door menschen uitgeoefend ligt altijd een „willen", bewust of onbewust ; wellicht beide beurtelings sterk aanwezig. In alle gelooven ligt kracht, dus ook willen. Daardoor wordt geloof bergenverzettend geloof. Wanneer een melaatsche roept „Heer, indien gij wilt, gij kunt mij reinigen", dan antwoordt hij : „Ik wil, wordt gereinigd !" Als de wil sterk genoeg is, dan is het kunnen verzekerd. Jezus had sterk oog voor het positieve : „Bidt en u zal worden gegeven", „Klopt en u zal worden opengedaan." Zou dan niet zwakheid, zwakheid van willen de oorzaak der machteloosheid zijn geweest in het verhaal, dat de discipelen niet in staat blijken, een maanziek jongetje, dat levensgevaarlijk reeds in het water en in het vuur is gevallen, te genezen ? Mt. 17 : 14-23. Als zij vragen, nadat Jezus genezen heeft, waarom zij den duivel niet hebben kunnen uitdrijven, dan zegt hij : „Om uws ongeloofs wil", waarop dan het beeld volgt van den berg die door den wil van den geloovige verzet kan worden. (20). Daaraan voegt hij nog toe : „Maar dit geslacht vaart niet uit dan door bidden en vasten" (21). Men lette op dit verband van bidden en vasten, op den grondslag van willen. Vasten is middel tot geestelijke spanning, welke in het bidden tot een groote innige en innerlijke kracht wordt. Opmerkelijk is overigens, dat het zg. gezond-bidden dat later — ook in onzen tijd — een belangrijke plaats is gaan innemen, niet als methode door Jezus is beoefend.

Van de krachtwerking in haar wezen kunnen wij geen juiste voorstelling krijgen. Alle kracht uit zich in gevolgen, maar is zelve onzichtbaar en voor een belangrijk deel onpeilbaar. Men kan spreken van gedachte-kracht, van gedachte-overbrenging, suggestie, telepathie : in ieder geval is er bij het genezingsproces een inwerking en een doorwerking, een aanraken en een aangeraakt worden, een invloed en een beïnvloed worden, een doen en een ondergaan.

„Die Affektlage des Patienten braucht durchaus nicht positiv (Glaube, Vertrauen, Hoffnung) zu sein; es muss nur überhaupt ein Affekt vorhanden sein... Es kommt also nur darauf an, die Psyche des Kranken irgendwie zu

erregen, die Tiefenseele empfänglich zu machen für Befehle, die über das Grosshirn an sie gelangen." Liek „Das Wunder in der Heilkunde", 170.

Feitelijk is het bewuste opnemen door woorden, voorstellingen, blijkbaar volstrekt niet altijd noodig. Dit leert de telepathie. Er komt een genezingsverhaal van duidelijk telepathischen aard in het Nieuwe Testament voor, dat van den knecht van den hoofdman van Kapernaum (Mt. 8 : 5-13 p.p.), waarmede overeenkomst toont dat van den zoon van den hoveling te Kapernaum (Joh. 4 : 43-54). Jezus, getroffen door het geloof van den hoofdman, die verteld heeft hoe hij zelf kan bevelen in zijn militaire positie, zegt volgens Mt. 8 : 13 „Ga heen en u geschiede gelijk gij geloofd hebt. En zijn knecht is gezond geworden te dierzelfder ure." Nog meer gedetailleerd wordt de overeenkomst tusschen den wil tot genezen en het effect, geteekend in het Johannesverhaal. Thuisgekomen vraagt de vader, wanneer het kind genezen is. „En zij zeiden tot hem : Gisteren te zeven ure verliet hem de koorts. De vader bekende dan, dat het in dezelfde ure was, in welke Jezus tot hem gezegd had : Uw zoon leeft." (52, 53).

Treffend komt dit overeen met hetgeen men op het oogenblik weet van het samenvallen van wil (bewust of onbewust) en resultaat, in het bijzonder bij verschijningen en verschijnselen in gevallen van nood en dood.

Overzien wij het geheel der „geloofsgenezingen" van Jezus, dan constateeren wij samenvattend :

1. Dat heil-begeerigen hem aanroepen ;

2. Dat waarschijnlijk massa-suggestie in het spel is, waardoor steeds meerderen hem aanroepen ;

3. Dat hijzelf geloof bezit in zijn geneeskracht, in zoodanige mate dat wanneer zijn leerlingen eens tevergeefs beproeven een knaap te genezen, zij het verwijt moeten hooren : „Om uw ongeloof hebt gij het niet gekund."

4. Dat hij de heilbegeerigen vraagt of zij geloof hebben, waarbij hij op hun antwoord soms doet volgen : „Uw geloof heeft u behouden," terwijl hij ook wel verbaasd staat over hun groote geloof ;

5. Dat hij in de landstreek, waar hij geboortig was, geen teekenen kon doen vanwege het ongeloof ;

6. Dat hij sommigen wil beschermen tegen anderer contra-suggesties door hen te raden : „Vertel uw genezing niet aan anderen."

7. Dat hij ook telepathisch genas.

Wij zullen den aard der ziekten nog iets nader onder de oogen zien.

Daarbij hebben wij allereerst deze vraag te stellen, of wat wij van de methoden van behandeling in het Nieuwe Testament lezen, met in het bijzonder „het geloof" als centrale genezingskracht, alle mogelijke genezingen aannemelijk maakt, ja dan neen.

Dikwijls wordt de voorstelling gegeven, dat „psychische geneeswijze" wel functioneele storingen kan te boven doen komen, maar geen organische gebreken. Dit strijdpunt openbaart zich in den modernen tijd vooral in discussies over Christian Science en „wonderen" in de Katholieke Kerk.

Men kan, aan Jezus denkende, slechts dezen indruk krijgen, dat hij — die zelf uit den aard der zaak geen medicus in den modernen zin van het woord was, en geen wetenschappelijk geordende gegevens tot zijn beschikking had, geloofde aan de onbeperkte mogelijkheid van zijn genezingskracht.

Toetsen wij hieraan de ziekten, gelijk wij ze boven globaal hebben onderscheiden, om daaraan enkele kantteekeningen toe te voegen.

1. De eerste groep : verlamden, kreupelen.

Hierbij valt, op grond van hedendaagsche waarnemingen aan functioneele storingen te denken.

2. De tweede groep van blinden, dooven, doofstommen.

Waarschijnlijk aan beide mogelijkheden valt hier te denken, meestal niet uit te maken. Het verhaal van Mc. 8 : 22-26 toont een niet-blindgeborene, want hij heeft herinneringsvoorstellingen ; dat van Joh. 9 : 1-12 een blindgeborene (waarbij de schuldvraag dier geboorte te pas komt).

3. Melaatschen.

Het Nieuwe Testament gaat in zijn verhalen niet op den aard der ziekte in ; wellicht heeft men dien toen niet gekend. Wel krijgt men een indruk van de verschijnselen der ziekte, blijkens het geschuwd worden der patienten, die als uitgestootenen bijeenhokken. Van den aard der ziekte weet men thans, dat zij te vergelijken is met tuberculose, ook door bacillen wordt veroorzaakt. Beide zijn volksziekten. Melaatschheid is niet zoo besmettelijk als men weleer dacht, wel in een bepaald stadium overerfelijk, en valt te behandelen chemisch, chirurgisch en physisch. Het is mij niet bekend, of tegenwoordig door geestes-inwerking, gebedsgenezing, melaatschen worden beïnvloed, met name door de Christian Science.

4. Bezetenen.

Allereerst vragen wij, hoe de voorstelling in het Nieuwe Testament is.

De voorstelling van bezetenen — door den duivel bezetenen — komt veel voor. Jezus genas velen. Mt. 8 : 16. Enkele dingen die opvallen zijn : dat iemand door meerdere duivelen bezeten kan zijn. Lc. 8 : 20 spreekt van het uitgedreven zijn van 7 duivelen. In vers 30 geeft de duivel zijn naam op als Legio, d.i. onbeperkt veel. Dat de duivelen uitgedreven kunnen worden naar dieren zegt Mt. 8 : 28-34. Dat de bezetenen reuzesterk soms waren, met ketenen gebonden moesten worden om ze te beheerschen. Lc. 8 : 29-30. Dat de geesten duchtten uitgedreven te worden, maar dat zij tegelijkertijd dat deden in erkenning van Christus' Godszoonschap, Mt. 8 : 28, 29 ; Lc. 8 : 28. Dat omstanders Jezus beschuldigden de duivelen met den overste der duivelen uit te bannen, Mt. 12 : 25-29 p.p. Moeilijk is het hiervan een juiste voorstelling te krijgen. De Leidsche vertaling van het N. T. teekent hierbij aan in een noot :

25-29 Duivelbannen geschiedt nooit met de hulp van den Duivel, want hij bestrijdt niet zichzelf. Ook vele *zonen,* d.i. leerlingen, der Farizeeën banden duivelen ; zij moeten het dus wel zeer kwalijk nemen als men zulk een goed werk duivelswerk noemde. Neen, zooiets kon alleen met Gods hulp, door bezieling van zijn Geest geschieden. Dus bleek uit Jezus' werk dat de Heileeuw daagde, ja, er reeds was : hij had blijkbaar den Duivel overwonnen.

27 De Joden wierpen duivelen uit door allerlei namen ; zelfs door dien van Jezus — natuurlijk na zijn dood. Zie Hand. 19 : 13-16. Voor zeer machtig werd die van Salomo gehouden. Ziehier wat Flavius Jozefus hiervan verhaalt ; en men bedenke hierbij dat hij een ernstig, veelzijdig ontwikkeld man was, die veel had beleefd en gezien : „Ook stond God hem (Salomo) toe ten nutte en dienste der menschen de kunst te leeren om de duivelen te overwinnen. Hij stelde tooverformules samen, waarmede hij de ziekten genas en liet allerlei bezweringsformules na, waarmede men de duivelen die in een mensch zijn zoo kan wegjagen dat ze nooit terugkeeren. Die soort van behandeling is nog altijd zeer bij ons in zwang. Zoo heb ik gezien, hoe een landgenoot van mij, zekere Eleazar, in tegenwoordigheid van Vespasianus, diens zonen en hoofdofficieren en een menigte andere krijgslieden, menschen die van duivelen bezeten waren daarvan bevrijdde. Dit ging zoo in zijn werk. Hij bracht een ring, onder welks zegel een der wortels was door Salomo aangewezen, onder den neus van den bezetene, en toen deze er aan rook, trok hij den duivel door de neusgaten er uit ; de man viel dadelijk neer en Eleazar bezwoer den duivel om nimmer terug te keeren, daarbij de naam van Salomo

noemend en de door dezen samengestelde tooverformules opzeggend. Daar Eleazar de aanwezigen vast wilde overtuigen, plaatste hij dicht bij den zieke een beker of voetbekken vol water en beval den duivel dit, wanneer hij uit den mensch voer, om te gooien en zoo hen, die het zagen, te bewijzen, dat hij inderdaad den mensch verlaten had. Dit geschiedde en zoo stond Salomo's doorzicht en wijsheid vast."

De tegenwoordige psychologie en psychiatrie zijn geneigd om deze verhalen immanent in plaats van transcendent te verklaren. Het is iets in den mensch zelf, wezen van zijn eigen wezen, dat hem verontrust, opjaagt, àls bezeten maakt. Maar men gelooft daarbij niet aan duivelen als zelfstandige wezens. Zij komt tot verklaringen van hallucinatie en epilepsie. Het gewichtigste gezichtspunt is wellicht dat der splitsing der persoonlijkheid. Hieronder wordt verstaan, dat een persoon verschillende zijden van zijn wezen zelfstandig of bijna zelfstandig kan beleven. Als pathologisch verschijnsel wordt gesproken van schizophrenie. Om zich daarvan een voorstelling te vormen, bedenke men — wat een ieder bij zichzelf wel kan nagaan — dat een mensch verschillende zijden van zijn wezen beurtelings naar voren brengt. Dat doet men in zijn phantasieën, wanneer men een wensch, waarin men zelf actief het middelpunt vormt, uitleeft in zijn verbeelding. In zijn nachtdroomen, maar niet minder in zijn dag-droomen, gaat men op één voorstelling door. Als kind heeft men dat soms sterk, wanneer men een fantastisch boek leest of verhaal hoort. De jongen wordt geheel roover, of wereldontdekker b. v. Men komt later vanuit een onaantrekkelijke realiteit tot een bekorende fictie. Een rol gaat men spelen, sommigen doen het midden in hun dagelijksche leven. De tooneelspeler moet het vermogen bezitten om zich zoo te vereenzelvigen met de voorstelling van een persoon, dat hij die sprekend kan uitbeelden. Een „spreker" moet ook in staat zijn van zichzelf los te komen en toestanden, personen weer te geven. Van een romanschrijver is het te verwachten, dat hij gestalten kan scheppen die hij zelf niet en toch wel weer zichzelf is. Er ligt iets in van hemzelf. Er moet een aanleg zijn tot bewegelijk leven ; een verstard mensch kan noch spreker, noch schrjver, noch tooneelspeler zijn. Jonge menschen spelen graag tooneel, en kunnen het soms wonderwel.

Maar nu, wanneer iemand een zijde van zijn persoonlijkheid doorleeft, zoo, dat hij het verband met het geheel verliest, dan krijgt men de abnormale gevallen. Het gebeurt dat iemand langzaam aan, naar aanleg of door een schok, uit zijn centrum wordt gerukt. In krankzinnigheidswaan geschiedt dat,

hierbij doet het zich voor dat men van tijd tot tijd weer de oude is, en dan den indruk maakt geheel normaal te zijn. Echter kan het ook zijn, dat men zijn verleden geheel kwijt raakt en een nieuw leven gaat leven.

Een aangrijpende gebeurtenis, een ingrijpende verwonding, vooral van innerlijken aard, kan dit gevolg hebben. Tot de tragische gebeurtenissen van den oorlog heeft het behoord, dat menschen anders werden, hun herinnering aan zichzelf verloren, onder een nieuwen naam opdoken. In vlagen van krankzinnigheidsmelancholie herkent men zijn allernaasten niet. Opzettelijk, experimenteel kan de splitsing van persoonlijkheid worden opgewekt in hypnose : iemand gaat ten uiterste toe een rol spelen die hem gesuggereerd wordt.

Is het dan niet denkbaar, dat van binnen uit daemonische zijden van een menschelijke persoonlijkheid — in elken mensch toch huizen duivelen — a. h. w. gepersonifiëerd worden ? Zij worden de hem beheerschende machten van kwaad en verontrusting. Diep ongelukkige menschen, telkenmale weer opgejaagd door de machten die hen overweldigen en waarvoor zij doodelijk angstig zijn. Die daemonische zijde van den mensch kan zichzelf alleen handhaven door verweer tegen wie haar zou willen vernietigen. Duisternis kan het licht niet verdragen. Verwonderlijk is het niet dat geschreven staat dat duivelen Jezus angstig ontweken : Zone Gods, wat hebt gij met ons te doen, pijnig ons niet. In onzen tijd zal de geneeskundige methode der zelfontleding, welke de psycho-analyse toepast, trachten patienten te helpen. Allicht zal het alleen kunnen baten in de lichtere gevallen, dat deze in staat zijn het proces te volgen en over geestelijke kracht van denken en willen beschikken om zichzelf hun duivelen uit te bannen.

Wanneer wij aldus dit complex van voorstellingen overzien, dan is het wel duidelijk dat hiermede vergeleken het N. T. geheel aan de zijde staat van een transcendente verklaring in tegenstelling met een immanente. Haar voorstellingswijze is eene zonder eenige verklaring. Jezus heeft vermoedelijk het geloof zijner omgeving gedeeld, een opmerking waarmede wij geenszins afdingen op zijn geestelijke grootheid, die elders gelegen is, niet in beschouwingen maar in de wijze waarop hij in zedelijken en godsdienstigen zin groot was. Evenmin heeft een misschien onjuiste voorstelling — en op dit misschien komen wij terug — afbreuk gedaan aan de mogelijkheid dat hij genezingen tot stand bracht. Dit toch is in parapsychologisch inzicht wel vast komen te staan, dat de voorstellingen, het verstandelijk inzicht dus, zeer ondergeschikt zijn in vergelijking met de kracht van overtuiging, het willen dus, dat in genezingen de drijfkracht is.

Het kan niet verwonderen, dat in de kerkelijke geloovigheid, met haar nauwe aansluiting aan de bijbelsche overleveringen, traditioneel de voorstelling der bezetenheid wordt gehandhaafd. Het sprekendst komt dit tot uiting in het Roomsch-Katholicisme. Daar bestaat onverzwakt het geloof aan duivelen, en aan de mogelijkheid, deze uit te bannen. Een der priester-functies is het z.g. exorcisme. Een bekend ‚Beknopt Kerkelijk Handboek" van den priester Nieuwbarn geeft deze omschrijving : „Exorcismus, duivelbezwering ; een bevel aan den duivel in naam van God (Jezus), om menschen of voorwerpen te verlaten, of niet te schaden. Heeft plaats bij de doop-liturgie, ook bij zegening (*kleine* bezwering) ; de *groote* bezwering (bij bezetenen) mag officieel slechts na schriftelijk verlof van den Bisschop worden aangewend."

Leest men beschrijvingen van den doop, dan blijkt het dat de priester zich over het kind buigt en tot driemaal toe recht in het gelaat blaast om den duivel uit te drijven en diens heilloozen invloed te breken, waarbij de woorden worden uitgesproken : „Ga uit van hem, onreine geest, en maak plaats voor den Heiligen Geest, den Vertrooster." De groote bezwering is een aangrijpende acte, waarbij tot driemaal toe het exorcisme plaats vindt, gepaard gaande met een 45 maal herhaald kruisteeken, terwijl de priester een lange oratie begint met den aanhef : „Ik bezweer u, oude slang, bij den Rechter van levenden en dooden, bij uw Schepper, bij den Maker der wereld, bij Hem die macht heeft u ter helle te storten, dat gij u met vreeze en met al uw woede terugtrekt van dezen dienaar Gods N, die tot de Kerk zijn toevlucht nam." (Koenders : „Volkshandboek der Liturgie", 382 e. v.). Of deze bezwering dikwijls wordt toegepast, is te betwijfelen, gezien de clausule dat alleen het schriftelijk verlof van een bisschop daartoe machtigt. Hier zou de Kerk ook op niet-ongevaarlijke wijze het terrein der medische inzichten betreden.

Ten slotte zij nog op te merken, dat de bijbelsche opvattingen ook worden beaamd in het tegenwoordige Spiritisme, ruimer genomen : van occultistischen kant. Overigens zij daarmede geenszins gezegd, dat alle occultisme — en zeker niet de parapsychologie — er dezen kijk op heeft. Sulzer heeft in zijn : „Die Bedeutung der Wissenschaft vom Uebersinnlichen" eenige bladzijden gewijd aan „Die Besessenen und ihr Zeugnis" (298-303).

De bezetenheid van menschen door lage en boosaardige geesten en soms — echter meer zeldzaam — door in het Hier levende menschen, staat voor de aanhangers van het Bovenzinnelijke evenzeer vast als het vermogen van

sommige daartoe aangelegde personen om ze van die plaaggeesten te bevrijden... Het oproepen van bezetenheid in hypnose doet de bezetenheid door buitenstaande geesten daarin niet opgaan ; de eerste verloopt minder intensief en duurt korter.... Een onlichamelijke geest verdringt geheel de ziel van den bezetene uit diens lichaam en neemt daarvan bezit als van zijn eigendom... Het is dikwijls niet gemakkelijk om de bezetenheid van geesteszíekte te onderscheiden, waarbij men zich van helderziende media bedienen kan, omdat zij de geesten zien... Onduidelijk is of bezetenheid ziekten van psyche en hersenen ten gevolge heeft, terwijl het wel zeker lijkt dat zwakte van hersenen of zielskrachten, ook karakterzwakte, het ontstaan van bezetenheid begunstigen... Ten tijde van Jezus kwam bezetenheid veel voor, hoewel nauwelijks meer dan nu. Men moge weleens geesteszieken voor bezeten hebben gehouden, maar de bezetenen, die Jezus genas, waren geen geesteszieken... Mij zijn persoonlijk verschillende gevallen van bezetenheid bekend, waarbij een hooge waarschijnlijkheid der overleveringen bestaat... Het verhaal Mc. 5 : 1-20 klinkt ongelooflijk. Echter weten wij dat dieren in hypnose kunnen worden gebracht, waarmede ook de mogelijkheid van bezetenheid bij dieren is aangewezen. Verklaringen van media bevestigen, dat dieren door „jenseitige" wezens bezeten kunnen worden gemaakt... De genezingen geven nog op bijzondere wijze kijk op het geheimenis van Jezus' persoonlijkheid. De booze geesten geven hem aanduidingen die op zijn bovennatuurlijke afkomst wijzen...

5. De bovengenoemde groep van afzonderlijke gevallen.

Er is geen reden om hierop nader in te gaan. Enkele dier verhalen zijn reeds ter sprake gekomen.

Het geheel overziende constateeren wij, dat men midden in het vraagstuk der psychische geneeswijze zit met haar problemen van den samenhang van geest en lichaam, dat als een afzonderlijk ingewikkeld vraagstuk van wijsgeerigen, psychologischen en physiologischen aard, zich ter behandeling aanbiedt, maar niet hier. Wij volstaan met te zeggen dat de bijbelsche overleveringen mede hun uiterst belangwekkend materiaal bieden voor de onderzoekingen en overwegingen ten dezen.

(wordt vervolgd).

Jaarverslag 1932 S. P. R.

Een terugblik op het jaar 1932 geeft, voor zoover het onze vereeniging en haar doelstelling betreft, menige reden tot tevredenheid.

De belangstelling in parapsychologische problemen is steeds groeiende; talrijk zijn de aanvragen welke mij van besturen van Volks-Universiteiten e.d. bereiken tot het geven van cursussen en het houden van voordrachten, en in het afgeloopen vereenigingsjaar heeft Uw secretaris dan ook zeer veel gedoceerd in verschillende plaatsen van ons land, voor een belangstellend publiek.

Bijzondere vermelding verdient wel het feit, dat ik in het afgeloopen vereenigingsjaar verschillende malen als spreker ben opgetreden in onderscheidene afdeelingen van de Ned. Maatschappij tot bevordering der Geneeskunde met een onderwerp van parapsychologischen aard.

Van groot belang is mede het feit, dat op 20 Oct. 1932 Dr. Dietz zijn ambt van privaat-docent in de parapsychologie aan de R. U. te Leiden onder groote belangstelling aanvaardde. Wij weten thans dat zijn colleges druk bezocht en hoogelijk gewaardeerd worden.

Sinds November 1932 wordt aan de Utrechtsche Universiteit (zij het voorloopig ook nog slechts voor een beperkt gehoor) de parapsychologie gedoceerd.

Het behoeft wel geen betoog, dat deze docentenarbeid zeer veel tijd eischt.

Experimenten. Dr. Dietz en ik hebben in het afgeloopen jaar met verschillende proefpersonen geëxperimenteerd. Wij hopen t. z. t. een en ander van de resultaten mede te deelen.

Wat betreft het onderwerp *astrologie,* door een speciale commissie in studie genomen, kan ik mededeelen, dat hierover binnen afzienbaren tijd een publicatie te verwachten valt.

Ons bestuurslid Mr. C. P. van Rossem heeft inmiddels op dit gebied persoonlijk een onderzoek ingesteld, waarvan de resultaten mede binnenkort gepubliceerd zullen worden en welk onderzoek als een welkome aanvulling van dat der commissie kan worden beschouwd.

Ledental. Dit bleef vrijwel constant. Het is aan geen twijfel onderhevig, of een verbetering van den economischen toestand zal leiden tot een belangrijke uitbreiding van ons ledental.

Zekerlijk zullen wij dan in de vereeniging tot een reorganisatie moeten komen, opdat zij meer dan dit tot op heden het geval is, het karakter eener STUDIE-vereeniging zal dragen.

Aan deze reorganisatie valt momenteel niet te denken. Te veel komt in de Vereeniging momenteel alles nog op enkele leden aan, die thans reeds zoo overbelast zijn met arbeid, dat zij er niet aan kunnen beginnen (hoe gaarne zij dit overigens ook zouden doen) nog meer werk op zich te nemen.

Verslag van de gecombineerde jaarvergadering en wetenschappelijke bijeenkomst, gehouden op Zondag 30-4-1933 in de collegezaal van het Psychologisch Lab. der R. U. te Utrecht.

1. De beide voordrachten, op deze bijeenkomst voor een zeer aandachtig gehoor, bestaande uit leden en geïntroduceerden, gehouden, zijn opgenomen in dit nummer.

2. De voorzitter, Prof Dr. M. C. van Mourik Broekman opende om 2 u. de vergadering, met een inleidend woord, waarin hij de aanwezigen welkom heette.

3. De notulen van de vorige jaarvergadering zijn afgedrukt in het : „Tijdschrift v. Parapsychologie", IV, pag. 241.

4. De secretaris bracht zijn — boven vermeld — jaarverslag uit.

5. Wegens afwezigheid (met kennisgeving) van de penningmeesteres kon zij haar jaarverslag niet uitbrengen.

6. De aftredende bestuursleden (Dr. C. H. Ketner, mej. A. J. van Konijnenburg en Dr. J. A. Volgraff) werden met algemeene stemmen herkozen.

De secretaris deelt mede, dat mevr. Alblas-Rutèl zich, blijkens een van haar ingekomen schrijven, uit het bestuur wenscht terug te trekken.

In haar plaats komt automatisch de heer P. Goedhart, die, zooals uit een onderzoek bleek, nimmer als bestuurslid heeft bedankt. Dat hij eenige jaren lang niet als zoodanig is aangemerkt geworden, houdt verband met het feit, dat den secretaris in 1929, bij het overnemen van het secretariaat, werd medegedeeld, dat de heer G. geen deel van het bestuur meer uitmaakte, terwijl bovendien de heer G. hem nimmer bericht heeft dat hij zich beschouwde als bestuurslid. In den loop der jaren was hier toch wel aanleiding toe geweest.

Bij gelegenheid van de rondvraag werd er door de heeren Dr. v. d. Lek en Roozendaal op aangedrongen het aantal bestuursleden te verminderen.

De secretaris antwoordt hierop, dat hiervoor een herziening van het reglement vereischt wordt. Deze zaak is reeds meer ter sprake gebracht en wij zullen in de toekomst zekerlijk tot deze reglements-wijziging moeten komen, maar het ontbreekt hem op het oogenblik aan tijd om deze zaak te behandelen.

De heer Goedhart is ontstemd over de brieven, in het begin van dit jaar door den voorzitter en secretaris (in opdracht van het bestuur) gezonden aan den Minister van Onderwijs, alsmede aan de hoogleeraren Driesch (Leipzig), Messer (Giessen) en Richet (Parijs) in verband met de pogingen, welke Dr. E. Greven in het werk stelt om te worden benoemd tot bijzonder hoogleeraar in de „parapsychologische filosofie".

Hierover ontstaat een discussie (1).

Voorts is de heer Goedhart van meening dat het woord „openbarings-spiritist", hetwelk in het T. v. P. bij herhaling gebruikt wordt beleedigend is voor de spiritisten. Dr. Dietz en de secretaris bestrijden deze meening. Zij wijzen in dit verband op mevr. v. Calcar die het spiritisme als een „Openbaring" beschouwde. Het woord „openbarings-spiritist" houdt niets beleedigends in.

Dr. van Andel is ontstemd, omdat de redactie opname van een artikel weigerde. Deze zaak moet hier echter verder onvermeld worden gelaten, omdat zij de redactie van het T. v. P. aangaat, en niet den redacteur der Mededeelingen der S.P.R. Wij hebben hier derhalve niet met een vereenigingszaak te doen.

Tenhaeff.

Einde der mededeelingen.

---

(1) Het komt mij gewenscht voor deze zaak hier verder te laten rusten. Door een samenloop van omstandigheden heb ik eenige maanden geleden inzage van de origineele stukken gekregen. Daarbij is mij in de eerste plaats gebleken dat de vermoedens, welke het bestuur in Januari l.l. uitte, volkomen gegrond zijn.

Bovendien is mij bij deze gelegenheid gebleken, dat enkele vooraanstaande personen niet geschroomd hebben mij misleidende brieven te schrijven. Ik acht het in hun belang beter dat wij deze zaak hier niet verder bespreken.

Gustaaf Meyrink, zijn werk.

door Dr. P. A. DIETZ.

„Arma virumque" : Den man en zijne werken. Den mensch Gustaaf Meyrink heeft ons de heer Buys naar persoonlijke indrukken geteekend ; wij zullen trachten zijn werk te schetsen.

„Occultistische romans" hadden over het algemeen geen goeden naam en met reden. Het occultisme werd daarin maar al te vaak gebruikt als een voorwendsel voor den auteur om zich de vrijheid te veroorloven te breken met den logischen en psychologischen samenhang van gebeurtenissen en handelingen en een willekeurig element in te voeren, dat, als een geest in de séancekamer, in de situaties rondspookte en grillig en ongemotiveerd ingreep. Zoo meende men dan een „occultistisch" werk te hebben geschreven, waarin het occulte echter niet veel meer was dan een vreemdsoortig sieraad en opschik, dat het in den grond banale verhaal werd omgehangen om het interessant of, erger nog, sensationeel te maken.

Hiermede zij niets te kort gedaan aan het werk der romantici en van de coryphaeën der fantastische kunst, als Poe en E. T. A. Hofmann, maar bij hen is het toch eigenlijk meer de mysterieuze grond der wereld, die zij ons doen voelen in al, ook in het dagelijksche gebeuren, dan dat zij het rijk van het eigenlijke occulte betreden.

In de litteratuur der 19° eeuw zijn het bijna alleen de romans van Lytton Bulwer : „Zanoni", „A Strange Story" e.a. die wij ten volle als occultistisch zouden betitelen en die op hooger peil staan. Maar zij zijn, althans naar den vorm, geheel verouderd, ook al zou de inhoud dezer, voor ons vrijwel onleesbaar geworden, boeken misschien nog wel een moderniseerende omwerking waard zijn.

Heeft dus over het algemeen genomen het occultisme niet veel goeds geleverd naar litterairen maatstaf, het is Gustaaf Meyrink, deze geheel eenige verschijning, geweest, die hierin belangrijke verandering bracht. Hij wist het occulte gegeven in zijn eigen geaardheid dieper te vatten dan iemand anders voor hem. Hij slaagde er in meer te geven dan het wonderlijke verschijnsel alleen ; ons het diepe mysterie te doen aanvoelen dat er door wordt geopenbaard. Van hem kan gezegd worden wat Victor Hugo getuigde van Baudelaire : Vous avez donné à l'humanité un nouveau frisson.

Maar niet alleen de huivering was het, die Meyrink zoo geweldig wist te wekken wanneer hij zijn mysterieuze klanken aansloeg. Het occulte werd hem tot centrum eener levens- en wereldvisie, die hij niet alleen artistiek, maar met zijn geheele wezen beleefde en deed beleven door zijn lezers door middel van de hoofdfiguren zijner romans. Naar artistieken maatstaf zijn de romans van Gustaaf Meyrink van zeer verschillende waarde. Als litterair zeer hoogstaand kan ik eigenlijk alleen „Der Golem" erkennen, benevens eenige van de kleinere schetsen en novellen, die hij later onder den wat gezochten titel : „Des Deutschen Spieszers Wunderhorn" in twee deelen verzamelde. Onder deze laatste zijn vooral eenige satirische verhalen, zooals de geschiedenissen van den leeuw Aloys, die onder de schapen was opgevoed, en van den voornamen kameel Tschitrakarna, kostelijke meesterstukjes. Menigmaal, zooals in : „Die Weisheit des Brahmanen" en in : „Der Kommerzienrat Kuno Hinrichsen und der Büszer Lalaladschpat- Rai", plaatst hij den spot en den diepsten ernst, het groteske en het verhevene, direct naast elkaar, ja laat ze zelfs, met grilligen sprong, in elkander overslaan. De magische scène in het „Grillenspiel", waar een Tibethaansche toovenaar door bezwering van een millioenen leger van krekels den wereldoorlog verwekt, is van een infernale schoonheid.

Zijn eerste groote werk, de Golem, maakte hem, die voordien slechts in beperkten kring erkenning en waardeering genoot, in één slag wereldberoemd. Er is veel voor en veel tegen dezen merkwaardigen roman geschreven. Terwijl de een hem als een litteraire openbaring begroette, sprak de ander minachtend van een soort hoogere keukenmeidenlectuur (Hintertreppenroman). Mijns inziens staat de Golem, ook als letterkundige praestatie, althans plaatselijk zeer hoog. Meer dan in een zijner andere werken is Meyrink er hier in geslaagd, een logische structuur te vereenigen met een koen en fantastisch ontwerp ; de intensiteit der beschreven karakters doet ze ons, trots het excentrische, toch niet als onwaarschijnlijk gevoelen, de verbeelding heeft hier al de schrikwekkende realiteit verkregen van een wilden droom.

De gruwelijke Joodsche woekeraar Wassertrum, de rabbi Hillel en zijn edele dochter Mirjam, Pernath, Charousek met zijn kranke worstelende ziel, de mysterieuze misdadiger Laponder, het zijn alle levende figuren geworden, ook al zijn ze te eenzijdig uitgebeeld om als echte volledige menschen te worden gevoeld, zooals te scheppen het streven en kunnen is van dezen geboren romanschrijver in den vollen zin des woords.

Maar in zijn andere romans heeft Meyrink zich niet op deze hoogte weten te handhaven. Het zijn vaak meer verkondigingen van occulte leerstellingen in romanvorm, dan kunstwerken en zij lijden dus aan een bedenkelijke tweeslachtigheid. De opzet laat vaak veel te wenschen over ; de karakters zijn te eenzijdig geteekend, vaak versmaadt de schrijver zelfs echte sensatietrucs niet ; woeste of perverse tooneelen worden met zekere voorliefde geschetst. „Walpurgisnacht" is een echte heksensabbath ; in : „Das grüne Gesicht", dat in Amsterdam heet te spelen, is de beschrijving van het Hollandsche milieu eenvoudig ridicuul. Vaak ontaardt de mystiek in geheimdoenerij en het is of hij met vele woorden de gedachte wil verwarren.

Maar toch blijft hij altijd en voor alles, boeiend. De fabel moge vaak van gezochtheden en onwaarschijnlijkheden aan elkaar hangen — in : „Das grüne Gesicht" komt hij zelfs met zulk een versleten romantiekerigheid aandragen als een geheim vakje in den muur van een ordinaire pensionkamer, waar juist op tijd een mysterieus manuscript uit komt rollen — telkens weer verrassen ons met geweldige kracht en meesterschap geteekende tooneelen van grootschen opzet — zoo de vergadering der revolutionairen in den Daliborka, den schrikkelijken hongertoren in : „Walpurgisnacht".

Altijd weer plaatst hij zijn hoofdpersonen aan de grenzen der menschheid, hetzij ten goede of ten kwade, in de hoogte of in de laagte. Daemonische naturen — daemonisch in dien oerzin van het woord, waar het het halfgoddelijke zoowel als het duivelsche omvat.

Al zijn situaties en verwikkelingen zijn een hoon op het alledaagsche ; al zijn personen verloochenen vol minachting het gezonde verstand. „Sei nur verrückt Buberl ! Dem Verrückten gehört am Schlusz doch die Welt," zegt de oude waarzegster Lisinka tegen den jongen Ottokar, die haar over zijn toekomst komt raadplegen. Het onkenbare mysterie is de eenige richtsnoer in de wirwar van uiterlijk en innerlijk gebeuren. Meyrink achtte het leven geen school tot opvoeding voor het hoogere, alleen de ontwortelde, smartelijk aan het leven ontrukte, kan worden overgeplant in een hoogere wereld. Het mysterie breekt overal door in een verscheurde en splijtende werkelijkheid, die altijd is een milieu van decadentie, degeneratie, ondergang. Het is juist dit ontstuimig doorbreken van occulte krachten, dat bij Meyrink de werkelijkheid zoo wrak maakt. Zijn „hoogere menschen" zijn van buiten gezien ontwrichte zonderlingen, bijna allen sterven zij een gewelddadigen dood. Charousek pleegt zelfmoord ; Eva sterft een extatischen liefdedood, Hau-

berisser verzinkt in absolute eenzaamheid, Laponder eindigt zijn leven door den strop, John Dee gaat onder in volslagen armoede en verlatenheid. Het is hun streven naar het mysterie, dat hun geluk en hun noodlot is en dat hun den ondergang bereidt, maar steeds is dit een opgang in hoogeren zin.

Met de wetenschap in den strikten zin des woords stond Meyrink niet op al te goeden voet. Hij was nu eenmaal kunstenaar en geen geleerde. Willig liet hij het gevoel in alles de domineerende leiding over het verstand. Speciaal wat de parapsychologie betreft, krijgt men vaak den indruk, dat zijn kennis veelomvattend, maar onnauwkeurig en tamelijk slecht gefundeerd was. In den gewonen zin van het woord oncritisch was hij echter alles behalve, zijn scherpe geest was wel in de laatste plaats aangelegd op stompe goedgeloovigheid. Zoo doorzag hij de voosheid van wat gewoonlijk als „spiritisme" ter markt wordt gebracht, zeer goed. „Ich schicke voraus, das ich in früheren Jahren an Hunderten von sogenannten „spiritistischen" Seancen teilgenomen hatte, die da und dort, zumeist in Oesterreich, abgehalten worden waren, und das es mir jedesmal ein leichtes gewesen war, Fälle von bewuszter oder unbewuszter Täuschung soweit solche vorgelegen hatten, festzustellen" (Schrenck-Notzing : „Experimente der Fernbewegung", pag. 251. Getuigenis van Gustav Meyrink). En elders : „Allerdings kann ich nicht eindringlich genug betonen : unter hundert Medien ist kaum eines echt." (1)

Tegenover het meerendeel der occultistische stroomingen van onzen tijd stond hij afwijzend, vijandig zelfs. Zoowel de theosofische als de anthroposofische wijsheid weerde hij scherp af. Het felst stond hij tegenover het spiritisme. Geen wonder dat deze, tot al het extreme neigende, geest het banale geestengeloof, dat van het hiernamaals een soort van zoetelijke en futlooze copie maakt van de door hem verachte werkelijkheid, niet uit kon staan. In zijn : „Meine Qualen und Wonnen im Jenseits" heeft hij het populaire spiritisme zoo fel gehekeld en bespot als niemand voor of na hem. Toch acht hij het zomerland niet van alle werkelijkheid ontbloot.

Zoo zegt hij : „Lesen wir die Schriften sogenannter spiritualistischer Medien wie Allan Kardec, Jackson Davis, Adelma von Vay, Swedenborg u.s.w. und ihre Geistermitteilungen über das Reich der Toten, so finden wir eine überraschende Uebereinstimmung, aber was wir da geschildert finden ist für einen Menschen von nur halbwegs kühnem Denken und gutem Geschmack ein so haarsträubender Kitsch dasz sich einem der Magen umdreht ob solch

(1) Dit percentage is beslist te hoog geschat.

spieszbürgerlichen Wonnen. Z. B. gibt es da im „Himmel" angeblich Vereine die gestorbene Kinder im Geographie und im Hallelujasingen unterrichten, Fabriken in denen Geisterleinwand hergestellt wird und was dergleichen Gräszlichkeiten mehr sind."

Het ergste vindt hij dat het niet ondenkbaar is, dat dergelijke dingen als „werkelijkheden" — aber natürlich nur subjectiv „wirklich" — na den dood kunnen bestaan.

Meyrink's afkeer maakt hem hier beslist onrechtvaardig. Het kan niet worden verdedigd, dat hij van het spiritisme spreekt als van een „geestelijke pest". „Die Zeit steht vor der Tür, wo die Lehre des Mediumismus einer Pestwelle gleich die Menschheit überfluten wird — die Toten die da den Gräbern entsteigen lügen, lügen, lügen, ärger als je ein Geschöpf der Erde lügen konnte; sind daemonische Scheinwesen, sind Embryo's einer infernalischen Begattung entsprossen." (Der weisze Dominikaner. Uitg. Rikola. pag. 220).

Een medium is hem een mensch met een verkankerde ziel, die door een soort booze daemon misbruikt wordt tot verderfelijke doeleinden.

Voor zulk een oordeel is m.i., in al wat wij van het spiritisme weten, geen reden aan te voeren. De weinige echte mediums — de honderd, zoo geen duizendtallen, onechte vallen onder het gewone oordeel, dat men over elken bedrieger of elken zotten zelfbedrieger vellen kan — als Home, Eusapia, Rudi Schneider hebben als mensch een tamelijk wel normaal leven geleid en er is geen spoor te bekennen van de duivelsche invloeden, die volgens Meyrink, hun phaenomenen zouden beheerschen.

Het is mij inderdaad in de jaren mijner praktijk wel eens eenige malen voorgekomen, dat iemand door het spiritisme zoodanig uit het lood geslagen werd, dat hij (meestal zij) in een zenuwinrichting of zelfs in een krankzinnigengesticht moest worden opgenomen. Het bleek dan echter in den regel een betrekkelijk geringe psychische stoornis, die tamelijk snel genas. Wanneer een enkele maal het psychisch defect van ernstiger aard bleek, betrof het een persoon, wier aangeboren psychische labiliteit maar weinig noodig had om in disorder te geraken en in zulke gevallen kunnen religie in een of anderen vorm, Christian scientisme, emotioneele politiek enz. dezelfde gevolgen hebben.

Men moge het spiritisme met recht kunnen verwijten, dat het zeer weinig wijsgeerige opvattingen heeft omtrent de wereld der dooden en der leven-

den. Het projecteert kleinburgerlijke vooroordeelen en idealen als goddelijke waarheden in het hiernamaals en stelt zich op religieus gebied met een ultra-vrijzinnig humanistisch Christendom tevreden, waaraan diepere opvatting vreemd is. Maar de afstand tusschen dit en een „geestelijke pest" als waarvan Meyrink spreekt, heeft toch de noodige hemelsbreedte.

De eigen opvatting van Meyrink omtrent het occulte is zeer moeilijk weer te geven. Zij is niet klaar in zijn werken uitgedrukt, vermoedelijk omdat zijn eigen meeningen niet voldoende omschreven waren. Hij heeft hoogen eerbied voor de oud-Indische wijsheid en voor de Kabbala.

Hij was eenige malen de gast van v. Schrenck-Notzing, heeft de telekinetische en teleplastische verschijnselen van Willy Schneider bijgewoond en werd van de echtheid daarvan overtuigd. Uit betrekkelijk vage uitlatingen in kleinere geschriften kan men afleiden, dat hij ook nog wel meer gezien heeft. Zijn opvattingen daaromtrent, die wij echter meer als een leekenoordeel dan als dat van een waarlijk bevoegde kunnen apprecieeren, zijn trots zijn felle anti-spiritistische instelling niet zuiver animistisch. Zij komen, als wij hem goed begrijpen, hierop neer, dat de mediumieke verschijnselen worden veroorzaakt door een soort lage daemonen, iets als de „natuurgeesten" der middeneeuwers of de elementalen der theosofen. Het feit dat ook de Kaballisten, de Neoplatonici, Paracelsus en zijn volgelingen, deze zienswijze huldigen, behoeft nog geen reden te wezen ze a priori te verwerpen. Maar veel steun wordt haar door het tot nog toe beschikbare feitenmateriaal niet geboden, en een ernstige discussie dezer mogelijkheid wordt althans tot nog toe niet gerechtvaardigd, zoolang de theorie der persoonssplitsing en der ideoplastiek voldoende rekenschap kan geven van de groote meerderheid der phaenomenen.

BOEKBESPREKING.

SPINOZA *door Dr. J. D. Bierens de Haan, Prof. Mr. Dr. Leo Polak, Dr. J. H. Carp, Jhr. Mr. Dr. J. J. v. Schmid en Dr. H. W. van der Vaart Smit. Erven Bohn N. V., Haarlem, 1933, Fl. 1.90.*

„Was ihr den Geist Spinoza's heisst
Das ist im Grund der Herren eigner Geist
In dem Spinoza sich bespiegelt."

Hiermede zouden wij in het kort den hoofd-indruk willen weergeven, die de lezing van dit vijftal redevoeringen, door diverse vereerders van den wijsgeer uitgesproken op 29 Dec. 1932, bij gelegenheid der Spinoza-herdenking door de afd. Nederland van de Kant-Gesellschaft, bij ons heeft achter gelaten.

Spinoza wordt in deze alleszins interessante verzameling beurtelings gewaardeerd als metaphysicus, als mysticus, als staats- en rechtsphilosoof — en dat niet in de eerste plaats in aanvullende, maar zeer vaak in elkaar tegensprekende beschouwingen. Zeer groote tegenstellingen vormen wel de rationalistische opvattingen van Polak en de mystische van Carp, waarbij ik het in principe geheel eens moet zijn met den eerstgenoemde, die overigens — zooals bekend is — ongeveer als de tegenvoeter van de in ons tijdschrift voorgestane ideeën mag gelden. Wij kunnen toch bij Spinoza m.i. hoogstens spreken van een pseudo-mystiek ; het schijnbaar mystische in hem wordt slechts teweeggebracht door een eigenaardig misbruik van wijsgeerige termen, die reeds Schopenhauer in Spinoza gispte, dat niet slechts toevallig maar systematisch door hem wordt toegepast, en die de oorzaak is dat deze, schijnbaar zoo wiskundig klare wijsgeer in waarheid duister en verwarrend mag worden genoemd.

In het laatste artikel (Spinoza en Gereformeerde Theologie) weet Dr. v. d. Vaart Smit zoowaar nog tot de conclusie te komen, dat Spinoza een zekere verdienste voor het Calvinisme heeft. De ouderwetsche gereformeerde predikanten, die den christelijken raad gaven op het graf van Spinoza te „spouwen" en zijn leer een zielpest noemden, waren in elk geval consequenter.

Met dit al is het keurig uitgegeven geschrift zeker interessante lectuur. Zoo het ons al geen zuiver inzicht in de leer van Spinoza zal kunnen geven, zeker toch in de denkwijze van hen, die hem op zoo verschillende en tegenstrijdige wijze apprecieeren.

DIETZ.

E. BOZZANO : *Die Spukphänomene. Einzig autorisierte Uebersetzung aus dem Italienischen von Dr. W. K. Jaschke. Hans Müller, Bamberg, 1930.*

In 1919 publiceerde Bozzano zijn studie over de spookverschijnselen. Van dit Italiaansche werk zijn vertalingen verschenen. Bovengenoemd boek is de Duitsche vertaling.

Men beschouwt algemeen Bozzano's studie als een zeer belangrijke bijdrage tot het nagenoeg nog onontgonnen gebied der spookverschijnselen, waarop hij een der meest eminente voortrekkers dient te worden genoemd. Zekerlijk verdient Bozzano's studie de aandacht van allen, die zich voor parapsychologische problemen interesseeren en deze zeer goede Duitsche vertaling zal hierbij ongetwijfeld van groot nut blijken te zijn.

TENHAEFF.

FELIX ORTT : *Over de dierenziel. Den Haag. Servire, 1933.*

In het eerste hoofdstuk van dit zeer lezenswaardig geschrift behandelt de schrijver de vraag of de dieren een ziel hebben. Op uiterst heldere wijze zet de auteur bij de beantwoording dezer vraag uiteen, dat wij onder ziel hebben te verstaan een individueele eenheid met ordenend vermogen, welke wij in haar meest primitieven vorm bij de cel aantreffen.

In het tweede hoofdstuk gaat de auteur uit van zijn beschouwingen over de pluraliteit der menschenziel welke mede voor de dierenziel gelden.

„Ook in de totaal-psyche van het dier is een speciaal ordenend vermogen te onderscheiden, dat het dierenlichaam opbouwt en in stand houdt (de *lichaamspsyche)*, waaraan ondergeschikt zijn de ordenende vermogens die elk orgaan en elke cel van het lichaam doen leven en werken (de *orgaanpsychen* en de *celpsychen*)" (Pag. 22). Ortt bespreekt nu onderscheidene dezer psychen zooals de „hersenpsyche", de „soortpsyche" en het „groepssympsychium".

„De groepspsyche (groepssympsychium) is de oorzaak van alle sociale- of kudde-instincten, die zich bij dieren voordoen, en die wel vaak in 't belang van het individu of de soort zijn, maar soms ook weer niet, en daar dan min of meer antagonistisch tegenover staan" (Pag. 24).

Aan de hand van het werk : „Tiersoziologie" van Alverdes geeft Ortt onderscheidene voorbeelden van antagonismen, „althans van daden die in het eenzijdig belang van één der elementair-psychen zijn."

Deze irrationaliteiten — welke ons met Alverdes doen zeggen, dat geen

enkel organisme volkomen doelmatig is ingericht — worden, volgens Ortt, begrijpelijk, „wanneer we vasthouden aan de bovenontwikkelde opvatting, dat de dierpsyche een samengesteld iets is, een pluraliteit van elementair-psychen, ieder met eigen belangen en strevingen, die elkaar in evenwicht houden. Uit het oogpunt van elke psyche is dat geheel, waar andere ook hun eischen stellen, dus nooit volkomen doelmatig ; maar voor het geheel is het meest doelmatig een harmonische verhouding van de elementaire factoren, wat tevens het meest in het belang van die alle is." (Pag. 28).

Ortt geeft nu een aantal voorbeelden van daden die in het eenzijdig belang van een der elementairpsychen zijn.

„Een geval waar het volks- of groeps-sympsychium alle andere zielfactoren blijkt te overheerschen, vinden we in het trekinstinct der vogels, dat zich ook openbaart bij vogels, die vanuit hun nest in gevangenschap raakten en sindsdien van hun soortgenooten gescheiden zijn..." (Pag. 32).

„De vogeltrek is wel een der minst verklaarbare raadselen der dierpsychologie. De kennis der trekbanen kan niet aangeleerd zijn ; al zou men dit kunnen verdedigen voor vogels als zwaluwen en ooievaars, waar ouden en jongen te zamen vliegen, zoo kan deze verklaring onmogelijk gelden voor de soorten waar de jongen met elkaar vliegen en de ouden pas een paar weken later — zooals bij spreeuwen en kraaien ; en ook bij vogels die, zoowel ouden als jongen, alleen vliegen : n.l. vele roofvogels en enkele soorten van zangvogels, b.v. de koekoek.

Dat groeps-sympsychium bezit dus werkelijk vermogens, waarvoor ons technisch-geoefend verstand nog stilstaat, ja die zelfs onze knapste mathematici schijnen te evenaren, wat o.a. zou kunnen opgemaakt worden uit het vliegen in wigvorm. Dit vertoonen niet alleen ervaren vogels, doch ook jonge wilde ganzen, die in gevangenschap door kippen waren uitgebroed. Alverdes zegt dat de biologische beteekenis van den wigvorm daarin ligt, dat op aeromechanische gronden het vliegen van het enkele individu vergemakkelijkt wordt ; men spreekt hierbij van een „resonansvlucht."

Het individu, dat aan den top der letter V vliegt en den grootsten arbeid verricht, wordt vaak door anderen afgelost ; de langste vleugel van de V is in den regel naar de richting gekeerd vanwaar de wind komt." (Pag. 38).

„Die merkwaardige ontwikkeling van die zielsfactoren bij het dier, die ons menschenverstand soms overtreffen, schijnt er wel op te wijzen, dat er ook hierin een evenwichtsverschuiving bestaat, waardoor de ontwikkeling

van de intelligentie van de ééne factor der ziel gepaard gaat met achteruitgang van andere factoren.

Zoo heeft de mensch, bij wien de hersenpsyche verreweg het overwicht heeft verkregen, een verstand, dat het verstand der dieren zeer verre overtreft, zóó ver dat men aan de dieren zelfs vaak die eigenschap ontzegd heeft. Maar daarentegen is bij den mensch de lichaamspsyche, de soortpsyche en het volks- of groepssympsychium zeer achteruitgegaan, vergeleken bij de dieren ; men zou gerust mogen zeggen : gedegenereerd.

Een dier beseft instinctmatig door zijn lichaamspsyche, wat voor hem gezond is, ook in normalen toestand weet het wilde dier wat het eten kan en wat vergiftig is. (De huisdieren hebben dit vermogen al ten deele verloren). De mensch echter doet de domste dingen voor zijn gezondheid...

Als dieren paren, kiezen zij bij voorkeur de voor de voortplanting en het belang der soort meest geschikte individuen : de sterkste of de schoonste. Bij den mensch is dit instinct verdrongen door andere belangen dan die der soort...

En ook het volks-sympsychium is bij den mensch gedegenereerd ; de oude zeden, gebruiken, dansen, taalschoonheden, kleederdrachten gaan meer en meer verloren, naar mate de cultuur-uniformiteit toeneemt.

„Internationalisme" is een door de hersenpsyche verworven geneigdheid of deugd ; „nationalisme" is een door het staats-sympsychium verbasterd instinct, dat uit het volks- of groeps-sympsychium als normaal ontsproten is, doch in het staatsbelang is geëxploiteerd, opgezweept en bedorven. Maar het goede en het mooie in de gevoelens van volkssamenhoorigheid, dat uit een natuurlijke psychische overeenstemming is voortgevloeid, wordt door de moderne beschaving, gevolg van de ontwikkeling der hersenpsyche, ook verstikt, doch handhaaft zich nog in de „Kerk", waar het echter ook reeds door den „Staat" overheerscht wordt." (Pag. 38-40).

In het derde hoofdstuk behandelt Ortt het probleem der occulte vermogens der dierenziel, waarbij Bozzano's geschrift : „Les manifestations métapsychiques et les animaux" hem tot richtsnoer dient.

„De conclusie waartoe Bozzano komt, is, zeer in 't kort gezegd, deze, dat er tusschen de occulte eigenschappen, krachten en vermogens van de dierenziel en van de menschenziel geen principieele verschillen bestaan ; dat de gevoeligheid voor supranormale indrukken bij het dier vaak nog grooter is dan bij den mensch, en dat de verschijningen van gestorven dieren, die men

heeft waargenomen, volkomen met die van gestorven menschen overeenkomen, en hetzelfde karakter van echtheid hebben." (Pag. 45).

„Terwijl onze Christelijke secten het voortleven van de menschenziel na den dood leeren, wordt over de dierenziel gezwegen, of waar dit niet geschiedt, het voortleven ervan ontkend. En wat de wetenschap betreft — Darwin heeft wel theoretisch het bestaan van een onoverbrugbare klove tusschen dier en mensch, ook geestelijk, ontkend, maar niettemin is de geheele Westersche geesteshouding, zoowel van wetenschappelijke, philosophische als praktische zijde, geheel anders. Men beschouwt wel degelijk het dier als een heel ander, minderwaardig wezen, wat het duidelijkste daaruit blijkt dat het dooden van een dier, zelfs van het hoogst georganiseerde, niet als zedelijk ongeoorloofd wordt beschouwd.

Blijkt inderdaad de stelling van Bozzano juist, dan zal een radicale revolutie op het gebied van wetenschap, zielkunde, ethiek, godsdienstige opvattingen omtrent het voortleven na den dood, onvermijdelijk zijn, en zullen nieuwe philosophische inzichten en wijzigingen van het wereld- en levensbeeld noodzakelijk worden..." (Pag. 45-46).

Ortt bespreekt vervolgens gevallen van telepathie tusschen dier en mensch, mensch en dier, voorgevoelens bij dieren en andere verschijnselen behoorend tot het gebied der dier-parapsychologie, waarbij vooral die gevallen, waarbij dierfantomen aan menschen verschenen (althans schenen te verschijnen) zijn volle aandacht hebben.

Concludeerend schrijft hij op pag. 66 e. v. „Als men deze... gevallen overziet en te zamen beschouwt, dan blijkt daaruit dat alle occulte vermogens en eigenaardigheden, die door tallooze onderzoekers op het gebied der parapsychologie ten opzichte van den mensch zijn vastgesteld, ook bij dieren worden gevonden.... Nergens blijkt iets van een kloof, of een principieel verschil te bestaan in de vermogens en eigenschappen van het onderbewuste van dier en mensch...

Daar nu uit de talrijke onderzoekingen op parapsychologisch gebied het voortleven van de menschelijke psyche na den dood van het lichaam bewezen moet worden geacht (twijfel daaraan is alleen nog maar te verklaren uit onkunde of onwil, d.w.z. een innerlijken gevoelsweerstand tegen het aanvaarden der overweldigende massa bewijsgronden), schijnt er m.i. geen andere mogelijkheid dan om, op grond der gegevens van Bozzano, ook aan de dieren in beginsel een voortlevende psyche toe te kennen."

Met nadruk wijst Ortt er vervolgens op, dat de begrippen voortbestaan en onsterfelijkheid volstrekt niet identiek zijn. Dan vervolgt hij :

„De gegevens van Bozzano leeren dus niets omtrent de al dan niet onsterfelijkheid der dierenziel ; ze maken alleen aannemelijk dat voor sommige dieren gebleken is, dat de psyche nog werkzaam blijft na het tenietgaan van het lichaam, soms tien jaar en langer daarna."

Ortt komt thans tot de vraagstelling of hetgeen nu aangetoond is voor enkele der hoogst-ontwikkelde huisdieren, die nog wel bijzonder aan hun meester of meesteres gehecht waren, nu geldt voor „alle huisdieren ? voor alle wilde dieren ? voor alle gewervelde dieren ? of ook voor de insecten ? Ook voor de protozoën, de dierlijke ziektekiemen ? En waar is de grens tusschen dierlijke en plantaardige micro-organismen, bacteriën b.v. ? Moeten we dan concludeeren dat iedere bacterie een voortlevende ziel heeft ? En dan ook iedere plant ? Want de bacterie behoort toch ook tot het plantenrijk ?"

Ortt ziet zeer wel in, dat wij moeilijk geneigd zijn al deze vragen bevestigend te beantwoorden. Er moet een grens zijn. Waar loopt deze in het dierenrijk ?

Ortt heeft nu een schitterende vondst gedaan (welke zeer zeker de pragmatische waarde van zijn metaphysica bewijst) om deze philosophische moeilijkheid op te lossen. Hij meent n.l. dat wij de grenslijn niet moeten trekken „tusschen bepaalde soorten van hooger of lager levende wezens, tusschen gewervelde en ongewervelde dieren b. v., of tusschen dieren en planten, maar dat de vraag van het voortleven der psyche afhangt van den *wil,* bewust of onderbewust, tot individueel voortbestaan... Waar de individualiteit sterker is dan de soort, is er reden om te denken aan een wil tot individueel voortbestaan. Maar waar bij lagere dieren en planten de soort overweegt en de individueele eigenaardigheden onbeduidend worden of geheel verdwijnen tegenover die van de soort, daar blijkt wel in de soortpsyche een wil tot voortbestaan aanwezig, maar daarbij kan men aannemen dat de individueele wil verdwijnt tegenover de soort-wil, en dus de individualiteit van ieder dier zich niet langer handhaaft, wanneer de lichaamsorganisatie uiteenvalt.

Hier zien we dus iets verschijnen van een theoretische grenslijn, al stelt die ons ook niet in staat om bij een bepaald dier aan te nemen of er van een handhaving der individueele psyche al dan niet sprake is. Maar waar, zoals bij de hoogere dieren, de individualiteit sterk ontwikkeld is, mogen we op goede gronden wel aan het voortbestaan der psyche gelooven."

Ortt besluit zijn geschrift met er op te wijzen dat dit geloof niet anders dan onzen eerbied voor het dierenleven kan verhoogen. „Het dooden van een dier wordt dan iets, waarvan de ernst met het dooden van een mensch te vergelijken is. Vooral waar het hoogere dieren, individualiteiten, betreft. Deze meerdere eerbied voor het dier moet wel uitstralen op onze geheele verhouding tot de dierenwereld, en ons gevoel en praktijk ten opzichte der dierenbescherming. De dierenwereld moet er de goede gevolgen van ondervinden, wanneer de eerbied, die wij voor haar koesteren, toeneemt.

Doch wie deze nieuwere beschouwing niet wil of kan aanvaarden ; wie de oude traditioneele grenslijn blijft handhaven en aanneemt dat wel de mensch, doch niet het dier voorleeft na den lichaamsdood, die bedenke, dat al het lijden, wat wij aan het dier tijdens zijn aardsche bestaan zouden berokkenen, in eeuwigheid onherstelbaar is, omdat geen volgend leven het door meerder geluksgevoel zal kunnen uitwisschen. Reden te meer voor ieder, die het voortbestaan der dierenziel ontkent, om te angstvalliger te zorgen de dierenwereld voor lijden te behoeden."

Uit bovenstaand beknopt overzicht moge blijken, dat wij hier met een zeer inhoudsrijk boekje te doen hebben, geschreven op een buitengewoon bevattelijke wijze, door een man, die in ons land een geheel eigen plaats inneemt en dien ik in den loop der jaren steeds meer heb leeren waardeeren als een onzer meest eminente voorgangers op het gebied der ethiek.

Natuurlijk kunnen er bezwaren tegen dit geschrift worden ingebracht en deze zullen dan in de eerste plaats Ortt's psychosofie betreffen. Deze steunt geheel en al op zijn metaphysica, zijn leer van het pneumat-energetisch monisme, die het bestaan van een Al-Eenheid verkondigt welke zich quantitatief openbaart als energie, qualitatief als entelechie. Van deze neo-Spinozistische metaphysica is Ortt's psychosofie (rationeele psychologie) een uitvloeisel, waartegen ken-kritisch zekerlijk (evenals tegen elke andere metaphysica en psychosofie) bezwaren kunnen worden ingebracht, te meer waar de auteur zoozeer van de juistheid zijner psychosofie overtuigd blijkt. Een deel dezer bezwaren zou zekerlijk vervallen, wanneer de auteur zijn metaphysica en psychosofie meer uitgesproken het karakter van werkhypothesen gaf. Veel is hier door het gebruik van het woord „alsof" (Vaihinger) te bereiken.

TENHAEFF.

INHOUD.

BERICHT.

De belangrijke voordracht, welke Dr. Gerda Walther (München) op 13 October in den Haag voor de S. P. R. hield, zal binnenkort in extenso in het T. v. P. worden opgenomen.

Over het Geestenzien

OPENBARE LES GEHOUDEN OP MAANDAG 4 DECEMBER 1933, BIJ DE AANVAARDING VAN HET PRIVAAT-DOCENTSCHAP IN DE PARAPSYCHOLOGIE AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT

door

Dr. W. H. C. Tenhaeff

Mijne Heeren Curatoren, Professoren, Lectoren en Docenten,
Dames en Heeren Studenten en Belangstellenden,
Hooggeachte Toehoorderessen en Toehoorders !

Door alle eeuwen heen vindt men gewag gemaakt van menschen die beweren dat zij „geesten" gezien hebben — verschijningen van bovenaardsche wezens hebben gehad.

Het zij mij vergund dit beweren met enkele, zeer willekeurig gekozen voorbeelden, te staven.

In den Bijbel is bij herhaling van het geestenzien sprake. Zoowel het oude als het nieuwe Testament bevatten vele passages waarin sprake is van het zien van de verschijningen van bovenaardsche wezens en het hooren hunner stemmen.

In Mattheüs 17 lezen wij dat Jezus Petrus, Jacobus en diens broeder Johannes met zich mede nam en hen op een hoogen berg bracht en dat hun daar de geesten van Mozes en Elia verschenen, die met Jezus spraken.

In het twintigste hoofdstuk van Johannes lezen wij van de verschijning van den Meester aan zijn discipelen na zijn kruisdood.

Plinius de Jongere verhaalt in een brief, geschreven omstreeks het jaar 100, van een filosoof Athenodorus die een spookhuis te Athene bezocht en aldaar een geestverschijning zou hebben gehad.

Plutarchus verhaalt in zijn geschrift over de levens van doorluchtige Grieken en Romeinen (XII,2) van een verschijning, welke Brutus, voor hij naar Griekenland overstak, gehad zou hebben en die, volgens enkelen, de verschijning van Caesar was die — door het toedoen van Brutus en Cassius — een gewelddadigen dood gestorven was.

Talrijk zijn de berichten over het geestenzien, welke uit de middeleeuwen tot ons gekomen zijn.

Van den „Dietschen schouwer" Jan van Ruusbroec wordt verhaald, dat de geest van zijn moeder hem, volgens zijn zeggen, verscheidene malen verschenen is, om hem telkens met grooter aandrang om voorbede te smeeken.

In zijn hoofdwerk, de : „Dialogus miraculorum", laat Caesarius van Heisterbach een novice en een monnik gesprekken voeren over wonderbaarlijke dingen. De monnik vertelt verhalen, terwijl de novice door allerlei vragen en tegenwerpingen het gesprek gaande weet te houden.

In hetgeen de monnik mededeelt is veel, dat van parapsychologisch standpunt uit bezien zeer de moeite waard geacht dient te worden. Bij herhaling is in dat vele sprake van geestverschijningen.

Nemen wij de geschriften van den grooten Italiaanschen dichter Petrarca ter hand, zoo zien wij daaruit, dat hem te zes uur in den morgen van 6 April 1348 Laura de Novis verscheen, d.i. op hetzelfde oogenblik waarop deze, door hem zoozeer geliefde vrouw te Avignon, 300 mijlen van de plaats waar Petrarca zich bevond, den laatsten adem uitblies.

In den volgenden nacht verscheen zij hem weder, en zoo kwam zij elken nacht tot hem.

Komen wij tot de beide groote figuren der Hervorming : Luther en Melanchton, zoo leert de studie van hun geschriften ons, dat zij beiden geestverschijningen hebben gehad.

Melanchton geloofde niet alleen aan de voortdurende inwerking van de geestenwereld in die der menschen, maar hij schrijft zelfs in zijn boek over de ziel (de Anima) dat hij zelf eenige geestverschijningen gezien heeft en dat hij verschillende geloofwaardige personen gekend heeft, die zeer stellig verzekeren, dat zij niet alleen geesten gezien hebben, maar ook lang met hen hebben gepraat.

In zijn : „Examen Theologicum" vertelt hij van een geestverschijning, welke een zijner tantes gehad zou hebben.

In zijn in 1681 verschenen : „Sadducismus triumphatus" tracht de En-

gelsche theoloog Joseph Glanvil — die in die dagen een geleerde van groote vermaardheid was — „het volledig en klare bewijs" te leveren van „het bestaan van spookverschijningen, zoogenaamde geesten en tooverij", waardoor hij zich als de antipode van den Nederlandschen Cartesiaan Balthasar Bekker deed kennen. Glanvil kwam tot het schrijven van dit boek op grond van eigen ervaringen in het huis van een zekeren heer Monpasson, dat voor een spookhuis doorging.

Onder de achttiende eeuwsche geestenzieners neemt zeer zeker Emanuel van Swedenborg een zeer voorname plaats in.

Toen deze, bij zijn tijdgenooten algemeen geachte, geleerde van zich deed spreken als iemand „wien God de wonderbare gave had geschonken om met de afgestorvenen vrijelijk om te gaan, waarbij hij zich beriep op zeer afdoende bewijsstukken" veroorzaakte dit een geweldige opschudding in een wereld, waarin een Diderot in groot aanzien was, en diens materialistische theorieën meer en meer aanhangers begonnen te winnen.

Ook Kant werd door deze verhalen getroffen.

„Ik weet niet", zoo schreef hij op 10 Augustus 1758 aan Fräulein Charlotte von Knobloch, „of iemand aan mij heeft kunnen waarnemen eenig spoor van een tot het wonderbare geneigden gemoedsaard, of van een zekere zwakheid die lichtelijk tot gelooven wordt bewogen. Zooveel is echter zeker, dat ik, in weerwil van alle geschiedenissen van verschijningen en handelingen der geestenwereld, waarvan mij een menigte der waarschijnlijkste bekend zijn, steeds den regel van het gezond verstand om tot de ontkennende zijde over te hellen als het doeltreffendst beschouwde. Niet alsof ik meende de onmogelijkheid ervan ingezien te hebben (want hoe weinig is ons nog van de natuur van een geest bekend?), maar wijl zij in het algemeen genomen niet voldoende bewezen zijn. Bovendien geeft, zoowel het onbegrijpelijke als het onnutte dezer soort verschijningen zoovele moeilijkheden, terwijl het bedrog en de gemakkelijkheid om te bedriegen zoo velerlei is, dat ik, die mij overigens niet gaarne in ongelegenheid breng, het daarom niet raadzaam acht mij op kerkhoven of in het duister bang te laten maken. Dit is het standpunt, waarop mijn gemoed sedert langen tijd verkeerde, toen de geschiedenis van den heer Swedenborg mij medegedeeld werd."

Kant doelt hier op het voorval van Swedenborg met de koningin van Zweden, die, volgens haar zeggen, van Swedenborg een mededeeling had gekregen welke haar een bewijs was, dat hij met haar overleden broeder „gesproken" had.

Kant was over een en ander onderricht geworden door een Deensch officier, die zijn vriend en vroegere toehoorder aan de Universiteit was.

„De geloofwaardigheid van zulk een getuigenis", zoo schrijft hij verder in zijn brief, „bracht mij in verlegenheid" en, daar hij niet wenschte, het slachtoffer van zijn vooroordeel tegen verschijningen en visioenen te worden, achtte hij het verstandig, omtrent deze geschiedenis nader onderzoek te doen.

Hij schreef aan zijn Deenschen vriend en gaf hem alle punten aan die hij moest onderzoeken, terwijl hij mede zijn vertrouwden vriend, den Engelschman Green, die een reis naar Stockholm maakte, verzocht „nauwkeurig onderzoek te doen naar de wonderbare gave van den heer Swedenborg."

Wij weten dat deze een bezoek aan Swedenborg bracht en een zeer gunstigen indruk van den ziener verkreeg. Voorts deelde hij Kant twee nieuwe gevallen mede, n.l. het geval Marteville, alsmede dat van het zien van den brand van Gothenburg.

Van beide gevallen maakte hij melding in zijn brief aan Fräulein v. Knobloch.

Van deze beide gevallen wil ik hier slechts het geval Marteville, dat een groote overeenstemming vertoont met het geval waarvan koningin Ulrike gewag maakt, mededeelen, daarbij gebruik makend van Kant's brief.

„Mevrouw de Marteville, weduwe van den Hollandschen gezant te Stockholm, werd, eenigen tijd na den dood van haar echtgenoot, door den goudsmid Croon om de betaling van een zilveren servies gemaand, dat haar man bij hem had laten maken. De weduwe was evenwel overtuigd, dat haar overleden man veel te nauwkeurig en te ordelijk was om die schuld niet betaald te hebben, maar zij kon de quitantie niet vinden. In dezen kommer, en wijl het bedrag zeer aanzienlijk was (Fl. 25000.=) riep zij den heer Swedenborg tot zich. Na eenige verontschuldigingen vroeg zij hem, om, wanneer hij de buitengewone gave bezat om met de afgestorvenen te spreken, zooals alle menschen beweerden, bij haar man berichten in te winnen, hoe het toch met de vordering van het zilveren servies stond.

Swedenborg maakte in het geheel geen bezwaar haar daarin ter wille te zijn. Drie dagen later zat deze dame met een gezelschap aan de koffietafel. Swedenborg trad binnen en deelde op zijn nuchtere wijze mede, dat hij haar man gesproken had De schuld was zeven maanden voor zijn dood betaald geworden. De quitantie was in een kast, die op de bovenkamer stond.

Deze dame antwoordde, dat bedoelde kast geheel opgeruimd was en dat men onder al de papieren de quitantie niet gevonden had. Swedenborg zeide, haar echtgenoot had hem aangegeven dat, zoo men aan de linkerzijde een schuiflade opentrok, er een plank te voorschijn kwam, die weggeschoven moest worden ; dan zou men een verborgen lade vinden, waarin de geheime Hollandsche correspondentie bewaard werd en waarin zich ook de verloren geraakte quitantie bevond. Op deze aanwijzing begaf de dame zich, begeleid door het geheele gezelschap, naar de bovenkamer. Men opende de kast, handelde geheel overeenkomstig de opgegeven voorschriften, waarvan zij niets geweten had en de bewuste papieren waren daarin tot groote verbazing van alle aanwezigen."

Kant besluit zijn brief met de woorden : „Hoezeer wenschte ik dezen zonderlingen man zelf te kunnen ondervragen, want mijn vriend is niet zoo kundig in de wijze om naar datgene te ondervragen, wat in zulk een zaak het meeste licht kan geven. Ik wacht met verlangen op het boek, dat Swedenborg in Londen uitgeven wil. Ik heb alle maatregelen getroffen om het onmiddellijk te bezitten, zoodra het de pers heeft verlaten..."

In het jaar 1766 verscheen Kant's : „Träume eines Geistersehers". Hij noemt daarin Swedenborg's hoofdwerk, de : „Arcana Coelestia", dat inmiddels verschenen was en door Kant grondig bestudeerd was geworden, „acht kwarto deelen vol nonsens". Zijn oordeel over Swedenborg blijkt zich in den loop der jaren, en na de lezing van diens geschriften, belangrijk te hebben gewijzigd.

Zeer terecht heeft du Prel er in zijn voortreffelijk opstel over : „Kant en Swedenborg" op gewezen, dat alleen onbekendheid met de parapsychologie Kant hier in verlegenheid heeft gebracht, dat zijn : „Träume eines Geistersehers" een anderen inhoud gehad zou hebben, wanneer Kant — op grond van parapsychologisch inzicht — een strenge scheiding had gemaakt tusschen den ziener Swedenborg en den automatischen schrijver Swedenborg (1).

(1) „Ook mij zijn reeds menigmaal door geloovige spiritisten dikke manuscripten voorgelegd ; de bezitters ervan meenden, naar aanleiding van het automatische ontstaan daarvan, er een evangelie aan te hebben, terwijl het slechts „een kwarto deel vol nonsens" was. Van de mediums echter, welke die dingen neerschreven, heeft stellig menigeen door helderziendheid of verschijnselen van andere soort onloochenbare bewijzen van zijn echtheid gegeven. Zulke mediums zullen natuurlijk even uiteenloopende beoordeelingen uitlokken als Swedenborg bij Kant deed".

Welke parapsycholoog zal, op grond van eigen ervaring, deze woorden van du Prel niet kunnen onderschrijven ! Zij zijn volmaakt juist te achten.

Hoeveel over dit alles ook nog te zeggen valt, wij zullen er ons hier niet verder in verdiepen.

Een merkwaardige achttiende eeuwsche geestenziener is zeer zeker ook J. F. Oberlin, de ons zoo sympathiek aandoende predikant van Waldersbach in het Steindal, waar hij onder de arme bevolking voorbeeldig Christelijk sociaal werk verrichtte. Hij verhaalt van zichzelf dat hij gedurende negen jaar in innig contact met zijn overleden vrouw heeft gestaan en dat zij niet alleen aan hem, maar ook aan anderen verscheen.

In de laatste decennia der achttiende eeuw trekt de figuur van den Weenschen arts F. A. Mesmer de aandacht. Het moge waar zijn, dat hij veel geschreven heeft dat de toets van redelijke, wetenschappelijke critiek niet kan doorstaan, het blijft nochtans een feit, dat hij een belangrijken stoot heeft gegeven tot de ontwikkeling der experimenteele parapsychologie, daar hij een weg aangaf om kunstmatig somnambulistische toestanden te verwekken.

De ervaring leert ons nu, dat het geestenzien een verschijnsel is, dat wij bij herhaling zoowel bij het natuurlijk als bij het kunstmatig somnambulisme kunnen opmerken.

Een zeer merkwaardige somnambule en geestenzienster, welke in het begin der negentiende eeuw veel van zich deed spreken, is Friederike Hauffe, de zieneres van Prevorst. Zij werd door den dichter-arts Justinus Kerner geobserveerd en gemesmeriseerd en wij weten dat hij een boek over haar schreef dat als ondertitel draagt : „Eröffnungen über das innere Leben des Menschen und über das Hereinragen einer Geisterwelt in die unsere." In dit werk zijn een groot aantal gevallen van geestenzien vermeld en er worden ook beschouwingen over dit verschijnsel in gegeven.

Later kwam Kerner nog met andere somnambules in aanraking bij wie zich mede het verschijnsel van het geestenzien voordeed. Ook hierover heeft Kerner gepubliceerd.

Daar deze publicaties het licht zagen in een tijd, waarin het denken, op grond der heerschende metaphysische denkbeelden, niet rijp was tot ontvangenis van dergelijke feiten, waardoor Kerner veel bestrijding ondervond, zoo stelde Kerner eens voor zichzelf de navolgende prognose :

Flüchtig leb ich durchs Gedicht,
Durch des Arztes Kunst nur flüchtig ;
Nur wenn man von Geistern spricht,
Denkt man mein noch und — schimpft tüchtig.

Dat er nochtans reeds in zijn dagen geleerden waren, die Kerner's geschriften wisten te waardeeren, leeren ons de publicaties van C. G. Carus. Overigens werd ook deze Romantische psycholoog in zijn dagen van opkomend materialisme weinig gewaardeerd. Eerst in onze dagen blijkt men in staat te zijn zijn geschriften, evenals die van Kerner, meer waardeerend te beoordeelen.

Een belangrijk jaar in de geschiedenis van ons probleem is 1848. In dat jaar deden zich in Hydesville N. Y. z. g. persoonlijke spookverschijnselen voor, welke in hooge mate de aandacht van het publiek trokken. Na dat jaar zien wij in de onderscheidene cultuurstaten van Amerika en Europa een sterke herleving van het spiritistisch geloof ontstaan.

Wij staan hier zeer zeker voor een belangrijk vraagstuk van sociaalpsychologischen aard, daar wij er immers op kunnen wijzen, dat verschijnselen, gelijk men in 1848 te Hydesville zegt te hebben waargenomen, voordien ook bij herhaling werden geobserveerd. Nimmer echter trokken zij in zoo hooge mate de aandacht en eerst in 1848 vermochten zij aanleiding te worden tot den groei van een wereldbeweging.

De verschijnselen te Hydesville deden in Amerika den z. g. tafeldans ontstaan, welke omstreeks 1850 zijn intocht in Europa deed. Op 4 Mei 1854 vermeldde het Fransche blad : „Le Pays, Journal de l'Empire", dat van de Noordzee tot den blauwen Donau geheel Duitschland door de Amerikaansche epidemie van dezen dans was aangestoken.

Wie meent, dat het z. g. „Tischrücken" en „Tischklopfen" iets van de laatste tachtig jaar is, vergist zich deerlijk. Het is (met zijn verschillende variaties) reeds oeroud. In den Bijbel kan men eenige plaatsen aanwijzen welke ons doen vermoeden, dat het verschijnsel den ouden Joden bekend was en het is aan geen twijfel onderhevig, of ook de overige oude cultuurvolkeren waren er mee bekend.

Later is het verschijnsel in Europa in het vergeetboek geraakt, daar de Kerk (op grond van het misbruik dat er van gemaakt werd) er met kracht tegen de velde trok. Omstreeks 1850 echter werd het gebruik om door middel van een tafel te trachten in contact met de geestenwereld te komen, opnieuw in eere hersteld.

Hoe belangrijk het vraagstuk van het „Tischrücken" op zich zelf ook genoemd mag worden, de gelegenheid ontbreekt mij op dit oogenblik daar verder op in te gaan. Ik moet volstaan met hier het feit te constateeren dat

in de kringen van hen, die zich met het „Tischrücken" bezighielden, bij herhaling ook andere verschijnselen, zooals o. m. het automatisch schrijven en het geestenzien werden opgemerkt.

Het is m. i. aan geen twijfel onderhevig of zonder het optreden en de geschriften der „magnetiseurs" zou de belangstelling voor de verschijnselen, welke men in die dagen algemeen, in navolging van Allan Kardec (L. H. D. Rivail), met den onjuisten naam van „spiritistische" verschijnselen placht aan te duiden, nimmer zoo groot kunnen zijn geweest als dit thans het geval bleek. De Mesmeristen zijn ongetwijfeld te beschouwen als de wegbereiders voor de Spiritisten. Reeds in 1851 erkende Schopenhauer in zijn : „Versuch über das Geistersehen und was damit zusammenhängt" dat het Mesmerisme ons den weg opent „zu Aufschlüssen über die zu allen Zeiten so hartnäckig behaupteten, wie beharrlich geleugneten Geistererscheinungen".

Deze meening treedt ook duidelijk naar voren in de geschriften, welke in die dagen van de hand der toenmalige pioniers der spiritistische beweging in Nederland verschenen, en waarin er bij herhaling op wordt gewezen, dat een studie van het Mesmerisme vooraf dient te gaan aan die van den tafeldans en der klopgeesten.

Zoo vloeiden de beide stroomingen, welke haar aanvang vinden in de personen van F. A. Mesmer en die der gezusters Fox (Hydesville), al heel spoedig samen om — tot op zekere hoogte — een onverbreekbare eenheid te gaan vormen.

De steeds groeiende belangstelling voor het Spiritisme en het Mesmerisme leidde er ten slotte toe dat men zich in de kringen der wetenschap meer en meer ging afvragen, wat men nu van dit alles te denken had.

In 1868 kwam het onderwerp „Spiritisme" ter sprake in de „Dialectical Society" te Londen. De leden dezer vereeniging bestonden uit artsen, rechters en andere academisch gevormden en zij benoemden een commissie, welke tot taak kreeg de z. g. spiritistische verschijnselen te bestudeeren. In 1871 bracht deze commissie rapport uit. In dit rapport worden onderscheidene verschijnselen „niet te weerleggen feiten" genoemd, terwijl de slotconclusie luidde : „dat het spiritisme een onderwerp is, dat veel ernstiger aandacht en zorgvuldiger onderzoek waardig is, dan daaraan tot hiertoe ten deel is gevallen."

Gelijktijdig met deze commissie was William Crookes zijn zelfstandig

onderzoek begonnen, dat vier jaar duurde en dat hem eveneens deed besluiten, dat men niet langer kon ontkennen dat onderscheidene, in de kringen der spiritisten waargenomen en door hen beschreven verschijnselen zich inderdaad voordoen.

Zoowel in het rapport der „Dialectical Society" als in dat van Crookes is het geestenzien vertegenwoordigd.

In het rapport der „Dialectical Society" verklaren veertien getuigen, handen of gestalten te hebben waargenomen, die aan geen menschelijk wezen behoorden, doch door hun voorkomen en bewegelijkheid schenen te leven ; dat ze deze soms aanraakten of zelfs aangrepen en daardoor overtuigd werden, dat niet aan bedrog of inbeelding te denken viel.

Crookes verklaart in zijn rapport dat hij bij gelegenheid van zijn zittingen met Home eenige malen fantomen gezien heeft.

Wij komen thans tot het jaar 1882, het jaar waarin onderscheidene personen, die het wetenschappelijk onderzoek dezer verschijnselen ter hand hadden genomen, samenkwamen en een genootschap stichtten, gewijd aan het wetenschappelijk onderzoek dezer fenomena, de „Society for Psychical Research."

Met de stichting van dat genootschap werden de fundamenten gelegd van het gebouw der moderne parapsychologie, waarvoor in onze dagen vele vooraanstaande geleerden vlijtig bouwsteenen aandragen en waarvan reeds enkele muren opgetrokken zijn.

Met een variant op Schopenhauer zouden wij thans kunnen zeggen, dat wie in onze dagen het feit der paragnosie met haar onderscheidene variëteiten als daar zijn telepathie, gedachtenlezen, telaesthesie, profetie, psychoskopie e. d., dat der ideoplastie met haar verschillende vormen — waarvan die der stigmatisatie wel de meest bekende is — alsmede dat der telekinesie betwijfelt, niet ongeloovig, maar onwetend dient te worden genoemd...

Langzamerhand ontstonden ook op het vasteland en in Amerika centra van onderzoek, gesticht naar het model der Engelsche S. P. R.

In ons land werd in 1920 de Nederlandsche „Studievereeniging voor Psychical Research" gesticht, onder voorzitterschap van Prof. Heymans.

Op 20 October 1932 aanvaardde mijn medewerker Dr. P. A. Dietz het ambt van privaat-docent in de parapsychologie aan de Rijks Universiteit te Leiden met een rede over : „De strijd om de parapsychologie". Hij heeft daarin een en ander medegedeeld over de moeilijkheden, waarmede de pio-

niers van deze jonge tak van wetenschap in den loop der jaren hebben te kampen gehad, van den strijd, die zij tegen twee fronten hebben moeten strijden.

Het eerste front is dat der bevooroordeelde geleerden, die de feiten trachtten weg te philosopheeren en weg te psychologiseeren. Hun aantal is in den loop der jaren steeds geringer geworden. Eensdeels omdat men in ging zien dat men t. o. v. het door bevoegde onderzoekers op voortreffelijke wijze geconstateerde feitenmateriaal zich ten slotte gewonnen moest geven ; anderdeels omdat het wetenschappelijk wereldbeeld veranderd is. In tegenstelling met het metaphysisch stelsel der vorige eeuw (het energetisch monisme) waarvan de meeste geleerden uit die dagen aanhangers waren en waarin weinig of geen plaats is voor de parapsychologische verschijnselen, breken thans wijsgeerige stelsels baan, waarin de parapsychologische verschijnselen zeer goed passen.

Het tweede front, waartegen de parapsychologen hebben moeten strijden is dat der openbaringsspiritisten.

In zijn werk over : „Het voortbestaan van den mensch" zegt Lodge : „De vijandigheid in de buitenwereld en van de orthodoxe wetenschap ten opzichte van de onderzoekingen der Society for Psychical Research, hoewel soms hevig en vol minachting en altijd drukkend en beteekenisvol, is betrekkelijk gering geweest — misschien omdat zij fragmentarisch en bij tusschenpoozen optrad — in vergelijking met de bittere en vrijwel onafgebroken smaadschriften, die door de spiritistische pers werden uitgegeven...

Men heeft haar genoemd een vereeniging voor het verdonkeremanen van feiten, voor het ontmoedigen van den sensitieven mensch en voor het verwerpen van die soort van openbaring, welke, naar men zeide, uit de gebieden van licht en kennis op de menschheid neerstroomde."

Wie de spiritistische periodieken van onze dagen doorbladert zal opmerken, dat deze vijandige houding ook in onze dagen nog bij herhaling valt op te merken...

Het meerendeel der menschen wil nu eenmaal — om met Prof. de Hartog te spreken — meer gesticht dan verlicht worden.

* * *

De vraag welke wij thans stellen en zullen trachten te beantwoorden is deze :

Hoe hebben wij thans, op grond van de uitkomsten der moderne psy-

chologische en parapsychologische onderzoekingen, te denken over het geestenzien?

Het behoeft wel geen betoog, dat ik bij de behandeling van deze vraag slechts rekening kan houden met die gevallen waarbij bedrog of eenvoudige affect-illusies uitgesloten zijn. Door alle eeuwen heen zijn er lieden geweest die zich om de een of andere reden geroepen gevoelden om in het middernachtelijk uur hun medemenschen te verschrikken door met behulp van het traditioneele witte laken voor spook te spelen (²).

Goethe heeft ons in zijn : „Erlkönig" het geval gegeven van een angstig kind, dat in een nevelstreep een bovenzinnelijk wezen ziet en uit angst daarvoor sterft. (³)

Ook wil ik hier dat zien van geesten en andere bovenzinnelijke wezens buiten beschouwing laten, dat kennelijk behoort tot het gebied van die waarnemingsstoornissen welke het gevolg zijn van degeneratieve processen in het zenuwstelsel.

* * *

In da Costa's dichtwerk : „De slag bij Nieuwpoort" gaat de dichter, nadat hij den veldslag tot na de overwinning bezongen heeft, aldus verder :

> Men zegt, dat op dien stond, bij 't dondren der bazuinen,
> Twee groote schaduwen gezien zijn op de duinen,
> De een, prinselijk van gestalte, en met de rechterhand
> Geslagen op het hart, en die voor God en 't land
> Door 't opgetoogen oog zoo wel erkenbre wonde,
> Terwijl de linker aan den halsvriend (Aldegonde

---

(2) Zie J. M. : „Een merkwaardig geval van bedriegerij door middel van geestverschijningen" in N. R. Ct. 19-3-1924.

(3) In : „Die Woche" (15-2-1913) tracht Prof. O. Lummer (Breslau) het spokenzien fysiologisch te verklaren. In het duister, zoo zegt hij, is het directe zien onmogelijk, maar zijdelings geprojecteerde beelden prikkelen de staafjes en kunnen aldus gezichts-gewaarwordingen tot stand doen komen.

Lummer is nu van meening, dat menige spookgeschiedenis aan deze staafjesprikkeling haar ontstaan te danken heeft. Hier ligt, volgens hem, ook de verklaring van het feit dat spookverschijningen „steeds" in het duister worden waargenomen en verdwijnen, zoodra men ze scherper bekijken wil.

Ofschoon het geenszins onmogelijk te achten is dat een aantal spookverhalen op deze wijze ontstaan is, zoo zal nochtans een ieder, die hier ter zake kundig is, van meening zijn dat deze hypothese slechts van zeer ondergeschikte beteekenis voor den parapsycholoog kan zijn.

In zweem en zwier gelijk!) zich vasthield, beider oog
Met dankbren weemoed, dan geheven naar omhoog.
Dan weer omlaag gewend naar 't strand, en naar die velden
Pas van het bloed doorweekt der Nederlandsche helden.
't Bazuingeschal, op eens, ging over in een lied
Dat de echo opving uit het roerend wolkverschiet :

„Wilhelmus van Nassouwe
Was hij van Duitschen bloed!
Den vaderland getrouwe
Bleef hij tot in den doet!
Bij leven en bij sneven
In God zijn Heer, getroost,
Is Neêrland nagebleven
Zijn zegen — en Zijn kroost."

Straks volgden stemmen als in antwoord, die daar loofden, —
Een koor van geesten, met den bijl voorheen onthoofden,
Of versch verslaagnen met het zwaard, hun God in 't hart,
Thans vrij met éénen dood van heel eens levens smart.

De dichter bezingt hier de verschijningen, welke, volgens de overlevering, bij gelegenheid van dien slag aldaar op de duinen gezien zouden zijn.

In onze vaderlandsche geschiedenis vindt men meer van dergelijke verschijningen van legeraanvoerders gewag gemaakt.

Zoo lezen wij in : „De opkomst van de Nederlandsche Republiek" (1,2,219) van J. L. Motley, daar waar sprake is van de worsteling om den Kouwensteinschen dijk, welke eindigde met een overwinning der Spanjaarden en den val van Antwerpen (1585) : „Zoo had het werk ruim anderhalf uur zijn gang gegaan, toen eindelijk, bij den vijfden storm, een zonderlinge en raadselachtige verschijning de geestdrift der Spanjaarden aanvuurde. Men zag de gestalte van den aanvoerder van het oude Spaansche legioen, Don Pedro Pacci, die eenige maanden te voren bij het beleg van Dendermonde gesneuveld was, aan het hoofd van zijn regiment, in zijn welbekende wapenrusting, en met de gebaren, die hem bij zijn leven eigen waren, den aanval doen. Nooit werd deze zeldzame zinsbegoocheling op een bevredigende wijze verklaard, doch zij verspreidde zich wijd en zijd door de gelederen en werkte in die bijgeloovige eeuw zoo krachtig als de waarheid. De

afdeinzende Spanjaarden hereenigden zich andermaal onder de aanvoering van dien spookbevelhebber en tastten opnieuw de borstwering der vaderlanders aan."

Maar niet alleen in *onze* vaderlandsche geschiedenis wordt van dergelijke geestverschijningen gewag gemaakt. Reeds in den bijbel is er sprake van (Jozua 5:13-14).

Volgens de historie-schrijvers Pausanias en Plutarchus zouden de Grieken in den slag tegen de Meden en Perzen in de vlakten van Marathon de geesten van de helden Theseus en Erechteus gezien hebben. Miltiades, de aanvoerder der Atheners, was zoo overtuigd dat de behaalde zege aan de hulp dezer bovenaardsche strijders te danken was, dat hij voortaan niets ondernam zonder eerst hun bijstand te hebben ingeroepen.

M. Perty heeft een aantal van dergelijke gevallen verzameld.

In den Transvaalschen oorlog vinden wij mede van dergelijke verschijningen gewag gemaakt. Zoo kon men in : „Het Vaderland" van 25 Januari 1900 het navolgende bericht lezen :

„In den slag van Dundee op den 20 en Oct. 1899 zag een der Transvaalsche burgers een huzaar van het 18de regiment zwaar gewond op het veld liggen. Toen de burger den gewonde voorbijreed schreeuwde de huzaar om water, waarop de burger, wiens naam Botha is, stilhield en hem zijn veldflesch toereikte. De man was echter te zwak om die te nemen. Botha steeg daarop af, richtte het hoofd van den huzaar op en liet hem drinken. De man keek hem dankbaar aan en zeide : „Dank u" en vroeg hem, in het Engelsch sprekende, wie dan toch die twee dappere veldheeren waren, die daar aan iedere zijde van het Transvaalsche leger rechts en links aan de beide flanken op en neer reden, de menschen aanmoedigende en bevelen gevende. Zij waren in wit tenue en op witte paarden, met een vlag in de hand. „Die vlag ken ik niet", zeide de huzaar. „Ach, wat hebben wij op hen geschoten", sprak hij droomende, „maar het was alles voor niet. De beste scherpschutter kon hen niet raken".

De Transvaalsche burger zeide, dat hij niets wist van zulke vechtgeneraals, had hen ook niet in het veld gezien. „Inderdaad hebben wij niet één generaal die zich in het wit kleedt".

„Dan moeten het engelen geweest zijn", sprak de huzaar...'.

In den wereldoorlog heeft men deze massa-hallucinaties ook opgemerkt. Satow maakt melding van onderscheidene massa-hallucinaties van het Engelsche leger op zijn terugtocht van Mons (Bergen) naar de Yperen-linie. Het meest bekend schijnt de verschijning van St. George geweest te zijn, dien men, met zijn hemelsche legerscharen, den terugtocht der Engelschen zag dekken.

De verklaring van de overgroote meerderheid dezer gevallen behoeft ons, m.i., niet veel hoofdbreken te kosten, sinds wij weten, dat de suggesti-

biliteit een algemeen menschelijke eigenschap is en dat het individu, dat deel uitmaakt van een menigte, deze eigenschap in verhoogde mate vertoont, gelijk de sociale psychologie ons leert.

Het parapsychologisch onderzoek heeft ons vertrouwd gemaakt met de bekende fakirkunst, waarbij alle aanwezigen een jongen in een touw naar boven zien klimmen, doch waarbij een foto, tijdens deze gebeurtenis genomen, uitwijst, dat alle aanwezigen hallucineerden onder den suggestieven invloed van den fakir.

Welnu, de geestverschijningen, welke de soldaten onder bepaalde voorwaarden collectief op de slagvelden zien, moeten m. i. in den regel als analoga van den klimmenden knaap gezien worden. Op het slagveld werken in een aantal gevallen onderscheidene factoren samen, om de soldaten in een toestand te brengen, waarin zij in hooge mate gepraedisponeerd zijn om collectief te illusioneeren en te hallucineeren.

A. Sichler bericht over een zekere Lydia P., een meisje van zestien jaar, dat twee maal een zwaren, nachtelijken angstaanval te verduren had. Deze trad beide malen om ongeveer half vijf op. Zij zag, met hallucinatorische duidelijkheid, een eleganten heer van ongeveer 25 jarigen leeftijd, gekleed in een zwart pak; hij had een smal, welgevormd gelaat, geen snor, blonde haren, ernstig gezicht. Hij stond over haar heengebukt en was haar zoo dicht genaderd, dat zij hem bij elke beweging moest aanraken. De eerste maal voelde zij zijn hand, die haar wang betastte. Den geheelen dag door bleef deze tastgewaarwording haar bij. Beide malen gaf zij een gil, waardoor haar huisgenooten wakker werden. De verschijning was zoo duidelijk dat Lydia meende een geest te hebben gezien en ook haar omgeving was geneigd, deze meening te deelen. Allen waren door dit gebeuren zeer opgewonden.

Een zenuwarts analyseerde het meisje. Sichler geeft in zijn verhandeling de prikkelwoorden, welke haar toegevoegd werden en de invallen waarmede zij daarop reageerde. Zoo kwam men tot de erkenning dat de geest als een soort van geobjectiveerd droombeeld diende te worden beschouwd, ontstaan door verdringing van libidineuze wenschen.

Een psycho-analytische verklaring van het geestenzien ligt m.i. ook voor de hand bij zeer vele heiligen.

Niet alleen Steingiesser's: „Geschlechtsleben der Heiligen", maar ook

de studie van andere geschriften over het leven der heiligen leidt tot de overtuiging, dat bij vele van hen een krachtige verdringing aanwezig was. Deze verdringing heeft nu zeer zeker in een groot aantal gevallen geleid tot het ontstaan van hallucinaties met betrekking tot bovenaardsche wezens, welke tot hen in een betrekking stonden, waarin erotische elementen duidelijk te bespeuren vallen.

Zoo geloofde b.v. de H. Katharina van Sienna zich, in het bijzijn van verschillende heiligen, met Christus te verloven en zij zeide, dat zij van dit tijdstip af steeds een ring aan haar vinger zag ten teeken dezer verloving.

Zeer merkwaardig zijn in dit verband de incubes- en succubes-visioenen, waarvan bij herhaling in de geschriften van middeleeuwsche auteurs sprake is.

Staudenmaier's leerzaam geschrift : „Die Magie als experimentelle Naturwissenschaft" levert ons zeer zeker een belangrijke bijdrage tot de kennis van deze hallucinaties. Eens had hij, naar hij bericht, bezoek gehad van een knappe jonge dame, die eenigen indruk op hem gemaakt had, welke na haar vertrek echter weer was uitgewischt. Maar een paar dagen later, toen hij 's nachts op zijn linkerzijde in bed lag, zie, daar zag hij opeens deze jonge dame naast zich in bed liggen, althans haar hoofd, dat boven de dekens uitstak. Hij zegt van dit hoofd dat het „magisch verklärt", „von entzückender Schönheit, etherisch durchsichtig und... sanft leuchtend" was.

Het komt mij voor dat wij in de hallucinatie van Staudenmaier een pendant mogen zien van die van Lydia P. en dat zij beide mogen worden beschouwd als moderne succubes-(incubes-)visioenen.

Van Maximiliaan Perty verhaalt een zeer betrouwbaar biograaf, dat hij twee begaafde zonen bezat, die hij kort na elkaar, op jeugdigen leeftijd, door den dood verloor. Na dit droevig verlies bleef hem nog een 4-jarig meisje over. De vader hing nu met zijn gansche hart aan dat kind. Een nieuwe slag trof hem. Het kind stikte bij het eten van een vrucht.

Vier dagen na haar heengaan lag hij, als vernietigd van smart, des nachts te bed. Het was midden in den nacht. Plotseling zag hij aan het voeteinde van zijn bed een glanzend licht opstijgen, dat het slaapvertrek verlichtte. Daarna steeg langzaam in dit licht een groote krans van bloemen omhoog en midden in deze bloemkrans verscheen plotseling het gelaat van zijn dochtertje, schoon en lieflijk, lachend hem toeknikkend en met troosten-

de gebaren wenkend naar omhoog. Een zalig gevoel doorstroomde Perty en hield hem als geketend aan de verschijning, tot deze langzaam verdween.

Van dit oogenblik af was hij getroost en greep een geweldige verandering plaats in zijn leven en werken. Van toen af twijfelde hij niet meer aan het voortbestaan van den mensch en was zijn gansche streven er op gericht, het probleem van 's menschen voortbestaan te doorvorschen en te bewijzen. Perty was toen even 30 jaar oud en pas benoemd tot hoogleeraar te Bern.

Mogen velen, in onze dagen, met Perty van meening zijn hier met een „echte" geestverschijning te doen te hebben, het komt mij voor dat ook van dit geval nog wel een psycho-analytische verklaring te geven is.

In dit verband zij hier gewezen op de merkwaardige ervaringen waarvan zij gewag maken die in momenten van doodsgevaar hebben verkeerd. Livingstone die door een leeuw werd gegrepen en verwond, gevoelde pijn noch angst en waagde het, op grond van zijn ervaringen, te onderstellen, dat een goede Voorzienigheid op diezelfde wijze het lijden verzacht van dieren, die de prooi worden van leeuwen, tijgers e.d. Eens vertelde hij schertsend aan een verslaggever, dat, toen hij zich eenmaal in de klauwen van den leeuw bevond, zijn eenige gedachte was, welk deel van hem het dier het eerst zou verslinden.

Albert Heim, de bekende Zwitsersche geoloog, verzamelde een groot aantal mededeelingen van bergbeklimmers, die het ongeluk hadden in het gebergte naar beneden te storten, over hetgeen zij ervoeren in hun, naar hun meening, laatste oogenblikken. De studie van deze ervaringen leidde Heim tot de overtuiging, dat „de dood door omlaag storten — subjectief gesproken — een schoone dood is... Onze, in het gebergte doodgevallen vrienden hebben, in hun laatste oogenblikken, hun eigen verleden verheerlijkt aanschouwd. Zij hebben met liefde aan de hunnen gedacht, zij waren reeds verheven boven lichamelijke pijnen ; reine, grootsche gedachten, gevoelens van vrede en verzoening beheerschten hen, zij hoorden hemelsche muziek en vielen in een blauwen en rozigen heerlijken hemel, zoo zacht, zoo week, zoo zalig — en daarna werd alles stil."

Dr. Ernst Jenny heeft een beschrijving gegeven van zijn toestand, na den doodelijken val van zijn vriend en reisgezel Andreas Fischer op den Aletschhorn. Toen hij, eenigen tijd na het ongeluk, zijn vriend op den grond zag liggen — bloedend uit mond en neus — en hem hoorde rochelen, lachte hij innerlijk en zeide bij zichzelf : „Dat alles heeft niets te beteekenen, hij

gelijkt slechts op hem ; de geheele geschiedenis is maar een droom." Toen hij meer dan een uur gewacht had en zich op grooten afstand van het lijk bevond, begon hij zich vaag bewust te worden van hetgeen geschied was en bij herhaling vroeg hij zijn begeleider : „Waar is Fischer toch ? Wij waren toch met z'n drieën !" Eerst toen zijn begeleider hem gezegd had, dat Fischer dood was, drong de pijn tot hem door welke ontstaan was door het breken van het borstbeen en twee ribben.

Het „schokdenken", zooals wij dit bij o. m. neerstortende bergbeklimmers en verdrinkenden kunnen opmerken, is kortgeleden door den Zwitserschen psycho-analyticus Pfister nader bestudeerd geworden.

Pfister is van meening, dat wij bij „höchster Todesgefahr" te doen hebben met „eine ungeheure Steigerung der Gedankenproduktion" (dit in tegenstelling met hetgeen wij zien bij den mensch die slechts hevig schrikt en daardoor tijdelijk verlamd wordt of in een toestand van sprakeloosheid vervalt) en deze dient, volgens hem, in tweeërlei opzicht den „Reizschutz".

Het begrip „Reizschutz" ontleent hij aan Freud, die in zijn : „Jenseits des Lustprinzips" er op gewezen heeft, dat het levende organisme van bijzondere apparaten is voorzien, welke het tegen de buitenwereld beschutten. Dit zien wij niet alleen op het gebied van het lichamelijke, maar tevens op dat van het ziellijke leven.

Het in hooge mate — tijdens de oogenblikken van doodsgevaar — geïntensiveerde denken, is in de eerste plaats gericht op het zooveel mogelijk beschermen van het lichaam door doelmatig handelen. Pfister verhaalt in dit verband twee ervaringen van hemzelf, beide betrekking hebbend op een val in het gebergte. De eerste maal voorkwam hij een ongeluk door zich aan een tak vast te grijpen — de tweede maal door het houweel, tijdens het vallen, met groote snelheid in den rotswand te slaan.

Pfister wijst er op, dat beide malen twee, aan elkaar tegenovergestelde gedachtenreeksen zijn brein doorkruisten. De eerste reeks was geheel gericht op het zelfbehoud. De tweede reeks bestond uit fantasieën. Het kwam hem voor als moest de geheele val niet ernstig worden genomen.

Wij hebben hier te doen met een vorm van derealisatie. Deze derealisatie treedt ook naar voren in de ervaring van Ernst Jenny. (4)

---

(4) Het is zeer waarschijnlijk te achten dat de derealisatie-tendentie in een aantal gevalen het aanzijn geeft aan de „sensation du déjà vu". Hierop werd reeds door Adler's leerling Wexberg gewezen in zijn : „Individual Psychologie"; Leipzig, 1928. „Das Déjà vu tritt recht häufig in

ACHT EEN PARAPSYCHOLOOG DIT MOGELIJK?

Volgens Pfister moeten wij de derealisatie beschouwen als een functie van het „wirklichkeitstreue" denken welke in dienst staat van den „Reizschutz."

Als wij met Freud (afgezien van een aantal uitzonderingen) den droom beschouwen als behoeder van den slaap (anders gezegd : hem tot taak geven het ontwaken te verhinderen) zoo kunnen wij, volgens Pfister, omgekeerd de schokfantasie beschouwen als de behoedster van het waakbewustzijn, „und ihr, wie übrigens auch dem gesteigerten Realdenken, das Amt zusprechen, den Sturz in den Schlafzustand oder die Ohnmacht zu verhüten."

„Traum und Schockphantasie kämpfen, wie es scheint, gegen entgegengesetzte Fronten, gegen das Erwachen im einen, gegen das Einschlafen im andern Fall, und deswegen dürfen wir die Schockphantasie *das negative Gegenstück des Traumes* nennen. In dieser Hinsicht nähert sie sich dem Tagtraum... Es empfiehlt sich, der negativen Funktion des Reizschutzes die positive des *Trostes* und der *Ermutigung* beizufügen."

Het komt mij nu voor, dat het geenszins onmogelijk te achten is, dat een aantal gevallen van geestenzien op soortgelijke wijze verklaard moet worden als het proces van het zich bewust worden tijdens een val dat dit alles niet werkelijk is, dat wij dezen reeds meer gedaan hebben, of als het feit dat sommige vallenden hemelsche muziek meenen te hooren.

Dit geldt niet alleen voor het zien van hemelsche wezens op het oogenblik waarop men gevaar loopt te worden verpletterd of te verdrinken ([5]),

---

bedrängten Situationen auf... In bedrängter Lage, die schwierige Entschlüsse fordert, scheint aber das plötzlich auftauchende Gefühl : „Das alles ist mir nicht neu, ich habe es schon einmal erlebt, ja ich könnte voraussagen, was nun kommt" — nicht ohne finalen Sinn zu sein. Die fiktive Identifizierung mit einem früheren Erlebnis schafft Beruhigung und Entspannung, alle Schwierigkeiten scheinen gemildert, eben dies, was sich jetzt abspielt, sei schon einmal geschehen. Es ist wie eine Flucht vor dem Druck einer unerträglichen Realität, der Fata Morgana vergleichbar" (36).

Men hoede zich er echter voor hier te generaliseeren en alle gevallen van „sensation du déjà vu", te zien als producten der derealisatie-tendentie. Zie mijn opstel : „La sensation du déjà vu", in Tijdschr. v. Parapsychologie", I, 179.

(5) Generaal-majoor A. Turner maakt melding van de navolgende ervaring :

„Ik vischte — 12 jaar oud — met een kameraad in de Medway en viel in het water. Ik kon niet zwemmen en de rivier was diep. Na een korte worsteling dacht ik, dat ik tot mijzelf kwam. Ik voelde mij rustig overgaan naar de andere zijde, waar een heerlijke tuin was. Drie in het wit gekleede gestalten strekten de handen naar mij uit, doch ik hoorde een stem zeggen : „Nog niet, nog niet". Toen verloor ik het bewustzijn, en het eerste wat ik mij daarop herinnerde, was, dat ik opgewekt werd door mijn metgezellen, een veel pijnlijker proces dan dat van het sterven". („Christian Commonwealth", 23. 12. 14.).

maar zeer waarschijnlijk ook voor een aantal van die gevallen waarin men ten prooi aan een groote smart, als gevolg van het verlies van een dierbare betrekking, plotseling diens troostende gestalte als geestverschijning voor zich ziet opdoemen.

Het is m. i. waarschijnlijk te achten, dat de verschijning, waarvan Perty gewag maakt, gezien moet worden als het produkt van de positieve functie van den „Reizschutz."

Onder telepathie hebben wij te verstaan de *directe* overdracht van bewustzijnsinhouden van het eene individu op het andere.

Ofschoon men door alle eeuwen heen telepathische verschijnselen heeft waargenomen, zoo dateert het systematisch empirisch onderzoek der telepathische verschijnselen van het laatste kwartaal der vorige eeuw. Prof. W. Barrett was een der eersten, die zich met het onderzoek dezer verschijnselen bezighield, waarbij de familie Creery hem belangrijke diensten bewees.

Toen in 1882 de S. P. R. werd opgericht wekte hij zijn medeleden krachtig op mede „onderzoekingen in te stellen naar den aard en de grootte van den invloed, die door het eene denkvermogen kan worden uitgeoefend op het andere, afgescheiden van de algemeen erkende wijze van waarneming Aan dit verzoek werd gevolg gegeven. Langzamerhand ontstond een uitgebreide litteratuur over het verschijnsel, dat thans tot de best geconstateerde en meest grondig bestudeerde verschijnselen der parapsychologie behoort.

Naast onderzoekingen in het laboratorium, waarbij die van Prof. Heymans en zijn medewerkers tot de meest geslaagde behooren, heeft men ook onderzoekingen ingesteld naar het voorkomen van spontane telepathie, waarbij men het verschijnsel in zijn meest natuurlijken vorm heeft leeren kennen.

De studie der spontane telepathische verschijnselen heeft nu in hooge mate geleid tot een verdieping van ons inzicht inzake het probleem der geestverschijningen.

Het onderzoek der spontane telepathische verschijnselen werd door de Engelsche S. P. R., kort na haar oprichting, krachtig ter hand genomen en reeds in 1886 konden E. Gurney, F. W. H. Myers en F. Podmore hun belangrijk werk : „Phantasms of the Living" doen verschijnen, waarin zij de resultaten van hun enquête-onderzoek inzake spontane telepathische ervaringen hebben neergelegd.

Sindsdien hebben andere onderzoekers dergelijke enquête-onderzoekingen ingesteld welke soortgelijke resultaten opleverden.

Men mag thans, op grond der onderzoekingen op het gebied der telepathie, als bewezen aannemen, dat iemand, die in een toestand van hevige gemoeds-ontroering verkeert — hetzij tengevolge van angst, hevigen schrik, ontsteltenis dan wel groote vreugde — onder bepaalde omstandigheden, zonder dit nochtans opzettelijk te willen of zich daar bewust van te zijn — zijn beeld („phantasm") — al dan niet met de geheele of gedeeltelijke entourage — aan een door hem geliefd persoon vermag te doen verschijnen, waarbij de afstand tusschen den afzender en den ontvanger van weinig of geen beteekenis schijnt te zijn.

Stellen wij een onderzoek in naar de verscheidenheid van toestanden, waarin de hallucinatie-verwekkers of afzenders zich bevinden op het oogenblik waarop de ontvangers met betrekking tot hen hallucineeren, zoo zien wij dat de kans, om als hallucinatie-verwekker op te treden grooter wordt, naar mate men zich meer in kritieke en abnormale omstandigheden bevindt. Een opeenhooping dezer gevallen groepeert zich om het stervensuur der „hallucinatie-verwekkers." Hier worden de verschijningen van levenden tot verschijningen van stervenden. In het werk van Gurney en medewerkers blijken deze „phantasms of the dying" ongeveer de helft der verzameling uit te maken.

Wanneer wij hier het woord hallucinatie bezigen, zoo moeten wij er ons wel bewust van zijn dat wij daaronder een andere soort van hallucinatie verstaan, dan die, waarmede wij in de psychiatrische kliniek kennis maken.

Ter onderscheiding van deze soort van bedriegelijke hallucinaties heeft men nu in de parapsychologie aan die hallucinaties, waarmede wij bij o.m. de spontane telepathie te doen hebben, den naam gegeven van geloofwaardige hallucinaties („hallucinations véridiques.")

Naast de „phantasms of the dying" kent het enquête-onderzoek der S. P. R., evenals dat van anderen, de „phantasms of the dead", de „dooden-verschijningen". Daarmede hebben wij te doen, wanneer iemand een geloofwaardige hallucinatie heeft op een tijdstip, waarop — blijkens nader onderzoek — de hallucinatie-verwekker reeds overleden moet zijn geweest.

Moeten wij nu aannemen dat wij in dergelijke gevallen met een spiritistisch verschijnsel te doen hebben, d.w.z. moeten wij gelooven dat hier een ontlichaamd mensch zich manifesteert door b.v. den ontvanger door middel van mentale suggestie met betrekking tot zijn aardschen verschijningsvorm te doen hallucineeren?

Het eenvoudigheidsbeginsel noopt ons, te trachten hier eerst nog andere, meer voor de hand liggende mogelijkheden onder de oogen te zien.

Zoodoende komen wij er, met de eerste Engelsche onderzoekers, toe te meenen, dat wij, in althans een deel dezer gevallen, met geloofwaardige hallucinaties te doen hebben, verwekt door levenden in het stervensmoment. Het feit, dat de ontvanger zijn hallucinatie eerst ettelijke uren na het verscheiden van den afzender heeft, tracht men dan te verklaren door aan te nemen, dat het subliminale zelf van den ontvanger in het stervensuur van den hallucinatie-verwekker beïnvloed werd, maar dat het subliminale zelf niet vlak daarop reageerde doch eerst eenige uren later.

De oudere onderzoekers plachten hier te spreken van den latent gebleven telepathischen indruk (6) en zij namen, zeer willekeurig, aan, dat zoo'n indruk onder bepaalde omstandigheden hoogstens een half etmaal lang latent kon blijven. Uit dien hoofde worden in het werk : „Phantasms of the Living" geloofwaardige hallucinaties, zich kennelijk voordoende in verband met een sterfgeval, nog beschouwd als van een levende te zijn uitgegaan, indien zij zich uiterlijk twaalf uur na het stervensmoment openbaren.

Er zij er hier nog op gewezen, dat de geloofwaardige hallucinatie zich niet alleen in den waaktoestand voordoet, maar evenzeer in den slaaptoestand. Zoo ontstaan de z.g. telepathische „droomen" (7).

De ervaring leert ons nu, dat dit halve etmaal bij herhaling en vaak zeer belangrijk, overschreden wordt. Hebben wij in dergelijke gevallen dan te doen met een telepathische beïnvloeding van den ontvanger door een hallucinatie-verwekker uit het „jenseits"?

Op deze vraag kom ik zoo aanstonds nog nader terug.

Een zeer belangrijk parapsychologisch verschijnsel is dat der psychoskopie.

De ervaring leert ons, dat er menschen zijn die, wanneer zij in aanraking komen met personen of voorwerpen, onder bepaalde omstandigheden geloofwaardige hallucinaties krijgen met betrekking tot het verleden dezer inductoren. Men noemt dergelijke personen wel psychoskopisten.

In een aantal gevallen nu meenen deze psychoskopisten dat zij geesten zien, zij geven althans bij herhaling beschrijvingen van „gedaanten" die

---

(6) Thans spreekt men wel van „zeitverschobene" telepathie.

(7) Juister is het om van „nachtgezicht" te spreken. Het gebruik van het woord „droom" is hier, gelijk Freud opmerkt, misplaatst.

zij zeggen te „zien" en die in verband zouden staan met de inductoren, waarbij wij het feit te erkennen hebben, dat deze „gedaanten", uit de beschrijvingen door de psychoskopisten gegeven, bij herhaling door de eigenaren der inductoren (of, zoo deze een persoon is, door den inductor zelf) herkend worden.

Hebben deze beschrijvingen nu betrekking op overledenen, zoo zijn velen geneigd te meenen dat de psychoskopist geesten ziet.

Nauwkeurige en langdurige observatie der psychoskopisten leidt echter tot de erkenning, dat zij bij herhaling ook de „gedaanten" van nog levende personen zien en dat deze „gedaanten" zich in niets blijken te onderscheiden voor den psychoskopist van die der overledenen. Want zij beschrijven deze „gedaanten" op volmaakt dezelfde wijze als die der overledenen en vernemen eerst na afloop van het experiment van de betrokken personen dat hun beschrijving juist is, maar op een nog levend persoon betrekking heeft.

Dit noopt ons te erkennen dat hetgeen de psychoskopisten in dergelijke gevallen „zien" geen geesten in den spiritistischen zin behoeven te zijn.

De vraag, wat zij dan wel zijn, valt niet gemakkelijk te beantwoorden. Zeker zal men zich hier in een aantal gevallen met de telepathie-hypothese kunnen redden en dus aannemen, dat wij hier te doen hebben met een door mentale suggestie verwekte geloofwaardige hallucinatie, maar, zooals ik in mijn verhandeling over : „Paragnosie en „Einfühlen" heb trachten aan te toonen, is het niet doenlijk, het geheel der psychoskopische verschijnselen met behulp der telepathie-hypothese te dekken, zoodat het waarschijnlijk te achten is, dat wij ons voor een aantal gevallen — misschien zelfs voor alle deze gevallen — van een andere hypothese zullen moeten bedienen. Ik denk in dit verband aan Szántó's hypothese der „universeele associatie", welke verwant dient te worden geacht aan de denkbeelden, welke hier ten onzent door G. Heymans naar voren zijn gebracht. Voor bijzonderheden dienaangaande moet ik naar mijn hiervoor genoemde verhandeling verwijzen.

In deze verhandeling heb ik ook de vraag gesteld in hoeverre de inductor bij de psychoskopie een rol speelt en als mijn meening te kennen gegeven, dat de beteekenis van den inductor door de meeste psychoskopisten wordt overschat.

Het is aan geen twijfel onderhevig of voor vele psychoskopisten is de inductor slechts een voorwerp, waarvan voor hem zekere suggesties uitgaan, omdat zij nu eenmaal „grootgebracht" zijn in het geloof, dat hun vermogen

zonder den inductor niet functionneert. De ervaring leert ons dat er menschen zijn die zonder inductor hetzelfde praesteeren als de psychoskopisten.

Ik denk hier b.v. aan v. Swedenborg. Had hij in onze dagen geleefd zoo zou de kans groot geweest zijn dat hij mevr. de Marteville om een voorwerp had gevraagd dat aan haar overleden echtgenoot had toebehoord, evenals de proefpersoon, waarmede Osty experimenteerde en aan de hand van wier gegevens men in staat bleek het lijk te vinden van een verdwenen grijsaard. De man had zich op een eenzame plaats in een bosch neergelegd en was aldaar gestorven. Niemand was van zijn verdwijnen of sterven getuige geweest en nochtans bleek de psychoskopiste in staat te zijn daaromtrent juiste inlichtingen te verstrekken. Zij meende zich echter nochtans van een inductor, in den vorm van een door den grijsaard achtergelaten halsdoek, te moeten bedienen.

Swedenborg was, naar veler meening, een geestenziener pur sang, dien men bij herhaling den heraut van het moderne spiritisme heeft hooren noemen.

Voor zeer velen in onze dagen is het aan geen twijfel onderhevig, of Swedenborg heeft inderdaad met den geest van den Hollandschen gezant gesproken. Nochtans wees reeds in het laatst der vorige eeuw de Duitsche parapsycholoog du Prel — die overigens een overtuigd aanhanger van de spiritistische hypothese was — er op, dat een animistische verklaring van dit geval niet alleen mogelijk, doch tevens voor de hand liggend is.

Wij kunnen immers aannemen, dat de heer de Marteville, tijdens zijn leven, in telepathisch contact met zijn vrouw gestaan heeft, en dat haar subliminale zelf uit dien hoofde wist, waar zich de verloren geraakte quitantie bevond. Nemen wij nu voorts aan, dat Swedenborg een gedachtenlezer was, die op supernormale wijze wist te putten uit het geestelijk bezit van mevr. de Marteville, zoo zien wij ons in staat gesteld het geheele geval Swedenborg-Marteville animistisch te verklaren.

Weliswaar verklaart Swedenborg zelf, dat zijn openbaringen inspiraties zijn van overledenen, met wie hij voorgeeft gesproken te hebben. Deze schijn van samenspraak is echter, zooals du Prel zeer juist inzag, gemakkelijk te verklaren. Vergeten wij niet „dat de droomfantasie steeds uiterlijke en innerlijke lichamelijke gewaarwordingen, alsmede de eigen hersenarbeid dramatiseert. Descartes werd door een vloo gestoken en droomde van een duel, waarbij hij een degenstoot ontving op dezelfde plaats... Wij droomen dat wij

examen doen en niet kunnen antwoorden op de vragen van den leeraar, doch de medeleerling naast ons beschaamt ons door zijn vlotte antwoorden. De eigen geestesarbeid wordt dus door de droomfantasie omgezet in een inspiratie en deze schijn wordt des te eerder door ons voor werkelijkheid gehouden, wanneer de droom ons dingen openbaart, die wij niet anders dan tengevolge van onze transcendentale vermogens kunnen weten.

Swedenborg was stellig te goeder trouw, toen hij beweerde met de overledenen te hebben gesproken ; hij misleidde den opdrachtgever niet aangaande den oorsprong zijner openbaringen, doch wel zichzelf, door n.l. een gedramatiseerde helderziendheid voor een inspiratie te houden."

Misschien zijn er onder U die van meening zijn, dat de poging, om hier de spiritistische hypothese te ontzeilen door gebruik te maken van de hypothesen der telepathie en van het gedachtenlezen op een wijze als hierboven geschiedde eenigermate gekunsteld dient te worden genoemd.

Daarom wijs ik er hier op dat men zich hier ook nog van een andere hypothese kan bedienen, n.l. die van den „Anschluss an das Absolute", welke wij aan E. v. Hartmann danken, voor wiens geschriften in onze dagen een hernieuwde belangstelling begint te ontstaan, dank zij o.a. Driesch en Reinke in Duitschland, en Clay en de Hartog ten onzent.

Driesch heeft er in zijn werk : „Parapsychologie" op gewezen, dat de parapsycholoog rekening dient te houden met de mogelijkheid, dat de metagnoom zijn kennis verkrijgt door te putten uit de Wereldziel.

Nochtans past ons hier de erkenning, dat ook tegen deze metaphysische hypothese verschillende bezwaren kunnen worden ingebracht, en dat velen hier zullen moeten denken aan de woorden, reeds in 1830 door Justinus Kerner neergeschreven, dat vele filosofen met betrekking tot het geestenzien theorieën opstellen, die vaak veel gewaagder en fantastischer zijn „als die ganz einfache naturgemässe Annahme der Möglichkeit eines Hereinragen einer Geisterwelt in die unsre."

Een nieuw gezichtspunt op het probleem van het geestenzien is ons geopend door J. W. Dunne, die zijn bijzondere aandacht heeft gewijd aan het vraagstuk der voorspellende droomen met fragmentarische congruentie en heeft aangetoond, dat wij hier te doen hebben met droomen naar aanleiding van een toekomstige, slechts op supernormale wijze kenbare, gebeurtenis.

WAT EEN GESCHERM MET MEENINGEN VAN ANDEREN, DURF TOCH EEN EIGEN INZICHT TE VERKONDIGEN DR:T.

Het feit dat een zoodanig droomen mogelijk blijkt te zijn (hetgeen slechts begrijpelijk wordt wanneer wij ons beroepen op de Kantiaansche leer van de transcendentale idealiteit van ruimte en tijd) noopt ons, rekening te houden met de mogelijkheid, dat een aantal „verschijningen" van stervenden en overledenen gezien moeten worden als zuivere droombeelden, ontstaan op grond van het feit, dat het subliminale zelf op eenigerlei wijze heeft kennis genomen van het overlijden van diengene, wiens beeld aan ons verschenen is.

Het behoort tot de verdienste van F. Ortt, dat hij dit nieuwe gezichtspunt voor ons geopend heeft.

Het Dunne-effect plaatst ons voor het verschijnsel van het droomen naar aanleiding van een toekomstige, slechts op supernormale wijze kenbare, gebeurtenis, volmaakt naar analogie van het ons allen uit eigen ervaring bekende droomen naar aanleiding van een of andere gebeurtenis uit het verleden.

Het Dunne-effect toont ons, dat er zich in het droombewustzijn resten kunnen bevinden van supernormale waarnemingen, evenals de studie van het normale droomleven ons leert, dat er zich in het droombewustzijn z.g. dagresten kunnen bevinden, resten van tijdens het waakleven gedane waarnemingen.

Beide soorten van „resten" worden in het droomleven „verwerkt."

Dunne heeft ons slechts gewezen op de resten welke haar aanzijn danken aan de z.g. helderziendheid in den tijd, maar niets belet ons te veronderstellen, dat er ook resten zullen voorkomen naar aanleiding van z.g. helderziendheid in de ruimte en de telepathische beïnvloeding. Het komt mij voor, dat deze veronderstelling logisch volgt uit de aanvaarding van het Dunne-effect, waartoe wij m.i. gerechtigd zijn, ondanks het feit, dat veel hier ons nog uiterst raadselachtig is en wij bij onze pogingen tot verklaring van een en ander voorloopig niet veel meer kunnen doen, dan hypothesen opstellen, welke in een groot aantal gevallen niet anders zijn dan uitvluchten om onze onkunde te verbergen.

Uit het voorgaande moge gebleken zijn hoe ingewikkeld het probleem van het geestenzien is, en dat nieuwe ontdekkingen, zooals b.v. die van het Dunne-effect, ons steeds nieuwe mogelijkheden doen zien en daarmede het vraagstuk steeds ingewikkelder maken.

De gevallen van geestenzien, welke wij tot op heden besproken hebben, bleken wel alle animistisch te kunnen worden verklaard.

De vraag rijst thans of er naast deze gevallen van pseudo-geestenzien nu ook nog gevallen bekend zijn, waarbij wij niet langer met animistische hypothesen uit kunnen, doch onze toevlucht moeten nemen tot de spiritistische hypothesen.

Onder Spiritisme hebben wij te verstaan : het geloof aan het voortbestaan der menschelijke persoonlijkheid na den dood van het lichaam, gepaard aan de overtuiging, dat de overledenen (geesten, spirits) onder bepaalde voorwaarden met de aardbewoners in verbinding kunnen treden.

Het spiritistisch geloof is een overoud geloof, dat van de vroegste tijden af zijn aanhangers over de gansche wereld verspreid heeft gevonden. Verschillende oorzaken hebben geleid tot het ontstaan van dit geloof. De z.g. *geestverschijningen* behooren tot een dezer oorzaken.

Daarnaast kunnen de *verschijnselen van bezetenheid,* alsmede die der z.g. *„Poltergeist"-media* als belangrijke oorzaken van het ontstaan van dit geloof worden beschouwd, terwijl er ook nog wel andere te noemen zijn.

Al deze verschijnselen vormen in onze dagen objecten van studie voor den parapsycholoog. Is deze nu eensdeels tot de erkenning gekomen dat de verhalen, welke men door alle eeuwen heen met betrekking tot deze verschijnselen vermeld vindt, geenszins alle uit de lucht gegrepen zijn, gelijk vele geleerden uit de achttiende en negentiende eeuw meenden, anderdeels kwam men tot het inzicht, dat zeer vele verschijnselen, welke het naief realisme over het algemeen als door geesten veroorzaakt beschouwt, geheel kunnen worden verklaard, dank zij onze huidige inzichten op de gebieden der zielkunde, uit de normale en supernormale vermogens van de menschen, bij wie zich deze verschijnselen voordoen, gelijk ik hierboven voor een aantal gevallen van geestenzien aantoonde.

De vraag is nu of de uitkomsten der moderne parapsychologische onderzoekingen in staat zijn het geheele spiritistische geloof te niet te doen.

Komt de moderne parapsychologie dus tot de erkenning dat aan de spiritistische hypothese geen waarde dient te worden toegekend als parapsychologische (werk-)hypothese ?

Op deze vraag worden verschillende antwoorden gegeven.

Zekerlijk dient men te erkennen, dat de studie der supernormale ver-

schijnselen ons geneigd maakt het geloof in een persoonlijk voortbestaan na den dood, verre van ongerijmd te achten.

Alleen reeds de verschijnselen van telepathie, gedachtenlezen e.d. zijn in staat ons te doen inzien, dat het beeld, door de klassieke physiologische psychologie met betrekking tot den mensch ontworpen, onmogelijk juist kan zijn. Deze verschijnselen doen ons beseffen, dat wij „meer" zijn dan ons organisme.

Het meest treffend zijn hier zeker wel de z.g. uittredingsverschijnselen, waarin Mattiesen e.a. een argument zien ten gunste der spiritistische hypothese. Men kent gevallen van personen, die zich in toestanden van slaap, schijndood en diepe narcose a.h.w. verdubbeld zagen. Zij spreken van een exteriorisatie van het bewustzijn, in een soort van etherischen dubbelganger van „waaruit" zij op hun eigen lichaam neerzagen.

Indien het nu bij deze berichten zonder meer bleef, dan zouden wij zekerlijk van meening mogen en moeten zijn, hier met koortsvisioenen te doen te hebben. Maar de ervaring leert, dat men onder bepaalde omstandigheden mede in staat blijkt te zijn tot het doen van controleerbare waarnemingen, met betrekking tot personen en gebeurtenissen, welke zich soms op ettelijke mijlen afstands bevonden en afspeelden van de plaats, waar de slapende, schijndoode of genarcotiseerde zich bevond.

Het verschijnsel van de exteriorisatie van het bewustzijn trok reeds in hooge mate de aandacht van F. W. H. Myers ; hij wees er op, dat wanneer er werkelijk een „excursie" bestaat naar een bepaald punt in de ruimte, het denkbaar is, dat deze excursie niet alleen omvat de waarneming *vanuit* dat punt door den „zwervenden" geest, maar ook de waarneming van *dit* punt door personen, die er stoffelijk dicht bij zijn.

„Ik geloof", zoo getuigt Myers in zijn werk : „Human Personality and its survival of bodily death" — en hij steunt dit geloof op een nauwgezet onderzoek van het verschijnsel der „verschijningen" van levenden — „dat er (bij de telaesthesie) een „psychische invasie" plaats grijpt ; dat er in de omgeving van den waarnemer werkelijk een „phantasmo-genetisch centrum" wordt geschapen ; dat er werkelijk een beweging ten opzichte van de ruimte, zooals wij die kennen, plaats grijpt ; en dat er een „aanwezigheid" wordt overgebracht, welke al dan niet door den, door de „invasie" bezochten persoon kan worden opgemerkt ; en ten slotte dat er één of andere waarneming van de verwijderde scène tot stand komt, die de bezoeker zich al dan niet kan herinneren."

Ik heb er in mijn : „Beknopte Handleiding der Psychical Research" op gewezen, dat Myers hier in feite zijn geloof in de bilocatie belijdt, zich als een aanhanger van de hypothese van het metaorganisme ontpopt, een hypothese, welke door alle eeuwen heen haar aanhangers heeft gevonden. Dit leert ons ook de studie van het Mysteriënwezen der Oudheid, alsmede van de geschriften van talrijke belangrijke figuren, waarvoor de geschiedenis der wijsbegeerte ons plaatst.

Zeer terecht, naar het mij voorkomt, heeft men door alle eeuwen heen in de verschijnselen van excursie en bilocatie krachtige argumenten gezien ten gunste van het geloof in het voortbestaan der menschelijke persoonlijkheid na den dood van het lichaam en ook in onze dagen zijn, gelijk ik reeds opmerkte, vele parapsychologen geneigd in deze verschijnselen een krachtig argument te zien ten gunste der spiritistische hypothese.

Het begrip spiritisme houdt echter meer in dan alleen het geloof in ons voortbestaan. Het houdt tevens in het geloof, dat de overledenen onder bepaalde voorwaarden met de aardbewoners in verbinding kunnen treden.

Wij hebben nu het feit te erkennen, dat ook dit geloof in onze dagen door bevoegde onderzoekers wordt aangehangen en wij verwonderen ons daar niet langer over, wanneer wij ons in de desbetreffende litteratuur hebben geörienteerd.

Want, hoezeer wij ook moeten erkennen dat b.v. het meerendeel der zich voordoende gevallen van bezetenheid, welke men eeuwenlang beschouwd heeft als onmiskenbare bewijzen voor het spiritisme, thans, dank zij de psychoanalyse, geheel animistisch kunnen worden verklaard, waarbij wij in de bezetenen een soort van kunstenaars leeren zien, die zich trachten uit te leven in de door hen geschapen geesten, die wij als geobjectiveerde droombeelden moeten zien, zoo past ons nochtans de erkenning, dat wij van tijd tot tijd voor gevallen komen te staan, waarbij een medium zich zoo volmaakt gedroeg als bezeten door een exogene entiteit, dat wij ons niet langer verbazen wanneer wij zien dat onderscheidene bevoegde onderzoekers zich t. o. v. dergelijke uitzonderingsgevallen gewonnen hebben gegeven en voor de verklaring daarvan hun toevlucht tot de spiritistische hypothese hebben genomen.

Het is vooral Mrs. Piper geweest wier verschijnselen menigen onderzoeker in verlegenheid hebben gebracht.

Dit betreft niet alleen die gevallen, waarbij het den indruk maakte, als

zat de overledene, geïncarneerd in het lichaam van het medium, voor de onderzoekers, trachtend op alle mogelijke wijzen zijn identiteit te bewijzen, vaak dingen verhalend die niet alleen het medium maar ook den aanwezigen volkomen onbekend waren en waarvan de juistheid eerst later, na heel wat onderzoek, bleek, doch dit betreft mede de gevallen der z.g. kruiscorrespondentie.

Het hoofdkenmerk van het communicatieproces der kruiscorrespondentie is, dat wij daarbij de uitlatingen hebben te bestudeeren van één bepaalde, zich als overledene voordoende entiteit, teweeggebracht door gemeenschappelijke tusschenkomst van verschillende personen (media), die onafhankelijk van elkaar automatisch schrijven, niet in elkaar's buurt wonen, soms elkaar niet kennen, en er zich in het begin vaak niet van bewust zijn dat de bij herhaling schijnbaar zinledige berichten elementen zijn eener zinvolle gansch-heid, evenals de deelen van een legkaart.

Van het grootste belang zijn zeker wel die gevallen van kruis-correspondentie welke van (den overledene) F. W. H. Myers afkomstig heeten en welke een kennis der klassieke letteren verraden verre uitgaande boven die van Mrs. Piper, die slechts uitgebreid lager onderwijs had genoten (8)

Ook een aantal gevallen van sterfbed-visioenen dienen hier genoemd te worden. Want het moge waar zijn dat een deel dezer gevallen gezien kan worden als producten van de positieve functie van den „Reizschutz", te meenen dat zij dit alle zijn gaat m.i. te ver. Ik heb hier in het bijzonder het oog op die gevallen waarbij stervenden „personen" zien, waarvan het overlijden hun en den „omstanders" niet bekend is en dit eerst later, bij onderzoek, blijkt. (9)

Zoo past ons dus de erkenning, dat vele parapsychologen geneigd zijn de spiritistische hypothese te beschouwen als een geijkte parapsychologische werkhypothese, waarvan men zich onder bepaalde voorwaarden moet bedienen.

Deze parapsychologen zijn dan in de eerste plaats geneigd rekening te houden met de mogelijkheid dat er geloofwaardige hallucinaties zijn, verwekt bij den mensch door telepathisch geïnduceerde autosuggestie vanuit het „Jenseits". Anders gezegd : zij houden rekening met de mogelijkheid, dat

---

(8) Zie : „Proceedings S. P. R.", Vol. XXIV.

(9) Zie ook geval XLVI in Bozzano's : „Psychische verschijnselen in het stervensuur".

de overledenen onder bepaalde voorwaarden hun nabestaanden kunnen doen hallucineeren met betrekking tot hun vroegeren, aardschen verschijningsvorm.

Daarnaast houden velen rekening met de mogelijkheid dat er zich gevallen voordoen, waarbij wij met een zuiver waarnemen te doen hebben. Dit werd reeds door Myers gedaan, zooals wij hiervoor zagen.

De waarneming van zoowel tijdelijk als voor goed uit het lichaam getreden geesten kan nu m.i. zoowel op normale wijze (in welk geval wij te doen hebben met een waarneming van het supernormale) als op supernormale wijze geschieden. In het laatste geval spreken wij van helderziendheid, helderhoorendheid, enz.

Met een waarnemen van het supernormale hebben wij o.m. daar te doen, waar het iets dat waargenomen wil worden zich aan onze kensfeer aanpast door verdichting (verstoffelijking) van het metaorganisme. Bij het supernormaal waarnemen daarentegen vindt een zintuigelijke aanpassing van ons aan een anderen bestaansvorm plaats. Wij kunnen ons voorstellen dat dit geschiedt door ontwikkeling van tot dusverre latente supernormale vermogens in ons, door het wekken van onzen „jenseitigen" mensch.

Dames en Heeren, ik heb gepoogd in deze korte spanne tijds U een overzicht te geven van de voornaamste hypothesen, welke in onze dagen bij de verklaring van het geestenzien opgeld doen.

Ik zeg van de voornaamste, hetgeen dus zeggen wil dat ik het aantal der thans gangbare mogelijkheden nog geenszins uitgeput heb. Gaarne had ik nog tot U gesproken over de hypothese der gevitaliseerde „spookdingen", door mijn medewerker Dietz gesteld, ter verklaring van een aantal gevallen van plaatselijke spookverschijnselen, alsmede over de hypothese der gedachtenvormen, welke de ontdekkingsreizigster David-Neel in Tibet zegt te hebben waargenomen, maar de tijd ontbreekt mij daartoe.

Nochtans is er één punt waarop ik hier nog gaarne even de aandacht zou willen vestigen.

Wij hebben in het voorgaande onderscheid gemaakt tusschen een geestverschijning, welke verklaard kan worden met behulp van het Dunne-effect en een, welke wij moeten beschouwen als veroorzaakt door b.v. een mentaal suggereerende stervende.

De vraag rijst thans, hoe wij in de praktijk zullen weten met welk dezer beide soorten wij te doen hebben.

Het komt mij voor dat de introspecties der ontvangers ons hier een belangrijk eind op weg kunnen brengen.

Edmund Husserl heeft eens gezegd, dat „eine deskriptive Bewusstseinspsychologie die Voraussetzung ist der experimentellen" waarmede hij gewezen heeft op de groote beteekenis der introspectie voor de psychologie.

Zekerlijk zou het voor den parapsycholoog een ideaal-toestand zijn, wanneer hij beschikte over psychologisch zeer goed geschoolde proefpersonen en dat hij mede door toepassing der methode der introspectie kon komen tot de opstelling van onderscheidene soorten van verschijnselen. Dit zou ons niet alleen een belangrijke stap voorwaarts brengen daar, waar het er om gaat, uit te maken, in hoeverre de door ons theoretisch onderscheiden mogelijkheden zich nu ook in de praktijk voordoen en ons zekerheid verschaffen daar, waar wij thans met betrekking tot onze hypothese-keuze slechts kunnen gissen, maar het zou ons tevens belangrijk licht brengen in talrijke vragen waaromtrent wij thans in het duister tasten, b.v. in de vraag of de telepathie nu als een oerverschijnsel dient te worden gezien, danwel als een variatie van het oerverschijnsel der paragnosie.

Helaas beschikken wij in de parapsychologie tot op heden nog maar over zeer weinig, door toepassing der methode der introspectie verkregen gegevens ([10]). Moge de toekomst hier verandering in brengen.

Er rust op mij thans nog de aangename taak, U

Edelgrootachtbare Heeren Curatoren dezer Universiteit,

en U

Hooggeleerde Heeren Professoren van de Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte

ten zeerste dank te zeggen voor de welwillende houding, waarmede gij mij zijt tegemoet getreden.

Zeer in het bijzonder wil ik mij daarbij richten tot U,

Hooggeleerde Roels.

Gij kunt er verzekerd van zijn, dat ik er steeds naar zal streven mij een waardig zoon onzer illustre Alma Mater te betoonen. Gij weet, dat deze ure mij de vervulling brengt van een hartewensch. Ik ben u dankbaar voor al hetgeen gij, die mijn leermeester en promotor zijt geweest, voor mij hebt gedaan om dezen wensch in vervulling te doen treden.

---

(10) Zie G. Walther : „On the psychology of telepathy" in : „Journal of the Am. S. P. R.", Vol. XXV, 1931.

Zeergeleerde Dietz.

Wij wijden ons samen aan een arbeid die ons lief is. Jaren van trouwe samenwerking liggen achter ons. In de thans komende jaren zal onze samenwerking meer dan ooit gewenscht zijn nu ook mij de gelegenheid is geschonken aan een Rijks-Universiteit de parapsychologie te doceeren.

Dames en Heeren Studenten,

gij die mijn colleges denkt te volgen, het verheugt mij dat ik nu voortaan elke week tot U zal kunnen spreken over een zoo belangrijke tak van wetenschap als de parapsychologie. Tot welke faculteit gij ook behoort, de studie dezer verschijnselen zal ongetwijfeld voor U van belang zijn, omdat zij op elk gebied van ons weten ingrijpt, en daarop nieuwe vergezichten opent. Ik zal er naar beste weten en kunnen naar streven Uw schreden te leiden op een gebied, dat tientallen jaren lang miskend is, maar dat thans meer en meer in het centrum der belangstelling komt te staan, omdat men nu begint te beseffen dat de studie dezer verschijnselen ons een hoogst begeerenswaardig hulpmiddel is, waar het geldt ons streven te komen tot de oplossing van die vragen, waarmede de denkende mensch onzer dagen ververvuld is.

Ik heb gezegd.

GERAADPLEEGDE LITTERATUUR.

AKSAKOW : Vorläufer des Spiritismus, Leipzig, 1898.
BOZZANO : Psychische verschijnselen in het stervensuur, Baarn, 1929.
CARUS : Vorlesungen über Psychologie, herdruk, Leipzig, Rotapfel Verlag.
CROOKES : Researches in the phenomena of Spiritualism, Londen, 1874.
DAVID-NEEL : With Mystics and Magicians in Tibet, Londen, 1931.
DIETZ : De strijd om de Parapsychologie, T. v. P., V.
— : Telepathie en Psychologie der Menigte, Wegelin, Bussum.
— : De paragnostische droom, T. v. P., I.
— : Droom en intellect, T. v. P., II.
— : De zieneres van Prevorst, T. v. P., IV.
DRIESCH : Parapsychologie, München, 1932.
DUNNE : An experiment with time, Londen, 1929.
de FREMERY : Vijftig jaar Psychical Research, T. v. P., IV.
FREIMARK : Okkultismus und Sexualität, Leipziger Verlag.
— : Das Hexenproblem, Die Neue Generation, 1912.
FREUD : Theoretische Schriften (1911-1925), Wien, 1931.
— : Traum und Telepathie in Kl. Schr. zur Sexualtheorie und zur Traumlehre, Wien, 1931.
— : De droom als uiting van het onbewuste zieleleven, Leiden, 1917.
GOEBEL : Bijbel en Spiritisme, uitg. Harmonia.
— : Tafelkloppingen en tafelbewegingen (geschiedenis van den tafeldans) Het Toekomstig Leven, 1913.
— : Oberlin en zijn verkeer met zijn overleden vrouw, Het Toekomstig Leven, 1910.
GOERRES : Mystik, Magie und Dämonie. Die Christl. Mystik in Auswahl, Berlijn, 1927.
HAAS : Das Problem des Mediumismus, Stuttgart, 1923.
HARTMAN : Honderd jaren geestelijk leven in den Romeinschen keizertijd, Leiden, 1918.

de HARTOG : Nog eens : Neovitalisme enz., T. v. P. V.
HEYMANS, BRUGMANS en WEINBERG : Een experimenteel onderzoek betreffende telepathie, Mededeelingen der S. P. R., N° 1.
HEYMANS : Over de verklaring der telepathische verschijnselen, Mededeelingen der S. P. R., N° 10.
— : Doel en middelen eener Studievereeniging v. Psychical Research, Amsterdam, 1920.
de JONG : Das antike Mysterienwesen, Leiden, 1919.
KANT : Träume eines Geistersehers, Leipzig, Reclam-ed.
KIESEWETTER : Klopfgeister vor dem Jahre 1848, Sphinx, 1890, II.
KERNER : Die Seherin von Prevorst, Leipzig, Reclam ed.
LODGE : Het voortbestaan van den mensch, Amsterdam, 1913.
MACKENNA : Als het einde nadert, Amsterdam, 1918.
MATTIESEN : Der jenseitige Mensch, Berlijn, 1925.
— : Der Austritt des Ich als spiritistisches Argument, Zeitschr. f. Parapsychologie, 1931.
MYERS : De menschelijke persoonlijkheid en haar voortbestaan na den lichamelijken dood, Amsterdam, 1921.
MUTSCHLECHNER : Aus Pertys Leben, Sphinx, 1891, II.
ORTT : Helderziendheid of Psychometrie, T. v. P., II.
— : Naar aanleiding der z.g. doodenverschijning, T. v. P., IV.
OSTY : La connaissance supranormale, Parijs, Alcan. Zie T. v. P., III, pag. 182.
PERTY : Die sichtbare und unsichtbare Welt, Leipzig, 1881.
PFISTER : Schockdenken und Schockphantasien bei höchster Todesgefahr, Wien, Int. Psa. Verlag.
POORTMAN : Wetenschappelijke waarheid en eenvoudigheidsbeginsel, T. v. P. I.
PIPER : The Life and work of Mrs Piper, Londen, 1929.
du PREL : Studiën uit het gebied der geheime-wetenschappen, Amersfoort. 1909.
SCHOPENHAUER : Versuch über das Geistersehen, Parerga und Paralipomena, Cotta, Berlijn.
SATOW : Hypnotismus und Suggestion, Berlijn, 1921.
SICHLER : Ein Phantom als psychoanalytischer Fall, Zeitschr. f. Parapsychologie, 1927.

SIEMELINK : De eeuwigheid onthuld of het leven na den dood, Amsterdam, 1859.

SINISTRARI-LISEUX : De la démonialité et des animaux incubes et succubes, Parijs, 1882.

STAUDENMAIER : Die Magie als experimentelle Naturwissenschaft, Leipzig, 1912.

TAILLEPIED : Traité de l'apparition des Esprits, Rouaan, 1600.

TENHAEFF : Beknopte Handleiding der Psychical Research, den Haag, 1926.

— : Parapsychologie en Spiritisme, T. v. P., I.

— : Over Hallucinations véridiques, waarnemingen van het supernormale en supernormale waarnemingen, T. v. P., I.

— : Fred. v. Eeden als parapsycholoog, T. v. P., II.

— : Een geval van pseudo-bezetenheid, T. v. P., III.

— : Beschouwingen met betrekking tot een geval van z.g. doodenverschijning, T. v. P., III.

— : Paragnosie en „Einfühlen", T. v. P., V.

— : De Magie in Thibet, T. v. P., IV en V.

TISCHNER : Mesmers Bedeutung für die Metapsychik, Zeitschr. f. Parapsychologie, 1927.

UNDERHILL-FOX : De ontbrekende schakel in het modern spiritisme, Cohen, Amsterdam.

WAGNER : Parapsychische Vorkommnisse bei Caesarius v. Heisterbach, Zeitschr. f. Parapsychologie, 1931.

WIJNANDS : Het spiritisme en zijn verschijnselen, Haarlem, Boissevain.

ZWANENBURG : Sociale Psychologie, Utrecht, 1927.

De onsterfelijkheid van den mensch natuurkundig, wijsgeerig bewezen op grond van het magnetismus in verband met biologie, tafeldans, klopgeesten, tweede gezigt en geestverschijningen door eenen doctor in de natuurlijke wijsbegeerte en bovennatuurkunde. Den Haag, G. de Geus, z. j. (omstreeks 1855).

T. v. P. = Tijdschrift v. Parapsychologie.

De Romeinsche cijfers duiden het nummer van den jrg. aan.

Mededeelingen der S. P. R.

Mijn ervaringen met het medium Rudi Schneider als medewerkster van Dr. med. Frhr. von Schrenck Notzing. (1)

door Dr. Gerda WALTHER (München).

Zeer geachte aanwezigen :

Het is mij een groote vreugde te kunnen spreken over de onderzoekingen van den Duitschen parapsycholoog en pionier Dr. v. Schrenck Notzing in het land, waar een onderzoeker als Dr. P. A. Dietz reeds een jaar lang aan een Rijks-Universiteit de gelegenheid heeft de parapsychologie te doceeren.

Kort nadat ik bij Dr. v. Schrenck Notzing als diens wetenschappelijke secretaresse in dienst was getreden, stelde hij mij op een morgen twee jonge menschen voor. Een van hen praatte heel veel, scheen zichzelf zeer interessant te vinden en alle moeite te doen, ook bij anderen den indruk te vestigen, dat hij een belangrijk personage was. Zijn naam was Oskar S. en hij werd later, toen hij bedrog pleegde, door v. S. N. op heeter daad betrapt en ontmaskerd.

De ander was een stille, lichtblonde jonge man. Hij maakte een bescheiden indruk en deed niet de minste poging om zichzelf op den voorgrond te dringen. Zijn naam was Rudi Schneider. Toen zij ons weer verlaten hadden zeide v. S. N. tegen mij : „Die eerste — Oskar S. — is een „gauwdief", met hem moeten wij erg voorzichtig zijn ; maar die ander is een beste jongen." Rudi Schneider was toen het voornaamste medium van v. S. N. Te voren was dit zijn broeder, Willy, geweest. Willy leed echter aan een longaandoening, en onder den invloed van deze kwaal had hij zijn mediamieke vermogens meer en meer verloren, zoodat hij als medium onbruikbaar werd. Hij woont thans in een klein stadje bij München, waar hij het beroep van tandtechniker uitoefent...

Het mediumschap van de gebroeders Schneider werd in een spiritistischen kring ontdekt. Zij zijn afkomstig uit het stadje Braunau am Inn, dat

(1) Voordracht gehouden op Vrijdag 13 Oct. 1933 in het gebouw de Ruyterstr. 67 te den Haag, voor de leden der S. P.R. en verdere belangstellenden. Vert. door T.

op de grens van Beieren en Oostenrijk ligt en dat in onze dagen vermaard is geworden, omdat ook Hitler daar geboren is. De vader der Schneiders, die, helaas, enkele weken geleden gestorven is, was daar als zetter werkzaam in een groote drukkerij. In het huis der Schneiders bevindt zich een papierwinkel en het viel op, dat eenige soldaten, van het garnizoen van Braunau, in dezen winkel steeds zeer veel groote vellen wit papier kochten. Toen men hun eens vroeg, waar zij dit papier toch voor gebruikten, vertelden zij dat zij „aan spiritisme deden" en dat op deze vellen allerlei mededeelingen werden geschreven. Zij hadden een kleinen drievoet, ongeveer zoo groot als een theepot. In één been van dezen drievoet was een potlood gestoken. Een lid van den kring legde zijn hand op dit instrumentje, de anderen zaten er om heen en vormden een keten, waarbij ook hij in de keten werd opgenomen, wiens eene hand op de drievoet rustte. De drievoet stond op een tafeltje, waarop men één voor één de groote vellen papier uitspreidde en na verloop van eenigen tijd kwam er beweging in de drievoet en werden er berichten geschreven.

De gebroeders Schneider interesseerden zich in hooge mate voor deze zaak en zij probeerden — aanvankelijk geheel bij wijze van spel — of zij ook op zoodanige wijze berichten konden krijgen. Toen zij de proef namen bleek al spoedig, dat de drievoet ook dan kon schrijven, wanneer Willy in het geheel geen contact maakte met haar oppervlak. Het was voldoende, wanneer hij zijn hand op een paar centimeters afstand daar boven hield. Tot de „geesten", die zich heetten te melden, behoorde een zekere „Olga", die beweerde, dat zij de beroemde avonturierster Lola Montez was, de geliefde van den Beierschen koning Lodewijk I, die, op grond van zijn verhouding met haar, afstand van zijn troon heeft moeten doen. „Zij" schreef, dat zij een slecht leven geleid had en vroeg om voor haar te bidden. Daar de Schneiders vrome Katholieken waren, baden zij voor haar en lieten zelfs eenige missen voor haar lezen. Kort daarop meldde „zij" zich weer, en verklaarde, dat het lezen van de missen haar zeer ten goede was gekomen en dat zij de familie Schneider daarvoor in hooge mate dankbaar was en dit ook wilde toonen. Vervolgens verzocht zij om Willy, die toen nog een kleine jongen was, op een keukenstoel te zetten en naast hem een tafeltje te plaatsen. Dit tafeltje moest met een tafelkleed bedekt worden, echter op zoodanige wijze, dat de randen niet op den grond kwamen. Als men dit deed zou men iets merkwaardigs zien.

De woning van de Schneiders bestond uit een lange, smalle woonkamer. Daarnaast was een klein slaapvertrek en een even kleine keuken. De keukendeur was links van de woonkamerdeur — daar tegenover een venster, dat op het marktplein uitziet. De woonkamer werd donker gelaten, nochtans opende men de deur van de keuken, waarin een licht brandde, zoodat de woonkamer niet geheel onverlicht was. In de woonkamer nu zat Willy op een stoel en naast hem stond de tafel. Willy viel aanvankelijk niet in trance, hetgeen heel merkwaardig is, zoodat hij de verschijnselen zelf ook kon zien. Hetzelfde doet zich voor bij pubessenten, bij wie wij persoonlijke spookverschijnselen (Poltergeist-verschijnselen) kunnen observeeren.

Het tafelkleed begon zich nu te bewegen als een gordijn, dat door den wind bewogen wordt. Men legde kleine voorwerpen op den grond voor de tafel en spoedig daarop zag men handachtige vormen onder het kleed vandaan komen en de voorwerpen onder de tafel trekken of weer te voorschijn brengen. Dit was het eerste kabinet van de Schneiders. Later kwam een zonderling, een zekere graaf Lokotati, een spiritist, bij de Schneiders op bezoek en leerde hun hoe men, volgens de traditie der spiritisten, een kabinet moet maken en een keten moet vormen.

Het duurde niet lang, of de zittingen ten huize der Schneiders werden voor menigeen een geliefd schouwspel. Daar kwamen ook boeren uit de omgeving en andere menschen in grooten getale op afzetten ; het was net, alsof men met een jaarmarkt-amusement te doen had. Er was natuurlijk geen sprake van wetenschappelijke onderzoekingsmethoden in die dagen. De woonkamer der Schneiders zat propvol met toeschouwers, die vaak de onmogelijkste dingen verlangden en dit het medium toeriepen. Het is geenszins uitgesloten dat in die dagen Willy, die toen — zooals gezegd — nog niet in trance ging, af en toe verleid is geworden een beetje te „helpen". Kapitein Kogelnik, die deze eerste zittingen reeds meemaakte, en die een der beste kenners is van de ontwikkelingsgeschiedenis van het mediumschap der Schneiders, heeft tegen mij gezegd, dat het waarschijnlijk is, dat er in die dagen weleens dingen gebeurd zijn, die beter achterwege hadden kunnen blijven. In die dagen gingen er dan ook weleens geruchten over bedrog van de zijde van het medium. Maar, Kogelnik heeft mij tevens verzekerd, dat hij steeds in staat was, aan het verschijnsel zelf te zien, of het echt was,* dan wel nagebootst. En hij acht het uitgesloten, dat de

zo hij controleerde

geheele familie zich weleens aan bedrog zou hebben schuldig gemaakt, zooals sommigen hebben durven beweren. Naar zijn meening hadden Willy's ouders er zeker geen „Ahnung" van dat hun zoontje weleens „medewerkte."

Kapitein Kogelnik, die, na den vrede van St. Germain (waarbij Oostenrijk zijn vloot verloor) als betaalmeester te Braunau werkzaam was, kende eenige publicaties van Dr. v. S. N. en hij kwam tot het inzicht, dat Willy Schneider blijkbaar een voortreffelijk fysisch medium was. Bij gelegenheid van een bezoek aan München maakte hij v. S. N. op Willy opmerkzaam en deze ging nu naar Braunau, om daar eens poolshoogte te gaan nemen.

Willy's verschijnselen maakten een grooten indruk op hem en hij besloot, hem te gewennen aan zeer strenge contrôle-maatregelen en hem op te voeden tot een medium, dat de Wetenschap van nut zou kunnen zijn. Voor dat doel stichtte hij een laboratorium in Simbach a. Inn, een grensstadje gelegen tegenover Braunau, echter op Duitsch grondgebied. In dat laboratorium werden nu geregeld zittingen gehouden — deels onder leiding van S. N. zelf, deels onder leiding van Kogelnik. Dit geschiedde in den herfst van 1919.

Menigmaal echter kwam Willy ook naar München, om mede in het laboratorium van v. S. N. aldaar zittingen te houden. In den winter van 1921 nam v. S. N. Willy bij zich te München, waar hij hem tot tandtechniker liet opleiden en tegelijkertijd zijn verschijnselen bestudeerde.

Intusschen was gebleken, dat ook Rudi, Willy's jongste broeder, mede over mediumieke faculteiten beschikte. Men ontdekte Rudi's mediumschap bij gelegenheid van een zitting met Willy. Dat was in 1920. Rudi was toen 12 jaar oud. Hij nam geen deel aan de zittingen, omdat zij te laat 's avonds plaatsvonden. Hij lag op dat uur reeds in bed. Eens op een avond bleek, dat Willy niet bijster gedisponeerd was. „Olga" verlangde nu dat men den kleinen Rudi zou roepen. Vader en Moeder Schneider waren niet thuis en de deelnemers zeiden, dat Rudi reeds sliep, dat men hem niet wilde wekken en dat hij ook nog te jong was voor zulke dingen. Na verloop van eenigen tijd ging echter de deur van de slaapkamer open en... de kleine Rudi liep, in diepen slaap, met gesloten oogen en gekleed in zijn nachtpak de kamer binnen, om daarna in den kring plaats te nemen. Vlak daarop begonnen de verschijnselen zich, zeer krach-

tig, voor te doen. „Olga" sprak nu, fluisterend, door den mond van den zich in diepe trance bevindenden Rudi. Sindsdien manifesteerde „zij" zich steeds door hem, terwijl Willy, die in die dagen reeds tijdens de zittingen immer in trance ging, een anderen „contrôle-geest" kreeg ; eerst een zekere „Minna", later een zekeren „Otto". Willy's trance veranderde een weinig met het optreden van „Minna" en later weer toen „Otto" kwam. Daarentegen was de trance-toestand van Rudi, wanneer „Olga" zich door hem manifesteerde, volkomen gelijk aan dien van Willy, toen deze nog door „Olga" „gecontrôleerd" werd.

Dr. v. S. N. wilde aanvankelijk niet gelooven, dat uit dezelfde familie twee groote mediums konden voortkomen. Bovendien werd hij zoozeer in beslag genomen door het onderzoek van Willy's verschijnselen en het steeds meer verbeteren van de contrôle-maatregelen, dat hem niet veel tijd overbleef voor het onderzoek van Rudi's verschijnselen. Daarom belastte „Vater Schneider" zich met de opvoeding van zijn zoon tot medium, waarbij hij zooveel mogelijk datgene als voorbeeld benutte, wat hij van de proeven van v. S. N. met Willy afwist.

Rudi vertoonde in die dagen o.m. het zeldzame verschijnsel der levitatie, d.w.z. hij zweefde in de lucht gelijk onderscheidene „heiligen" der R.K. kerk, volgens hun biografen, gedaan zouden hebben. Later, toen Rudi ouder, grooter en zwaarder werd, heeft dit verschijnsel zich niet meer voorgedaan. Het schijnt, dat „Olga" zich ook gekrenkt gevoelde omdat een deelnemer aan den kring te Braunau eens de opmerking maakte, dat zij toch niet steeds moest beginnen met die „vervelende levitaties", waarvan men er nu wel genoeg gezien had. In elk geval heeft „zij" nadien geen levitaties meer getoond.

In den winter van 1923/1924 zien wij den (toen) vijftienjarigen Rudi te Weenen. Hij was daar gekomen op uitnoodiging van den „occultist" Czernin-Dirkenau, een man, die meer waarde hecht aan een groote dagblad-reclame dan aan goede contrôle-maatregelen. Het was hem er slechts om te doen publiek te trekken, dat, tegen betaling van entree-gelden, de zittingen kon bijwonen. Rudi vertoonde verschijnselen van telekinesie en levitatie. De contrôle-maatregelen waren tamelijk slecht. Alles speelde zich in het donker af en wanneer het medium levitatie-verschijnselen-vertoonde, zoo kon men de plaats waar zijn lichaam zich bevond slechts bepalen met behulp van een lichtende band, gebonden om de heupen van het medium en dank zij diens lichtgevend gemaakte schoenzolen.

De hoogleeraren Karl Przibram en Stefan Meyer van het natuurkundig laboratorium der Universiteit van Weenen bootsten deze verschijnselen na, waarbij Prof. Przibram heimelijk één been, waarvan de voet geschoeid was met eén schoen met lichtgevende zool en bovendien nog voorzien was van een tweede schoen, eveneens met lichtgevende zool, in de hoogte hield en op zijn andere voet balanceerde.

Ofschoon dit nabootsen volstrekt niet identiek was met ontmaskeren, zoo trachtte de pers daar nochtans munt uit te slaan. Men noemde de Schneiders bedriegers. Het feit, dat de proeven van Willy geheel anders ingericht waren, negeerde men. Barbertje moest hangen.

De bedrieger Karl Kraus, bekend onder den naam „Weber", heeft zich later van dezen truc van Przibram en Meyer bediend, om levitaties voor te goochelen. Toen zei men, dat hij dezen truc van de Schneiders had geleerd, in plaats van zich te herinneren, hetgeen beide natuurkundigen gedaan hadden.

Om licht in de zaak te brengen hield v. S. N. nu — gedeeltelijk te Braunau en gedeeltelijk in zijn laboratorium te München — zittingen met Rudi. De zolen van zijn beide schoenen werden met 1 en 2 genummerd, de schoenen zeer goed aan zijn voeten bevestigd, terwijl in zijn kousen lichtende naalden gestoken werden, zoodat men de plaatsen van de beenen goed kon bepalen. Bij de zittingen lette men er vooral op, dat Rudi, tijdens het zweven — waarbij zijn handen werden vastgehouden door twee contrôleurs, die op stoelen stonden —, zijn beenen telkens uit elkaar spreidde en dan weer bij elkaar bracht. Zooiets zou hij natuurlijk niet hebben kunnen doen, wanneer hij slechts op één been had gestaan.

V. S. N. liet nu voortaan Rudi regelmatig naar München komen, om aldaar eveneens met hem te experimenteeren. In 1925 reisde hij met hem naar Zürich, waar o.a. de bekende psychiater Prof. E. Bleuler en de niet minder bekende psycholoog C. G. Jung aan de zittingen deelnamen. Rudi reisde met zijn vader ook bij herhaling naar Praag. Zoowel te Zürich als te Praag had men gelegenheid zich te overtuigen van de juistheid der meening, welke te München bestond, dat ook Rudi echte verschijnselen produceerde.

In den zomer van 1927 kwam een zekere heer W. J. Vinton naar Braunau. Deze Engelsche journalist was een jonge man, zonder eenige ervaring op het gebied der parapsychologie. In Braunau genoot hij de gast-

vrijheid der Schneiders en nam aldaar aan verschillende zittingen met Willy en Rudi deel. Zonder hier ook maar één enkel bewijs voor te hebben, putte hij zich uit in het bedenken van allerlei trucs, waarvan dan Willy en Rudi zich in zijn oogen zouden hebben moeten bedienen. Hierbij zou hun broeder Karl handlangers-diensten hebben verricht, evenals een in het zwart gekleede dwerg. Deze dwerg bestond slechts in de verbeelding van Vinton. Niemand te Braunau heeft hem ooit gezien en ook Vinton kan hem niet gezien hebben. Het verhaal van de „ontmaskering" publiceerde Vinton in een Engelsch tijdschrift. ([2])

Teneinde te voorkomen dat in de toekomst meer van dergelijke lieden konden optreden — lieden, die zich te Braunau als vrienden van de Schneiders voordeden, hun gastvrijheid misbruikten en hen later belasterden — liet v. S. N. nu ook Rudi naar München komen en ik had in 21 zittingen, gehouden in het laboratorium van v. S. N., volop gelegenheid Rudi Schneider en zijn verschijnselen te leeren kennen. Bovendien was ik nog bij herhaling aanwezig op zittingen, in andere plaatsen met dit medium gehouden.

Ik wil U nu het typische verloop van een zitting met Rudi Schneider bij Dr. v. S. N. schilderen. De verschijnselen waren in de meeste zittingen ongeveer dezelfde. Was het medium echter niet goed gedisponeerd, dan bleven de meer belangrijke verschijnselen — bovenal de materialisaties — uit. Men heeft zich vaak verwonderd over de eentonigheid, ja de banaliteit der verschijnselen, in deze zittingen geobserveerd. Ik moet er hier op wijzen, dat deze eentonigheid het product was der „opvoeding", welke het medium van de zijde van v. S. N. ten deel viel. Hij wilde bewijzen, dat het in de paraphysica (paraphysiologie) mogelijk is (evenals b.v. in de schei- en natuurkunde) zekere verschijnselen zich — zoo vaak men dit wil — te doen herhalen. Dit is hem nu ook gelukt, ofschoon misschien ook ten koste van een grooteren inhoudsrijkdom en afwisseling der verschijnselen. In Braunau heeft „Olga" ons vaak door nieuwe „grappige" verschijnselen verrast. Als „zij" in München iets anders wilde brengen dan

---

(2) Zie v. Schrenck Notzing : „Vintons angebliche Entlarvung der Braunauer Medien" in zijn : „Gesammelte Aufsätze zur Parapsychologie", Stuttgart, 1929.

„zij" gewoonlijk bracht, zeide v. S. N. steeds, dat zij dit niet kon en dat zij het moest doen, zooals zij het gewoon was. (3)

Het zittingsvertrek bevond zich „im Hochparterre des Palais" van Dr. v. S. N., naast zijn werkvertrekken, aan de linkerzijde van het straatfront. Men kon er in komen door de wachtkamer. Als er geen zittingen waren, placht het laboratorium gesloten te zijn. Een tweede deur, die toegang tot den gang gaf, was van binnen gesloten en gegrendeld. Bovendien heb ik later deze deur nog op een bijzondere wijze met leukoplast beplakt. Zij, die v. Schrenck Notzing's onderzoekingen becritiseerd hebben, hebben veel over deze deur geschreven. Hadden zij op den gang gekeken, zoo zouden zij hebben kunnen zien, dat daar tegen deze deur ten overvloede nog een groote boekenkast stond. Het is volmaakt uitgesloten te achten, dat een handlanger ongemerkt deze deur zou hebben kunnen benutten. Onder het laboratorium bevond zich de woonkamer van den huismeester, en niet — zooals sommigen beweerden — een vertrek waarin zich allerlei tooneeltoestellen bevonden, die het mogelijk maakten, deelen van de vloer te laten wegzakken om er andere voor in de plaats te brengen. De beide muren, welke niet de wachtkamer en de gang begrensden, bezaten elk een venster, dat uitzicht gaf resp. op de straat en binnenplaats. Het venster, dat op de binnenplaats uitzag, was eveneens steeds gesloten, en wel van binnen en van buiten met blinden, zoodat inklimming door dat venster niet mogelijk was.

Het venster in het laboratorium, dat op de straat uitzag, bood ook geen gelegenheid tot inklimmen. In de eerste plaats zou men een handlanger, die van de straat af binnenklom, op straat hebben moeten zien en zijn „inbrekers-allures" zouden daar zeker opschudding veroorzaakt hebben. Maar, zoo hij nochtans ongemerkt binnen had kunnen dringen, zoo zou hij opnieuw een moeilijkheid hebben moeten overwinnen. Voor het straatvenster stond n.l. een tafel, en op deze tafel lagen allerlei voorwerpen, bestreken met een lichtgevende verf. Dergelijke voorwerpen lagen ook op de vensterbank. Wie het venster binnenklom moest noodgedwon-

(3) Wij hebben hier wel te doen met een suggestieve beïnvloeding van het medium met de bedoeling er een wetenschappelijk bruikbaar studie-object van te maken. Deze suggestieve beïnvloeding werd reeds in het laatst der vorige eeuw door du Prel bepleit. Zie zijn verhandeling over de practische toepassing van het hypnotisme voor de transcendentale psychologie in zijn: „Studiën", Ned. vert., Amersfoort 1909. Redactie.

gen met deze voorwerpen in aanraking komen en ze op zij zetten. Zooiets had men niet ongemerkt kunnen doen.

Tusschen de onbruikbaar gemaakte deur en het gesloten venster bevond zich het kabinet, dat gevormd werd door een uit twee deelen bestaand satijnen gordijn. Dit gordijn sloot een hoek van de kamer af. In het kabinet bevond zich een dubbele bodem. Wanneer men deze bodem betrad, werd contact gemaakt, waardoor een signaallamp begon te gloeien. Niemand had dus ongemerkt het kabinet kunnen binnentreden. De gordijnen waren voorzien van lichtende naalden en banden. Onder aan het gordijn bevonden zich kleine belletjes, zoodat elke beweging van de gordijnen niet alleen gezien, maar tevens gehoord kon worden. Voor de opening, in het midden van het kabinet, stond een tafeltje, dat eveneens met een lichtgevende verf bestreken was. Boven dit tafeltje hing een rood lampje, waarvan de lichtsterkte met behulp van weerstanden verzwakt en versterkt kon worden. Op het tafeltje lagen voorwerpen, welke door het medium — telekinetisch — bewogen moesten worden. (Een, met lichtgevende verf bestreken guitaar, of een lichtende papiermand, uit riet vervaardigd, dan wel een lichtende trommel met lichtende stokken, of iets dergelijks). Om het tafeltje heen stond een gazen scherm, 40 c.M. hoog, met een breede lichtende streep aan den bovenrand. Dit scherm maakte een scheiding tusschen medium en aanwezigen eenerzijds, het proefveld anderzijds. De rechte rand van dit scherm was bevestigd aan den achterpoot van den stoel van het medium, teneinde een verschuiven te voorkomen. Wanneer een der deelnemers een hand of voet over het scherm zou hebben heengebracht, met het doel te bedriegen, zoo zou men dit dadelijk bemerkt hebben, daar de rand in dit geval verdonkerd zou zijn geworden. Het medium was het op deze wijze onmogelijk gemaakt — afgescheiden nog van alle andere contrôle-maatregelen — zijn arm of been over het scherm heen te brengen.

Het was een zeer belangrijke vooruitgang, toen v. S. N. zijn mediums er aan wende, niet meer, zooals vroeger, in het kabinet te gaan zitten, doch er voor, met den rug naar het kabinet. De leuning van den stoel van het medium was 40 c.M. van het kabinet-gordijn verwijderd ; de afstand tusschen deze leuning en de tafel bedroeg ongeveer 1 M. Voor den aanvang van elke zitting werd het medium door v. S. N. zelf, door den controleur en door andere zittingsdeelnemers, die dit wenschten, heel

nauwkeurig onderzocht. Daarna trok het medium een bijzondere „zittingspyama" aan. Deze behoorde aan v. S. N toe en werd over de onderkleeren van het medium getrokken. Begeleid door de personen, die bij dit overkleeden aanwezig geweest waren, betrad het medium nu het zittingsvertrek. Daar trok het medium nu eerst het jasje van de pyama aan, daar dit jasje bevestigd was aan de geleiddraden en de metalen handschoenen van het electrische contrôle-apparaat. Zonder beschadiging was deze bevestiging niet te verbreken.

Dit electrische contrôle-apparaat was door Karl Krall uitgedacht ([4]). Elk der beide handen en voeten van het medium was door middel van geleiddraden verbonden met een bijzondere signaallamp, welke zich boven het kabinet bevond. Zoodra het medium pogingen zou hebben aangewend om een hand of voet te bevrijden, zoo zou men dit dadelijk gezien hebben, omdat in zoo'n geval een signaallamp „gewaarschuwd" had. Elk der beide voeten van het medium was gestoken in een, van boven stevig vastgebonden zak, welke met metalen plaatjes benaaid was. Deze plaatjes maakten, wanneer het medium zijn voeten op een daarvoor bestemde plank liet rusten, contact met op deze plank bevestigde platen. Dit contact leidde er toe, dat een stroomkring gesloten werd, waardoor de beide, voor de voeten bestemde signaallampen begonnen te gloeien. Bovendien had de controleur, welke tegenover het medium zat, nog de beenen van den proefpersoon stevig tusschen zijn knieën geklemd. Medium en controleur droegen voorts „handschoenen", welke van metalen platen voorzien waren en eveneens met twee contrôle-lampen in verbinding stonden. Men had dit handen-contrôle-apparaat zoo geconstrueerd, dat de stroom alleen dàn doorging, wanneer de linkerhand van het medium contact maakte met de rechterhand van den contrôleur — en omgekeerd. Wanneer de contrôleur zijn armen gekruist had gehouden, of had getracht slechts met één hand de beide handen van het medium te contrôleeren, zoo zouden oogenblikkelijk de beide lampen, bestemd voor het contrôleeren van de handen, gedoofd zijn. De handschoenen waren zoo geconstrueerd, dat de vingers vrij bleven, zoodat de contrôleur zich er steeds

---

(4) Zie von Schrenck Notzing : „Ein elektrischer Apparat für Medienkontrolle", in zijn: „Gesammelte Aufsätze"

Bijzonderheden betr. Krall vindt men op pag. 170 e.v. van den vorigen jaargang van dit tijdschrift. Red.

van overtuigen kon, dat hij inderdaad de hand van het medium in zijn hand hield, en niet den ledigen handschoen. Er zijn critici geweest, die deze meening naar voren hebben gebracht.

Bovendien was het terugtrekken van de hand uit den handschoen het medium onmogelijk gemaakt, omdat men den handschoen aan de mouw van de pyama had vastgenaaid. Voorts had men snoeren gewonden om de mouwen van de pyama, ten einde het medium te beletten zijn arm uit de mouw te bevrijden.

Ten overvloede waren voorts op onderscheidene plaatsen van de pyama banden genaaid, welke voorzien waren van een lichtgevende stof. Deze lichtende strepen stelden de aanwezigen in staat zich te vergewissen waar zich ongeveer de verschillende lichaamsdeelen van het medium bevonden. (Dit alles viel bij den bedrieger Oskar S. weg. Hij had een eigen „laboratorium" in een kleine Beiersche stad en liet v. S. N. bij zich komen. Oskar S. weigerde de pyama aan te trekken zoodat men hem niet met bebehulp der „schoenen" en „handschoenen" kon contrôleeren. Evenmin met behulp der lichtgevende banden. Oskar S. liet zich bijna steeds door een onervaren bekende contrôleeren. Deze liet het medium de handen op de zijne leggen, in plaats van deze handen te omvatten. Dit is reeds een zeer ernstige fout. v. S. N. heeft Oskar S. op zekeren dag op heeterdaad op bedrog betrapt).

De handen van den contrôleur en die van het medium werden bij v. S. N. nog door een tweeden contrôleur „bewaakt". Deze tweede contrôleur legde zijn handen op zoodanige wijze op die van den eersten, dat hij niet alleen diens handen voelde, maar tevens die van het medium. Deze tweede contrôleur was echter niet in de electrische contrôle ingeschakeld.

Alle verdere aanwezigen vormden nu een keten, op de gebruikelijke wijze, n.l. door elkaar een hand te geven. De tweede contrôleur was in deze keten opgenomen, doordat twee aanwezigen hun handen (elk één hand) op zijn schouders legden. Het vormen van deze keten was, volgens „Olga", noodig, omdat een deel der kracht niet door het medium, maar door de kringleden geleverd wordt. Daarom moet de stemming in den kring zoo harmonisch mogelijk zijn. Zelf heb ik het meegemaakt, dat een strijd tusschen de deelnemers (ik bedoel een debat op grond van meeningsverschil, of iets dergelijks), ook dan, wanneer dit over dingen ging waar het medium geheel buiten stond, een negatieve zitting ten gevolge

had. De psychotherapeut (vriend van C. G. Jung) Dr. G. R. Heyer (München), die bij herhaling aan zittingen met Rudi in het laboratorium van v. S. N. heeft deelgenomen, is van meening, dat zich bij de zittingen een „physisch-psychisches „Kollektiv" vormt, dat met het onderbewustzijn van het medium, alsmede met zijn onbekende krachten, in verbinding treedt, waardoor het ontstaan der verschijnselen in hooge mate bevorderd wordt. Sterk rhytmische, primitieve muziek (marschen, dansen, enz.), zooals „Olga" deze steeds bij de zittingen verlangde (althans daar de voorkeur aan gaf), of gemeenschappelijk zingen (zooals dat in den kring te Braunau gebruikelijk was) begunstigde het ontstaan van het „Kollektiv", terwijl gespannen aandacht, theoretische discussies enz. het vormen daarvan bemoeilijkten. Ofschoon wij nog lang zoover niet zijn, dat wij mogen zeggen, dat de uitkomsten der onderzoekingen deze hypothese van Dr. Heyer bevestigd hebben, zoo ben ik nochtans van meening, dat de verschijnselen, welke wij op de zittingen observeeren, in hooge mate ten gunste van deze hypothese schijnen te pleiten. Zeer waarschijnlijk heeft het zingen, musiceeren, enz. een dieper zin en gaat het volstrekt niet aan te meenen, dat het nooit een ander doel zou hebben dan het afleiden van de aandacht, ten einde den bedrieger-goochelaar het gemakkelijker te maken zijn pseudo-verschijnselen voor echte te doen doorgaan, zooals men wel beweert.

Nadat men het medium had onderzocht, en in de contrôle had ingeschakeld, den sleutel van de eenige bruikbare deur had omgedraaid, uit het slot genomen en aan een van de deelnemers in bewaring had gegeven, terwijl men bovendien deze deur nog grendelde, namen alle aanwezigen plaats. Dan doofde men het licht en wachtte zoo rustig en stil mogelijk op het intreden van den trance-toestand. Rudi wordt, evenmin als zijn broeder Willy, gehypnotiseerd. Zij stellen zich er op in, in trance te vallen en deze treedt in de meeste gevallen na verloop van enkele minuten vanzelf in. De media zijn niet in staat nauwkeurig te vertellen, hoe dit alles in zijn werk gaat. Meestal ziet men op een gegeven oogenblik, dat het medium met een hevigen schok in elkaar krimpt ([5]), een oogenblik, naar het schijnt, ophoudt met ademen en dan zet deze merkwaardige,

---

(5) Het is zeer waarschijnlijk te achten dat wij hier te doen hebben met die eigenaardige convulsies welke bij herhaling optreden bij verlaging van den bewustzijnsgraad. Zie Wiersma : „Capita Psychopathologica", Groningen, 1931. Red.

snelle, fluitende ademhaling (Hyperpnöa) in, welke zoo kenmerkend is voor de trance der Schneiders. Dit ademen doet ons denken aan het blazen van een locomotief of stoommachine. Het aantal ademhalingen varieert tusschen 2 à 300 per minuut, zooals Dr. Osty met behulp van een pneumograaf heeft kunnen vaststellen (6), terwijl de normale ademfrequentie 12 tot 14 ademhalingen per minuut bedraagt. Lord Charles Hope heeft in den herfst van 1932 deze merkwaardige ademhaling op grammofoon-platen laten opnemen (7). Waarschijnlijk staat deze ademhaling op eenigerlei wijze (wij tasten hier nog in het duister — er dient veel nader onderzocht te worden) in verband met het vrijmaken, uitstooten en concentreeren der krachten, waarvan het medium zich bedient voor het produceeren der verschijnselen. Nogeens : welke fysiologische en psychische processen zich hierbij afspelen, moet nog in alle bijzonderheden onderzocht worden.

Dit is zeker, het medium zelf weet van al deze dingen niets af. Van het oogenblik af, waarop het met een schok in elkaar krimpt om daarna zoo ongemeen snel te gaan ademen, weet het niets meer af van hetgeen gebeurt. Na korten tijd hoort men de woorden : „Gott zum Gruss !" Zij worden in den fluitenden fluistertoon moeizaam uitgesproken, en zijn de gebruikelijke woorden, waarmede „Olga" zich meldt. Wie met het medium in verbinding wil treden, moet zich nu tot „Olga" wenden en zich houden aan datgene, wat zij zegt. Eenvoudige vragen beantwoordt zij wel met „ja", waarvoor zij zich van een teeken bedient : snel kloppen met de hakken van het medium op den grond. Als men „Olga" vraagt, waar Rudi is, zoo antwoordt zij, dat hij slaapt, dat hij uit zijn lichaam getreden is en dat hij (zijn astraallichaam) slechts met een dun snoer aan zijn lichaam verbonden blijft, terwijl zij, in zijn plaats, bezit van zijn lichaam heeft genomen. Het is, vanzelf sprekend, moeilijk uit te maken of dit alles waar is. Met zekerheid weten wij echter, dat het medium in den trancetoestand tamelijk anaesthetisch is — knijpen, kittelen, enz. merkt het niet. Voorts zien wij catalepsie en veranderde ademhaling. Rudi weet bij het ontwaken zich niets te herinneren. Zijn bewustzijn — althans zijn waakbewustzijn — wordt a. h. w. gedoofd op het oogenblik, waarop hij in trance

---

(6) Voor de beschrijving van dit toestel zie H. Brugmans : „Psychologische methoden en begrippen", Haarlem, 1922. Red.

(7) Plaat verkrijgbaar bij de Eng. S. P. R., 31 Tavistock square, Londen W. C. 1.

valt en eerst op het oogenblik, waarop hij weer ontwaakt uit den trancetoestand, komt hij wederom tot zichzelf, zonder eenige herinnering aan hetgeen zich tijdens de trance heeft afgespeeld. Het was interessant te zien, hoe hij eens — midden in een gelach over een grap — in trance viel en, na verloop van een zitting, welke eenige uren lang geduurd had, bij het ontwaken verder lachte, ofschoon de overige aanwezigen de grap reeds bijna weer vergeten waren. Velen meenen, dat „Olga" slechts gezien moet worden als het product der dramatische splitsing der persoonlijkheid, als een personificatie van een bijzondere „laag" van Rudi's onderbewustzijn, welke zich „Olga" noemt en zich voor Lola Montez uitgeeft. Wij kennen deze secundaire persoonlijkheden uit de pathopsychologie ([8]). Zekerlijk is het niet bewezen, dat „Olga" inderdaad Lola Montez is. Weliswaar heeft zij te Braunau veel over „haar" vroeger leven verteld, en daarbij dingen, die Rudi niet schijnt te weten, maar men zou eerst nauwkeurig moeten nagaan, wat hij als kind — en later — over haar kan hebben opgevangen en wat daar nu van in zijn onderbewustzijn tot een samenhangend geheel kan zijn verbonden geworden en verder uitgebouwd. Men denke in dit verband aan de uiterst gecompliceerde verhoudingen der personificaties der door Flournoy bestudeerde „zieneres van Genève", Hélène Smith, aan hun planeten-talen. Reeds Myers wees op de mogelijkheid, dat er zulke subliminale droomen kunnen bestaan, welke het supraliminale zelf onbekend zijn. Merkwaardig is in elk geval het feit, dat „Olga" even veel (of even weinig) van Engelsch afweet als Rudi, ofschoon Lola Montez, die eigenlijk Eliza Gilbert heette („Olga" beweert, dat zij Olga Lintner heeft geheeten) Engelsch als haar moedertaal sprak. Evenzoo heeft „zij" haar Fransch vergeten („zij" kent er even weinig van als Rudi), een taal, welke zij, volgens haar biografen, uitstekend beheerscht moet hebben. En wat „zij" mij over den huidigen toestand van het paleis in München vertelde, dat koning Lodewijk I haar geschonken heeft, toen hij haar in den adelstand verhief, klopt ook niet. Vanzelfsprekend is de mogelijkheid niet uitgesloten, dat „Olga" niet Lola Montez is, maar een andere geest, die zich zoo noemt om zich interessant te maken. De vraag wie en wat „Olga" is, is naar mijn meening nog lang niet opgelost. Ik ben in principe volstrekt geen tegenstander van de spiritistische hypothese, integendeel, ik sta hier op hetzelfde standpunt als Prof. Driesch. Maar het kan nu eenmaal

(8) Zie b.v. Morton & Walter Prince: „Die Spaltung der Persönlichkeit", Stuttgart, 1932.

niet ontkend worden, dat men vaak niet ziet welke mogelijkheden het onderbewustzijn biedt, hoeveel hierdoor verklaard kan worden. Wat nu, „Olga" betreft zoo wijs ik er op, dat v. S. N., Harry Price en Dr. Osty van meening zijn, hier met een secundaire persoonlijkheid te doen te hebben, een meening, welke ook de bekende Duitsche spiritist generaal Peter is toegedaan. Het geval „Olga" verklaart zelfs hij animistisch. Hoe dit alles echter ook zij, men heeft op de zittingen met „Olga" rekening te houden en men moet zich tot haar wenden, wanneer men goede verschijnselen wil verkrijgen ; haar negeeren beteekent de zitting negatief beïnvloeden.

Nadat „Olga" zich dus op de boven beschreven wijze gemeld heeft, begint men een gesprek, waaraan alle aanwezigen moeten deelnemen, ofwel, men laat een grammofoon-plaat draaien, of zingt gemeenschappelijk een lied. Al naar gelang den stand der mediumieke krachten duurt het wachten op de eerste mediumieke verschijnselen nu langer of korter. Het gebeurt vanzelf sprekend ook wel, dat de verschijnselen uitblijven. In de meeste gevallen neemt men — als eerste verschijnsel — dezen eigenaardigen „kouden stroom" waar, waarvan de meeste onderzoekers, die met fysische media hebben geëxperimenteerd, gewag maken, en dien men ook wel zegt te hebben geobserveerd bij spookverschijnselen. Nochtans is het nog nooit gelukt, dezen stroom met behulp van natuurkundige meetinstrumenten te constateeren. Dan vloog gewoonlijk de zwarte doek in de hoogte, welke over de guitaar gelegd was en ten doel had het licht, dat dit instrument afgaf, af te dekken, Vervolgens kwam er beweging in het kabinet-gordijn. Soms maakte dit gordijn den indruk van een zeil te zijn, dat door een windstoot werd opgeblazen ; het wapperde dan hoog boven de hoofden der deelnemers uit. Menigmaal placht „Olga" het gordijn zachtjes heen en weer te bewegen, zoodat de belletjes, die men onder aan het gordijn had bevestigd, klonken als die van een arreslede, welke dichterbij kwam en zich wederom verwijderde. Dan klonken de snaren van de guitaar, vaak op de maat van de grammofoonmuziek, of de helderlichtende stokken van de trommel werden op dit instrument of op de tamboerijn op de maat bewogen. Dan zweefde de lichtende bel door het vertrek, bewoog zich, luidend, heen en weer, om daarna weer op den grond te vallen of om over de hoofden der aanwezigen heen buiten den kring

terecht te komen. Ik heb deze bel meer dan eens opgenomen en ik kan verzekeren, dat ik haar steeds „vrij" aantrof, d.w.z. zonder draad of snoer. Een zekere heer W. Gubisch, die verschillende plaatsen bezoekt en voordrachten houdt, waarin hij de oogen van het publiek opent voor de trucs, waarvan bedriegers zich wel plegen te bedienen (hetgeen zeer zeker zijn nut heeft) heeft gepoogd een zitting met een belverschijnsel, zooals dit zich — naar zijn meening — ten huize van v. S. N. zou hebben voorgedaan, na te bootsen. Ik zeg „naar zijn meening", omdat hij nooit een zitting ten huize van v. S. N. heeft bijgewoond. De bel zweefde hier in een rechte, horizontale lijn, steeds op den zelfden afstand van den grond, langzaam dwars over het tooneel, en ik kan U verzekeren dat deze nabootsing niet de minste gelijkenis vertoonde met het echte verschijnsel, zooals ik dit bij Rudi heb geobserveerd. Daar vloog de bel bliksemsnel in zeer verschillende richtingen, heen en weer. Haar baan was onberekenbaar. Als Gubisch ook maar één enkele maal een dergelijk verschijnsel gezien zou hebben, zou hij zichzelf hebben moeten bekennen, dat zijn nabootsing onjuist en kinderlijk was. Hetzelfde geldt met betrekking tot zijn nabootsing van het zweven van de snippermand. Deze mand ging bij hem omhoog in een rechte lijn, welke een hoek van 45 gr. vormde met het tooneel, geheel anders dan de mand bij Rudi. „Olga" wist enkele personen op bijzondere wijze met de mand een „onderscheiding" te geven, zoo b.v. Prof. Driesch. „Zij" zette hem de mand op het hoofd, zóó, dat deze op de schouders van den onderzoeker rustte. Als er voldoende kracht aanwezig was, zweefde de mand weer „vanzelf" weg.

Na deze telekinetische verschijnselen kwamen — meestal na een korte pauze — de eigenlijke materialisaties. De materialisatie bestond meestal uit een stomp- of handachtigen vorm (gewoonlijk met slechts drie vingers). Deze vorm kwam op een eigenaardige, schaduwachtige wijze uit het kabinet te voorschijn, bewoog zich heen en weer, naderde het licht, raakte heel voorzichtig de hand van een aanwezige aan, om daarna weer te verdwijnen, waarbij de stomp soms nog „wuifde".

Vaak gebeurde het dat een zakdoek in de opening van het kabinetgordijn getrokken werd, waarna er mede gezwaaid werd. Ook verdween deze zakdoek wel in het kabinet, om daarna, voorzien van een of meer knoopen, wederom te voorschijn te komen. Of wel, men hoorde een eigenaardig, patsend geluid in het kabinet ; een geluid, dat deed denken aan

een kind, dat in zijn handen klapt. Het was echter iets zachter en niet geheel gelijk daaraan. Soms hoorde men in het kabinet een geluid, veroorzaakt door het scheuren van een gat in den zakdoek, hetgeen dan ook werkelijk gebeurde. Eenmaal werd — bij wijze van bijzondere onderscheiding, — een gat in den zakdoek gescheurd, in den vorm van een hart. Eens bevestigde „Olga" een anjelier tusschen de draden der electrische accumulatoren, welke boven op een hooge kast stonden. De bloem was op een kunstige wijze daartusschen in gewerkt, en het is ondenkbaar, dat het medium deze bloem, van zijn zitplaats af, naar boven kan hebben geworpen. Zoo iets was, de situatie in aanmerking genomen, technisch onmogelijk. Boven het hoofd van het medium hing n.l. een opgezette uil met de vleugels uitgespreid; had het medium de bloem omhoog geworpen, zoo zou deze daar tegen aan gekomen zijn en teruggevallen.

De mediumieke krachten der Schneiders zijn, zooals die der meeste andere fysische media, uiterst gevoelig voor licht ; rood licht verdragen zij nog het best. Men heeft dit zeer bedenkelijk gevonden, maar men kan nu eenmaal helaas de natuur niet voorschrijven, onder welke voorwaarden zij haar verschijnselen tot stand moet laten komen. Men kan toch ook geen fotografische platen ontwikkelen bij helder daglicht, geen teere plantenkiemen bij zulk licht tot ontwikkeling brengen. Hier dient er echter de aandacht op te worden gevestigd, dat een mijner bekenden, die veel gehoord had van de zijde van de critici over onvoldoende licht op de zittingen van v. S. N., (critici, die nooit één enkele zitting in dit laboratorium hadden bijgewoond), later, toen hij in de gelegenheid werd gesteld deel te nemen aan zittingen ten huize van v. S. N., tegen mij zeide, dat hij verbaasd stond over de goede verlichting. Het was in het geheel niet zoo donker als velen meenden.

Persoonlijk had ik vaak gelegenheid, bij minder officieele zittingen, tijdens het zich voordoen der verschijnselen, in het laboratorium van v. S. N. heen en weer te loopen, daar ik de weerstanden der signaallampen moest regelen en bovendien v. S. N. de lichtgevende voorwerpen moest aanreiken. Daarbij had ik steeds gelegenheid mij met eigen oogen te overtuigen, dat Rudi op voorbeeldige wijze gecontrôleerd werd en op zijn plaats zat. Ook kon ik nooit ergens een spoor van handlangers ontdekken. Men zou hoogstens mij hebben kunnen verdenken van het verrichten van handlangersdiensten, maar daartoe heb ik, vanzelfsprekend, zelf geen reden. Bij zeer officieele zittingen droeg ook ik lichtende banden, zoodat men steeds kon zien, waar ik mij bevond. De banden bevonden zich rond mijn hoofd en rond mijn polsen. Het denkbeeld, dat een handlanger, over de contactdraden en accumulatoren van het contrôle-apparaat heen, achter het medium om in het kabinet had kunnen binnen gaan, en daar den dubbelen bodem

zou hebben kunnen uitschakelen, is absurd. Tusschen v. S. N. en den wand kon hij ook niet wegsluipen, daar achter v. S. N. drie tafeltjes met lichtgevende voorwerpen stonden. Op het voorste tafeltje stond ook een staanlamp. De snoer van deze lamp liep naar een stekker, welke in den muur was aangebracht. v. S. N. zelf zat zoo, dat hij zijn plaats niet verlaten kon, voordat de beide, naast hem zittende personen waren opgestaan. Hoe zou nu iemand achter hem langs hebben kunnen gaan, zonder de drie tafeltjes op zij te zetten, en hoe zou men dit ongemerkt hebben kunnen doen ?

Daar de deelnemers vaak twee rijen vormden, en men een keten maakte (twee rijen; twee ketens), zoo is het eveneens ondenkbaar, dat iemand door de keten (ketens) heen had kunnen breken, zonder dat dit gezien zou zijn geworden.

v. S. N. heeft steeds gehoopt, dat het hem nogeens mogelijk zou zijn, misschien met behulp van ultra-violette of infra-roode stralen, de verschijnselen der Schneiders te fotografeeren en hij had den bekenden fysicus Geheimrat Graetz (hoogleeraar in de natuurkunde aan de Universiteit van München) — die een groot aantal zittingen met Willy bijwoonde, en van de echtheid van diens verschijnselen overtuigd was geworden — gevraagd, hem te helpen bij het vervaardigen van een daartoe geschikt toestel. Ten tijde van het leven van v. S. N. was de techniek echter helaas nog niet ver genoeg, om dit probleem tot oplossing te brengen. Zoo was hij niet verder kunnen komen dan tot het leveren van een voorbeeldig bewijs — voor oog en oor (hierbij inbegrepen het vernielen van voorwerpen door „Olga") — van het bestaan dezer verschijnselen, toen hij, op 12 Febr. 1929, geheel onverwacht, stierf, tengevolge van een blinde-darm-ontsteking, waarbij zich een complicatie voegde.

Na zijn dood haastte de heer Harry Price (Londen) zich, om zich te verzekeren van de medewerking van Rudi Schneider. Price kende Rudi reeds, daar hij vroeger te Braunau zittingen van hem had bijgewoond, evenals met Willy. (9) Ook had hij zittingen met Willy bij Prof. Thirring te Weenen gehouden. De heer Price is geen academisch gevormd man. Hij bezit echter een groote kennis van de techniek, terwijl hij mede een verdienstelijke amateur-goochelaar is. Zijn verzameling van litteratuur over goochelen en wat daarmede in verband staat, is beroemd. (10) Price is een vermogend man en uit dien hoofde kon hij een parapsychologisch laboratorium stichten, dat in hoofdzaak door hem bekostigd werd. Het is gevestigd in Londen en hij noemde het „National Laboratory of Psychical Re-

(9) Zie : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1926, Heft 5, 1927, Heft 10.
(10) Zie : „Proceedings of the Nat. Lab. of Psychical Research", Vol. I, part II.

search." In dit laboratorium liet hij nu het door Krall uitgedachte electrische contrôle-apparaat aanbrengen. Hij verbeterde dit toestel in zooverre, dat hij alle aanwezigen met behulp van dit apparaat liet contrôleeren. ([11]) Dit denkbeeld had hij overigens van Krall, die voor zijn dood in zijn laboratorium in Harlaching bij München reeds deze wijziging zocht aan te brengen. Price kreeg ongeveer dezelfde verschijnselen als v. S. N. en hij wist een groot aantal Engelsche geleerden voor dit onderzoek te interesseeren. ([12]) Bovendien wist hij het daarheen te leiden, dat de pers op sensationeele wijze berichtte over de „wonderen" welke zich in zijn laboratorium voordeden, waarbij hij in allerlei toonaarden Rudi's lof zong. Hij vertelde van de groote bereidwilligheid, waarmede Rudi zich aan alle contrôle-maatregelen onderwierp, over de onaantastbaarheid van zijn verschijnselen en over het voortreffelijke karakter van Rudi. Helaas deed hij dit alles wel eens op een wijze, welke men van een wetenschappelijk onderzoeker niet verwacht. Price is een man, die er in hooge mate naar streeft, de aandacht te trekken, en hij bedient zich daarbij wel van middelen, welke een te reclame-achtig karakter dragen.

De Engelsche S. P. R. heeft altijd bezwaren tegen een samenwerking met Price gehad. Price heeft met haar op een onaangename wijze zoeken te concurreeren en er bij herhaling naar gestreefd, dat goede media (vooral Rudi Schneider), waarmede hij werkte, niet mede door haar konden worden bestudeerd. Wie in Londen met Rudi Schneider wenschte te experimenteeren, zou dit alleen bij hem kunnen doen. Hier komt nog iets bij. Price is in zijn onderzoekingen nooit boven een demonstratie der verschijnselen (zij het ook onder zeer goede contrôle-maatregelen) uitgekomen. Dit is daarentegen wel gelukt aan Dr. E. Osty, den directeur van het Institut Métapsychique te Parijs, bij gelegenheid van zijn onderzoekingen met Rudi in den winter van 1931/32. Hier kom ik nog nader op terug.

Deze onderzoekingen hebben in wetenschappelijke kringen groot opzien gebaard. Om zijn eigen wetenschappelijken roem niet te laten overvleugelen, zou Harry Price nu nog iets beters hebben moeten praesteeren. Dit kon hij niet. Zoo trad hij plotseling, in het voorjaar 1933, met het bericht, dat hij Rudi Schneider ontmaskerd zou hebben, voor het voetlicht.

---

(11) Zie H. Price : „Over den huidigen stand van het parapsychologisch onderzoek in Groot Britannië" in : „Tijdschrift v. Parapsychologie", tweede jaarg.

(12) Zie H. Price : „Rudi Schneider", Londen, 1930.

Hij publiceerde het in het Zondagsblad van een Engelsche courant. Kort daarop verscheen een boek van zijn hand, waarin talrijke nadere bijzonderheden stonden. Op grond van deze „ontmaskering" eischte hij nu een volledige herziening van het onderzoek van Rudi en zocht hij de resultaten der onderzoekingen van Osty als van weinig of geen waarde te doen beschouwen. ([13])

Vanzelf sprekend is het het recht, ja de plicht van elken parapsycholoog, om bedriegende media te ontmaskeren. Maar de „ontmaskering" van Rudi door Price is toch al van zeer bijzonderen aard. Price placht een ieder tot de zittingen van Rudi toe te laten, mits men slechts 1 guinea betaalde. Hij noodigde echter ook gasten — voornamelijk geleerden — die geen toegangsgelden behoefden te betalen. Men zal begrijpen dat bij herhaling de zittingen door nieuwsgierigen bezocht werden, menschen, die geen benul hadden van wetenschappelijke observatie. Een kring van geleerden en onderzoekers, onder leiding van Lord Charles Hope, wilde nu ook gaarne eenige zuiver wetenschappelijke onderzoekingen met Rudi houden. Dit zou gebeuren na afloop van het contract, dat Price met Rudi gesloten had. Lord Hope c. s. konden zich ook niet vereenigen met de wijze, waarop Price in de pers reclame voor zijn zittingen maakte.

Rudi wilde wel gaarne aan het verzoek van Lord Hope voldoen. Hij was echter van meening dat het beleefd tegenover Price was, wanneer hij hem in kennis stelde van de uitnoodiging, welke hij van Lord Hope had ontvangen. Price betichtte nu Rudi van grove ondankbaarheid en beschuldigde Lord Hope c. s. van pogingen om hem „zijn" medium te ontfutselen.....

Twee dagen later vond een zitting plaats, waarbij Price, volgens zijn zeggen, een dubbele bliksem-licht-opname verkreeg, waarop de uit de contrôle bevrijde arm van Rudi te zien is. Deze zitting vond plaats op 28 April 1932. Price vertelde niemand iets van het bestaan van deze plaat. De meesten vernamen daar eerst van door zijn publicatie, welke in het voorjaar 1933 het licht zag. Tusschen Mei 1932 en het verschijnen van deze publicatie ging Price door met in de pers, mondeling en in brieven Rudi's lof te zingen en te betoogen, dat Rudi steeds bereid was zich aan alle contrôle-maatregelen te onderwerpen en dat de onderzoekingen steeds posi-

(13) H. Price : „An account of some further exp. with Rudi Schneider", „Bulletin IV of the Nat. Lab. of Psych. Res.", Londen, 1932.

tieve resultaten hadden afgeworpen. Nochtans toonde hij de foto aan Rudi en zijn verloofde (thans echtgenoote) voor hun vertrek, waarbij hij zich door hen liet beloven, dat zij met niemand over het bestaan van deze foto zouden spreken. Zij deden dit en hielden hun belofte. Ik kan dit slechts betreuren. Zij zagen echter niet in, waarom zij dit beloven moesten. In zijn correspondentie met Rudi zocht Price nu (terwijl hij hem daarbij wees op het bestaan van deze plaat) hem ervan te overtuigen, dat het in zijn eigen belang was dat hij wederom zittingen in zijn (Price's) laboratorium zou geven, in plaats van (zooals in den herfst van 1932) bij Charles Hope. Rudi beloofde Price terug te zullen komen — maar toen hij hoorde van de publicatie van de foto en van het gebruik, dat Price hiervan in de pers maakte, beteekende dit, vanzelf sprekend, een einde der relatie. Tusschen twee haakjes dient hier gezegd te worden, dat Price nooit den moed heeft gehad aan Rudi (of aan diens ouders) zijn „ontmaskerings-bulletin" toe te zenden.

Wat nu de „verdachte" opname aangaat, deze kwam, voor zoover wij dit kunnen nagaan, als volgt tot stand. Price had een tafel geconstrueerd, waarvan het blad op een mes-rug balanceerde. Een licht voorwerp, b. v. een zakdoek, doet deze balans overslaan. Wordt nu deze zakdoek op normale of supernormale wijze verwijderd, zoo slaat deze balans naar de andere zijde over. Daardoor wordt „contact gemaakt" en als gevolg daarvan worden twee „Vacu-Blitzlampen" ingeschakeld. Daar de onderzoeker nu een paar fotografie-toestellen met geopende lens had klaargezet, zoo werden, automatisch, opnamen gemaakt.

Op deze wijze had men reeds een paar foto's verkregen ; op één daarvan ziet men den zakdoek ; op de andere een sluierachtig vormsel. Deze beide foto's werden door Price, die heel trotsch daarop was, gepubliceerd in : „Listener" van 6 Juli 1932. Hij vertelde er bij, dat deze foto's eenig in hun soort waren, maar maakte met geen woord gewag van de z. g. ontmaskering.

Op de foto, welke op den bewusten dag gemaakt werd, ziet men nu twee opnamen over elkaar. De hoofden der aanwezigen zijn gedeeltelijk dubbel — nochtans bedekken zij elkaar overwegend grootendeels. Slechts de hoofden van Price en Rudi vertoonen een sterke plaatsverandering. Eenmaal zien wij Rudi, op de juiste wijze gecontrôleerd, op zijn stoel zitten ; de andere maal heeft hij den linker (de zakdoek bevond zich aan zijn

rechterzijde, zoodat links hier beteekent : die zijde welke het verst van de zakdoek verwijderd is) arm of mouw (men kan geen hand zien in de mouw-opening) achter zich uitgestrekt, waarbij de leuning van de stoel door den arm (of voor hem ?) zichtbaar is. Tusschen de beide opnamen moeten ongeveer 2 seconden verloopen zijn (zie de kritiek, geleverd door Lord C. Hope in : „Proceedings S. P. R.", Juni 1933). Price beweert nu, dat de opname met den uitgestrekten arm de eerste is, en dat de foto, waarop Rudi volgens voorschrift zit de tweede is. Volgens Price heeft Rudi met zijn linkerarm den zakdoek van de tafel weggenomen (ofschoon hij daarvoor achter de stoelleuning om moest grijpen en zich sterk naar rechts had moeten overbuigen om de tafel te bereiken, die 1 M. van hem verwijderd was) om dan weer snel in de voorgeschreven houding terug te keeren (alles in twee seconden en om de stoelleuning heen, en zonder dat Price, die zelf contrôleerde, maar zich, volgens zijn zeggen, op dien dag lichamelijk niet erg prettig gevoelde, dit zou hebben bemerkt. Hij beweert althans niets waargenomen te hebben, dat op fraude wees). Ik zelf heb beproefd een en ander precies na te doen, maar dit is mij niet gelukt, ofschoon ik veel langere armen heb dan Rudi en mijn bovenlichaam ook langer is dan het zijne.

Prof. Fraser Harris, die zeer vaak Rudi heeft gecontrôleerd, is van meening, dat de opname met den uitgestrekten arm de tweede is. Hij heeft bij herhaling gezien, hoe Rudi, wanneer „bliksemlicht" opvlamt, met een schok in elkaar krimpt en zich instinktief snel afwendt. Het is heel goed mogelijk, dat zijn arm daarbij plotseling een reflexachtige beweging naar achter gemaakt heeft, wanneer men hem niet op de juiste wijze heeft vastgehouden (of — zooals menigeen meent — wanneer hij misschien nog een kleinen, „vriendschappelijken" duw kreeg.). De opname, gemaakt door het toestel, dat rechtstreeks boven Rudi en Price hing, is helaas „gesluierd". Price heeft deze opname niet gepubliceerd. Op deze foto zou de juiste plaats der handen te zien kunnen zijn geweest. Deskundigen op het gebied der fotografie hebben verklaard, dat het niet mogelijk is uit te maken, welke van de beide foto's het eerst genomen is. Hetgeen Price daarover zegt kunnen dus op zijn best vermoedens zijn. Men weet uit ervaring, dat wanneer men Rudi plotseling aan de inwerking van wit licht blootstelt, hij met een schok in elkaar krimpt. Dit zien wij niet alleen bij Rudi, maar mede bij andere media. Tijdens de proefnemingen van

Lord Charles Hope in den winter van 1932/1933 is het twee maal gebeurd, dat de uit rood glas vervaardigde filter van het projectie-apparaat voor infra-roode stralen afgleed, hetgeen ten gevolge had, dat plotseling wit licht op Rudi viel. Beide malen viel hij bewusteloos van zijn stoel. Het was, als verkeerde hij in een soort van kramp-toestand en het duurde eenigen tijd voor hij weer bij kwam. Gelukkig had een en ander geen nadeelige gevolgen. Het medium had slechts wat hoofdpijnen als nawerking. „Olga" zegt, dat het witte licht eensdeel ontbindend op de van Rudi uitgaande „kracht" inwerkt (14), anderdeels deze „kracht" met groote heftigheid in zijn lichaam terugdrijft. Dit laatste zou den schok veroorzaken. Dezen ziet men niet optreden, wanneer de „kracht" geleidelijk terugstroomt.

Men kan over deze „ontmaskering", en het gebruik dat Price ervan maakt, denken zooals men wil, veel succes zal hij met zijn beweringen niet hebben. Zelfs onderzoekers als Th. Besterman en Dr. W. F. Prince — waarvan men wel pleegt te zeggen dat zij sterke negativistische trekken vertoonen, vooral t. o. v. verschijnselen van parafysischen aard — zijn de meening toegedaan, dat deze „ontmaskering" verre van bewezen is. Price heeft helaas verzuimd, in de navolgende zittingen de vraag van het bedrog nader te bestudeeren. Waarom heeft hij daar op niet getracht nieuwe opnamen te verkrijgen, welke meer zekerheid zouden brengen in de vraag, of Rudi al dan niet bedriegt ? In plaats van zulks te doen, borg hij zijn fotografische toestellen weg en hield slechts demonstratie-zittingen. Dat is toch wel een zeer zonderlinge handelwijze. Overzien wij deze geheele tweede proefreeks van Price, zoo moeten wij helaas bekennen, dat zij — in tegenstelling tot de eerste — van zeer geringe waarde is voor den wetenschappelijken onderzoeker, omdat deze tweede serie proeven onder zeer slechte contrôle-voorwaarden werd genomen. Het geheele electrische contrôle-apparaat werd ongebruikt gelaten, terwijl men ook verzuimde, naar het schijnt, om zich van lichtgevende banden te bedienen. Geen net of scherm scheidde de aanwezigen van de plaats, waarop de verschijnselen zich voordeden, zoodat principieel de mogelijkheid bestond, dat iemand uit den kring de verschijnselen heeft voortgebracht op frauduleuze wijze. Ook de contrôle van het medium was, zooals uit de foto's te zien is, ge-

(14) Zie C. du Prel : „De storende werking van het licht" in deel II van zijn : „Studiën", Ned. vert., Amersfoort, 1909.

heel onvoldoende. Het schijnt dat de contrôleur bij herhaling zijn handen door die van het medium heeft laten omvatten. De beenen van het medium, welke hij met zijn knieën had behooren te omklemmen, bevonden zich vaak, misschien steeds, op andere plaatsen dan tusschen de knieën van den contrôleur. Wie onder zulke voorwaarden proeven neemt, lokt bedrog — bewust of onbewust — uit. Het is ten eenenmale een raadsel, hoe een zoo ervaren parapsycholoog en amateur-goochelaar — als Price zoo gaarne zijn wil — zulke belangrijke proeven onder zulke klagelijke voorwaarden heeft vermogen te nemen.

Hoe geheel anders zijn de contrôle-voorwaarden der proeven, genomen door Osty in zijn laboratorium te Parijs, proeven, waar Price — louter uit afgunst — critiek op heeft durven uitoefenen en die hij verdacht heeft trachten te maken. Het „Institut Métapsychique" te Parijs is een stichting van den Franschen spiritist Jean Meyer, een man met een breeden kijk op de dingen. Na den tragischen dood van Dr. Geley belastte Jean Meyer Dr. Osty met de leiding van dit laboratorium, ofschoon hij wist, dat deze arts en parapsycholoog geen spiritist is in den eigenlijken zin van het woord. De heer Meyer verlangde in het geheel niet, dat Dr. Osty onderzoekingen zou instellen, welke ten doel zouden hebben de juistheid der spiritische hypothese te bevestigen, neen, het was hem voldoende te weten, dat Dr. Osty naar beste weten en kunnen de supernormale verschijnselen zou bestudeeren. Het zou van belang zijn, indien de spiritisten uit andere landen het lichtende voorbeeld van Jean Meyer wisten te volgen.

Het laboratorium in het Institut Métapsychique maakt allereerst een uiterst „onschuldigen" indruk. Het heeft gladde, zwarte wanden met een paar rekken. In den hoek het gebruikelijke kabinet met gordijn (later werd dit bij Rudi Schneider geheel weggelaten). Overal, in de zijwanden en in het plafond, bevinden zich echter schuifdeuren. Met behulp van electro-magneten kunnen zij, automatisch, in de hoogte getrokken worden. Achter deze schuifdeuren, in muurnissen, bevinden zich fotografietoestellen, gedeeltelijk voorzien van kwarts-lenzen. Deze toestellen staan gereed om opnamen te doen. In het plafond bevindt zich, achter de schuifdeuren, een groote houder, welke omhoog en omlaag bewogen kan worden. In dezen houder treft men 20 kwikzilverdamp-lampen aan, noodig voor het produceeren van ultra-violet licht. Met behulp van deze lampen en de voortreffelijke toestellen is het mogelijk, moment-opnamen van 1/100 sec. te nemen.

Gij hebt nu misschien gelezen, hoe op de tentoonstelling van Perzische kunst te Londen de kostbare juweelen van een shah, schijnbaar open en bloot, ten toon gesteld waren. Nochtans waren deze juweelen op de meest volmaakte wijze beschermd. Wanneer iemand zijn hand in de nabijheid van de juweelen bracht, klonk er een bijzondere alarmschel bij de politie en de deuren sloten zich automatisch. De schat was n.l. door onzichtbare, infra-roode stralen omgeven. Onderbreking van deze stralen leidde, door een zeer bijzondere constructie, tot het hierboven genoemde resultaat.

Iets dergelijks zien wij nu in het Institut Métapsychique. De voorwerpen, welke aldaar op tafel liggen en die door het medium op supernormale wijze bewogen moeten worden (telekinesie) zijn aan alle kanten omgeven door infra-roode stralen. Met behulp van spiegels worden deze stralen heen en weer gekaatst. Wanneer nu iets de voorwerpen op tafel nadert, zoo worden de infra-roode stralen geheel of gedeeltelijk onderbroken en de foto-electrische cel (uit Thalliumsulfide vervaardigd) treedt in werking, de schuifdeuren openen zich, en het „iets", dat de voorwerpen nadert, wordt gefotografeerd — vooropgesteld dat dit „iets" te fotografeeren is. Op deze wijze werd b.v. het Poolsche medium Stanislawa P. ontmaskerd. Dit medium veroorloofde een meer dan belachelijke contrôle harer handen en beweerde, dat deze voldoende was. In vertrouwen op zijn apparaten liet Osty zich overhalen op de voorwaarden, welke het „medium" stelde, in te gaan en... het opvlammende ultra-violette licht fotografeerde haar met uitgestrekte, uit de contrôle bevrijde, hand ([15]).

Ondanks dit alles nam Rudi Schneider nu in den herfst van 1931 een uitnoodiging van Dr. Osty aan. En nu gebeurde er iets zeer merkwaardigs. Het „bliksemlicht" vlamde herhaaldelijk op, vele opnamen werden er gemaakt — maar op de platen was meestal niets bijzonders te zien. Aanwezigen, medium, contrôleur, alles zat zoo als voorgeschreven was. Men dacht aan een storing waardoor de apparaten „vanzelf" gingen functionneeren, en men ging thans een grondig onderzoek instellen, ten einde de fout op te sporen. Men kon echter niets vinden, alles bleek in orde te zijn.

Rudi Schneider was geheel onbekend met de inrichting der apparaten, welke eerst begonnen te functionneeren, nadat hij in trance was gegaan.

Ten slotte is Dr. Osty er toe overgegaan, de fotoelectrische cel te ver-

(15) „Revue Métapsychique", 1930, pag. 515.

binden met een schelinrichting en de bliksemlicht-opnamen met behulp van een handcontact tot stand te doen komen.

Toen men op deze wijze het instrumentarium had herzien en in gebruik nam, klonk al heel spoedig de schel voor langeren of korteren tijd, waardoor de onderzoekers wisten, dat er zich iets in de infra-roode stralen bevond. Met behulp van het handcontact (dat door Osty zelf of door een der deelnemers werd bediend) werden nu herhaaldelijk plotseling bliksemlichtopnamen gemaakt. Vol verwachting ontwikkelde men de platen, waarop echter nooit iets bijzonders te zien was. Het medium zat op zijn stoel, gecontrôleerd zooals dat behoorde. Slechts eenmaal wees de plaat uit, dat twee deelnemers niet geheel volgens voorschrift zaten. Daar kon het medium echter niets aan doen en dit feit zal bovendien van weinig invloed geweest zijn op de onderbreking der infra-roode stralen! Het bellen werd door het opvlammende licht (waartegen men Rudi zooveel mogelijk zocht te beschermen) af en toe onderbroken of verzwakt, om zich echter spoedig daarna weer voor te doen. Het „iets", dat de infra-roode stralen absorbeerde, werd dus blijkbaar door het witte licht verzwakt, vaak misschien ontbonden. Hier deed zich dus wel iets dergelijks voor, als „Olga" steeds met betrekking tot de „kracht", welke van Rudi Schneider zou uitgaan, heeft beweerd. Dr. Osty is nu tot de overtuiging gekomen, dat het een onzichtbare, niet fotografeerbare „substantie" is, welke van Rudi uitgaat en de verschijnselen tot stand brengt ([16]). Het is waarschijnlijk te achten, dat deze substantie bij sterke verdichting als materialisatie zichtbaar wordt. Dit moet echter nog nader onderzocht worden.

Dr. Osty verbond nu de foto-electrische cel met een projectie-apparaat, dat een lichtpunt op een spleet wierp. Achter deze spleet bewoog zich, langzaam, een registreertrommel, voorzien van lichtgevoelig papier. Men kent seismografen, die op soortgelijke wijze met een lichtpunt verbonden zijn, waardoor ook de geringste aardbevingen in de gedaante van kurven op het gevoelige papier grafisch opgeteekend worden. Op dezelfde wijze wordt bij Dr. Osty het gedrag van Rudi's „onzichtbare substantie", haar intrede in den infra-rooden stralenbundel, haar uittreden daaruit, haar bewegingen daarin, grafisch geregistreerd. Daarbij is gebleken, dat

(16) Zie E. et M. Osty : „Les pouvoirs inconnus de l'esprit sur la matière", Paris, Alcan, 1932.
Vgl. H. Denier v. d. Gon : „Nieuwe wegen op het gebied der experimenteele parapsychologie" in den vierden en vijfden jaarg. van dit tijdschrift.

deze „substantie" geheel door „Olga" beheerscht wordt of, zooals Dr. Osty meent, door een verborgen bewustzijn (conscience cryptique) in de diepten van Rudi's psycho-fysisch organisme. Alle aankondigingen van „Olga" over de bewegingen der „kracht" en alle opdrachten welke Osty — of een der anderen — „haar" gaf, werden uitgevoerd en deze uitvoering der opdrachten kan men „lezen" in de kurven. Zij werden bovendien vooraf aangekondigd door het luiden van de bel. Een en ander bewijst duidelijk, dat de onzichtbare kracht onder leiding van „Olga" staat.

Ik heb hier boven reeds gewezen op de merkwaardige, snelle ademhaling van Rudi, welke zich in den trance-toestand voordoet. Dr. Osty omgaf Rudi's borst met den elastischen gordel van een z.g. pneumograaf, waardoor hij in staat was de ademhaling van het medium te meten. De pneumograaf werd nu eveneens met een projectie-apparaat verbonden, alsmede met een lichtpunt, dat op hetzelfde gevoelige papier, dat hierboven reeds genoemd werd, zijn kurven teekende. Men ontdekte nu, dat de „onzichtbare substantie" in de stralen (afgezien van de grootere uitslagen) zich constant in een soort van slingertoestand bevindt en dat er een zeker verband bestaat tusschen deze uitslagen en het ademrhythme van Rudi. Elke in- en uitademing gaat gepaard met een bijzondere beweging van de „substantie". Dit bewijst wel dat er een nauw verband bestaat tusschen de „substantie" en het lichaam van het medium (17). Of datgene, wat de „kracht" uitstoot, verdicht en willekeurig beweegt en gebruikt, nu werkelijk slechts een „verborgen bewustzijn" is (dat misschien ook beïnvloed kan worden door voorstellingen van het medium of voorstellingen van hen, die in den kring aanwezig zijn, gelijk de theorie der ideoplastie leert (18) dan wel de geest van een overledene, is een vraag, welke het onderzoek der toekomst zal hebben op te lossen. Het is geenszins onmogelijk te achten dat „Olga" een „spirit" is. Ook moet men rekening houden met de mogelijkheid dat beide hypothesen (de animistische en de spiritistische) hier recht van bestaan hebben.

Zooals hierboven reeds vermeld, heeft Harry Price de proeven van Dr. Osty met alle mogelijke middelen trachten te verkleinen. Vooral ge-

---

(17) Hier raken wij vermoedelijk aan het oude vraagstuk van het verband tusschen ademhaling en supernormale verschijnselen. Men denke aan de ademoefeningen der beoefenaren van Raja Yoga. Red.

(18) Zie Tenhaeff : „Ideoplastie", in : „Tijdschr. v. Parapsychologie", derde jaarg.

schiedde dit nadat de Engelsche S.P.R. (kort voor de ontmaskeringsgeschiedenis) Dr. Osty aanbood, hem zooveel mogelijk behulpzaam te zijn en thans met hem samenwerkt. Price heeft in hooge mate misbruik gemaakt van een vertrouwelijken brief, welken Dr. Osty hem geschreven heeft. In dezen brief wordt gewag gemaakt van een deelnemer aan een zitting, een zekere „X", die men verdacht van het produceeren van pseudo-verschijnselen. Price doet het nu voorkomen of — op grond van dit feit — alle resultaten, bereikt met de infra-roode stralen in hooge mate in beteekenis verliezen. De waarheid is, dat deze proeven met het pseudoverschijnsel niets te maken hebben. „X" is Rudi's vrouw. Zij zat in de tweede rij van den kring en raakte een zittingsdeelnemer aan, die voor haar, in de eerste rij, zat. Ik kan niet uitmaken of zij dit bij ongeluk, danwel met opzet gedaan heeft. Zij zelf zegt, dat zij dit bij ongeluk deed. Vast staat, dat „Olga" verklaarde, dat er geen aanraking heeft plaats gevonden. Rudi's vrouw bezocht later geen zijner zittingen meer. Zij heeft in het geheel slechts 7 (van de 90) zittingen meegemaakt, en in geen van deze zeven zittingen hebben zich telekinetische verschijnselen voorgedaan. In elk geval heeft deze, ten onrechte door Price opgeblazen kwestie, niet het minste of geringste te doen met het afwijken en de absorptie der infraroode stralen. Ofschoon Dr. Osty en zijn medewerkers zelf de toestellen hebben opgesteld, zoo zijn zij nochtans niet in staat in het donker precies de stralingsvelden te vinden.

Bovendien werden steeds, op de meest onverwachte oogenblikken, foto's genomen. Indien Rudi's vrouw, of iemand anders, tijdens de proefneming opgestaan zou zijn of op eenigerlei wijze het proefveld genaderd zou hebben, zouden de foto's dit ongetwijfeld uitgewezen hebben. Later heeft men het proefveld ten overvloede nog afgesloten met behulp van een gazen scherm (1.95 M. hoog). Price verzwijgt deze wijze van afsluiting geheel, hetgeen wel opmerkelijk is. Ondanks dit scherm bleven de verschijnselen zich voordoen. Niemand kon ook maar het kleinste gaatje in den gaaswand ontdekken.

Hetzelfde geldt met betrekking tot de latere proefnemingen, welke Lord Charles Hope in den winter van 1932/1933, in samenwerking met Lord Raleigh, den beroemden Engelschen natuurkundige, alsmede met enkele andere Engelsche geleerden, genomen heeft. Hier worden de proeven van Dr. Osty met de infra-roode stralen herhaald, waarbij de juist-

heid zijner resultaten bleek. Het medium bevond zich bij dit onderzoek gedeeltelijk in een gazen kooi. Ook heeft men wel proeven genomen waarbij de infra-roode stralen zich achter een gazen wand bevonden, welke wand van den vloer tot aan het plafond reikte, terwijl men er ten slotte toe overging de stralen te omgeven door een vierhoekig raam, bespannen met engmazig mull. Ook hier werden de uitslagen der kracht in de infraroode stralen geregistreerd. Men kon nergens een gat ontdekken in de wanden en Rudi's vrouw was slechts een enkele maal aanwezig. Hetgeen Price tegen Dr. Osty heeft meenen te moeten inbrengen is door deze proevan nul en geener waarde gebleken — afgescheiden van het feit, dat men dit (ook zonder proeven van Hope c.s.) wel reeds wist ([19]).

Kort na het overlijden van v. S. N. schreef Moll, dat Schrenck's parapsychologie zoo goed als dood was en dat men haar over 10 jaar als een soort van curiositeit zou beschouwen. Ik ben van meening dat gij — na al hetgeen ik U thans verteld heb — deze meening niet zult kunnen onderschrijven.

Schrenck's parapsychologie is meer levend dan ooit en ik hoop dat de onderzoekingen der toekomst, haar nog bloeiender maken zullen, tot heil der parapsychologie in het algemeen. Moge zij zich niet slechts in Nederland, maar ook in andere landen de haar toekomende plaats aan de Universiteiten veroveren.

---

(19) Vgl. E. Osty : „L'étrange conduite de M. Harry Price" in : „Revue Métapsychique", 1933

Nieuwe wegen op het gebied der parapsychologie (1)

door Dr. H. A. C. DENIER VAN DER GON.

In de Proc. of the S.P.R., art 128, Vol. XLI, Jan. 1933, 89, komt van de hand van niemand minder dan Lord Rayleigh F. R. S. een stuk voor, getiteld : „On a Method of Silhouette Photography by Infra-Red Rays for Use in Mediumistic Investigation."

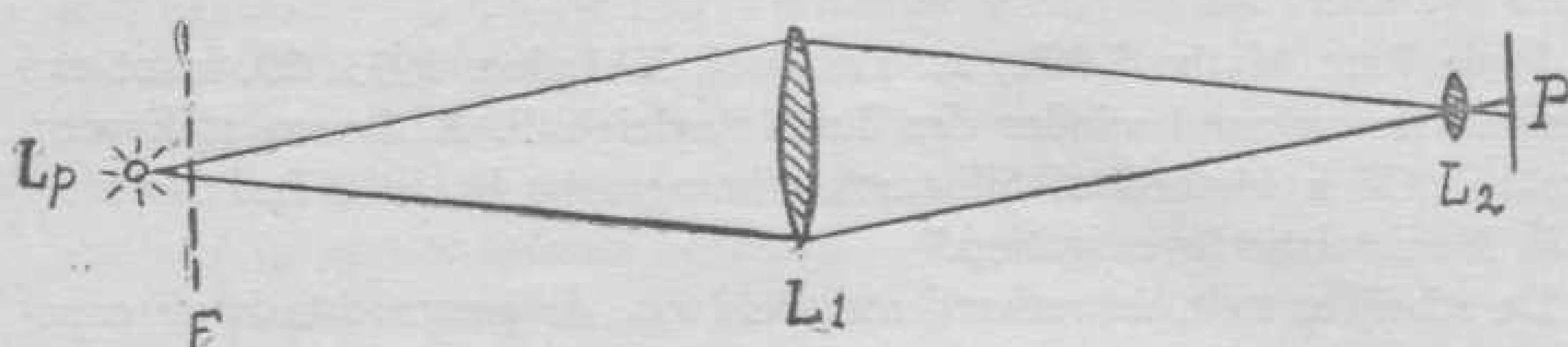
De schrijver stelt, in verband met de (voor de gewenschte korte expositietijden) geringe hoeveelheid beschikbaar U.R. licht bij proeven als door Osty genomen, een gewijzigde methode van U.R. photographie voor. Men kan weliswaar een voldoende U.R. belichting in de kamer maken, maar dan moet men het zeer ongewenschte zichtbare licht, dat de onvolmaakte lichtfilters der lampen daarbij doorlaten, op den koop toe nemen. De door Lord Rayleigh beschreven methode vraagt nu een lichtbron van slechts geringe intensiteit. Als lichtfilter wordt hierbij voorgesteld cobaltglas (z.g. blauwuviol) B.G. 3 van Schott u. Genossen (2), dat bij ongeveer 8500 A° (3) een maximale doorlaatbaarheid bezit van ongeveer 82 % en praktisch geen zichtbaar rood doorlaat (2). (Grens zichtbaar gebied ongeveer 7000 A°, terwijl de door den schrijver gebezigde U.R.-gevoelige platen van Ilford bij ongeveer 8000 A° hun maximale gevoeligheid bezitten). Het door dit glas doorgelaten blauw wordt afgeschermd door het te combineeren met rood glas. De dikte der glasschijven hangt af van de sterkte van de lichtbron.

De methode komt nu verder neer op het volgende (Fig. 1). Het licht van een 6 V autolamp Lp valt door het beschreven filter F op een groote lens, L 1 (middellijn 30 c.M.) met grooten brandpuntsafstand (90 c.M.). Deze concentreert den stralen bundel op de cameralens L 2, waarachter de gevoelige plaat P zich bevindt. L 1 wordt dus als „condensor" gebruikt (4)

---

(1) Zie T. v. P., IV, pag. 145, V, pag. 49.
(2) Het gewone cobaltglas voldoet echter ook reeds goed.
(3) Een A° (Angström-eenheid) is een tienmillioenste deel van een millimeter. De gegeven getallen zijn alle afgerond.
(4) L1 behoeft daarom niet van de allerbeste kwaliteit te zijn. v. d. G.

die de gloeidraad van de lamp afbeeldt in de opening van de camera. Hierin valt dus een betrekkelijk groote hoeveelheid licht.

L 2 is een doublet (f = 14 c.M.). Dit beeldt op zijn beurt het vlak van de lens L 1 af op de gevoelige plaat, waar een beeld ontstaat van ongeveer 2 c.M. afmeting, dat eventueel na ontwikkelen vergroot kan worden.

In verband met de sterkte van L 1 is een minimum afstand van 3.60 M. tusschen lamp en camera geboden.

Voorwerpen, die zich nu kort vóór of achter L 1 bevinden, onderscheppen de lichtstralen. In verband met de belichting „van achteren" photographeert men dus silhouetten, terwijl de hoeveelheid licht hierbij voldoende is voor expositie-tijden van 1/100 à 1/25 sec., zoodat zelfs cinematographische opnamen mogelijk zouden zijn.

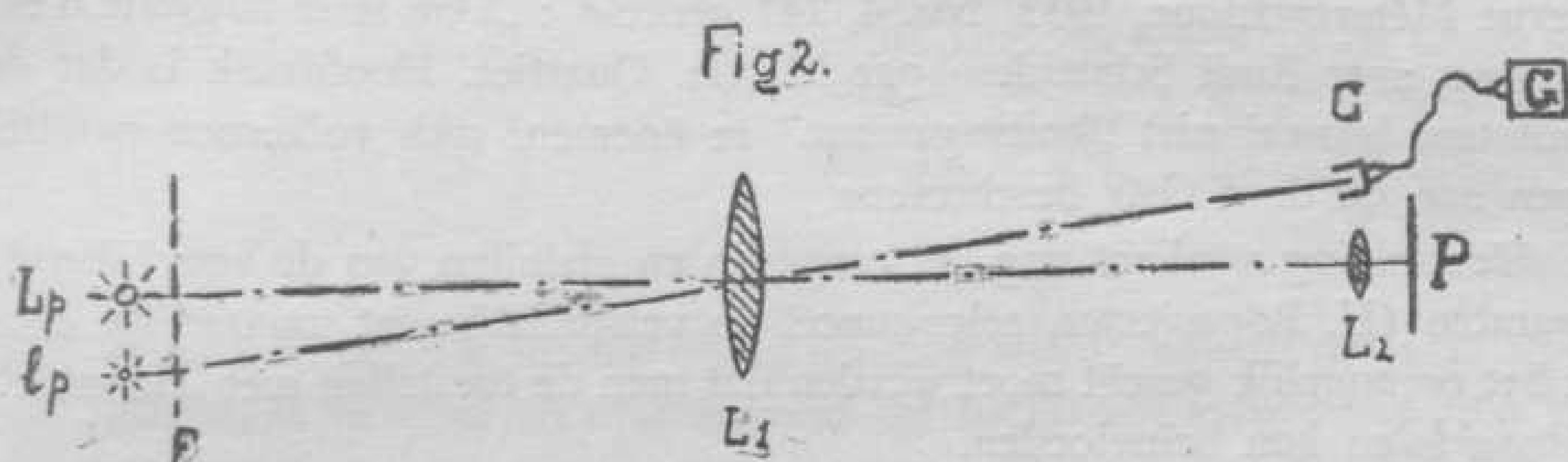
Bij de afbeelding van de gloeidraad door L 1 op L 2 ontstaat daar een beeld, dat veel kleiner is dan het oppervlak dezer lens, d.w.z. dat de lens, *voorzooverre zij gebruikt wordt,* een kleine opening heeft. Dit geeft een groote focusdiepte : de dingen, die zich niet in of in de onmiddellijke nabijheid van het vlak L 1 bevinden worden toch nog door L 2 met behoorlijke scherpte afgebeeld op de plaat (zooals het geval is met voorwerpen die b.v. halfweg tusschen L 1 en L 2 staan.)

Aangezien het op de gevoelige plaat geworpen beeld klein is, kan men door verschuiving van de plaat verschillende opnamen naast elkaar verkrijgen, hetgeen tijdroovend verwisselen van platen voorkomt.

Voor wat de instelling van het geheele apparaat betreft mag ik wel naar het aangehaalde artikel verwijzen.

Nu dient men nog te weten, wanneer een photo gemaakt moet worden. Gebruikt men een reflexcamera, dan kan men het schaduwbeeld wel (zeer

flauw) zien, maar een opstelling die eventueel automatisch moet kunnen werken verdient de voorkeur. Naast de besproken lichtbron bevindt zich nu een tweede, lp, (fig. 2), die haar stralen via L 1 op een photo-cel C 1, naast de camera opgesteld, werpt. Zoodra het voorwerp de stralen in meerdere of mindere mate onderschept wordt de daardoor opgewekte stroomvariatie op een met de cel verbonden galvanometer G afgelezen.

Helaas zijn de voorloopige resultaten met dit apparaat niet bemoedigend geweest, zooals blijkt uit het verslag van proefnemingen, beschreven in de Proc. of the S.P.R., Part 131, Vol. XLI, June 1933, 255 door Lord Charles Hope and others onder het opschrift „Report of a Series of Sittings with Rudi Schneider". Men verkreeg geen photo's, waar iets opstond. Dit zou verklaard kunnen worden uit de verschillende spectraalgevoeligheid van photocel en gevoelige plaat. Rayleigh geeft echter de voorkeur aan de volgende verklaring : korten duur der verschijnselen — n.l. korter dan de reactietijd van de combinatie cel — photograaf ; terwijl ook een eventueel slecht gedefinieerden, „wazigen" omtrek van het voorwerp schuld zou kunnen hebben. Het eerstgenoemde bezwaar kan worden ondervangen door gebruik van grooter golflengte bij de photographie, b.v. met behulp van Eastman U.R.-gevoelige platen, die echter veel langzamer zijn dan de Ilford (1/5 à 1/2 sec.). Inderdaad zijn deze platen gebruikt geworden, maar ze vertoonden emulsie-fouten, zoodat er geen verdere pogingen in deze richting gedaan konden worden. Een nieuwe zending platen kwam te laat aan. Het tweede bezwaar is te verhelpen met een automatischen sluiter, en tegen het derde kan men zich moeilijk wapenen.

Als bezwaar tegen het gebruik van de cel wordt nog genoemd, dat een voorwerp met klein oppervlak zoo weinig van den bundel zal onderscheppen

(deze is immers in de buurt van L 1 breed), dat de stroomvariatie van de cel te gering wordt.

De bovenbedoelde, te Londen gehouden, zittingen onder leiding van Lord Ch. Hope vertoonen hetzelfde karakter als die van Osty te Parijs, waarover ik reeds eerder in dit tijdschrift refereerde.

Men vindt hierover ook een uitvoerig excerpt met commentaren in de „Revue Métapsychique, 1933, No. 4, 247 getiteld : „Une série nouvelle d'expériences avec Rudi Schneider" par M. Ch. Quartier. Hoofdzaak is dat de resultaten, hoewel niet „buitengewoon" te noemen, toch volkomen parallel liepen aan de door Osty beschrevene.

Vermelding verdient nog het omgeven en afsluiten van de verschillende apparaten (U. R.-projector, seleniumcel en versterker) met mousseline, zoodat het onmogelijk geacht moet worden dat men de toestellen met „normale" hulpmiddelen kon beïnvloeden.

Aangezien ik van meening ben, dat beschrijving van alle geconstateerde verschijnselen niet op mijn weg ligt, zou ik hier kunnen eindigen. Eén opmerking kan ik echter niet nalaten te maken. Het is in wetenschappelijke kringen een goede en noodzakelijke gewoonte, om publicaties van onderzoekers à priori au sérieux te nemen, in elk geval van hen, die een gevestigden naam hebben. De Osty's behooren m.i. tot dezulken. Nu schijnt van zekere zijde bezwaar gemaakt te zijn tegen hun onderzoekingen, uit hoofde van het niet vermelden van de namen van medewerkers. De documentatie van hun verslagen in de „Revue" gezien hebbende, kan er m.i. echter geen twijfel blijven aangaande de realiteit der beschreven verschijnselen. Maar toch heeft dit de Engelsche onderzoekers er toe gebracht, om elk afzonderlijk van het door hen gezamenlijk gehouden onderzoek een verslag te leveren in de „Proceedings". Het komt mij voor, dat deze onderzoekers, van wie sommigen inderdaad „klinkende" namen dragen op physisch terrein, hiermede wel voet gegeven hebben aan dit soort bestrijding, hetgeen ik jammer vind, al respecteer ik hun bedoelingen in deze.

Mededeelingen S. P. R.

Astrologie

door Dr. W.H.C. TENHAEFF.

Mr. C. P. van Rossem : Twee occulte problemen. De mensch in den horoscoop. Experimenten op het gebied der astrologie. . . .
den Haag, N.V. W. P. van Stockum & Zoon, 1933.

Over astrologie is in ons tijdschrift nog weinig geschreven (1).

Nochtans behoort zij ongetwijfeld tot het studie-gebied van den parapsycholoog, ofschoon tot op heden zeer weinig parapsychologen zich met een diepgaande studie van haar problemen hebben ingelaten.

Een enkel woord over de geschiedenis der astrologie.

Het denkbeeld, dat de ziellijke en lichamelijke eigenschappen van het individu, alsmede zijn lot, bepaald zouden worden door den stand van planeten en andere hemellichamen is reeds zeer oud. Wij treffen het geloof in de astrologie reeds bij de oude Indiërs aan, wier astronomen tevens astrologen waren.

Deze combinatie van astronomie met astrologie heeft zich eeuwenlang gehandhaafd tot diep in de achttiende eeuw. Wij mogen veilig zeggen dat de astronomie (sterrenkunde) zich ontwikkeld heeft uit de astrologie (sterrenwichelarij).

Volgens Jones, Colebrooke e.a. hebben de antieke Indiërs hun astronomische kennis te danken aan „helderziendheid" en zouden derhalve ook hun astrologische inzichten daarop berusten (2).

---

(1) Zie R. A. Biegel : „Astrologie", T. v. P., I, pag. 174. Dr. Biegel behoort tot de weinigen, die zoowel astronomisch als psychologisch geschoold zijn en daarbij een studie der astrologie maakten.

Haar drukke werkzaamheden hebben haar, tot op heden, belet, aan haar voornemen, een reeks artikelen over astrologie voor ons tijdschrift te schrijven, ten uitvoer te brengen.

Er is nochtans gegronde hoop dat zij hier binnenkort toe zal overgaan.

X (2) Zie Karl Kiesewetter : „Zur Vorgeschichte des Somnambulismus", „Sphinx", 1891, II.

Wij komen hier op een hypothese met betrekking tot den oorsprong der astrologie, welke aanknoopingspunten vindt aan de denkbeelden van Edgar Dacqué, neergelegd in zijn : „Urwelt, Sage und Menschheit" (3).

In Mesopotamië stond de astrologie vele eeuwen voor Christus reeds in hoog aanzien. Onder de Babyloniërs waren vele personen, die zich met astrologie bezighielden.

Veel aandacht wijdden zij aan de planeten, die telkens in andere constellaties optreden, in tegenstelling met de zon en de maan, welke een grootere regelmaat vertoonen.

Met bepaalde aspecten (= standen, waarin zich de hemellichamen — zon, maan en planeten — ten opzichte van elkaar bevinden) hingen, volgens hen, bepaalde lotsbeschikkingen samen. Geen wonder, dat men aan den stand der planeten groote aandacht ging wijden, waardoor men langzamerhand tot een nauwkeurige kennis der omlooptijden kwam en de astronomie zich, naast de astrologie, begon te ontwikkelen.

In het antieke Egypte waren de astrologen de vertrouwde raadslieden der vorsten.

Dat de astrologie bij de Joden bekend geweest moet zijn leeren ons Talmud en Kabbalah.

Ook in het antieke Hellas kende men de astrologie en hechtte er waarde aan, gelijk Dr. K.H.E. de Jong heeft aangetoond in zijn zeer lezenswaardig geschrift over : „De Magie bij de Grieken en Romeinen" (4).

In de tweede eeuw voor Chr. verscheen te Alexandrië het boek : „Nechepso-Petosiris" dat gedurende langen tijd een soort van astrologenbijbel is geweest. Oostersche en Egyptische denkbeelden komen er gemengd in voor.

Omstreeks 126 schreef de beroemde sterrekundige en geograaf Ptolemaeus zijn : „Tetrabiblos". Dit boek, ook wel : „Quadripartite" genoemd, gold tot in de zestiende eeuw als een der voornaamste handboeken der astrologie.

In Rome oordeelde men over het algemeen zeer verschillend over de waarde van de astrologie. Vele verlichte Romeinen behoorden tot haar tegenstanders. Onder hen dient Cicero genoemd te worden. In zijn : „De divinatione" heeft hij haar krachtig bestreden.

---

(3) München, 1924.
(4) Haarlem, 1921.

Nochtans behoorde de astroloog Nigidius Figulus tot zijn vrienden. Hij zou bij de geboorte van Octavius voorspeld hebben, dat deze de heerscher der wereld zou worden.

In den keizertijd kwam de astrologie meer in aanzien te Rome. De astrologen Thracyllus (vader en zoon) waren de raadgevers van Tiberius en Nero. Van den vader berichten zoowel Tacitus als Plutarchus een aardige anecdote. Thracyllus Sr. wist, naar het schijnt, te veel af van de geheime plannen van Tiberius en uit dien hoofde trachtte deze keizer — naar de gewoonte van die dagen — zich van hem te ontdoen. Tiberius nam zijn hof-astroloog op een wandeling mede op een hoogen muur, met het doel hem naar beneden te storten.

„Weet gij ook alles met betrekking tot uw eigen lot?" vroeg Tiberius zijn begeleider.

„Ja", antwoordde deze, „ik weet dat ik in groot levensgevaar ben, doch Uw Majesteit eveneens, want het is mij evenzeer bekend, dat gij mij maar 24 uur zult overleven."

De keizer, die beslist geloofde in de uitspraken van zijn astroloog, volvoerde zijn voornemen niet.

De Christelijke kerkvaders keerden zich met kracht tegen het fatalisme der astrologie. Origenes geloofde wel aan een door God aan den hemel geopenbaarde lotsbeschikking, maar... de ontraadseling daarvan achtte hij niet geoorloofd en zondig.

Augustinus erkent in zijn hoofdwerk : „De Godsstaat", V, aan het einde van zijn felle bestrijding der astrologie, dat „de astrologen op wonderbaarlijke wijze vele ware antwoorden weten te geven."

Nochtans zijn er wel vooraanstaande Christenen geweest, die zich met de astrologie hebben beziggehouden. Men noemt Paulus de Wijsgeer (omstreeks 850), de pausen Sylvester (992-1002) en Johannes XX en XXI als ijverige astrologen...

Ook Albertus Magnus, de bisschop-architect, schijnt zich met de beoefening der astrologie te hebben beziggehouden.

Het valt gemakkelijk hier nog een groot aantal namen van bekende middeleeuwsche en na-middeleeuwsche geleerden te vermelden, die niet alleen in de astrologie geloofden, maar zich ook op praktische beoefening daarvan toelegden. Paus Leo X liet zelfs een leerstoel voor haar te Rome

instellen. Verder bloeide zij in die dagen aan de universiteiten van Padua, Bologna en Parijs.

Een zeer bekend astroloog uit die dagen was Nostrodamus.

In het jaar 1579 hield de bekende sterrekundige Tycho Brahe een beroemd geworden rede aan de universiteit van Kopenhagen, waarin hij de astrologie warm verdedigde. Volgens de geschiedschrijvers stond Tycho Brahe in groot aanzien bij koning Frederik II en „trok" hij den horoscoop ([5]) voor ieder van diens drie zonen, dadelijk na de geboorte. Deze horoscopen zijn bewaard gebleven. Een ervan is door Brahe zelf geschreven.

In 1574 zou Brahe, naar aanleiding van een toenmaals verschenen komeet, de komst van een grooten held voorspeld hebben, die in 1632 zou omkomen.

In 1632 sneuvelde Gustaaf Adolf. Toeval?

Brahe's werk is door Kepler voortgezet. Bij het bewerken van diens waarnemingen betreffende de planeet Mars vond hij zijn eerste twee wetten aangaande de planetenbanen.

Kepler trok nu ook horoscopen. In 1608 trok hij den horoscoop van Wallenstein, die toen nog een onbekend edelman was. De geschiedschrijver Leopold v. Ranke acht in zijn : „Geschichte Wallensteins" (1869) de in dezen horoscoop geleverde karakterschets goed geslaagd. Kepler verklaarde n.l. dat de jonge Wallenstein een onrustig gemoed had en meer gedachten dan hij uiterlijk liet merken. Dat hij voorts een drang naar eer en macht bezat, gepaard met eigenzinnigen trots en vermetelen moed, zoodat hij zich wellicht als hoofd van een bende ontevredenen zou kunnen opwerpen.

Aan het einde van 1624 verzocht Wallenstein, die inmiddels tot vorst was verheven, Kepler zijn horoscoop meer uitvoerig en in bijzonderheden toe te lichten.

Kepler's antwoord (21 Januari 1625) beperkte zich (om begrijpelijke redenen) tot algemeenheden. Het beloofde aan Wallenstein verhooging van eer en aanzien en macht, toename van rijkdom, maar verzweeg daarbij niet, dat tusschen hem en den keizer vele moeilijkheden te verwachten waren.

---

(5) „Een horoscoop is de stand der 12 zodiacale teekens, zon, maan en planeten, op het oogenblik der geboorte en ten opzichte der aarde, — in teekening gebracht. Hij stelt in het kort voor : het macrocosmische beeld van den microcosmos (den mensch), m. a. w. het beeld van den macrocosmos zooals het weerspiegeld wordt door den mensch, die juist op het oogenblik geboren is". C. Aq. Libra : „Astrologie, haar techniek en ethiek", Amersfoort, 1916, pag. 38.

Het brak af bij het jaar 1634 met mysterieuze waarschuwingen.

Zooals men weet, viel Wallenstein in 1634 bij den keizer in ongenade. In hetzelfde jaar werd hij ook vermoord (6).

De Engelsche geschiedschrijver G. Burnet (1643-1715) verhaalt in zijn: „History of my own times" dat in 1647 een onbekend persoon een papier in de hand van Amalia van Solms, prinses-weduwe van Frederik Hendrik, stopte. Zij nam het aan, denkend dat het een verzoekschrift was. Het inziende, bemerkte zij dat het een horoscoop was van haar zoon prins Willem II, die gehuwd was met een dochter van Karel I, koning van Engeland.

In dezen horoscoop stond o.m. te lezen „dat hij een zoon zou hebben bij een weduwe, en dat hij in zijn 25e jaar aan de kinderpokken zou sterven."

„Sommigen, die geloof hechtten aan deze voorspellingen, oordeelden dat de koninklijke prinses zou sterven, en dat de prins daarna zou huwen met een weduwe. Zoo vaak nu ergens een prins stierf, was het aan het hof een spotternij, door elkaar te vragen, wat voor een persoon zijn weduwe was. Maar toen de prins de kinderpokken kreeg was de ontcijfering van de mysterieuze voorspelling gemakkelijk. Acht dagen na den dood van den prins beviel zijn weduwe in de achtste maand van haar dracht op 14 November 1650 van een zwak en onvoldragen en teer kind, dat later, in weerwil van zijn zwakke gezondheid, als Willem III zulk een roemrijken naam verwierf in de geschiedenis van de Republiek en van Engeland."

Genoemde bron kan als zeer betrouwbaar worden aangemerkt ; de schrijver heeft al zijn vernuft ingespannen om het later uitkomen der voorspelling aldus weg te redeneeren : „En hij (Willem II) trok zich dat (het krijgen der kinderpokken) zoo aan, dat het naar allen schijn een kwade uitwerking op hem had."

Het komt mij voor dat Burnet hier wel wat te ver gaat...

J.C. Adelung (1732-1806), een Duitsch lexicoloog en grammaticus, die o.m. een omvangrijk boek over : „De geschiedenis van de menschelijke zotheid" schreef, heeft, in het derde deel van dit werk, een en ander gezegd over Johannes Cario (geb. 1499), astroloog van den keurvorst van Brandenburg. Hij wijst t.p. op het geringe succes van diens voorspellingen. Cario had immers voor het jaar 1524 een groote overstrooming en voor het jaar 1693 de komst van den Anti-Christ voorspeld.

---

(6) „Allgemeine Deutsche Biographie", Leipzig, Bd. 45.

„Nog onbarmhartiger", aldus Adelung, „zou het in het jaar 1789 toegaan. Dat zou het verschrikkelijkste van alle zijn, aangezien in dat jaar groote en wonderbaarlijke gebeurtenissen, veranderingen en verwoestingen zouden plaatsvinden. Maar zoo zeker als de zot zich ten opzichte van het jaar 1693 vergist heeft, zal hij vermoedelijk ook in 1789 tot leugenaar worden."

Aldus Adelung in 1787.

Hoe hij twee jaar later over deze astrologische voorspelling dacht is mij niet bekend.

In : „Urania" (Mei 1918) publiceerde de Nederlandsche astroloog J. H. Kengen enkele astrologische „voorspellingen" w.o. deze :

„10 Mei. Hernieuwde gevechtsbedrijvigheid waaraan vooral Engeland (met invloed) en met succes zal deelnemen.

8 Juni. Heftige oplaaiing van den strijd, waarin zich vooral Amerika met succes doch „rücksichtlos" zal werpen. Enorme worsteling.

8 Juli. Voortzetting van den heftigen strijd. Zeer slechte maand voor Holland. Dit land heeft veel kans dan in den strijd betrokken te worden of op zeer ernstige binnenlandsche oproeren. Op dit laatste heeft ook Oostenrijk kans. Wellicht in beide landen regeeringswisseling of verandering van koers.

De maanden Juni en Juli lijken mij de ernstigste van dit jaar.

6 Aug. Niet veel actie. Gunstig vooral voor Frankrijk. Het ontvangt veel hulp en steun van Amerika.

5 Sept. Herleefde gevechtsactie. Eenige tijdelijke en ondergeschikte voordeelen voor Duitschland. Gunstig voor Holland.

3 Oct. Niet zeer belangrijk. Kleinere moeilijkheden in Holland en Oostenrijk. Gunstig voor Frankrijk.

3 Nov. Vredesbereidheid van Duitschland. Zeer veel kans op vrede. Deze culmineert echter

3 Dec. Zeer veel kans op een ridderlijken vrede waarbij het recht triomfeert.

Bij vergelijking der figuren zal in het oog vallen, dat er alleen in het begin en bij het einde van het jaar Venus-aspecten zijn, telkens zonder Marsinvloed. Ergo gunstige vredeskansen. En het lijkt mij zeer waarschijnlijk, dat Nov. of Dec. ons den Vrede brengt.

Vechtmaanden zijn voornamelijk :

12 Mrt. — 11 April met opp. van Mars ;

8 Juni — 8 Juli met vierk. van Mars ;

8 Juli — 6 Aug. met vierk. van Mars ;

telkens zonder eenigen Venus-invloed. Daarmede lijkt mij echter dan ook de Mars-energie overwonnen en de Vrede nader te komen."

Wie zal hier ontkennen dat er enkele opmerkelijke dingen door den heer Kengen gezegd zijn. Toeval ?

„Wat de astrologie gedood heeft zijn niet de argumenten van allerlei aard, wijsgeerige en theologische, in den loop der eeuwen tegen haar gericht... Zij herleefde stouter dan ooit bij het aanbreken van den nieuwen tijd, toen zij den nekslag ontving, een slag, die niet tegen haar was gericht en haar door een onvoorzienen samenloop van terzijde trof... Alleen het systeem, eens door Aristarchus van Samos (eerste helft v.d. derde eeuw v. Chr.) voorgesteld, later door Copernicus weer te berde gebracht en bewezen, is met de astrologie onvereenigbaar.

Die onvereenigbaarheid is van dien aard, dat zij niet in een logischen vorm behoeft te worden uitgedrukt. Zij laat zich nog meer voelen dan begrijpen."

Aldus schreef in het jaar 1899 Bouché-Le Clercq in het laatste hoofdstuk van zijn werk over : „De astrologie bij de Grieken", waarin hij den strijd, die in de Oudheid over de realiteit der astrologie gevoerd is, heeft geschetst.

Deze opvatting werd volstrekt niet voor de eerste maal door hem naar voren gebracht — ook na hem is zij bij herhaling verkondigd geworden.

Zoo lezen wij b.v. in deel I (tweede druk) van Oosthoek's Geïll. Encyclopaedie : „Het veldwinnende stelsel van Copernicus ontnam ten slotte aan de astrologie haar bestaansgrond en haar wetenschappelijke volgelingen..." (Pag. 765).

Het komt mij voor dat deze opvatting niet geheel en al juist is.

Zeker, in de oude astrologie staat de aarde in het middelpunt van het heelal ; zon, maan en planeten — en ook de sfeer der vaste sterren — draaien daarin om de aarde als middelpunt. De oude astronomen (astrologen) kon-

den zich het geheel der hemellichamen slechts voorstellen als bestaande met slechts één doel : de aarde en haar bewoners te beïnvloeden.

De oude astrologie was gebaseerd op het oude wereldstelsel van Ptolemaeus, hetwelk door Copernicus geheel omvergeworpen werd.

Vanzelfsprekend moest de Copernicaansche omwenteling er toe leiden dat men in de astrologie op meer dan één punt tot een herziening van zijn standpunt moest komen, hetgeen dan ook geschied is. Maar te meenen dat de denkbeelden van Copernicus in principe den dood voor de astrologie beteekenden is ten eenenmale onjuist.

Ware deze meening juist, dan zou men toch wel in de eerste plaats mogen verwachten, dat Copernicus (wien het gedurende twee eeuwen allerminst aan bestrijding heeft ontbroken) zijn bestrijders in de allereerste plaats in de rijen der astrologen aantrof.

Nu is wel niets minder waar dan dat. Karl Kiesewetter, de eminente kenner van de geschiedenis van het occultisme, wijst er in zijn werk : „Die Geheimwissenschaften" (7) op, dat Copernicus juist onder de astrologen zijn grootste begunstigers heeft aangetroffen. Zoo b.v. de vermaarde Duitsche wis- en sterrekundige G. J. von Lauchen (Rhaeticus) (1514-1576), die mede als astroloog een groote bekendheid verwierf.

Dit feit kan ons nu, m. i., niet de minste verwondering baren.

Want al mogen onze huidige astronomen ook nog zoo overtuigd zijn van de juistheid van het Copernicaansche wereldbeeld, daarmede is toch nog volstrekt niet gezegd, dat het nu a priori als onmogelijk dient te worden beschouwd dat zon, maan en planeten invloed kunnen uitoefenen op het leven op aarde...

In het jaar 1922 deden de directeur van de Mont-Blanc sterrewacht Vallot, en de artsen Sardou (Nizza) en Faure (Lamalon) gezamenlijk een even merkwaardige als belangrijke mededeeling aan de Fransche „Académie de Médecine."

In deze mededeeling wijzen zij er op, dat de verschijnselen der meeste chronische ziekten niet standvastig en bestendig zijn, maar voortdurend in vorm en graad wisselen, soms geleidelijk, soms zeer snel.

Deze variabiliteit kan in een deel der gevallen in den aard der ziekte

(7) Leipzig, 1895.

een zekere verklaring vinden, in andere gevallen worden belangrijke schommelingen in het symptomenbeeld in geen enkel opzicht gedekt door veranderingen in den loop van het ziekteproces.

Het is opmerkelijk, dat deze onverklaarbare schommelingen soms gelijktijdig voorkomen bij lijders aan zeer verschillende ziekten — niet alleen wanneer deze samen op één en dezelfde zaal verpleegd worden, maar ook wanneer zij afzonderlijk worden verpleegd, zonder dat er eenige communicatie tusschen hen bestaat en er dus geen sprake kan zijn van eenige suggestieve beïnvloeding.

Ook kan men deze schommelingen niet toeschrijven aan de intensiteitswisselingen der besmettelijke- en seizoenziekten.

Op grond van dit alles kwamen de beide artsen tot de overtuiging, dat zij naar klimatologische of meteorologische oorzaken moesten zoeken...

Toen zij deze niet vonden kwam een van hen op het denkbeeld zich de vraag te stellen of er ook eenig verband viel te ontdekken tusschen zonnevlekken en de hiervoor genoemde schommelingen in het symptomenbeeld van onderscheidene ziekten. Hij herinnerde zich n.l. gelezen te hebben dat in de jaren waarin veel zonnevlekken voorkomen de talrijkste en hevigste magnetische storingen gevonden worden ([8]) terwijl men het ook niet uitgesloten acht, dat zekere meteorologische verschijnselen op aarde in verband staan met zonnevlekken.

De beide onderzoekers zochten nu naar een belangstellenden medewerker en zij vonden dien in den directeur van de Mont Blanc-sterrewacht. Deze noteerde de dagen waarop zonnevlekken verschenen (den meridiaan passeerden) en zij noteerden de dagen waarop in het sanatorium bij de onder hun behandeling zijnde patienten de meeste verwikkelingen optraden.

De onderzoekers zijn nu op grond van een onderzoek, dat duurde van 7 Januari tot 30 September 1921 (267 dagen) en liep over 237 patienten ([9])

---

(8) De werveling der electrisch geladen zonnegassen geeft tot magnetische verschijnselen aanleiding, die men als Zeemaneffect waarneemt, en die den invloed der zonnevlekken op het aardmagnetisme kunnen verklaren.

In Zwitserland veroorzaakt deze werveling niet zelden stoornissen in de telegrafische en telefonische verbindingen.

(9) Het patienten-materiaal bestond uit lijders aan ziekten van hart, bloedvaten, lever, nieren en zenuwstelsel. De waargenomen verwikkelingen bestonden in hoofdzaak uit : opwinding, slapeloosheid, moeheid, spijsverteringsstoornissen, pijn, benauwheid en andere, deels subjectieve, deels objectieve verschijnselen.

tot de overtuiging gekomen, dat het den meridiaan passeeren van zonnevlekken gewoonlijk samenvalt met een verergering van de verschijnselen der chronische ziekten en ook met het voor de eerste maal optreden van ernstige verwikkelingen.

Ofschoon dergelijke verergeringen en verwikkelingen ook wel kunnen optreden op tijden, waarin er geen zonnevlekken „in aantocht" of „op doorreis" zijn, zoo gebeurt dit, volgens de onderzoekers, veel minder vaak dan wanneer dit wel het geval is.

Indien de zonnevlekfrequentie derhalve niet de eenige oorzaak in de genese dezer, overigens onverklaarbare, verergeringen mocht zijn, zoo schijnt zij ten minste, en naar het oordeel der onderzoekers, toch een belangrijke, zoo niet overwegende rol te spelen.

In een verhandeling, welke Dr. Faure begin Maart 1927 bij de Fransche „Académie de Médecine" indiende, kwam hij tot de slotsom, dat er een verband moet bestaan tusschen zonnevlekken en plotselinge sterfgevallen.

Indien men, zoo zegt Faure, het totale aantal der waargenomen plotselinge sterfgevallen op dagen *zonder* zonnevlekken vergelijkt met dat op dagen *met* zonnevlekken, zoo ziet men dat het aantal plotselinge sterfgevallen op dagen *met* zonnevlekken tot het dubbele stijgt.

De verschijning van zonnevlekken zou, volgens hem, het evenwicht in de regelende levensfunctie verstoren.

In het jaar 1928 verklaarde de directeur van het meteorologisch instituut te Irkoetsk dat de periodiciteit van de zonnevlekken veel ingewikkelder is dan men tot dusverre veronderstelde en dat het, naar zijn meening vaststaat dat klimatologische verschijnselen (temperatuursveranderingen) en vele andere natuurverschijnselen (aardbevingen, springvloeden, vulkanische uitbarstingen) afhankelijk zijn van de verschijning van zonnevlekken. Hij heeft zelfs getracht een wet voor de periodiciteit der zonnevlekken op te stellen en in verband daarmede den jaarlijks te verwachten neerslag te berekenen.

In zijn : „Okkultismus und Biologie" [10] verhaalt Prof. Karl Gruber dat hij een aantal jaren geleden te München een zeer begaafden schilder leerde kennen, die zich in die dagen in een zeer zware psycho-fysische crisis bevond. De man leed aan zware zenuwpijnen in het hoofd. De crisis werd

---

(10) München, 1930.

overwonnen en de heer N. vertrok, toen hij zijn arbeidskracht wederom teruggekregen had, naar de Liparische eilanden om daar te gaan werken.

Tegen het einde van Augustus 1923 kreeg hij opnieuw een aanval, welke in karakter echter belangrijk verschilde van den vroegeren. Eenige dagen later las hij in de dagbladen, dat er in Japan een geweldige aardbeving had plaatsgehad. De heer N. ging nu na, of het ook meer voorkwam dat zijn neuralgieën zich bij herhaling voordeden op tijdstippen, waarop er ergens op de wereld belangrijke aardbevingsverschijnselen werden geconstateerd. Hierbij bleek hem, dat er in het jaar 1924 een positieve correlatie bestond tusschen heftige aardbevingen en een toename zijner neuralgische pijnen.

Van de herfst 1924 af tot het voorjaar 1925 observeerde Prof. Gruber nu persoonlijk den schilder en hij kwam daarbij tot de erkenning, dat er een eigenaardig parallelisme bestond tusschen aardbevingen en de neuralgische pijnen van den patient.

De onderzoeker acht het nu geenszins onmogelijk, dat storingen in het aardmagnetisme gezien moeten worden als de oorzaak van aardbevingen, alsmede van het ontstaan der neuralgische pijnen.

Waar het nu, zooals wij zagen, zeer waarschijnlijk geacht dient te worden dat zonnevlekken het aardmagnetisme beïnvloeden, zoo staan wij hier, naar alle waarschijnlijkheid, voor een merkwaardig kosmo-biologisch probleem.

Prof Gruber liet nu door een hem bekende dame, die als een zeer ontwikkelde vrouw bekend staat en die de astrologie beoefent, den horoscoop van den heer N. trekken.

Aan deze dame, die den patient in het geheel niet kende, werd verzocht den horoscoop te trekken van iemand van het mannelijk geslacht, geboren te (plaatsnaam) op (datum en jaartal) om (geboorteuur).

De astrologe voldeed aan het verzoek en gaf juiste bijzonderheden over het karakter, de begaafdheid en de omstandigheden van den heer N. Voorts zeide zij o.m.: „Zware nerveuze storingen, welke ontstaan omdat geborene te sterk reageert op veranderingen in het aardmagnetisme."

Deze hyperaesthesie zou de heer N., volgens haar, te danken hebben aan een bijzondere (door de astrologe aangegeven) planeten-constellatie op het uur zijner geboorte...

Op een wetenschappelijke bijeenkomst, welke in 1924 te Innsbrück

werd gehouden en waarop o.m. het probleem van lichaam en ziel ter sprake kwam, wees Hans Gruhle op de interessante waarnemingen van Boas met betrekking tot den nivelleerenden invloed van N. Amerika op de vertegenwoordigers van onderscheidene rassen. Gruhle gaf bij die gelegenheid toe, dat het milieu — door tusschenkomst van de ziel — het lichaam kan doen veranderen, waarbij hij, vanzelfsprekend, zijn uitgangspunt in het neo-vitalisme (11) zoekt.

De Duitsche psycholoog W. Hellpach — vooral bekend door zijn geschrift over : „Die geopsychischen Erscheinungen. Wetter und Klima, Boden und Landschaft in ihrem Einfluss auf das Seelenleben" (12) — wees op dit congres op nog onverklaarbare kosmische invloeden, waaraan het zieleleven der organismen onderworpen is. Als voorbeelden noemde hij de bekende „voorjaarscrises" bij den mensch met hun eigenaardige „psychomotorische Erregungszustände", den invloed van den „Tagablauf" en der maanfasen. Wat betreft de voorjaarscrises, zoo meent hij dat deze veroorzaakt worden door schommelingen in de luchtelectriciteit — over de verklaring der andere verschijnselen kan, volgens hem, nog niet veel gezegd worden.

Zeer terecht wijst nu Gruber er op (13) dat, wie zoo redeneert, in principe niet apriori afwijzend mag staan tegenover de denkbeelden der astrologen (14).

In dit verband dient zeer zeker ook gewezen te worden op het probleem van den Paloloworm. Ir. F. Ortt wijdde aan dit vraagstuk een belangrijk opstel in den eersten jaargang van dit tijdschrift (Pag. 134).

Dit dier, Eunice viridis, leeft in de Zuidzee in de gangen van koraalriffen en plant zich zoodanig voort, dat bij beide geslachten tegelijkertijd de achterste lichaamssegmenten zich losmaken en een kort zelfstandig bestaan voeren, in zwermen aan de oppervlakte der zee verschijnen en door loozen der kiemen, die in het water verspreid met elkaar in aanraking komen, de bevruchting veroorzaken. De Polynesiërs noemen die afgestooten lichaamsdeelen „Palolo". Ze worden door hen opgevischt en gegeten. De inboorlingen beweren dat men de palolo slechts twee maal per jaar, in October en November, beide malen in den nacht voor het laatste kwartier der maan, kan vinden. Er zijn wel voor- en nakomers, maar de groote zwerm komt precies op genoemden astronomisch te berekenen datum, en geheel onafhankelijk van weer en bewolking.

Het nauwkeurig verband tusschen maan en palolo-zwerm is door v. Bülow en Friedländer,

---

(11) Zie mijn verhandeling over : „Ideoplastie" in den derden jrg. van dit tijdschrift.

(12) Leipzig, 1923.

(13) „Okkultismus und Biologie", pag. 160.

(14) D. w. z. dat men dan rekening moet houden met de mogelijkheid dat er „astro"-psychische verschijnselen bestaan.

onafhankelijk van elkaar, vastgesteld en wordt niet langer betwijfeld. De verklaring ontbreekt ten eenenmale.

Aan den invloed der maan op het leven heeft men door alle eeuwen heen (ook buiten de kringen der astrologen) geloofd.

Het is vooral de invloed van de maan op de sexualiteit, waarover sinds eeuwen allerlei verhalen in omloop zijn.

J. Bramson, geneesheer aan het geneeskundig gesticht te Franeker, publiceerde in : „Psychiatrische en Neurologische Bladen'' (1929, Nr. 1 en 2) een studie over dezen invloed aan de hand van een onderzoek op 10.000 vrouwen verricht. Hij komt hierin tot positieve resultaten.

Ir. F. Ortt heeft echter in den eersten jaargang van het : „Tijdschrift v. Parapsychologie'' (pag. 251) aangetoond, dat de uitkomsten van dit onderzoek zeer aanvechtbaar zijn. Volgens hem zijn Bramson's gegevens onjuist gerangschikt.

Ortt is hier tot oordeelen volkomen bevoegd. Jarenlang stelde hij de getijtafels voor het Departement van Waterstaat samen (bij het getij speelt de maan, zooals men weet, een belangrijke rol).

Hiermede is volstrekt niet bewezen, dat er geen invloed van de maan op de sexualiteit zou bestaan ; Ortt oefende slechts critiek uit op de bewijzen welke Bramson daarvoor gevonden meende te hebben. Naar wij hopen verrast deze arts ons binnenkort met een nieuw, verbeterd onderzoek. . . .

Volgens het volksgeloof oefent de maan ook invloed uit op het weer. De meteorologen hebben dit geloof voor wangeloof uitgemaakt.

Volgens Prof. W. J. Luyten („Telegraaf", 2-2-1930) is er echter een nieuw aspect van het „maan-en-weer-vraagstuk'' voor den dag gekomen. Volgens hem is het zeer goed mogelijk (het zou niet anders zijn dan een gevolg van de getijden), dat de maan invloed uitoefent op de stroomen in de groote tropische oceanen. Het gedrag van deze tropische stroomen is van buitengewoon groot belang voor het weer over de geheele aarde. Men ziet : de maan zou dus op deze indirecte manier een sterken invloed kunnen uitoefenen op het weer over de geheele aarde.

De onderzoekingen van H. J. Browne, waarvan hij t.p. een en ander mededeelt, hebben, naar zijn meening, de hiervoor genoemde mogelijkheid waarschijnlijker gemaakt.

Ondanks het feit dat de astrologie door onderscheidene, bevooroordeelde geleerden dood verklaard is, en haar beoefenaren door hen als fantasten en wangeloovigen worden aangemerkt, is er in onze dagen nochtans een verrassende opleving der belangstelling voor haar problemen merkbaar.

In het laatst der vorige en in het begin van deze eeuw vond zij haar beoefenaren vooral in de kringen der theosofen. In onze dagen heeft de kring van haar beoefenaren en van diegenen die zich voor haar problemen interesseeren zich echter belangrijk uitgebreid.

Ook onderscheidene parapsychologen beginnen zich voor haar te interesseeren. Velen van hen zijn van meening, dat ook de astrologie tot het veld van onderzoek van den parapsycholoog behoort.

Onderscheidene parapsychologen gelooven dat zeer vele astrologen als een bijzonder soort van „helderzienden'' kunnen worden beschouwd.

Reeds in 1919 schreef Dr. K. H. E. de Jong (15) : „Evenals n.l. het staren op een kristal bij menschen van een zekeren aanleg wonderbaarlijke visioenen kan doen ontstaan, zonder dat het kristal zelf de oorzaak van de geziene tooneelen is, aldus zou de beoefening der astrologie een zekere voorwaarde kunnen zijn, om bij een zekere geestesgesteldheid de gave der prophecy op te wekken, zonder dat de sterren zelve eenige overheerschenden invloed hadden op het lot der menschen..."

Anderen zijn — op grond van waarnemingen van Faure e.a. — niet ongeneigd rekening te houden met de mogelijkheid dat er inderdaad een invloed van zon, maan en planeten op de op aarde levende wezens uitgaat.

Weer anderen verwerpen de „stralings-hypothese" en zeggen, dat wij hier hoogstens van correlaties zouden mogen spreken. Zij wenschen na te gaan of een bepaalde stand van zon, maan en planeten t.o.v. elkaar en t.o.v. de aarde op het oogenblik van de geboorte mogelijk positief (negatief) correleert met bepaalde karaktereigenschappen.

Alvorens hier nu echter in theoretische discussies te treden hebben wij eerst te onderzoeken wat de te goeder naam bekend staande astroloog praesteert.

Wij zagen hiervoor reeds dat Augustinus, ondanks zijn felle antipathie tegen de astrologie (voortspruitende uit theologische vooroordeelen) moest bekennen, dat „de astrologen op wonderbaarlijke wijze vele ware antwoorden weten te geven".

Vele menschen, die weleens een horoscoop voor zich zelf (of één hunner bekenden) lieten trekken zullen deze uitspraak gaarne onderschrijven

Met dit al beteekent dit voor den man van wetenschap niet veel.

Hij wenscht een nauwkeurig, systematisch onderzoek te zien ingesteld en daarop zijn oordeel te gronden. De op zich zelf staande ervaringen der enkelingen kunnen hem hoogstens wat moed geven bij dit onderzoek ; het bewustzijn dat hij den tijd, aan dit onderzoek besteed, niet verbeuzelt, dat hij geen hersenschimmen najaagt, maar dat er inderdaad een redelijke kans is dat hij met dit onderzoek vruchtbaren wetenschappelijken arbeid verricht...

De vraag is nu slechts welke methode zullen wij toepassen bij ons onderzoek.

Er zijn astrologen geweest die getracht hebben de astrologie te bewijzen door horoscopen te trekken van bekende personen.

---

(15) „Maandblad v. d. Vg. v. Psychisch Onderzoek en Toegepast Magnetisme" October.

Nemen wij Libra's, hiervoor genoemd, werk ter hand, zoo vinden wij daarin een aantal horoscopen getrokken van bekende personen.

Van Lincoln heet het daar dat de combinatie van het vuurteeken Sagittarius, met het bedachtzame, volhardende van Saturnus hem maakte tot den man dien hij was, n.l. buitengewoon standvastig, onzelfzuchtig, humaan en uiterst eenvoudig van zeden.

Van Bismarck lezen wij daar o.m. : „Aan de sterke plaats van Venus in het M. C. in Taurus is het toe te schrijven, dat hem gedurende zijn roemrijke loopbaan tal van eerbewijzen en titels geschonken werden."

Ik heb niet veel waardeering voor deze methode. Wie zich van haar bedient loopt, zoodoende, groot gevaar de feiten op willekeurige wijze met de theorie in overeenstemming te brengen ; de feiten te toetsen aan de theorie in plaats van de theorie aan de feiten.

Een andere methode bestaat hierin, dat men een astroloog opdracht geeft de horoscopen te trekken van eenige, hem totaal onbekende personen.

Ik heb eenige jaren geleden met betrekking tot deze methode het navolgende geschreven : (16)

„Wanneer wij weten, hoezeer de astroloog hangt aan het juiste uur (tot in minuten nauwkeurig) van geboorte, en ons daarbij bekend is van hoe weinig personen dit „juiste uur" nauwkeurig bekend is, dan gevoelen wij er weinig voor om op deze wijze te experimenteeren, omdat alle mislukkingen dan geschoven zullen worden op het veronderstelde feit dat het geboorte-uur niet nauwkeurig is opgegeven."

Na de bestudeering van het hierboven genoemde werk van Mr. C. P. van Rossem past mij de erkenning, dat deze methode toch meer bruikbaar is dan ik aanvankelijk meende.

Wij komen thans aan de bespreking van de experimenten, door Mr. van Rossem met den heer Leo Knegt genomen.

In de Inleiding van zijn verhandeling over : „De mensch in den horoscoop" wijst de schrijver er op, dat hij bij zijn experimenten allerminst gestreefd heeft naar den hoogsten greep : het bewijs van de onhoudbaarheid of van het bestaansrecht der astrologische methodiek. „We gingen uit van een zeer simpele gedachte. — Welke — aldus vroegen wij ons af — is de

(16) „Nieuwe Arnhemsche Courant", „Parapsychologische Brieven" Nr. CCLII.

communis opinio ten opzichte der Astrologie? Ze is moeilijk te formuleeren, maar ze kan uitgedrukt worden in de volgende aprioristische termen : Astrologie is nonsens, boeren-bedrog, kwakzalverij, „humbug... horoscopen zijn meestal zoo vaag gesteld, vooral psychologisch, dat ze vrijwel op ieder mensch passen, meestal met veel goeden wil als „wel juist" kunnen worden aanvaard, maar niets zeggend zijn voor een ieder die wat minder oppervlakkig kijkt. — Volmaakt juist! We denken aan al die horoscoopfabrieken, opgezet om het domme menschdom te exploiteeren op z'n zucht naar beminnelijke deugden en een vriendelijke toekomst, aan al die dubbeltjes-planeetkundigen, aan al die ronkende advertenties in de couranten, aan al die onverantwoordelijke knoeiers ([17]).

Humbug, boeren-bedrog, kwakzalverij!

Maar hoe staat het met die anderen, de serieuse werkers, de wetenschappelijk onderlegden? Deze geven geen serie-duidingen, geen multiplicatorpapiertjes af ; wat ze bieden is de vrucht van een langdurige werkzaamheid, die met goud betaald moet worden..."

Tot de „serieuse werkers" op het gebied der astrologie behoort in ons land zeker wel de heer Leo Knegt. Tot hem wendde Mr. van Rossem zich toen hij zich de vraag stelde of de „communis opinio, welke de astrologie als louter nonsens, humbug en kwakzalverij karakteriseert, verantwoord is ten opzichte van de uitkomsten van het experiment", waarbij een man als de heer Knegt als proefpersoon fungeert?

---

(17) Een voorbeeld van zoo'n onverantwoordelijken knoeier, die serie-duidingen en multiplicator-papiertjes afgeeft is wel „Professor" ! C. van de Zaar.

In het jaar 1918 schreef een mijner bekenden eens op een zijner advertenties en liet haar horoscoop door hem trekken.

Zij onving een multiplicator-papiertje met eenige algemeene, uiterst vage aanduidingen.

Sindsdien liet de man haar niet meer los en kreeg zij bij herhaling multiplicator-brieven waarvan de navolgende een voorbeeld is :

Departement 21 Q
Forest Mansion,
Haarlem,
5 Juli 1918.

Mejuffrouw Alfa, (dit was met een ander type letter geschreven. De „brieven" lagen kennelijk klaar en werden, den een na den ander, van een adres voorzien).

Toen ik vanmorgen mijn *studeerkamer* betrad, waren mijn gedachten geheel bij U, inderdaad Uw toekomstig welzijn is het eenige wat mij op het oogenblik interesseert in de wereld, en de reden waarom ik U juist nu schrijf is, dat ik het *onverwachte* in Uw leven zie

„Geven de experimenten (met een dergelijk astroloog als proefpersoon) duidelijk te kennen dat dit alles humbug is of geven de experimenten te kennen dat het woord humbug of kwakzalverij hier niet op zijn plaats is, m.a.w. dat er in de astrologie toch meer zit dan de meeste menschen denken?"

---

komen. In de naaste toekomst zie ik *ontstellende* en *verbazingwekkende gebeurtenissen* en *feiten* in Uw leven opdoemen, om nauwkeurig en juist voor U uit te drukken, gij zijt werkelijk de *grens* van een *zeer kritieken* en *gebeurtenisvollen tijd* genaderd. Ongunstige invloeden zullen zich aan U voordoen.

Een groote ijzeren kluis waarin alle geheimen van de *astrologische feiten opgeborgen liggen.* Toen ik mijn bezigheden deze morgen wilde hervatten en de *groote ijzeren deuren* van deze bewaarplaats van astrologische feiten opende, was het allereerste wat ik ter hand nam, *kaarten, tabellen* en *plannen* voor een *astrologische lezing* van uw leven, welke ik korten tijd geleden voor U ontwierp. Nadat ik haar met de meeste zorg overgelezen had, sprak deze belezing tot mij als een *wonderbaar sterrekundig meesterwerk* van iemands leven, inderdaad zoo *wondervol,* dat het mij meer dan verlangend maakte verder door te dringen in de belangrijke *gebeurtenissen* en *sterrekundige feiten* van Uw leven en na een *astrologisch onderzoek* van eenige dagen, vond ik dat ik wondervolle en verbazingwekkende sterrekundige aanwijzingen ontdekt had, welke nu veilig achter slot en grendel in mijn kluis liggen opgesloten. Als ge mij zoudt willen vergunnen verder hierin door te dringen zou mij dat zeer verheugen. Van de *verbazingwekkende, ontstellende* en *belangrijke schetsen,* die ik reeds maakte zou dit uitgewerkt en getypt een *volmaakte astrologische lezing* vormen. Na ontvangst van Fl. 1,50 *(één gulden vijftig cent)* zou het mij een genoegen zijn U deze lezing te doen toekomen. Zij zal dusdanig zijn, dat gij met de *uiterste verbazing en verwondering* zult opzien.

Het Lot. Ieder mensch heeft een bepaalde lotsbestemming, U zoowel als ik, of het nu een goede of een slechte of welke dan ook is, aan zijn Lot kan niemand ontkomen. Hoevele verwoeste menschenlevens hebben niet gezegd : „O, als ik dit vooruit geweten had", voor U is het niet noodig zoo te spreken, wijl ik hier gereed sta U *den gouden astrologischen sleutel* aan te bieden, die 's levens Poorten naar *Geluk, Voorspoed, Rijkdom* en *Succes* voor U opent, neem hem aan en Uw Leven zal *één lang zonnig tijdperk zijn,* weiger hem en gij zult eeuwig tusschen Hoop en Vrees slingeren, of gij zijt voor altijd verloren.

De *astrologische berekeningen* die ik speciaal voor U uitgewerkt heb, liggen veilig bij mij achter slot en grendel. Geen mensch ter wereld, behalve ik, weet welk *verrassend nieuws* ze bevat en als gij mij vergunt u deze *verbazingwekkende geheimen* te openbaren, zal ik ze voltooien en ze U zenden in een gesloten en verzegelde envelop, na ontvangst van een *postwissel* à Fl. 1,50. Ieder ander ter wereld zou ik een dergelijke lezing niet onder de Honderd Gulden zenden. Gij zult wijs doen en in Uw eigenbelang handelen als gij mij onmiddellijk schrijft na ontvangst van dezen brief. Niets in het leven zou mij grooter plezier geven, dan Uw *Succes* en *Voorspoed,* Uw toekomstig Welzijn gaat mij ter harte en in deze droeve tijden interesseer ik mij in hooge mate voor U, ik vertrouw per omgaande Uw antwoord te vernemen, opdat ik onmiddellijk kan beginnen te werken aan wat gij zult beschouwen als het meest belangwekkende Astrologische Meesterwerk dat U ooit in handen is gekomen.

Uw Astrologische Raadgever,
Professor C. Van de Zaar.

Voorbeeld door Tenhaeff ingelascht.

Het experiment, waarop Mr. van Rossem hier doelt, is als volgt opgezet :

1. „Het verzamelen van een aantal precies (of ten minste vrij precies) bepaalde geboorte-uren en minuten. Geen experimenten op afgeronde geboortetijdstippen van den burgerlijken stand.

2. Schifting van dit materiaal. De keuze valt op een aantal persoonlijkheden, die allen zooiets *uitgesprokens* in hun psychische persoonlijkheid of in hun levensomstandigheden hebben dat de horoscoop — zoo de horoscopie ten minste eenige fundeering bezit — dit in de eerste plaats moet uitwijzen.

3. Uitvoerig commentaar, zoodanig dat de lezer precies weet waar hij zich aan te houden heeft en zijn eigen conclusie kan scheppen in verband met de vraag, of datgene wat de astroloog geeft, in overeenstemming met de werkelijkheid is.

4. Een tweede commentator en controleur. Immers we kunnen moeilijk van den lezer eischen dat hij ons *persoonlijk* inzicht in een bepaalden persoon klakkeloos overneemt. Deze tweede commentator erkent de juistheid van onze aanteekeningen of hij wijst ze af (voor ieder geval een speciale commentator die den geborene persoonlijk kent).

5. Opdracht aan den astroloog, in casu den Heer L. Knegt, slechts de meest belangrijke constellaties en aspecten aan de duiding te onderwerpen, al datgene te schrappen wat al te diep en te verborgen ingreep in de menschelijke ziel (omdat een beoordeeling, positief of negatief, dan natuurlijk dikwijls niet te geven is), steeds goed in het oog te houden waar het bij deze proeven om ging (vooral het *uitgesprokene,* het *meest markante* in een persoonlijkheid moest eruit komen), het geheel te geven in een liefst duidelijk omlijnden vorm, kort, helder en niet vatbaar voor een dubbele interpretatie."

Zooals men ziet heeft Mr. van Rossem zich hier, in principe, bediend van de methode, welke ik hiervoor aangaf en destijds wraakte.

De auteur heeft in het geheel een tiental van deze experimenten met den heer Knegt genomen, waarvan men de resultaten op pag. 15 e. v. van zijn boek vindt neergelegd.

Slaan wij deze bladzijden op dan zien wij dat de bespreking van elk geval van een horoscoop-plan is voorzien, zoodat zij, die, met kennis der astrologie gewapend, dit boek lezen nauwkeurig kunnen nagaan, op welke gegevens de heer Knegt zijn duiding heeft gebaseerd.

De bladzijden, aan deze tien gevallen gewijd, bevatten nu een drietal kolommen. In de eerste kolom treffen wij de „Duiding van den Astroloog"

aan ; in de tweede de „Duiding van v.Rossem", terwijl de derde kolom de „Duiding van den derde" bevat.

Vergelijken wij nu deze kolommen met elkaar, zoo kunnen wij niet ontkennen dat er overwegend een zeer merkwaardige overeenstemming bestaat tusschen de woorden van den astroloog en die van de beide anderen.

Het aantal door den astroloog gemaakte fouten is zeer gering, het aantal treffers daarentegen verrassend ~~juist~~. groot

Deze treffers bevatten bij herhaling zeer markante feiten uit het leven der „geborenen" zoodat het niet doenlijk is deze treffers weg te „psychologiseeren".

Een enkel voorbeeld ter illustratie.

Op pag. 45 e. v. vinden wij den horoscoop van een vrouw.

„Dit is de typische confectie-existentie van de milioenen anonymi, de zwoegers en rampzalige stumperds, die nooit een lot op het geluksrad kunnen trekken. Oorspronkelijk had ik voor dezen horoscoop niets bijzonders genoteerd, slechts een vale, kleurlooze atmosfeer. De kans leek mij dubbel groot dat de astroloog eventueel een beeld zou opbouwen (wat het ook zij) dat scherp zou vloeken op dit niets-zeggende leven.

De verrassing is hier dat de astroloog eenige aller-frappantste treffers heeft op de noodlots-details, zoo raak, dat men geneigd zou zijn te veronderstellen dat hij geweten heeft met welke persoon hij te doen had.

Maar hoe kon hij iets weten ? Slechts uur, dag, jaar en plaats van geboorte werden hem gegeven. Informaties bij den burgerlijken stand met bovengenoemde gegevens in handen en de eventueele hulp van een informatie-bureau ? Maar juist om dergelijke mogelijkheden te coupeeren werd de geboorteplaats met een fractie van een booggraad verschoven, iets wat astrologisch vrijwel geen verschil maakt. (Schiedam werd opgegeven inplaats van Rotterdam)."

Duiding van den astroloog.

„...Vooral het lot zal haar leven en energie ernstig kunnen breken, zooals één blik op dezen horoscoop dadelijk doet zien. In de eerste plaats staat de zon (volgen bijzonderheden over zonnestand)... Dit is de stand die iemand op vele tijden van het leven iam slaat. En vooral brengt de zon in deze positie dan isolement en machteloosheid. In een vrouwelijke horoscoop, vooral ook in contact met de andere sexe, door een verbintenis met mannen, dus ook door huwelijk. Staat Mars daarbij conjunct Zon, zooals hier, dan eindigt zulk een omgang altijd ruw, dikwijls zelfs staat een vrouw dan aan mishandelingen bloot of moet zij zich sexueele dingen laten welgevallen, waaraan het noodlot haar maar niet schijnt te willen laten ontsnappen. Deze stand eindigt altijd in iets minderwaardigs voor een vrouw. Ze krijgt klappen, letterlijk en figuurlijk, fysiek en moreel.

Trotsche en rijke illusies worden dan finaal verstoord; voor rijkdom komt armoede of hard werken in de plaats... . . . Misschien zou ze nog 't beste een functie kunnen krijgen bij één of ander reisbureau... ze kan 't best slagen in hotelbedrijf of in een of andere functie op mailstoomer, vooral met Venus in Pisces !!

Maar ook daar zal ze erg op moeten passen voor de gevolgen van al te intiemen omgang met mannen...."

Commentaar van v. Rossem.

„...Deze passage slaat op haar huwelijk. Voortreffelijk wordt deze heele tragedie gezien. Ze was getrouwd met een dronken bruut die haar sloeg, met het uiteindelijk gevolg dat ze van hem wegliep en naar haar moeder vluchtte, die nauwelijks voldoende had om zelf rond te komen. (Het sexueele probleem kan ik niet beoordeelen).

Nooit heeft ze in haar onderhoud kunnen voorzien en zelfs in haar huidige betrekking (zie onder) kan ze het nog niet.

Dit is ongelooflijk raak ! Het eenige wat deze vrouw, na jaren van zoeken naar een betrekking heeft gevonden is de functie op een mailstoomer. Ze is stewardess geworden.

Ook dit is merkwaardig juist. Uit den mond van haar moeder vernam ik dat deze al te intiemen omgang met een man (in haar functie van stewardess) kwade gevolgen heeft gehad..."

Commentaar van de derde.

„Ik heb deze vrouw gedurende jaren op haar levensweg kunnen volgen. De loop van haar leven is precies zooals door den astroloog wordt aangeduid.

Ongelooflijk vind ik het werkelijk dat hij tot haar beroep (functie op een mailstoomer) uit den horoscoop weet te halen, zoo ook de abortus provocatus.

Ik heb de commentaar van Mr. C. P. van Rossem doorgelezen en onderschrijf haar geheel".

Wij komen thans tot de vraag, hoe wij de hier verkregen resultaten hebben te verklaren.

De eerste hypothese welke van Rossem hier opwerpt is die van het toeval.

„Ik wenschte dit probleem zoo plastisch mogelijk te zien, daarom kwam ik op de gedachte aan enkele *niet* astrologen dezelfde opgave voor te leggen met het verzoek één der geborenen, op een horoscoop-plan te duiden uit het toeval, uit de gelukkige greep, uit de intuitie of wat het ook zij. Alsdan zou zich wellicht een verschil in resultaat afteekenen.

Vijf personen ontvingen datum en plaats van geboorte van geborene N° 1, zoo ook de stand van ons zonnestelsel voor dit bepaalde oogenblik, voor deze bepaalde plaats, opgeteekend op een horoscoop-formulier. Het ging er nu om te zien wat zij ervan terecht brachten.

Met de hemel-photografie in de hand hebben ze gezwoegd op de ontleding van een anonyme persoonlijkheid, precies als de astroloog. Het blijkt dan dat alles radicaal mis is. Ze sloegen er maar wat op los, schiepen een fantasiefiguur, troffen noch den aanleg, noch het wezen, noch het noodlotsleven. Een dergelijke proef is veel sprekender dan kolommen van kansberekeningen. Duizenden kansen had de astroloog om zich te vergissen, gelijk de niet-astrologen het hebben gedaan. Waarom was hij gelukkiger?... ”

De tweede hypothese is de bedrogs-hypothese.

„De astroloog heeft bij den Burgerlijken Stand navraag gedaan naar den naam van den persoon wiens geboorte-datum, geboorteplaats en geboorte-uur hij in handen had. Met behulp van een informatie-bureau verzamelde hij de benoodigde gegevens.”

Deze hypothese wordt door Mr. v. Rossem verworpen. In de eerste plaats op grond van zijn vertrouwen in de hem zeer goed bekende persoon van den heer Knegt. Maar de auteur ziet zeer goed in dat dit vertrouwen hier buiten beschouwing moet blijven wanneer men wetenschappelijk te werk wil gaan (de subjectiviteit zooveel mogelijk wenscht te reduceeren). Daarom zocht hij naar een trucje. „Ik verplaatste eenige malen de geboorte-plaats een fractie van een graad, iets wat astrologisch — ten minste als het verschil in O.L. of N.B. uiterst gering is — vrijwel geen enkel verschil maakt. Was iemand dus in Schiedam geboren, zoo gaf ik op : Rotterdam... Op deze wijze werd den astroloog elke mogelijkheid van het inwinnen van informatie uit de vingers geslagen.”

Vervolgens komt Mr. van Rossem tot de derde hypothese. „De astroloog heeft zijn gegevens niet geput uit het plan van den horoscoop (gelijk hij het zichzelf verbeeldt) maar uit een paragnostisch vermogen, waarbij de horoscoop òf prikkelmiddel is tot het opwekken van zijn verborgen gave òf dienst doet als „object évocatoire."

Op pag. 74 lezen wij dat de auteur oorspronkelijk zelf aan deze hypothese heeft vastgehouden, omdat hij sterk affectief gebonden was aan de paragnosie. „En dat ze nog zoo dwaas niet is, blijkt uit de verklaring van den astroloog Prins, die tijdens proefnemingen met psychometristen tot de ontdekking kwam dat ze het individueele leven van personen wisten te duiden uit het contact met het ingevulde horoscoopformulier." Zie : „Urania", 1932.

v. Rossem vergelijkt deze proeven van Prins „met de proeven van Prof. Richet en Dr. Geley met den helderzienden ingenieur Stephan Ossowiecki (G. Geley : „L'Ectoplasmie et la Clairvoyance", Parijs, 1924) — om van andere soortgelijke proeven te zwijgen ([18]). Bij deze experimenten werden het sujet verzegelde brieven in handen gegeven. Het bleek nu dat Ossowiecki niet den geschreven inhoud van deze brieven ontcijferde, maar veeleer den *gedachten*-inhoud in zich verwerkte, door den schrijver onbewust op het papier gedrukt. Zoo gebeurde het b.v. dat hij de *oorspronkelijke* gedachte die de schrijver had willen neergooien (maar die hij per slot van rekening niet had genoteerd) openbaarde, terwijl de werkelijk neergeschreven woorden aan hem voorbij gingen. In het geval Prins zien wij waarschijnlijk iets dergelijks. Ook hier is een gedachten-inhoud die contact heeft gehad met het plan van den horoscoop — duidelijker gezegd : de horoscopen zijn bestudeerd en ontcijferd geworden door een sterk geconcentreerden geest, die wellicht „iets" op het papier heeft achtergelaten of uitgeworpen. Het gaat hier nu niet over de juistheid of de onjuistheid van deze hypothese ([19]), het gaat om dit „iets" dat verband legt. Er is „iets" waaruit geput kan worden, gelijk er „iets" was waaruit Ossowiecki putte. Dit „iets", dit verband,

---

(18) Het zou m. i. van een meer gelukkigen greep getuigd hebben indien de schrijver hier gewezen had op de onderzoekingen van Naum Kotik met Lydia (zie : „Tijdschrift v. Parapsychologie", V, pag. 54 of die van Oskar Fischer met Raphael Schermann (zie : „Tijdschrift v. Parapsychologie", IV, pag. 167 T.).

(19) Bedoeld wordt de hypothese der psycho-fysische emanatie, zooals deze door Naum Kotik in zijn : „Die Emanation der psychophysischen Energie", Wiesbaden 1908 (zie T. v. P., V, pag. 247) naar voren is gebracht.

is in het geval Knegt zoek ; de derde, de bron van kennis is hier uitgeschakeld. (Of — zou men moeten onderstellen dat ik, door het neergooien van enkele data in een brief, zoodanig contact maak met den heer Knegt dat hij mij heeft leeggepompt?...")

Mr. van Rossem is van meening dat zij, die zoo redeneeren te ver gaan en hij komt nu tot de conclusie, dat wij wel moeten besluiten tot „de hypothese dat de duiding uit den horoscoop zelve gelezen wordt."

Hier zijn wij nu gekomen aan wat, naar veler meening, het zwakke punt in het betoog van den heer van Rossem genoemd moet worden.

Leeren de ervaringen van onderscheidene bevoegde onderzoekers, met psychoskopisten opgedaan, ons niet dat het voorwerp (de inductor) volstrekt niet zoo onmisbaar is als de oudere onderzoekers (blijkens hun hypothesen) meenden.

Ik heb er in mijn verhandeling over : „Paragnosie en „Einfühlen" " op gewezen ([20]), dat, naar de meening van vele moderne onderzoekers, de rol, welke de inductor bij het psychoskopisch experiment speelt, een zeer ondergeschikte is, en dat het voorwerp, naar veler meening. onder bepaalde omstandigheden zelfs wel gemist kan worden.

Het komt mij voor, dat Mr. van Rossem hier op had behooren te wijzen. Hetgeen hij t.p. zegt over de mogelijkheden der psychoskopie is onvolledig en uit dien hoofde (zij het ook ongewild) misleidend.

Wie met kennis der rapporten der onderscheidene onderzoekers der psychoskopie de door Mr. van Rossem gepubliceerde protocollen bestudeert, zal tot de erkenning moeten komen dat daar niet veel in staat, dat ook niet door een psychoskopist gezegd had kunnen worden, *waarmede nog volstrekt niet gezegd is dàt het door een psychoskopist is gezegd.*

Bovendien zijn de argumenten waarvan Mr. van Rossem zich op pag. 74 meent te mogen bedienen in het voordeel der astrologische hypothese, zeer aanvechtbaar.

De auteur zegt daar n.l. „dat ten opzichte der psychometrie nog geen enkele hypothese is gevonden, die ook maar eenigermate bevredigend is. Op dit gebied dwalen wij nog steeds rond in een chaos van verklaringsmogelijkheden... Zoolang de parapsychologen in het minst niet weten door welke me-

---

(20) „Tijdschrift v. Parapsychologie", V, pag. 271 e.v.

chanismen, langs welke bewustzijnsstrata de psychometrische gave wordt uitgespeeld, gaat het niet aan haar als dwingende verklaring te poneeren ten opzichte van de astrologie, die zich beroept op een systeem van omlijnde methodiek..."

Het moge waar zijn, dat er met betrekking tot de wijze waarop de psychoskopist tot kennis komt nog veel verschil van meening bestaat (mijn studie over: „Paragnosie en „Einfühlen"" getuigt daar van), het feit dat de mensch over paragnostische vermogens beschikt is er niet minder waar om en wordt thans wel algemeen erkend.

En nu komt het mij voor dat wij — op grond van het eenvoudigheidsbeginsel ([21]) — ons hier eerst daar van de hypothese der astrologen mogen bedienen, waar wij de zekerheid hebben, dat de verkregen resultaten niet langer op rekening der paragnostische vermogens kunnen worden gesteld (waarbij het feit dat er nog zooveel verschil van meening bestaat over de vraag hoe wij de verschijnselen van telepathie, gedachtenlezen, „helderziendheid" e.d. moeten verklaren van ondergeschikt belang is.)

Op grond van het feit dat psychoskopisten tot zooveel meer in staat zijn dan Mr. v. Rossem hier heeft doen uitkomen mogen wij, naar mijn meening, hem hier niet, zonder meer, volgen.

Nu is er echter nog een factor welke Mr. v. Rossem aanleiding heeft gegeven zijn sprong naar de astrologische hypothese te doen, een factor welke voor mij — als psycholoog — zeer zeker veel gewicht in de schaal legt: de introspectie van den astroloog.

Deze beweert n.l. dat hij langs zuiver verstandelijken weg tot zijn conclusies is gekomen, dat hij den horoscoop „gelezen" heeft.

„Een horoscoop", zegt Mr. v. Rossem, „is een gecomprimeerde biographie, die *gelezen* wordt gelijk een biographie van Plutarchus gelezen wordt. Ze wordt niet gemakkelijk gelezen, evenmin als een biographie van Plutarchus gemakkelijk door den gymnasiast gelezen wordt; goede taalkennis en een scherp combinatie-vermogen op het dooreen-gesmeten legbord van de woordsymbolen is een eerste vereischte. Edoch, ze wordt *gelezen,* ze wordt ontcijferd met behulp van de kennis van een vreemde taal, met behulp van analyse en synthese. En gelijk niemand ooit de resultaten van (den beroem-

(21) Zie J. J. Poortman: „Wetenschappelijke waarheid en eenvoudigheidsbeginsel" in: „Tijdschrift v. Parapsychologie", I, pag. 270.

den Egyptoloog) Champollion (steen van Rosetta) of Tournour (Mahowanso-annalen) heeft afgeleid uit een paragnostisch vermogen, zoo zal ook de pretentie van de astrologen — namelijk dat horoscopische hieroglyphen ontcijferd worden langs zuiver verstandelijken weg — eerder in aanmerking komen als verklaringsmogelijkheid dan de psychometrische gave die hier volmaakt in de lucht blijft hangen." (Pag. 75).

Van groot belang acht ik het feit dat Mr. v. Rossem zichzelf heeft laten inwijden in de astrologische techniek. Hij wilde zelf ook horoscopen leeren trekken en lezen en nam lessen bij een ervaren astroloog. (Zie Pag. 10).

Dank zij nu deze eigen kennis der astrologie heeft de schrijver de bewering der astrologen, dat zij langs verstandelijken weg tot hun duidingen komen, dat zij den horoscoop lezen in den meest letterlijken zin van het woord en zooals een Egyptoloog zijn papyrus-rollen leest (ontcijfert), kunnen controleeren.

Zekerlijk heeft v. Rossem's eigen kennis een woordje meegesproken toen hij tot de overtuiging kwam, dat het meest te zeggen valt voor „de hypothese, dat de duiding uit den horoscoop zelve gelezen wordt."

„Persoonlijk moet ik wel tot de conclusie komen dat er alles voor te zeggen valt. Want datgene wat de heer Knegt uit den horoscoop gelezen heeft, lees ik er zelf ook in (niet alles — want mijn astrologische kennis kan geen vergelijking doorstaan met die van den heer Knegt — maar zeker in hoofdzaken.) In de meeste gevallen heeft de geborene zoo sterk zijn merk in den horoscoop afgedrukt, dat geen enkele twijfel mogelijk is..."

De schrijver wijst in dit verband nog op enkele frappante constellaties en aspecten in de horoscopen zijner „geborenen" ten einde nog eens te onderstrepen dat, naar zijn meening, de heer Knegt slechts langs den weg van het verstand tot zijn uitspraken gekomen is...

Het is zeer wel mogelijk te achten dat Mr. v. Rossem volkomen gelijk heeft met zijn bewering, dat de heer Knegt zijn duidingen uit de horoscopen gelezen heeft, maar wie hier methodisch te werk wil gaan zal m.i. nog aarzelen den sprong te doen, welken de heer v. Rossem hier reeds deed, waarbij hij zich wel wat al te gemakkelijk van het probleem der paragnosie afmaakte, terwijl hij daarbij niet steeds het eenvoudigheidsbeginsel ([21]) scherp in het oog hield.

Daarbij komt nog dat vele astrologen de meening zijn toegedaan, dat wie bij het trekken van een horoscoop alleen maar verstandelijk te werk gaat zekerlijk geen goede astroloog genoemd mag worden.

Hierop werd reeds in het jaar 1923 gewezen door onzen medewerker J.J. Poortman in zijn verhandeling : „Over Astrologie" in : „Wil en Weg", I, 6.

Poortman blijkt in dit opstel wel degelijk oog te hebben voor den verstandelijken arbeid van den astroloog, welke, volgens hem, leidt tot de analytische lezing waaronder hij verstaat „de bloote opsomming van al de invloeden in een horoscoop."

„Deze invloeden zijn in een aantal gevallen tegenstrijdig en heffen elkaar op ; het eigenlijke werk van den astroloog bestaat nu hierin, dat hij de resultaten van al deze krachten bepaalt en weergeeft in een z.g. *synthetische* lezing van den horoscoop." Bij deze synthetische lezing speelt nu, volgens Poortman, naar alle waarschijnlijkheid de paragnosie een rol ([22]).

De „synthetische" lezing is wel hetzelfde als wat sommige astrologen het „wichelen" noemen en waarbij, volgens hen, de „intuïtie" een rol speelt.

Men ziet, dat wanneer men er hier de introspectie bij gaat halen, men, bij sommige astrologen althans, de erkenning ontmoet dat zij volstrekt niet alleen maar verstandelijk lezen.

En nu moge de heer Knegt Mr. van Rossem ook meer dan eenmaal verzekerd hebben dat hij — althans deze horoscopen — langs zuiver verstandelijken weg heeft gelezen, hij, die weet hoe uiterst moeilijk onder bepaalde omstandigheden toepassing der methode der zelfwaarneming is en hoe zelfs de ervaren psycholoog hier vaak niet in staat is zich nauwkeurig rekenschap te geven van hetgeen hij beleeft, zal geneigd zijn Mr. v. Rossem's vertrouwen in deze uitspraak van den heer Knegt een naief vertrouwen te noe-

---

(22) Praktisch komt het hier op neer dat de heer Poortman in dit opstel de treffers der astrologen op paragnosie tracht terug te brengen. „. . . maar ook schijnt het, dat de goede astroloog uit de gegevens meer haalt dan ooit de regels van een handboek zouden kunnen leeren en dit weer niet alleen, doordat hij ze op een origineele wijze samenvat, maar ook doordat hij zelfs den eenen keer uit hetzelfde aspect b. v. iets geheel anders concludeert dan den anderen. Dit alles zou er op wijzen, dat de astrologie niet zoozeer een wetenschap is als wel een *kunst*, een aangeboren, zij 't wel te ontwikkelen vaardigheid ; die verschillende uitleg van hetzelfde gegeven geeft ons in overweging of in sommige gevallen van goed geslaagde voorspelling of karakteristiek niet sprake is van een soort ingeving, een vorm van helderziendheid, waarbij het geheele apparaat van den horoscoop enkel als middel fungeert om deze op te wekken, evenzeer als dit het geval schijnt te zijn met een prisma bij het kristalkijken".

men, waarmede, vanzelf sprekend, de goede trouw van den heer Knegt geen oogenblik in twijfel wordt getrokken.

Dit alles neemt echter niet weg dat Mr. v. Rossem een uitstekend werk heeft verricht met dit onderzoek in te stellen en het publiceeren van de resultaten daarvan. De Nederlandsche Studievereeniging voor Psychical Researth kan met voldoening wijzen op dezen arbeid van een harer bestuursleden. Dit is het onderzoek waarop wij sinds jaren gewacht hebben en dat reeds jaren geleden door Dr. K. H. E. de Jong, J. J. Poortman en mij in den boezem der Vereeniging bepleit werd.

Zeker zal het tot navolging prikkelen. Nieuwe experimenten zullen moeten worden uitgedacht en genomen ([23]).

Ook de uitkomsten dezer verdere onderzoekingen zullen — op grond van het eenvoudigheidsbeginsel — aan een herleidingspoging moeten worden onderworpen.

Wanneer nu mocht blijken, dat het materiaal — verkregen door toepassing van verschillende methoden — geheel of gedeeltelijk weerstand biedt aan alle pogingen tot herleiding tot reeds bekende verschijnselen, ziet, dan zullen wij een reeks convergente argumenten in handen hebben gekregen, welke bij uitstek geschikt zal blijken tot opstelling van een nieuwe hypothese...

Wanneer wij eenmaal zoover mochten komen dat wij het redelijk bewijs geleverd mogen achten, dat de astroloog de duiding uit den horoscoop leest, dan zullen wij hebben na te gaan, hoe wij dit hebben te verklaren.

---

(23) Zoo kan men b. v. van een groot aantal kinderen het tijdstip der geboorte op onwraakbare wijze vaststellen en vervolgens nagaan wat er, volgens de astrologie, van die kinderen in zake hun karakter, levensduur, levensloop, gezondheid, enz., enz. te verwachten is.

Dit alles moet nauwkeurig worden aangeteekend en in een archief worden verzameld. Na verloop van minstens 25 jaar tracht men na te gaan, in hoeverre deze astrologische „voorspellingen" juist zijn.

Deze methode werd reeds in 1919 door Dr. K. H. E. de Jong naar voren gebracht en bepleit.

K. E. Krafft heeft, ten koste van veel geld en inspanning, een geweldig materiaal bijeengebracht. Zonder rekening te houden met de mythologische teekenen van den dierenriem, heeft hij zuiver statistisch de ekliptische (ecliptica = zonneweg) plaatsen van zon, maan en de groote planeten in onderscheidene „Geburtsbilder" onderzocht met betrekking tot levensduur, doodsuur, overerving van bepaalde, kenmerkende begaafdheden. Zeer interessant zijn zijn onderzoekingen naar het parallel verloopen van de levens van hen, die gelijktijdig geboren zijn. Zie E. Saenger : „Vom Wesen und Aufgabe heutiger Astrologie" in : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1928, pag. 647.

Zullen wij dan moeten aannemen dat er — gelijk de oudere astrologen meenden — een inwerking van „fluïdes" plaats vindt, of zullen wij hier dan slechts van correlaties mogen spreken, zooals enkele moderne bestudeerders van het probleem geneigd zijn te doen? ([24])

Op deze vraag moeten wij vooralsnog het antwoord schuldig blijven. Voorloopig zij ons devies : constateeren!

De tijd om over deze problemen te gaan nadenken, speculeeren is m.i. nog niet gekomen.

Nogmaals : wij zijn Mr. v. Rossem dankbaar dat hij, met zijn onderzoek en de publicatie daarvan, het probleem der astrologie een stap nader tot zijn oplossing gebracht heeft. Wij vertrouwen dat hij het hier niet bij zal laten, maar dat hij — als een naarstig bouwmeester — er voor zal zorgen, dat deze bouw voortgang hebbe...

Introspectief onderzoek naar het Dunne-effect

door Ir. J. M. J. KOOY Jr.

In 1929 verscheen te Londen een hoogst merkwaardig, en ook zeer belangrijk parapsychologisch werk, getiteld : „An experiment with time", geschreven door J. W. Dunne. In dit werk wordt voor het eerst meer uitdrukkelijk de aandacht gevestigd op het feit, dat onze droomen een soort caleidoscopisch beeld vormen van indrukken van ons dagleven, waarbij deze indrukken niet alleen ontleend kunnen zijn aan het verleden, maar ook aan toekomstige voorvallen uit het leven van den droomer, en waardoor dus bewezen wordt, dat de diepere psyche van elk menschelijk (en wellicht van elk

---

(24) Zonder op dit probleem hier verder in te gaan wil ik er hier even op wijzen dat Fechner, na in zijn : „Nanna, oder über das Seelenleben der Pflanzen" (1848) getracht te hebben het bewijs te leveren dat ook aan de planten bewustzijnsleven toekomt, in zijn : „Zendavesta oder über die Dinge des Himmels und des Jenseits" (1851) verder gaat. Hij voerde het beginsel der bezieling door van de planten tot onze aarde en van de aarde tot ons zonnestelsel en de planeten. . .

Zooals men weet heeft G. Heymans in hooge mate den invloed van Fechner ondergaan Ook hij was niet ongeneigd de hemellichamen als bewuste wezens op te vatten. Zie zijn : „Inleiding in de Metaphysica" welke dezer dagen „naar den derden Duitschen druk vertaald door H. Tulner, onder toezicht van Prof. Mr. Dr. Leo Polak" bij de W. B. te Amsterdam verscheen. „Het probleem der individuatie".

levend) individu dit individueele leven niet „ziet" als een zich afrollen in den physiologischen tijd, — maar veeleer als een soort totaalbeeld van hooger orde buiten den stroom van den tijd staande, en waarvoor het verleden en de toekomst even reëel zijn als het heden.

Deze gevolgtrekking is ten nauwste in overeenstemming met de moderne natuurwetenschappelijke opvatting van de physische verschijningswereld, zooals in de relativiteitstheorie ontwikkeld, waarbij ruimte en tijd hun afzonderlijke beteekenis verliezen en volkomen samenvloeien tot een soort hoogere synthese, de eigenlijke „physische werkelijkheid" als continue uitbreiding in vier dimensies, waarbij niet meer van een bevoorrechte „tijdrichting" gesproken kan worden. Zeer zeker vindt deze geniale synthese haar oorsprong in genoemde diepere psyche van haar opstellers, — alhoewel deze opstellers zich daar misschien niet eens bewust van waren. Het onderzoek door Dunne ingezet naar de latente profetische helderziendheid van het normale individu is dus van geweldig belang : het beteekent een groote omwenteling in de fundamenteele opvattingen van ons leven, en zelfs van onzen dood.

Het was dan ook dit besef dat mij er toe gebracht heeft mijzelf aan een introspectief onderzoek te onderwerpen en geregeld mijn droomen op te schrijven, om deze aan de hand van de gebeurtenissen van mijn waakleven op hun constructie-elementen te onderzoeken. Maar volledigheidshalve moet ik eerst vertellen dat reeds vroeger bij mij flitsen van proscopische droomen waren opgetreden, zoodat ik reeds van te voren vertrouwen had positieve resultaten bij mijn onderzoek te verkrijgen.

Deze vroegere proscopische droomen nu hadden in hoofdzaak betrekking op een zeer ernstige gebeurtenis van mijn leven : de dood van mijn Vader. Zoo ongeveer Maart 1932 (ik herinner mij den datum niet precies meer) werd ik op een morgen in Rotterdam op mijn kamer, waar ik woonde, wakker in een hoogst bedrukten gemoedstoestand. Ik was eigenlijk half slapend, half wakend, en zag duidelijk mijn kamer, het raam en de koperen knoppen aan het voeteneinde van mijn ledikant. Maar de *tijd* scheen plotseling een stuk versprongen te zijn. Mijn Vader (die toen, althans naar het uiterlijk te oordeelen, nog kern gezond was en energiek werkzaam) was voor mij op dat oogenblik gestorven, en ik stond dientengevolge alleen. De groote steun van mijn leven was weggevallen, en ik stond voor de opgave

maatregelen te nemen, om mijzelf te bedruipen. Deze bedrukte toestand duurde echter slechts kort ; de omgeving bleef, maar de sombere gemoedstoestand verdween en ik herinnerde mij weer met een zucht van verlichting de „werkelijke" situatie.

Ik kon echter de herinnering van deze beklemmende innerlijke beleving niet van mij afzetten. Toen ik dan ook, eenige weken later, op een zakenreis in Engeland was, en ik op mijn hotelkamer in Londen een bed zag staan met koperen knoppen, terwijl de kamer ook een raam had aan het voeteneinde, veroorzaakte dit bij mij een gevoel van onrust, ondanks mijn pogingen om mij daar tegen te verzetten. Mijn vader zou mij, volgens afspraak, een telegram zenden met instructies, maar dit telegram bleef uit, en kwam pas zeer laat op den avond. Eerst toen voelde ik mij veilig op mijn hotelkamer, gerust dat nu plotseling geen ernstig bericht zou binnenvallen.

Een andere nacht (wanneer precies weet ik niet meer) had ik andermaal een indrukwekkenden, zeer somber getinten droom : ik zag midden in een bosch een groote kapel (een soort kerk, zooals men deze wel vindt op R. K. begraafplaatsen.) Ik hoorde daarbij geweldig klokkengelui, zag graven, waarbij speciaal het beeld van een afgebroken zuil mij opviel, en at even later ergens met mijn Moeder, mijn zuster en mijn verloofde *pannekoeken. Mijn Vader was er echter niet bij.* Ook deze droom vervolgde mij lang als een nachtmerrie.

Vervolgens had ik geheel in het begin van mijn Vaders ongesteldheid, kort voor zijn operatie, weer een soort visioen gehad, waarin ik mijzelf in den tuin vond, wandelende, (den tuin van het ouderlijke huis te Bosch en Duin), met iemand in gesprek, vertellende dat mijn Vader overleden was en ik had daarbij het gevoel van een lijden, waarbij de dood meer als een uitkomst beschouwd moest worden danwel als een verschrikking : een *bedrukt,* maar toch *verlicht* gevoel. Al deze sombere droombeelden, die op zich zelf geen reden van bestaan hadden (te oordeelen naar gewoon uiterlijke omstandigheden) bleken helaas maar al te zeer ernstig voorspellend te zijn geweest ! Op 1 Juni waren mijn Vader en ik nog naar Leiden geweest om naar de electrische installatie van een aldaar door ons gebouwde rol-basculebrug te kijken ; 2 Juni vernam ik uit Bosch en Duin dat mijn Vader, geheel ongewoon voor hem, thuis was gebleven tengevolge van ongesteldheid, 3 Juni volgde operatie, waarna hij weer zoover opknapte, dat mijn Vader zijn werk meende te kunnen hervatten, en dit ook energiek deed, — maar

12 September 1932 overleed hij, helaas, aan darm-carcinoma, na vrij ernstig lijden, zoodat wij, voor hem zelf dit einde als uitkomst voelden. Als bijzonderheid voeg ik hier nog aan toe, dat de arts, die bij het overlijden van mijn Vader tegenwoordig was, *Pannekoek* heet.

Ook mijn moeder had, lang voor Vader's ziekte, benauwde droomen gehad, waarin zij mijn Vader in een trein zag wegrijden, dan weer per boot vertrekken, enz...

Daarna heb ik, vóór mijn periode van systematisch onderzoek, andermaal een proscopische droom gehad. In mijn droom zag ik n.l. *één mijner tantes bij ons te Bosch en Duin op den divan liggen, het hoofd op een wit kussen, de haren als een krans om haar gelaat, zorgvuldig toegedekt.* Nu was deze dame, de zuster mijner Moeder en praktizeerend arts, zeer sterk en gezond, zoo dat het droombeeld al zeer onwaarschijnlijk genoemd moest worden. Evenwel, een twee dagen later was deze tante bij ons op bezoek en verstuikte opnieuw (dit was ook al eens vroeger voorgekomen) haar knie, zoodat zij gedwongen was bij ons te blijven. Bij mijn thuiskomst dien middag trof ik, tot mijn verbazing, *mijn tante aan in omstandigheden, geheel conform met die, waarin ik haar in mijn droom gezien had : liggend op divan, zorgvuldig toegedekt, hoofd op wit kussen en het kortgeknipte haar als een krans om haar gelaat.*

Al deze vreemde ervaringen, en ook het feit dat andere familieleden (o. a. ook genoemde arts) beweerden, wel gebeurtenissen „vooruit" te zien, en vooral de zeer markante voorspellingen van een oud-tante met betrekking tot gebeurtenissen, welke lang na haar dood zouden plaatsvinden (deze tante moet uitgesproken mediamiek begaafd zijn geweest) brachten mij tot het lezen van Dunne's : „An Experiment with Time" en vervolgens tot het onderzoek van eigen droomen, waarvan ik nu een en ander ga vertellen.

Dit onderzoek bestaat hierin, dat ik :

1. Mijn droomen onmiddellijk na het ontwaken opschrijf, zonder eerst aan iets anders te denken, eerst in korte punten, bij mijn later onderzoek meer uitvoerig, en vervolgens :

2. den oorsprong der constructie-elementen van mijn droomen tracht op te sporen, d. w. z. de correspondeerende gebeurtenissen waarvan ik in mijn waaktoestand getuige ben, daarbij rekening houdend met de mogelijkheid, dat deze gebeurtenissen niet alleen in het verleden, maar ook in de toekomst kunnen liggen, en

3. heb ik in den laatsten tijd ook getracht uit de manifeste droombeelden de latente droomgedachte(n) op te diepen. (1) Bij deze studie konden dan constructie-elementen, betrekking hebbend op het verleden, vergeleken worden met andere, betrekking hebbend op de toekomst, waaruit bleek, dat droomen ten opzichte van het verleden op precies dezelfde wijze geschiedt als droomen t. o. van de toekomst.

Vanzelfsprekend interesseert mij het droomen naar aanleiding van de toekomst het meest, maar ook droomen naar aanleiding van gebeurtenissen uit het verleden interesseeren mij — als vergelijkingsobjecten.

Verder heb ik nog, naar het voorbeeld van Dunne :

4. getracht ook in „wakenden" toestand iets langs niet-inductieven weg van mijn toekomst-belevingen te ervaren, door alle bewuste gedachten van verleden en heden uit te bannen, en de caleidoscopische beelden te noteeren, die dan opdoemen, en deze beelden met de komende gebeurtenissen te vergelijken. Deze laatste „sport" is echter zeer moeilijk, daar het practisch onmogelijk is de reflectie geheel uit te schakelen. Bovendien is het zeer moeilijk om, als men het eindelijk zoover gebracht heeft (of meent gebracht te hebben) dat alle bewuste gedachten over verleden en heden uit het bewustzijn zijn verdreven, *zich dan nog te herinneren dat men iets moet noteeren.* En noteert men niet onmiddellijk, dan is meestal na eenige seconden het beeld weer vervluchtigd. Gewoonlijk komt een dergelijke werkmethode hierop neer (althans bij mij) dat men op het oogenblik waarop men „aan niets denkt" in slaap valt. Bij het opdoemen van droombeelden moet men zich dan weer onmiddellijk de suggestie geven weer wakker te worden. Dit is zeer zeker geen gemakkelijke taak en ik heb dan ook langs dezen weg lang zulke goede resultaten niet verkregen, als langs den weg der droom-analyse. De flitsen zijn meestal te bont caleidoscopisch en men heeft, zoo te zeggen, veelal niet behoorlijk den tijd om een duidelijken indruk in het waakbewustzijn mee te nemen. Het is echter mogelijk, dat hierin, door oefening, verbetering te bereiken is. Het interessante van deze methode is echter, dat men a. h. w. zijn belangstelling op een of ander willekeurig gekozen toekomst-object kan richten, b. v. tracht beelden te zien in een nog niet bekeken tijdschrift, dat men onmiddellijk na notitie van de „flits" openslaat. Maar zeer dikwijls blijkt

(1) Tegenover den droom, zooals hij in onze herinnering bestaat, kunnen wij het erbij behoorende materiaal stellen zooals wij dit door analyse hebben gevonden. Freud noemde het eerste den *manifesten* droominnoud, het laatste den *latenten* droominhoud.

dan, dat van dit richten niet veel terecht is gekomen, en dat het genoteerde beeld op een ander toekomst-voorval betrekking heeft, dat men eerst na verloop van eenige dagen of uren beleeft. Overigens zijn deze „flitsen" in wezen hetzelfde als droombeelden en zij zijn dikwijls even zoo sterk misvormd, en zij kunnen ook symbolische beteekenis hebben.

Enkele voorbeelden.

1. Op een Vrijdagmiddag probeer ik mij even in slaap te laten wegglijden om een „flits" waar te nemen, om daarna onmiddellijk weer op te springen en te noteeren. Ik richt mij op de meest nabijzijnde toekomst.

Een „flits" van een *begrafenisstoet* verscheen, en ik noteerde in het Fransch (naar aanleiding van de gehoorshallucinatie, welke ik had op het oogenblik waarop mij de „flits" verscheen : *„Colonne funèbre, caveau tiré à cheval d'abord."* Ten einde nu de kans, een lijkstoet te ontmoeten zooveel mogelijk te verkleinen, besloot ik (reeds dien Vrijdagmiddag in Bosch en Duin zijnde) den volgenden Zaterdagmorgen niet uit te gaan. Dat ik Zaterdagmiddag in de omgeving Bosch en Duin-Bilthoven een lijkstoet zou ontmoeten leek mij al zeer onwaarschijnlijk. Evenwel, dien Zaterdagmiddag om kwart voor twee, even een brief postend, ontmoet ik op den weg Bosch en Duin-Bilthoven, tot mijn verbazing, toch een *lijkstoet.* De stoet bestond echter niet uit rijtuigen, door paarden getrokken, maar uit een lijk-auto met 5 volg-auto's. Er was dus fragmentarische congruentie.

2. Ik nam een leesportefeuille waarin zich een nog niet ingekeken nummer van : „Countrylife" bevond. De „flits" deed mij een *prachtige hooge brug* van boven af zien (kort boven rijvloer), uitgevoerd in *ijzerconstructie* met groote onderboog. Ik zag de brug voor mij aansluiten op bergmassief. Naar aanleiding van deze „flits" noteerde ik : *„Brug over bergkloof."* Onmiddellijk daarna sloeg ik het tijdschrift open en zag (geheel tegen mijn verwachting in *dit* tijdschrift, dat meer over landhuisjes, tuinaanleg, jacht enz. gaat) de foto van eenzelfde brugtype als dat van mijn „flits", maar van op zij gezien. In ijzervakwerk uitgevoerde onderboogconstructie en horizontale bovenrand als rijvloer. Het was de Maria Pia brug te Oporto, één der meesterwerken van den beroemden ijzerconstructeur Eiffel. Zooals op de foto is te zien, sluit de brug op rechteroever aan op bergmassief ; het linker-landhoofd is, op de foto, aan het oog onttrokken door geboomte.

3. Voor het inkijken van de portefeuille proeven genomen, hetgeen een groote inspanning vereischte. (Meerdere uren). Eenige malen in slaap ge-

gleden en telkens abrupt ontwaakt. Daarbij konden de navolgende notities gemaakt worden.

a. „Cycloon, afbeelding van?"
b. „Indische woningen met bekende rijstschuur-daken."
c. „Vulkaan, afbeelding vulkaan?"
d. „Beeld van forsche mannenfiguur, met pony-haar, door rood licht beschenen?"
e. „Wolken, ook indruk van bliksem."
f. „Beeld van trein van boven gezien."
g. „Een beeld van een soort tramrijtuig, van voren gezien met vreemdsoortig voorstuk." (Hoe herinnerde ik mij niet meer).

Deze laatste aanteekening werd door mij eerst niet genoteerd, daar mij het beeld fantastisch leek. Ik had het echter bij het nakijken der portefeuille nog duidelijk in mijn herinnering, althans in zijn vagen vorm.

Onmiddellijk na het openslaan van de portefeuille zie ik in het tijdschrift „Wereldkroniek" een afbeelding van den *rookenden Vesuvius* (niet van de Golf van Napels uit) *geheel overeenkomstig hetgeen ik in mijn „flits" gezien heb* (2). Verder heb ik ook op het oogenblik, waarop de „flits" mij verscheen, den naam Vesuvius gehoord (gehoorhallucinatie). Dit heb ik echter niet genoteerd.

Voorts vond ik direct (het viel sterk op) in hetzelfde tijdschrift een afbeelding van *een soort van tramrijtuig in torpedo-vorm* (van boven af gezien. Het was een zeer merkwaardig model, te Battle-Creek (Michigan) in gebruik genomen, gedreven door een 16 cylinder-benzine-motor, in een soort van torpedo-vormigen uitbouw van voren aangebracht.

Vervolgens, in hetzelfde tijdschrift, een plaatje, voorstellende „Nachtelijk vervoer van den Duc v. Reichstadt van Schönbrunn naar hofkapel in Weenen." Op den achtergrond : donkere *wolken en bliksem.* Wat betreft de aanteekening : „Cycloon" zoo vond ik in de : „Illustrirte Zeitung" een prachtige foto met het onderschrift : „Aufziehendes Unwetter über der Unterelbe". Op de foto ziet men een *zeer onheilspellende, inktzwarte lucht* naderen, hetgeen mij waarschijnlijk „cycloon, afbeelding van?" heeft doen noteeren.

---

(2) Men bedenke, dat de prae-notities altijd slechts korte aanteekeningen zijn, betrekking hebbende op het geziene. Zij zijn echter voldoende om mij het geziene te doen herinneren.

Wat nu betreft aanteekening b zoo bleek mij, na het noteeren, dat deze betrekking heeft op het inkijken van een vroegere portefeuille. In een aflevering van „Ons Indië" stonden verschillende *rijstschuren* afgebeeld. Het behoeft geen verwondering te baren dat bij het zich concentreeren op het toekomst-object : „Nieuwe leesportefeuille" ook beelden uit het verleden kunnen opdoemen, al tracht de proefnemer deze ook te weren. Wat betreft aanteekening d, deze heb ik niet thuis kunnen brengen ; f verscheen 31 Maart in het avondblad van de N. R. C. Daarin stond de *foto van een trein,* staande op een zijspoor. Dit in verband met de electrificatie van het traject Rotterdam-Dordrecht. De foto toonde de trein, *van boven gezien.*

Ik heb nog vele andere malen Dunne-effect bij mijn in waak-toestand genomen proeven kunnen constateeren. Sommige gevallen waren heel merkwaardig, andere minder.

Ik zal nu van de groep „in waaktoestand genomen proeven" afstappen, om over te gaan tot de behandeling van mijn profetische droomen met fragmentarische congruentie.

De droom-notities zijn voor een belangrijk deel des morgens gemaakt, onmiddellijk na het ontwaken. Ik heb echter ook, bij herhaling, mijn notities 's nachts gemaakt. Mijn aanteekenschrift en een potlood liggen steeds onder mijn onmiddellijk bereik ; naast mijn bed staat een electrische lamp. De aanteekeningen zijn op zoodanige wijze gemaakt, dat ik mij later, met behulp van deze aanteekeningen, mijn droomen behoorlijk kan herinneren. Het gebeurt echter wel dat ik mij niets meer herinner en alleen maar de aanteekeningen overhoud.

Wanneer ik *niets* noteer, herinner ik mij gewoonlijk een half uur na mijn droomen ook niets meer en verbeeld mij dan onwillekeurig „een volkomen droomloozen slaap" te hebben gehad.

Voor verdere instructies, hoe men bij het zelfonderzoek te handelen heeft, kan ik volstaan met te verwijzen naar het geciteerde werk van Dunne. Het is zeer gewenscht dat anderen ook dergelijke onderzoekingen gaan instellen.

Thans ga ik enkele voorbeelden mijner droomen bespreken.

Droomnotitie (3) *(25 Februari). Gezegd werd dat iemand was overleden. Moskousche studenten met hooge hoeden op. Sneeuwvelden.*

---

(3) Droomnotitie = uittreksel uit mijn aanteekeningenboek.

Deze droom zinspeelde dus blijkbaar op een sterfgeval, waar ik een en ander mee te maken zou hebben, of meer van zou ervaren. Uit ondervinding wist ik reeds, dat *sneeuwvelden* iets symboliseeren, dat in verband staat met den dood. De *Moskousche studenten* vormden een constructie-element ontleend aan het verleden, daar ik den avond te voren had gelezen van Moskousche anarchistische studenten uit den Tsaren-tijd. Hun *hooge hoeden* leeken mij een „Anspielung" te zijn op een komende begrafenis. 25 en 26 Febr. kwam er echter geen doodsbericht of iets dergelijks binnen.

Droomnotitie (bij ontwaken, 27 Febr.) : Zag even het beeld van strenge kaarsrechte rijen van graven, met strenge gelijke kruisen, één graf nog open.

Dat was blijkbaar een tweede aankondiging. Inderdaad, 's middags 27 Februari thuiskomende, zag ik hooge hoed aan kapstok. Ds. Fr. Milatz en echtgenoote uit IJmuiden waren, geheel onverwachts, bij ons op bezoek gekomen, *zij waren zoo juist naar de begrafenis van een oom van mevr. Milatz geweest,* welke te Zeist had plaatsgevonden. Ons was dit sterfgeval geheel onbekend.

Droomnotitie (1 Maart) 's morgens bij het ontwaken : Beeld van bruine doodkist. (Daarbij had ik de „intuïtieve" (= niet op logische gronden gebaseerde) overtuiging, dat dit beeld in verband moest staan met de Utrechtsche Universiteit, alwaar ik eenige colleges volgde).

Dien ochtend, in Utrecht van het station naar het Physisch Laboratorium wandelende, kreeg ik genoemde overtuiging al meer en meer en ik kreeg bovendien een gevoel van beklemming. Aan de deur van genoemd laboratorium was een papier aangeplakt waarop geschreven stond : *„Wegens begrafenis van Prof. Kroon wordt Donderdag, 2 Maart 1933 geen college gegeven."*

Ik kende Prof. Kroon niet, en het bericht van zijn overlijden was mij ook niet ter oore gekomen. Er was dus voor mij dien dag niets in het laboratorium te doen.

Droomnotitie (2 Maart) 's morgens bij het ontwaken : Bij het in slaap vallen den vorigen avond gezien het beeld van een langzaam rijdende auto, gesloten carosserie, oud hoog model met groote vlakke en hooge spiegelruit voor.

2 Maart, in den middag even rond-fietsend word ik twee maal aangesproken door verdwaalde automobilisten, hetgeen mij overigens in de omge-

ving van Bosch en Duin slechts zeer sporadisch overkomt. De auto van den tweeden automobilist, die mij reeds van uit de verte wenkte, kwam geheel overeen met die uit het droombeeld : *oud, hoog, gesloten model met groote en hooge spiegelruit voor.*

Droomnotitie (7 Maart) : Was in gebouw waarin eenige dagen te voren een zware ontploffing (kruit-ontploffing?) had plaats gehad, waarbij verschillende dooden gevallen waren. In gebouw wanordelijke toestand, zooals bij aanbouw of verwoesting. Ik gevoelde mij daar niet op mijn gemak, daar ik bij de herhaling van een dergelijke ontploffing als een muis in de val zou zitten. Zal spoedig ergens een zware ontploffing plaats hebben?

Dien morgen, aan het ontbijt verschijnende, vertelde ik mijn moeder, *dat er spoedig een zware ontploffing zou plaatshebben, waarbij verscheidene dooden zouden vallen.*

Dien avond bracht de krant geen bericht van de ramp, maar den volgenden morgen (8 Maart) zag ik (eerst toevallig) achter alle winkelramen van de sigarenwinkels te Utrecht, welke ik passeerde, een bulletin, waarop vermeld :

8 Maart 1933. Ernstige ontploffing in een chemische fabriek, 5 personen gedood.

„In een chemische fabriek, waar ook films worden geproduceerd in de O.L.V. ten Boschstraat te Tervueren, België, had gisteren een ontploffing plaats. 15000 K.G. film vloog in de lucht, 5 personen, waaronder 2 meisjes, kwamen om het leven, waarvan er 2 levend verbrandden."

Verder, op hetzelfde bulletin : *Groote benzine-tank in de lucht gevlogen.* „In Roemenië is gisteren door tot nu toe onopgeloste oorzaak een benzinetank, welke een inhoud had van 100 benzine-tankwagens, in de lucht gevlogen. De brand kon spoedig gebluscht worden. De schade is vrij aanzienlijk. Er hadden geen persoonlijke ongelukken plaats."

Thuiskomende, en mijn droomnotities van 7 Maart nog eens nalezende ([4]), vond ik verder, dat in het zelfde caleidoscopische droomcomplex nog sprake was van een hoog iets, dat boven omringende fabrieksgebouwen uitstak, zooals de gashouder van de gasfabriek aan de Keilehaven te Rotterdam.

Nu heb ik jarenlang vanaf de fabriek, waarin ik werkzaam ben geweest, tegen deze gashouders (er zijn er twee) aangekeken, vooral tegen de meest

(4) Men bedenke, dat de droomnotities meestal uitgebreider zijn dan hier vermeld.

nabijzijnde, zoodat het zeer logisch is, dat de bijzonderheid „Groote benzinetank" in mijn droom in den vorm van dezen gashouder verscheen, daar deze houder een soortgelijk tanklichaam is.

(Overigens veranderde deze gashouder in droom weer onmiddellijk, door een andere associatie, uit ditzelfde verleden, in een hoog rechthoekig gebouw, dat boven de omgeving uitstak). Dergelijke verschuivingen komen niet alleen zeer veel voor, maar zijn zelfs regel. Ze kunnen echter aan de hand van droomen, betrekking hebbend op het verleden, na eenige oefening gemakkelijk bestudeerd worden, waarna het aldus verworven inzicht in de droommisvorming ook gemakkelijk toegepast kan worden op proscopische droomen bij niet al te sterke misvorming.

Droomnotitie (9 Maart, genoteerd 's morgens, bij het ontwaken). Vader, door neerstorten met vliegtuig om het leven gekomen. Moeder besprak wat vader al zou gedaan hebben (reizen maken samen, enz.) als hem dit ongeluk niet was overkomen. Ik twijfelde echter, of dit ongeluk inderdaad „doodelijk" was afgeloopen. Conclusie (ook onmiddellijk genoteerd); Er zal spoedig een ongeluk met een vliegtuig van K.L.M. of Soesterberg plaatshebben.

's Avonds, 9 Maart, kijk ik doelbewust in de krant of het ongeluk met K.L.M. vliegtuig of op Soesterberg (of in verband daarmede) reeds was geschied, maar ik vond niets te dienaangaande. Het ochtendblad van 10 Maart bracht echter het onverwachte bericht : *„Militair vliegtuig (uit Soesterberg) neergestort te Venlo. Bestuurder en werktuigkundige gewond, evenals een toeschouwer." Het ongeluk geschiedde 9 Maart 1933 in den namiddag.*

Droomnotitie (10 Maart). Vage herinnering van een militaire versterking op schiereiland in zee. Door zeer smalle strook met het „vasteland" verbonden. Liep even later in militair pakje met Fransche kleppet op met andere militairen mee.

De meer uitvoerige herinnering, die ik, aan de hand dezer notitie van den droom had, komt op het volgende neer.

Eerst bevind ik mij hoog in de lucht (in een vliegtuig?) en zie onder mij, in zee, een rotsachtig eiland, waarvan ik weet dat het een militaire versterking is. Van dit eiland gaat links een smalle landstrook uit, een soort dam, die, naar ik meen, op het vaste land aansluit. Ik kan echter dezen dam niet geheel tot het vermeende vaste land volgen ; het gezichtsveld is slechts beperkt (waarom weet ik niet meer). Even later vervaagt het beeld van het

eiland en vind ik mijzelf terug in een militaire colonne van meerendeels hooge Duitsche officieren, met grijze generaals-uniformen aan en dito petten op. Doordat ik bedenk dat ik er in mijn eenvoudige uniform met kleppet op precies uitzie als een „Hitler-man" gevoel ik mij in dit hooge gezelschap wel wat vreemd. We gaan allen „ter inspectie" naar eerstgenoemde versterking. Daarna word ik wakker.

15 Maart, een nieuwe leesportefeuille inziende, zie ik opeens in een nummer van de „Wereldkroniek" het eiland (of, als men wil, het schiereiland) terug en herken het direct. Ook de smalle landstrook (dam), links van het eiland uitgaande is aanwezig. Het is een foto van *Helgoland,* zooals bekend vroeger een militaire versterking. Door het beperkte gezichtsveld van de foto kan men — overeenkomstig het droombeeld — *niet* zien waar genoemde dam, van het eiland uitgaande, op aansluit. Vervolgens zie ik op dezelfde bladzijde, rechts boven, een foto van *generaal v. Schleicher, in Duitsche generaalsuniform* en *dito pet* op, als militairen in droom. Daarna lees ik onder de foto van gen. v. Schleicher, dat deze Rijkskanselier geworden was, nadat de onderhandelingen met *Hitler* op niets uitgeloopen waren. Dit laatste verklaart dus de tweede droom-scène met Duitsche generaals-uniformen en mij, tegen mijn zin als „Hitlerman". — De kans dat ik genoemd nummer reeds eerder gezien had, is gering. Bovendien zou dit toch altijd nog niet verklaren, waarom ik nu juist daarvan zou droomen, wat ik in een volgende portefeuille zou zien.

Droomnotitie (11 Maart) : Iemand riep mij toe : „De pers drukt overal haar schandelijk en schandalig voetspoor op." (Daarbij zag ik het beeld van werkende drukpersen.)

Ik begreep niet hoe deze zonderlinge droom tot stand kon komen. Evenwel lees ik 's avonds in het „Haagsch Maandblad" een artikel over : „De pers en haar wetenschap", waarin wordt betoogd dat *elke krant de op zichzelf kleurlooze gebeurtenissen bekijkt in het licht van de geestelijke sfeer van haar lezers.*

„Bij de communistische pers zal dit b.v. geheel anders uitvallen dan bij de liberale, en zal éénzelfde gebeurtenis op geheel andere wijze (met geheel ander commentaar) worden weergegeven", zoo werd in dit artikel betoogd. Ik herinnerde mij mijn droomnotities pas na deze lectuur. Deze „Anspielungen" op toekomstige lectuur komen in mijn droomen herhaaldelijk voor, zooals nog nader zal blijken.

Droomnotitie (8 Mei) : Sneeuwvelden en besneeuwde heuvels.

Dit symboliseerde (zooals mij uit ervaring bekend is) op handen zijnd sterfgeval en ik verwachtte dientengevolge doodsbericht. Dit doodsbericht (overlijden van de moeder van een mijner vroegere dagelijksche medewerkers) kwam dan ook 10 Mei binnen. Speciaal alles wat betrekking heeft op overlijden in mijn naaste omgeving, of waarbij ik op één of andere wijze in meer of minder ver verband betrokken ben, schijnt zeer gemakkelijk aanleiding tot een Dunne-effect te geven. Bij herhaling worden rouwkaarten en berichten, betrekking hebbend op een sterfgeval van bekenden, vooruit aangekondigd ; omgekeerd zijn van 17 droomaankondigingen, betrekking hebbend op overlijden, slechts drie niet binnen enkele dagen verwezenlijkt.

Droomnotitie (11 Mei) : Konijnen in netten gevangen (als visschen).

13 Mei zie ik in een Fransch tijdschrift hoe in het „Bois de Boulogne" *herten met netten (als visschen) worden gevangen.* Blijkbaar Dunne-effect. De herinnering bij het noteeren van den droom was zeer vaag. Het ging over het vangen van wild met behulp van netten. Ik meende dat het konijnen waren.

Droomnotitie (genoteerd 25 Mei, 's morgens bij het ontwaken) : Droom over sterfgeval, moeder van? Begrafeniskosten.

Aan het ontbijt (25 Mei) verneem ik het omstandig verhaal, waarmede de dienstbode dien ochtend was binnengekomen. In Zeist was *een moeder van 7 kinderen overleden,* terwijl de vader het gezin had verlaten. *De begrafeniskosten* zouden door de grootouders betaald worden.

Droomnotitie (2 Juni) : Ik rijd met een electrische trein en bevind mij in de stuurcel bij den bestuurder. Bij Delft gekomen maakte ik de opmerking, dat langzaam moest worden gereden in verband met een reparatie van de lijn. Vervolgens

Droomnotitie (3 Juni): Spoorwegongeluk gebeurd. Ik zie een groote verwoesting. De rijtuigen van den verongelukten trein waren harmonica-wagens, zij vormden een wrakhoop maar waren niet „getelescopeerd" zooals dit wel geschiedt bij houten spoorwegrijtuigen. De rijtuigen waren dus blijkbaar van staal.

5 Juni zie ik in de N. R. Ct. de foto van een *spoorwegongeluk te Nantes.* De rijtuigen van den verongelukten trein waren harmonica-wagens, uit staal vervaardigd en dientengevolge *niet in elkaar geschoven.* Bij deze ramp (4 Juni) kwamen 13 menschen om het leven. In het krantenverslag stond,

dat op het traject bij Nantes *slechts met een beperkte snelheid van 25 K.M. gereden mocht worden in verband met de reparatie.* De machinist had zich niet aan deze bepaling gehouden en reed met een snelheid van 90 K.M. p. u. Hiermede staat dus blijkbaar de droom van 3 Juni in verband.

Echter dient opgemerkt te worden, dat in de N. R. C. van 1 Juni een foto verscheen van een treinbotsing bij Krommenie hetgeen zeer waarschijnlijk met den droom van 2 Juni in verband gebracht moet worden. Ook deze beide electrische-trein-rijtuigen waren van staal. Toen dan ook 3 Juni andermaal in den droom sprake was van een spoorwegongeluk, achtte ik het zelfs overbodig te noteeren. Het bijzondere in dit geval is echter dat in den droom van 2 Juni *langzaam moest worden gereden,* waardoor het waarschijnlijk wordt dat de droomen van 2 en 3 Juni een proscopischen inslag hebben.

Droomnotitie (9 Juni) : Iemand verschijnt met Napoleontischen begrafenissteek op (zooals wel door voorloopers bij begrafenissen gedragen wordt).

Dit kondigde dus wederom iets minder goeds aan. Dien dag (9 Juni) lees ik op een bulletin in Utrecht, dat een zekere Heer S. te Loosdrecht, bij het zwemmen, *plotseling was verdronken.*

Dit tragische geval verwekte ook bij onze familie beroering.

Droomnotitie (10 Juni) : Bij onderhoud (dat ik „werkelijk") 12 Juni zou hebben in Utrecht vroeg men mij naar telefoonnummer, hetgeen ik mij niet herinnerde.

Dat dit gevraagd zou worden bij op handen zijnd onderhoud, hetwelk een studie-aangelegenheid betrof, was al zeer onwaarschijnlijk. — Evenwel, 12 Juni *vraagt men mij bij het onderhoud naar een telefoonnummer,* in verband met onverwacht voorstel. (Overigens heeft men mij in maanden niet naar een telefoonnummer gevraagd).

Droomnotitie (19 Juni) : Op Westersingel (Rotterdam) gaat een draagbaar voorbij, opgesierd met bloemen.

Droomnotitie (24 Juni) : Verschijnen van lijkbaar.

24 Juni vertelde men mij aan het ontbijt dat dien dag *mevr. v. d. W. zou worden begraven.* Zij woonde aan den *Westersingel* te Rotterdam. Ik had het bericht van haar overlijden niet vernomen, en ik kende genoemde dame ook niet persoonlijk. Mijn zuster evenwel was bij herhaling bij haar aan huis geweest. Mijn huisgenooten hadden het doodsbericht in de krant gelezen.

Droomnotitie (8 Juli) : Op sommige plaatsen waren de wolken in de lucht grillig door elkaar gehaspeld. Ik meende ergens een soort van witten draad te zien, hetgeen mij dadelijk deed denken aan het beginstadium van een cycloon.

Ik zit 17 Juli in den tuin onder een afdak te schrijven. Opeens gaat het hard regenen en ook wat onweeren. Even later komt mijn nichtje (die naast ons woont) den tuin binnen loopen, mij zeggende dat op een bepaalde plaats in de lucht de wolken zulke vreemde draaibewegingen uitvoerden. Zij had, naar haar zeggen een inktzwarte wolk gezien, met rood-oranje onderzoom, waaruit *een wit ding al dieper en dieper naar beneden kwam,* een heele stofwolk met allerlei dwarrelende brokstukken daaronder. Onmiddellijk herinnerde ik mij nu weer mijn droom. Ik had echter toen (in droom) wel even een beklemd gevoel gehad als bij een naderend onheil, maar toen ik ging kijken en zoeken in alle windrichtingen had zich de wervel al weer opgelost. Daar ik nu (17 Juli) niet droomende, door de omringende boomen van het natuurverschijnsel niets zag, liep ik zoo snel als ik kon met mijn nichtje mee om van uit de dakvensters van haar huis de wervel nog, zoo mogelijk, te zien. Maar, zooals in droom, het was al te laat. Bovengekomen bleek de wervel zich reeds te hebben opgelost, na toch nog (zooals later bleek) op het vliegveld te Soesterberg de noodige schade te hebben aangericht.

Droomnotitie (9 Juli) : Spectografische voorstelling van iemand's psyche ; coffin? ; spoorlijn door sneeuwvelden. Qui suit? Stemming min of meer droefgeestig.

's Morgens, 9 Juli, lees ik iets over de kleurensymboliek in de visioenen van het uitstekende helderziende medium de Fleurière, onderzocht door o.m. Dr. Osty (zie zijn : „La connaissance supranormale"). Deze proefpersoon zegt o. m. : *„Dans mes visions ou sensations de couleurs, ce rouge devient très violacé, il se transforme même en violet absolu quand l'activité cérébrale d'une personne est complètement ou plus exclusivement tendue vers le transcendental..."* (Osty, l. c., pag. 240).

Hierop sloeg dus blijkbaar de aanteekening „Spectografische voorstelling van iemand's psyche" ; het volgende in de aanteekeningen sloeg blijkbaar weer op komend doodsbericht. Op 10 Juli vertelt de heer J. mij (ongevraagd) een *indrukwekkend verhaal van den dood van zijn schoonvader,* die jaren geleden, 's morgens om 8 u. in het ziekenhuis Coolsingel te Rotterdam overleed, na dit uur lang te voren nauwkeurig te hebben aangegeven. Daar

de toestand van den zieke verergerd was, werd de heer J. dien ochtend gewaarschuwd. Hij spoedde zich *door de sneeuwjacht* naar het ziekenhuis, enz.

Droomnotitie (15 Juli) : Plotselinge begrafenis van iemand, plotseling sterfgeval.

21 Juli lees ik in de N. R. Ct. van het *overlijden van mevr. v. V.*, een goede bekende. 22 Juli komt de rouwkaart binnen. Genoemde dame was weliswaar reeds ernstig ziek (carcinoma), maar zij had ook reeds vroeger aan deze kwaal geleden en er was toen een periode van beterschap gevolgd. Wij wisten thans echter (ook door haar zoon, die ons eenige dagen te voren bezocht had) dat de toestand weinig hoopvol was, maar wij hadden een langduriger ziekbed verwacht.

Droomnotitie (27 Juli) : Struyck student in Delft? (bijna ongeloof-lijk). Men vroeg mij (op school) waterweg van Rotterdam naar Groningen. Was reeds afgestudeerd bij Prof. Feldmann. Droom van hooge heuvel (met fiets).

31 Juli ontmoet ik toevallig een oude kennis A., met wien ik o. a. in 1930 op een excursie naar Amerika ben geweest. A. was toen nog *student in Delft.* A. vertelde mij dat hij kortgeleden was *afgestudeerd bij Prof. Feldmann.* Ik stel hem voor (we waren beide op de fiets) om een eind te gaan fietsen. Al fietsende komen wij (geheel onwillekeurig) tot vlak bij de pyramide van Austerlitz *(hooge heuvel).* Intusschen vertelt A. hoe moeilijk het is een betrekking te krijgen. Hij was nog steeds niet geslaagd. Maar hij was blij, dat hij met October de suikerbietencampagne kon meemaken, op een suikerfabriek van een familielid. Op mijn vraag waar die fabriek was antwoorde hij : *„in Groningen"*. Toen ik van A. afscheid had genomen en wederom naar huis fietste verwonderde ik mij er over, dat ik niet van deze ontmoeting gedroomd had. Eerst toen ik 's avonds, voor het naar bed gaan, mijn droomnotities na-las zag ik dat ik daar toch wel over gedroomd had.

De constructie-elementen „Struyck", „Rotterdam" en „waterweg" waren mij echter nog niet duidelijk. 5 Aug. las ik echter in een vlugschrift van Prof. Burger : „De Nederlandsch-Belgische betrekkingen" over een zekeren heer *Struycken* (pag. 5), terwijl daarin ook sprake is van *waterwegen* van *Rotterdam* en Antwerpen.

Wat betreft „school" zoo dient hier te worden opgemerkt, dat ik zeer dikwijls in mijn droomen weer op de schoolbanken zit, lessen moet opzeggen die ik niet gekend heb, enz. Verder moet ik hier, streng critisch blijvende,

aan toevoegen *ook* te zijn afgestudeerd bij Prof. Feldmann, echter meerdere jaren terug. Ik geloof echter niet, gezien de vele specificaties, dat dit feit de mogelijkheid van het Dunne-effect in dezen droom noemenswaardig verzwakt.

Droomnotitie (9 Aug.) : Ontmoet de Bie die bezig is teekenkamer of zolder aan te stoffen. Ben even later bezig met soort trechter water uit den grond te zuigen, in een wijde vlakte als de Wieringermeer-polder. Bij dezen zonderlingen arbeid stuit ik echter met tuit van trechter op een kist. Daarna zie ik die kist in een holte (greppel) onder mij liggen. De kist had de vorm van een plat parallelopipedum (dus als gewone emballage-kist). Benieuwd naar den inhoud breek ik de kist open en vind er een lijk in.

Deze heer de Bie (welken ik in mijn droom zag) was werkzaam op de teekenkamer bij een firma, waar ik eenige jaren als ingenieur werkzaam ben geweest.

In den morgen van 9 Aug. vraagt mijn moeder mij of ik in de krant niet moest lezen over de vlek van Saturnus ; Prof. Nijland heeft daar een kort bericht over gepubliceerd in de N. R. Ct. Ik sla de krant open om genoemd bericht te lezen, maar plotseling valt mijn oog op een geheel ander bericht : „Afschuwelijke moord" staat er boven, vet gedrukt, en daaronder lees ik, dat men het *lijk* van den *kistenmaker de Bie* in een *greppel* had gevonden.

Wat betreft het zonderlinge water-zuigen met trechter uit den grond, dit slaat zeer duidelijk op *drainage in de Wieringermeerpolder,* waarbij de *greppels* zulk een belangrijke rol spelen. Ik ben n. l. als „field-engineer" bijna drie maanden lang in den *Wieringermeer* betrokken geweest bij het beproeven van een zeer zwaren Dieseltractor voor het *trekken van zware greppelploegen* (waarmede de greppels in één rit gevormd worden). Gedurende al dien tijd zijn wij met greppel-trekken bezig geweest, kilometer na kilometer. Geen wonder dus dat „greppel", „drainage" en „Wieringermeer" in den droom tot uiting kwam.

Droomnotitie (19 Aug.) : Sprake van tandarts en tandenpoetsen ; pakhuizen, eerst één jute-zak, daarna gansche pakhuizen met jute-zakken gestoffeerd. Beeld van oude stadswijk met grachten. Mertens.

Den volgenden morgen (19 Aug.) aan het ontbijt vertelde men mij van een jongen *tandarts* (achterneef van mij). Hij zou gaan trouwen en zijn praktijk ging goed vooruit. Later op den morgen reinig ik mijn nagels met een *borstel* — plotseling wordt mij gezegd dat ik die schuier niet mag gebruiken,

daar deze diende om er *tanden mee te poetsen.* Ik begreep daar eerst niets van — later drong het tot mij door, dat *die schuier werd gebruikt voor het reinigen van een kunstgebit. In mijn droom had tandarts van Slooten* (een mij bekende tandarts) *mij een ronde borstel laten zien, waarbij hij mij zeide dat hij even mijn tanden wilde poetsen — mechanisch.* Ik begreep toen niet hoe hij dat groote ding in mijn mond kon krijgen. — Dien middag fietste ik met C. naar Amersfoort, om aldaar den toren te gaan beklimmen. Bij den toren aangekomen, vernamen wij, bij de woning van den „gids", dat deze juist met een gezelschap naar boven was gegaan, zoodat wij een half uurtje moesten wachten. Wij zetten de fietsen tegen de woning van den gids en gingen nu maar even rondwandelen. Zoo kwamen wij, geheel tegen mijn bedoeling, in *een oude stadswijk met grachten.* Opeens zag ik een aardappelmeelzak (*jute* zak) in de geopende deur van een pakhuis staan, maar heele, met jute-zakken gestoffeerde pakhuizen, waarnaar ik thans begon uit te zien, waren (begrijpelijkerwijze) niet te vinden. Bij onze terugkomst bij den toren was het gezelschap nog niet naar beneden gekomen, zoodat wij maar weer op de fiets stapten en wegreden. Nu gebeurde er iets dat niet op den droom van 19 Aug. betrekking heeft, maar op een volgend geval van Dunne-effect, zoodat ik dit meteen hier zal vermelden. In een smal straatje gekomen, herinner ik mij hier vroeger een *doodkisten-fabriek* te hebben gezien en ik kreeg ineens lust (zonder eenig begrijpelijk motief) *hier weer naar te gaan kijken.* Eerst kon ik die werkplaats heelemaal niet vinden, want het was Zaterdag en de deuren waren dicht. Maar even later ontdek ik de werkplaats, en zie, door de ruiten, met veel moeite, schuin in hoek kijkend, in het halfdonker, een doodkist geheel gereed staan, na eerst vergeefs daarnaar gezocht te hebben. Na dit voorval fietsten wij verder. C. maakte mij, bij het voorbijrijden van een dokterswoning er op attent, dat zij de vrouw van dezen dokter kende, waarna mij opeens den naam *Mertens* te binnen schoot, iemand waarmede ik vroeger op de schoolbanken heb gezeten en die thans arts te Amersfoort is. Naar Bosch en Duin rijdende besloten wij eerst den hoofdweg te volgen, maar toen dit vrij saai bleek, gingen wij achter den Amersfoortschen berg een fietspad op. Na eenigen tijd vestigde C. mijn aandacht op een zeer vreemde, uit *jute-zandzakken opgebouwde hut,* keurig met gaas en oude lappen tegen den lucht gecamoufleerd. Bij nader onderzoek bleek ons dat wij met een schuilplaats voor militairen te doen hadden — veld-telegraafstation.

Droomnotitie (20 Aug.) Meisje met donkere gelaatstrekken. Ergens

hotelkamer met zeer groot plat op uitbouw. Leeraar die er uitzag als Ir. Lubbers.

20 Aug. ontmoet ik in het zwembad een meisje, waarvan met mij verteld had, dat ze zoo *bruin gebrand was door de zon.* Op zichzelf beschouwd is dit geval uiterst zwak. Het komt echter zeer dikwijls voor dat gedroomd wordt *over iets van het verleden, naar aanleiding van iets in de toekomst.* Ook de laatste aanteekening is hier een voorbeeld van. 31 Aug. lees ik toevallig in de N.R.Ct. van een *leeraar,* naam *Lubbers,* die uit Indië was overgekomen met verlof. De *leeraar* echter, waar mijn nichtje les van had gekregen, heette ook *Lubbers,* hetgeen ik mij pas herinnerde, nadat men er mij weer op attent gemaakt had. Bedoelde ingenieur in droom heette echter niet Lubbers, maar Rubbens. Wat betreft de aanteekening hotelkamer, deze heeft betrekking op een reisje naar Knocke (20 Aug. al vastgesteld) en waarvan in den droom ook sprake is. Toen C. en ik nu 24 Aug. per touring-car (met reisgezelschap) in Knocke aankwamen, en wij in het hotel de voor ons, door den reisleider, gereserveerde kamers bezichtigden, bleken deze geen van beide een balkon of terras op uitbouw te bezitten. Evenwel, in de eetzaal gekomen, wordt mij een plaats toegewezen, vlak tegenover een vastgezette glazen deur. Noodgedwongen zat ik, bij de maaltijden op 24, 25 en 26 Aug. in dit glas te staren. Hierin zag ik nu niets anders dan een *uitbouw* van een ander hotel weerspiegeld, met een *zeer groot plat (met hek) er boven op,* aansluitende bij een *hotelkamer.*

Droomnotitie (21 Aug.) : klapbrug met 2 hameipoorten en dito balansen, aansluitend op vast brugstuk. Bracht voor C een soort pakje mee, een soort kleine draagkorf voor klein kind. Verder plotseling verschijning van een begrafenisstoet. Een stem zei : daar was nu die kist voor, uit Amersfoort. Verder kieken genomen in een soort van smal steegje of iets dergelijks. Vooringang soort hek.

Den daarop volgenden dag (21 Aug.) zou een auto-rit gemaakt worden naar familie in Hengelo. Ik zou zelf rijden en had de route den vorigen dag al voor mijzelf vastgesteld : over Amersfoort-Apeldoorn-Deventer-Almelo. Aan het ontbijt wordt mij echter gezegd, dat ik over Zutphen moet rijden, daar dit de beste weg was, daar oom H. (die naast ons woont) ook dezen weg genomen had. Aan deze mogelijkheid had ik in het geheel niet gedacht Aan Zutphen denkende herinner ik mij direct den IJsselbrug, maar ik meen-

de dat dit een hefbrug was. Vervolgens, dien morgen Amersfoort passeerende, rekende ik er vast op aldaar een lijkstoet te ontmoeten in verband met droom-notitie, hetgeen echter niet het geval was. Bij Zutphen gekomen bleek dat de IJsselbrug eerst een *vast gedeelte* heeft, en daarna *2 klappen met 2 hameipoorten, en 2 balansen.* Ook maken beide klappen in gesloten toestand een stompen hoek met elkaar (als in droom). Het eenige nietconforme was, dat in den droom de brug open ging, zoodat ik wachten moest, hetgeen niet geschiedde. In Hengelo, even voor het vertrek naar huis, stelt mijn zuster voor het gezelschap even voor het huis te *kieken* (ik wist in het geheel niet dat zij een foto-toestel had meegenomen. Voor het huis bevindt zich nu een *smal straatje,* loopende van de stoep naar den *ingang* (hek) van een klein voortuintje. Mijn zuster ging voor den ingang (voor het hek) staan met haar toestel, en het gezelschap zooveel mogelijk op het smalle straatje. Voorts had C een *draagkorfje* in haar hand, geheel conform het droombeeld.

Dit draagkorfje bleek een eiermandje van mijn tante te zijn. Tevoren had ik het nooit gezien.

C., die in een kinderziekenhuis te Rotterdam werkzaam was, had mij vroeger verteld, dat de kleine kinderen in geval van brand in kleine draagkorfjes snel weggebracht kunnen worden. Op de terugreis weer door Amersfoort rijdende bespeur ik niets van begrafenis of iets dergelijks. 's Avonds mijn aanteekeningen makende, spreek ik er tegen C. mijn verwondering over uit dat dit gedeelte van mijn droom niet uitgekomen is. Even later hoor ik echter dat mijn moeder telefoneert en zegt : „Wat, plotseling gestorven ! ?" Toen begreep ik dat ook dit element van mijn droom in vervulling zou gaan. Even later vernam ik dat een onzer kennissen *geheel onverwacht te Amersfoort, waar zij tijdelijk logeerde overleden was..* Door bijzondere omstandigheden bereikte het bericht ons eerst 21 Aug. ofschoon het overlijden reeds op 18 Aug. had plaatsgehad. De begrafenis zou plaatshebben in *Amersfoort.* De kist, 19 Aug. in Amersfoort gezien, zou dus inderdaad voor dit geval gediend kunnen hebben. Mijn plotselinge drang (19 Aug.) om naar de doodkisten-fabriek te gaan kijken is zeer waarschijnlijk een subliminale opwelling geweest. Den volgenden dag kwam de rouwkaart binnen. C. en ik hadden de overledene vroeger weleens ontmoet.

Droomnotitie (22 Aug.) : Treinreis naar Zwitserland langs den Rijn

(in verband staande met C.). Oorlogsschepen met veel vlaggen aan tuien. Men ging door Waalhaven uit te diepen (5).

Zit 22 Aug. met C. in trein, naar Rotterdam gaande. Bilthoven passeerende, waar de trein even stopt, maakt C. mij attent op een reclameplaat, waarop, in grove trekken, een *kaart van den Rijn* geteekend is, met trein er langs. Onderaan een teekening van de *Zwitsersche Alpen*. C. was verrast, dat ik haar onmiddellijk bovengegeven aanteekening kon toonen. 23 Aug. loop ik met C. langs haven in Rotterdam en zie het schip „Rotterdam" vertrekken ; *een heele reeks vlaggen aan tuien en aan antenne tusschen de masten*. Eenige dagen te voren had ik in een Engelsch tijdschrift een plaat gezien van een *Engelsch oorlogsschip*, ook met een *reeks vlaggen aan* tuien. Het was dus wel weer zoo'n geval van droomen van het verleden naar aanleiding van de toekomst, op zichzelf onbeteekenend, maar als element in een ganschheid niet van waarde ontbloot. 27 Aug., bij rondvaart door de havens van Rotterdam, passeeren wij in de *Waalhaven* op korten afstand een *baggermolen ;* nergens was verder een baggermolen te zien.

Droomnotitie (30 Aug.) : verwarde droomgeschiedenis, waarop ik op een plein een aantal wagens zie staan. Ik spring in een Ford, ga even heen en weer rijden met de remmen er op en maak ze onklaar. Daarna maak ik nog iets defect (ik weet niet meer wat). Even later loop ik hard weg, vreezend dat de eigenaar komt. Verder was er nog een vriend in den droom betrokken. Hij keek naar hetgeen defect gemaakt was.

Dit gedeelte van de droomnotities van 30 Aug. bleek een „Anspielung" te zijn op de gebeurtenissen van den volgenden dag (30 Aug.), waarin ik een auto-rit naar Epe maakte. Daar zette ik den wagen op het marktplein, achter een boom en ging vervolgens het dorp in, te voet. Bij het terugrijden bleek mij dat de oliedruk weggevallen was (de drukmeter wees niet meer aan). Bij ingesteld onderzoek, den volgenden dag (door den heer J., autoreparateur), bleek tot mijn groote verwondering, dat drie kwart gedeelte van de olie uit de krukkast van den motor verdwenen was. Ook werden daarna vette vingers op de carosserie gevonden, waaruit bleek, dat *een vernielzuchtige bij den onbeheerd staanden wagen de olie gedeeltelijk had laten wegloopen.* (De wagen in kwestie is echter geen Ford maar een Hupmobile. Het is weer een voorbeeld van de vele „Anspielungen" op toekomstige gebeur-

(5) Constructie-elementen in droomnotities, betrekking hebbende op het verleden, die evenzoo talrijk voorkomen, zijn in de hier beschouwde gevallen weggevallen.

tenissen, waarvan ik in dit artikel slechts enkele voorbeelden geef, en die, elkaar steunend, bewijsmateriaal leveren voor het proscopische element, in mijn droomen aanwezig.

Droomnotitie (30 Aug.) : Moeder zei dat er een bericht gekomen was van Prof. Couweling (overleden?). Sprake van Bussum en Groningen?

6 Sept. zit ik achter mijn schrijftafel in mijn studeerkamer te schrijven. Het is ongeveer 10 u. 's avonds. Mijn moeder komt binnen, naar bed gaande en goeden nacht wenschende. Daarbij overhandigt zij mij het avondblad met de woorden : „Je moet eens lezen van die schietpartij in Muiden." Daarna : „Er is een Prof. Schouten overleden ; is dat niet de vader van Prof. Schouten, dien je weleens hebt bezocht?" (Dit bericht van overlijden stond ook in hetzelfde avondblad N.R.Ct). Inderdaad bleek dit het geval te zijn en ik sloeg onmiddellijk de droomnotities van 30 Aug. op, waar echter „Couweling" in plaats van „Schouten" stond. Maar dit, zoo dacht ik, kon wel door verschuiving ontstaan zijn. Bovendien waren reeds bij het noteeren de droomherinneringen vaag, hetgeen de vraagteekens in de notities aangeven. Ik beschouwde het dus, om te beginnen, als een zwak Dunne-effect, maakte in dien geest mijn aanteekeningen en knipte het bericht betr. Prof. Schouten uit voor mijn archief. Na hiermede gereed te zijn gekomen sloeg ik het avondblad opnieuw open, om over de „schietpartij" te gaan lezen. Opeens viel mijn oog op den naam *Cauwelaert,* vet gedrukt boven een artikel in de rubriek België. Hiermede was dus de verschuiving van „Schouten" op „Couweling" opgehelderd. *Cauwelaert* was dus weer vervormd tot *Couweling,* hetgeen zeer vermoedelijk kwam, omdat ik mijn droom bij het noteeren al bijna weer vergeten was. Ik begon dus nu te vermoeden dat ook in het bericht over de schietpartij weleens iets zou kunnen staan dat voor mij van belang was. Ik las nu van een woedend-geworden strandfotograaf die in de gemeenteraad van Muiden geschoten had, waarbij verschillende personen gewond werden. De meest zwaar-gewonde was, volgens het bericht, een zekere Buis, ook strandkoopman, die in den buik getroffen werd en naar de *Majella-stichting te Bussum* werd vervoerd. Door het ontstane bloedverlies vreesde men voor het leven van den heer Buis. Dus ook het constructie-element *Bussum* kwam voor den dag. De Majella-stichting te Bussum is mij zeer goed bekend, zoo ook een der daar werkzame artsen. Even later las ik dat de fotograaf uit *Groningen* kwam en dat men hem te Groningen als kind reeds „een lastige en treiterige jongen" vond.

Verder is het in verband met dezen treffer van belang er op te wijzen, dat de droomnotities van 28 Aug. (29 Aug. geen notities gemaakt) — dus onmiddellijk daarvoor — den zin bevatten : *Duitsche keizer volgens mededeeling van betreffenden arts zeer ernstig ongesteld, niet ongevaarlijk. Men dacht dat het af zou loopen.*

„*Keizer*" is hier een symbool en wil zeggen *vader.*

Het is zeer waarschijnlijk dat hier met vader de vader van Prof. Schouten werd bedoeld. Het woord „Duitsche" berust weer op associatie.

Droomnotitie (31 Aug.) : Groote, op het water drijvende Victoriabladen waar men op kan zitten. Ik was op een gegeven oogenblik gekleed in soort van hel gekleurde blauwe uniform met, naar ik meen, roode kraag en streepen. Droombeeld van breed water waarin ik zwom, roeide of zooiets en op achtergrond groote brug als Moerdijkbrug, echter met een gedeelte dat open kon. (Draaibaar gedeelte?). Juist passeerde een schip als de „Rotterdam" de geopende brug.

Wat betreft de eerste aanteekening (Victoria-bladen) zoo zag ik in de N.R.C. van 13 Sept. een foto waarop lilliputters die in de diergaarde te Rotterdam zich amuseerden met *Victoria-bladen als boot* te gebruiken.

Wat betreft de „gekleurde blauwe uniform" het navolgende. Op 2 Sept. ben ik bij een kapper. Onder het scheren begint de man over fotografie te spreken, waarna het gesprek kwam op kleuren-fotografie. Hij vertelde mij dat hij onlangs een prachtige kleuren-foto had gezien, voorstellende een groep Fransche militairen *in gekleurde blauwe uniformen met veel rood met streepen.* (Letterlijk gezegd). Op mijn vraag naar de kragen antwoordde hij: „*roode kragen*". Wat betreft de overige geschiedenis, die meende ik tot het verleden te kunnen terugbrengen, nadat ik in Freud's : „Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse" op 4 Sept. zijn tiende „Vorlesung" over : „Die Symbolik im Traum" had gelezen.

Allereerst symboliseert, volgens Freud, uniform veelal naaktheid. Dit kan in mijn droom wel het geval zijn. Dit constructie-element, op zichzelf uit de toekomst „gehaald" kan wel door de droompsyche zijn gebruikt om naaktheid te symboliseeren, daar in de volgende droomscène sprake is van *zwemmen.* Vat men nu vervolgens *schip* op als het symbool voor vrouw (in casu meisje) dan kan de droom op het navolgende voorval uit *het verleden* worden teruggebracht. Eenige dagen voor ik deze droom had zwom ik in het diepe bad van de zweminrichting „Biltsche Duinen" en bewoog mij in de

richting van het ondiepe bad. Ik zwom op mijn zij. Aan den kant stond een aardig meisje, dat mijn aandacht trok. Het meisje keek op haar beurt naar mijn vreemde manier van zwemmen, en haalde haar schouders op, terwijl ik onder de verbindingsbrug (tusschen diepe en ondiepe bad) door zwom. Neemt men nu aan dat schip een symbool is voor meisje en dat door de droommisvorming een verwisseling heeft plaatsgehad in de rollen van het meisje en mij (Freud zegt t.p. : „Vaak schiet de haas den jager") dan is het niet moeilijk mijn droom gedeeltelijk op het verleden terug te voeren. De *Moerdijkbrug* (die ik pas bij de overvaart van het Holl. Diep gezien had) en de *„Rotterdam"* (ook pas gezien), zijn dan voor de hand liggende elementen van het verleden, ter verdere vorming van den manifesten droom-inhoud.

Droomnotitie (2 Sept) : Bekeek met Piet van Senus Fransche vertaling (Nederlandsch-Fransch). Apotheek zou worden thèse. Later had ik het weer vergeten en vroeg het den onderwijzer, naar school gaande.

8 September ontving ik het : „Tijdschrift v. Parapsychologie". In het artikel over : „Glossolalie" van Dr. Dietz is sprake van Hélène Smith, die een Marstaal sprak. Deze taal bleek een, op kinderlijke wijze, misvormd Fransch te zijn. Vandaar dat in de notitie sprake is van *thèse* en van een *Fransche* vertaling. In genoemd artikel van Dr. Dietz is ook sprake van Friederike Hauffe, de zieneres van Prevorst. Nu had ik reeds vroeger, zoowel in het : „Tijdschrift v. Parapsychologie" als in de : „Beknopte Handleiding der Psychical Research" van Dr. Tenhaeff gelezen, dat deze Friederike Hauffe bij den arts Kerner was opgenomen en dat zij (soms in dichtvorm) kruiden voorschreef, zoowel haarzelf als anderen. Dit weten heeft blijkbaar, door associatie, in den manifesten droom het constructie-element *„apotheek"* doen ontstaan. „Apotheek" voerde nu weer den naam *Piet van Senus* met zich mede, zoon van Dr. v. Senus, apotheker in Kralingen (Oostelijk Rotterdam). Ik heb met hem op de schoolbanken gezeten en ik meen zeker te weten dat hij thans ook apotheker is.

Verder zij nog opgemerkt, dat de droom-notities van 7 Sept. beginnen met den vreemdsoortigen zin *„Vakahamie = Das Wiedergeben mehrerer Verschiedenheiten durch einselbes Etwas,"* hetgeen duidelijk slaat op de lectuur welke ik 8 September onder de oogen zou krijgen. In het September-1933-nummer van het T.v.P. lees ik (pag. 330, onderaan) een aantal Sanskrietwoorden die groote overeenkomst vertoonen met „Vakahamie", b.v. *vagayâni* = vogel (opgemerkt zij dat ik het woord „Vakahamie" in mijn

droom door een stem hoorde uitspreken, evenals de rest). Als verdere bijzonderheid noem ik hier het = teeken in mijn droomnotitie van 7 Sept. Het = teeken komt bij herhaling voor op pag. 330 T.v.P.

Droom (nacht van 2 op 3 Sept.): Heb een soort van twistgesprek met mijn tante (de hiervoor reeds genoemde medica) over de „instelling" welke men onder de oudere medici nog vaak kan aantreffen ten aanzien van de levensverschijnselen, n.l. de neiging om alles op „celletjes" te willen terugbrengen zonder meer, hetgeen ik een belemmering achtte voor den algemeenen vooruitgang.

Na het ontwaken herinnerde ik mij, dat ik eenigen tijd te voren bij mijn tante op bezoek was. Het onderwerp van ons gesprek kwam op de psychiatrie en mijn tante maakte de opmerking *dat de handelwijze van sommige psychiaters haar eenigszins vreemd aandeed, daar zij alleen maar met hun patienten praten en niets voorschrijven.* In haar studie-tijd (eenige jaren voor den oorlog) gold zooiets nog niet voor „vol".

Op 3 Sept. krijg ik, als verrassing, een boekje van Freud. In de inleiding lees ik o.m. : *„Die ungebildeten Angehörigen unserer Kranken — denen nur Sichtbares und Greifbares imponiert, am liebsten Handlungen wie man sie im Kinotheater sieht — versäumen es auch nie, ihren Zweifel zu äusseren, wie man „durch blosses Reden etwas gegen die Krankheit ausrichten kann".* En even verder zegt Freud, sprekende tot de medici onder zijn gehoor (het was in 1917 !) : *„Ihre Vorbildung hat Ihrer Denktätigkeit eine bestimmte Richtung gegeben, die weit von der Psychoanalyse abführt. Sie sind darin geschult worden die Funktionen des Organismus und ihre Störungen anatomisch zu begründen, chemisch und physikalisch zu erklären und biologisch zu erfassen, aber kein Anteil Ihres Interesses ist auf das psychische Leben gelenkt worden, in denen doch die Leistung dieses wunderbar komplizierten Organismus gipfelt. Darum ist Ihnen eine psychologische Denkweise fremd geblieben, und Sie haben sich gewöhnt eine solche misstrauisch zu betrachten, ihr den Charakter der Wissenschaft abzusprechen und sie den Laien, Dichtern, Naturphilosophen und Mystikern zu überlassen. Diese Einschränkung ist gewiss ein Schaden für Ihre ärztliche Tätigkeit..."*

De droom van 2 op 3 Sept. was dus blijkbaar een toespeling op de lectuur van den volgenden dag, en tevens weer een voorbeeld van een droom, behoorend tot een zeer veel voorkomend type ; een droom, *behandelend iets uit het verleden, naar aanleiding van de toekomst..."*

Ten slotte zou ik nog willen opmerken, dat in het bovenstaande zoowel zeer zwakke als meer uitgesproken gevallen van Dunne-effect zijn vermeld, ten einde te voorkomen dat een geflatteerd beeld van mijn experimenten zou worden gegeven.

In een vervolgartikel hoop ik een reeks meer uitgesproken gevallen van Dunne-effect te kunnen bespreken, welke ik sinds September 1933 bij mijzelf mocht waarnemen.

NASCHRIFT REDACTIE.

De schrijver van dit artikel is mij bekend als een wetenschappelijk-denkend man, met groote belangstelling voor de parapsychologie.

Sinds ongeveer een jaar komt hij geregeld bij mij ter bespreking van zijn proefnemingen, met het doel de methodiek te verbeteren.

Ik heb gemeend dit artikel zonder commentaar mijnerzijds te moeten opnemen. T.z.t. hoop ik er echter mijn beschouwingen over te kunnen leveren, waarbij ik er de aandacht op zal vestigen, dat deze droomervaringen enkele zeer merkwaardige verschijnselen bevatten welke ons inzicht in het wezen van het mediumschap kunnen verdiepen.

TENHAEFF.

Einde der Mededeelingen S.P.R.

Kleine aanteekeningen en mededeelingen (1)

LES PLUS BELLES SUMANAS DE NOTRE JARDIN.

Flournoy heeft in zijn werk : „Des Indes à la Planète Mars" gezegd, dat Hélène Smith een enkele maal een Sanskrit-woord verkeerd gebruikt zou hebben : n. l. sumanas = welwillend, als plantennaam, in de boven aangehaalde zinsnede. Ik maakte toen reeds de opmerking (zie noot 9 op pag. 331 van den vorigen jaargang) dat het misschien niet onmogelijk zou zijn dat dit woord, behalve zijn door Flournoy aangegeven beteekenis, ook nog de naam van een bloem zou zijn.

---

(1) In deze rubriek stelt de redactie zich voor een een aantal korte berichten, op- en misschien ook weleens aanmerkingen te publiceeren, die niet uitgebreid of niet gewichtig genoeg zijn om tot onderwerp van een artikel te dienen, of ook als aanvullingen van vroeger behandelde onderwerpen kunnen worden beschouwd.

Inderdaad blijkt dit het geval te zijn. Ir. Felix Ortt was zoo vriendelijk ons, op gezag van den Sanskritkenner Prof. Dr. Uhlenbeck te berichten, „dat sumana wel degelijk bloem beteekent, maar bloem in het algemeen, dus niet een bepaalde bloem."

Daarentegen meldt ons de heer Ramaer te Renkum, dat, volgens het Sanskrit-Engelsch woordenboek van Monier-Williams, pag. 1230, sumanas o. a. beteekent : flowers ; great-flowering jasmine".

Zooveel staat in elk geval vast, dat sumanas bloem of een bloem beteekent, en Hélène dus het woord ook hier in de juiste beteekenis in een Franschen zin invoegt. Een beteekenis die aan Flournoy en blijkbaar ook aan de personen bij wie hij zijn inlichtingen won onbekend was. Welke omstandigheid zeker de waarschijnlijkheid, dat het medium deze kennis langs supranormalen weg heeft verworven, en niet door het toevallig oppikken van een Sanskritwoord uit een (trouwens hypothetische) ergens rondslingerende grammatica, sterk verhoogt.

DIETZ.

VROUWELIJKE NISTINARES.

Naar aanleiding van het lezen van een verslag in het : „Vaderland" van het artikel over : „Vuurbestendigheid" (5de jrg., pag. 295) schrijft de heer J. L. Bruyn :

„Toevallig ontving ik niet lang geleden het Bulgaarsche Esperanto-orgaan „Frateco" (Broederschap). Hierin vind ik het volgende merkwaardige bericht, dat ik hierbij, vertaald, laat volgen :

Nistinare spelen.

In het zuid-oostelijk deel van Bulgarije, dicht bij de Zwarte Zee, bestaat een oude zeer belangwekkende traditie, welker praktijk de opvattingen van de mannen der wetenschap in de war brengt. De zaak is deze : Elk jaar op den 3en Juni, de dag der H.H. Constantijn en Helene, wordt in het dorp Vurgari, 50 K.M. verwijderd van Burgas, een traditioneel feest gehouden, waarbij de belangrijkste zaak is het dansen van speciale vrouwen, nistinarinnen genaamd, in een groote vuurplaats. Zij dansen barrevoets, onder de tonen van heilige instrumenten, welke gewoonlijk bewaard worden in het heiligdom der nistarinnen, de „konaka". En het vreemdste is dit, dat haar voeten in het minst niet beschadigd worden. Dit jaar was aan de nistinare spelen bizondere aandacht gewijd. Zij werden

bezocht door mannen der wetenschap, journalisten, enz. die alles bekeken, maar geen enkele aannemelijke verklaring van de zaak konden geven. Duidelijk is het, dat dit geval staat buiten de bevoegdheid van de officieele wetenschap. Dus, laat de mannen der wetenschap wat bescheidener zijn en weten, dat in de wereld werkelijk „wonderen" bestaan, niet alleen in het verleden, maar ook in onzen tijd."

DIETZ.

Boekbespreking.

Dr. Herman Wolf : Onsterfelijkheid als wijsgeerig probleem, A. W. Sijthoff, Leiden, 1933.

De schrijver leidt dit boek in met er op te wijzen, dat er twee mysteries zijn, waar de mensch van oudsher in verbijstering tegenover heeft gestaan : „Het eene is het volstrekt onbegrijpelijke en ondoorgrondelijke feit van het Zijnde-als zoodanig" ; het andere is „het even onbegrijpelijke feit, dat alles wat leven heet, zal ondergaan en vernietigd worden, dat het van het oogenblik van zijn ontstaan af bedreigd wordt door den dood."

„De dood zal ons eens onherroepelijk berooven van het eenige, waarvan wij volstrekt zeker zijn : het leven..."

Zeer terecht wijst de schrijver er op, dat de mensch angstig wordt wanneer hij zich bewust begint te worden dat ook hij eenmaal zal moeten sterven. „Het mysterie van den dood heeft... de menschheid sinds de oudste tijden gefascineerd en verontrust. Ze heeft steeds weer naar middelen gezocht hem te ontwijken en hem door magische praktijken te bezweren ; ze heeft aldus aan zijn verschrikking trachten te ontkomen. Ze heeft haar angst door het geloof in een leven nà dit leven trachten te overwinnen. Maar ook zijn er steeds weer die hem onverstoorbaar en onverschrokken hebben aanvaard, enkelen die zelfs over hem durven spotten, doch wellicht met dezelfde onzegbare angst diep in het hart als de anderen."

Dr. Wolf bespreekt nu een aantal houdingen, welke de mensch tegenover den dood kan innemen. Eerst maken wij kennis met de houding van hen, die den dood verafschuwen als zinnelooze en zinlooze vernietiger. De auteur citeert hier een Boheemsch auteur uit de vijftiende eeuw, die den dood als de zinlooze vernietiger zag.

Vervolgens maken wij kennis met het standpunt van hen, die in alle

gebeuren niet meer zien dan een spel van satanische machten. Zij staan zonder eerbied tegenover het leven èn tegenover den dood. Een voorbeeld van zoo iemand is, volgens de schrijver, de notaris in Antoon Coolen's : „Kinderen van ons volk."

Zoo gaat de schrijver door met verschillende menschen-typen te beschrijven en het standpunt dat zij tegenover het groote raadsel innemen. Zoo komt hij ook tot de bespreking van den religieuzen mensch, die den dood ziet als den verlosser, den sterfdag als dies natalis, den dag waarop wij het aardsche pelgrimskleed afleggen en tot hooger leven worden opgeroepen.

Het is nu slechts de vraag welk van al deze verschillende standpunten het meest juiste geacht dient te worden.

Zijn er verschijnselen, welke ons geneigd maken te gelooven, dat de menschelijke persoonlijkheid na den dood blijft voortbestaan ; die het standpunt rechtvaardigen dat zij innemen, die in den sterfdag den „dies natalis" zien ?

Dr. Wolf meent, dat het parapsychologisch onderzoek ons deze verschijnselen leert kennen. Hij beroept zich daarbij op een uitspraak, door mij gedaan in het : „Encyclopaedisch Handboek van het moderne denken", luidende : „Het spiritisme is een redelijke hypothese en wordt door de meerderheid der parapsychologen als een verklaringshypothese beschouwd, waarvan wij ons onder bepaalde voorwaarden kunnen bedienen."

In den loop der eeuwen is door de onderscheidene wijsgeeren zeer veel nagedacht over de vraagstukken van voorbestaan (prae-existentianisme), nabestaan (post-existentianisme), wedergeboorte (reïncarnatie) en onsterfelijkheid (onsterfelijkheid zoowel in den zin van persoonlijk voortbestaan in een als eindeloos gedachten tijd (sempiternitas), als in den zin van vereeuwiging in het boventijdelijke), waarbij men al dan niet gebruik heeft gemaakt van parapsychologische feiten.

De auteur maakt ons met de verschillende denkbeelden van onderscheidene bekende wijsgeeren vertrouwd.

Wij leeren de denkbeelden kennen der antieke Indische filosofen, van denkers als Plato, Tertullianus, Origenes, Thomas van Aquino, Bruno, Lessing, Leibnitz, Goethe, Kant, Swedenborg, Fechner, Schelling, Schopenhauer, Hegel, Bolland, Heymans, Driesch, Bergson en nog vele ande-

ren, zoowel uit de Oudheid en de middeleeuwen, als uit de eeuwen daarna.

In het vierde hoofdstuk, dat als titel draagt : „Onsterfelijkheid als individueel voortbestaan", zien wij, hoe denkers als Schelling, Schopenhauer, Fechner, Heymans, Bergson en Driesch de groote beteekenis der parapsychologie hebben erkend voor hen, die zich met deze vraagstukken bezighouden.

Dit hoofdstuk vervult ons met grootsche verwachtingen, want er zijn redenen te over om deze denkers te zien als de voorloopers der groote wijsgeeren der toekomst, die zeer zeker nog meer dan zij een dankbaar gebruik zullen maken van de uitkomsten der onderzoekingen der parapsychologen.

Het vijfde hoofdstuk draagt als titel : „Onsterfelijkheid als vereeuwiging".

„Zoowel bij Fechner en Heymans, als bij Driesch en Bergson zijn het de supranormale verschijnselen, die de hypothese van een voortbestaan steunen ; alle vier wijzen zij b.v. op de telepathie en de manifestatie van afgestorvenen als argumenten voor de juistheid van hun theorieën.

Geheel anders wordt het voortbestaan van het individu beoordeeld en gewaardeerd door de speculatieve denkers, die de deductieve methode toepassen, zooals Spinoza, Hegel, Bolland en hun leerlingen.

Bij deze denkers is het bewust individueele voortbestaan van geen waarde en beteekenis : zij beschouwen het individu immers als een vergankelijken en onbelangrijken verschijningsvorm, als een tijdelijke modus of individualisatie van den Algeest of der Al-substantie, als de slechts tijdelijke openbaring van de Idee, aan wier voortbestaan hun niets is gelegen, omdat zij alleen het Absolute als het eeuwig ware en essentieele zien."

Daar voor deze speculatieve denkers het voortbestaan van geen waarde en beteekenis is, en zij, om hier met du Prel te spreken, in de meeste gevallen meer op hun stelsels dan op de waarheid verliefd zijn (de feiten aan de hypothesen toetsen in plaats van de hypothesen aan de feiten) pogen zij in de meeste gevallen de parapsychologische verschijnselen (en vooral dat deel dezer verschijnselen waarvoor een spiritistische verklaring voor de hand liggend is) weg te filosofeeren.

Dr. Wolf wijst hierop aan de hand van een citaat van Bolland, waarin het voorkomen van supernormale verschijnselen wel niet ontkend, maar deze verschijnselen nochtans als van voor de wijsbegeerte van nul en geener waarde worden aangemerkt.

Wij weten, dat in onze dagen een dergelijk standpunt wordt ingenomen door Hegelianen als b.v. Ir. Wigersma, die in : „De Idee" (1) een artikel schreef over : „Hysterie en Occultisme", waarin hij o.m. de volgende opmerking maakt : „Wetenschappelijkerwijs onbelangwekkend is het om juist die verschijnselen te onderzoeken, waardoor verschillende menschen op abnormale wijze geestelijk contact met elkaar kunnen krijgen". (Dus de telepathie).

Dr. Dietz heeft, bij gelegenheid van zijn openbare les, gehouden bij de aanvaarding van het privaat-docentschap in de parapsychologie aan de Rijks-Universiteit te Leiden (2), gewezen op het onwetenschappelijke en dwaze van dergelijke uitspraken, waaraan de solipsistische (3) Hegelianen (wier beteekenis men vooral niet overschatten moet) zich bij herhaling schuldig maken.

Ook Dr. Wolf bestrijdt dergelijke meeningen.

Met dit al is het denkbeeld eener uiteindelijke vereeuwiging hem geenszins vreemd.

Hij wijst in dit verband op den nog steeds te weinig gewaardeerden (reeds eenige jaren geleden overleden) Nederlandschen wijsgeer Leonard J. Schutte, van wiens hand het geschrift : „De zin der onsterfelijkheid" (4) verscheen. Hij was een bewonderaar en volgeling van Plato, Spinoza, Schopenhauer en Bierens de Haan. „Zijn werk, dat niet overal van gelijke waarde is en door gebrek aan goede compositie den autodidact verraadt, is een vurig pleidooi voor een denkwijze die men als supra-rationeel en als speculatief-mystiek zou kunnen kenschetsen."

Schutte geloofde in de onsterfelijkheid van den mensch. Hij had „een sterk besef van de waarde der bijzondere en onvervangbare individualiteit voor de zelfverwezenlijking der Idee of van den Geest." Hij geloofde, dat wij eenmaal vereeuwigd zullen worden (evenals dus o.m. de Hegelianen), maar deze vereeuwiging behoeft niet onmiddellijk na onzen dood plaats te vinden.

---

(1) 1929.

(2) Opgenomen in : „Tijdschrift v. Parapsychologie", V de jaarg. afzonderlijk verkrijgbaar bij Servire, den Haag.

(3) Ik wil hiermede zeggen dat zij de meening zijn toegedaan, dat slechts zij de Waarheid kennen, en dat men slechts door hun leer „zalig" kan worden.

(4) Amsterdam, 1919.

Wedergeboorte was voor hem de voorwaarde voor deze vereeuwiging.

Hier komen wij tot denkbeelden, zooals deze reeds door de oude Hindoe-filosofen (Brahmanen) naar voren gebracht werden en welke wij terugvinden bij den parapsycholoog en spiritist F. W. H. Myers.

Hier komen wij aan het geloof, dat de menschelijke persoonlijkheid tijdelijk blijft voortbestaan — al dan niet reïncarneert — om ten slotte op te gaan in den Al-Geest, waaruit hij ook is voortgekomen. (5)

Als ik Dr. Wolf goed begrepen heb, is hij een dergelijk geloof toegedaan, waarbij de uitkomsten der parapsychologische onderzoekingen hem tot een krachtigen steun geworden zijn.

Van de hand van Dr. Herman Wolf verschenen reeds verschillende, zeer belangrijke geschriften. Zijn in 1931 bij dezelfde uitgeefster verschenen : „Inleiding in de Wijsbegeerte" behoort tot de beste inleidingen in de wijsbegeerte, welke in onze taal verschenen zijn.

Ik beschouw het nu als een zeer verheugend teeken des tijds, dat de belangstelling van Dr. Wolf de laatste jaren zich steeds meer op de parapsychologie richt. Dr. Wolf behoort tot de vooralsnog kleine, maar zeer zeker veelbelovende groep van Nederlandsche filosofen (waarvan ook onze medewerker J. J. Poortman deel uitmaakt) welke tot het inzicht gekomen is, dat wie er in onze dagen ernstig naar streeft zich een levens- en wereldbeschouwing te vormen, het niet langer buiten de parapsychologie kan stellen.

Uit dien hoofde namen wij dan ook met vreugde kennis van het feit dat hij deel uitmaakt van de Redactie van het : „Algemeen Nederlandsch Tijdschrift voor Wijsbegeerte en Psychologie" (voortzetting van het Tijdschrift v. Wijsbegeerte) waarvan kortgeleden de eerste aflevering verscheen. Wij vertrouwen dat hij in dit tijdschrift er het zijne toe zal bijdragen om den Nederlandschen filosoof te overtuigen van de groote beteekenis der parapsychologie voor de wijsbegeerte ; niet alleen voor de metaphysica maar ook voor de z.g. critische filosofie.

Is het nog noodig, na het bovenstaande, een woord van aanbeveling van dit belangrijke boek te schrijven ?

---

(5) Dat Myers dit geloof was toegestaan blijkt uit de rede, welke Lodge te zijner nagedachtenis hield voor de leden der Eng. S. P. R.

Zie Lodge : „Het Voortbestaan van den Mensch", Ned. vert., Amsterdam, 1913, pag. 306 e.v.

Ik hoop dat vele lezers van ons tijdschrift zich dit boek zullen aanschaffen en het grondig zullen bestudeeren. Zij zullen er bij herhaling verwijzingen naar artikelen in aantreffen, die in den loop der jaren in het : „Tijdschrift v. Parapsychologie" zijn verschenen

Speciaal de Nederlandsche Studievereeniging voor Psychical Research acht zich gelukkig Dr. Wolf onder haar leden te mogen rekenen en zij ziet met groote belangstelling verdere publicaties van zijn hand tegemoet.

TENHAEFF.

Supranormale verschijnselen op IJsland.

Toen wij eenige maanden geleden het belangrijke boek : „IJsland. Oud en nieuw", (Zutfen, 1933), van Prof. Dr. A. G. van Hamel in handen kregen, troffen wij daarin, tot onze vreugde, een zeer uitvoerig hoofdstuk over parapsychologische verschijnselen op IJsland aan.

Dit gaf ons aanleiding Prof. v. Hamel te verzoeken een artikel voor ons tijdschrift te schrijven.

Wij zijn Prof. van Hamel dankbaar dat hij reeds zoo spoedig aan ons verzoek heeft voldaan.

REDACTIE.

Met genoegen geef ik gevolg aan het verzoek van de redactie van dit tijdschrift om hier het een en ander over bovenstaand onderwerp mede te deelen. Aan den eenen kant springen de rijkdom en de belangrijkheid der gegevens zoozeer in het oog en aan den anderen kant zijn de bronnen zoo moeilijk toegankelijk, dat reeds door dezen samenloop van omstandigheden een leek op het gebied der parapsychologie zich voldoende gerechtvaardigd voelt, wanneer hij zijn stem laat hooren over een stof, die buiten zijn eigen studieveld ligt. De kans, dat hij zich wellicht hier en daar niet geheel juist uitdrukt, neemt hij daarbij gaarne op den koop toe.

Wij spreken thans over den modernen tijd. Maar vooropgesteld moet worden, dat reeds de vroegste IJslandsche geschiedbronnen velerlei materiaal over ons onderwerp bevatten. Ik denk daarbij aan de IJslandsche saga's en vooral aan het z.g. Kolonisatieboek (Landnámabók), waarin uitvoerig verhaald wordt, hoe en waar zich omstreeks het jaar 900 van onze jaartelling de vele uit Noorwegen emigreerende geslachten op het vóór dien tijd onbewoonde IJsland vestigden. Dat boek is in de 13ᵉ eeuw opgeschreven, maar bevat overleveringen, die sedert den tijd der vestiging mondeling waren bewaard. Van die vroegste eeuwen af tot op heden bevat de IJslandsche litteratuur een schat van gegevens op parapsychologisch gebied, die in het algemeen niet van karakter veranderd zijn. Aan deze laatste waarheid valt niet te tornen, al moet worden toegegeven, dat in later eeuwen ook heel wat verdichtselen in omloop gekomen zijn. Maar over zulke verdichte verhalen en voorstellingen, hoe belangrijk zij ook voor de kennis der volkspsyche mogen zijn, handelen wij thans niet. Zij worden in het volgende zorgvuldig buiten beschouwing gelaten.

Juist de krachtige wortels, waarmede het verschijnsel der supranormale waarneming in den bodem der eigen volkstraditie zit vastgegroeid, verklaart de levendige belangstelling voor deze zaken zoowel bij de IJs-

landsche geleerden als bij de ontwikkelde leeken (waartoe bij een volk als het IJslandsche met zijn uitstekend onderwijs en zijn ongemeenen dorst naar kennis en inzicht vrijwel de geheele natie gerekend kan worden). Wat elders veelal als een geheel nieuwe tak van wetenschap moest worden beschouwd, was daar sedert het begin van het volksbestaan een algemeen bekende zaak, die aanvaard werd als ieder ander waarnemingsfeit. Er zou dan ook geen enkele reden te bedenken zijn, waarom men daar te lande de nieuwe methoden van wetenschappelijk onderzoek onzer dagen niet ook op die bepaalde groep van waarnemingsfeiten zou hebben toegepast. Noch bij de wetenschap noch bij de kerk zou daartegen eenig verzet hebben kunnen opkomen. De gegevens lagen voor het grijpen, zoowel in het heden als in een verleden van tien eeuwen, en waren althans voor het heden voor een bevredigende controle vatbaar. Het lag dus voor de hand, dat men ze ook ging vastleggen en onderzoeken. In dit werk heeft de thans overleden rector van de Universiteit te Reykjavik, Haraldur Nielsen, een voorname rol vervuld. De studie der parapsychologische verschijnselen op IJsland moet dan ook niet verklaard worden uit het ontstaan van dezen tak van wetenschap in de andere landen. Zij is daar ginds een oude en nationale traditie, die alleen zich onder invloed van den impuls uit het buitenland verjongd heeft ten aanzien van haar doeleinden en werkwijzen.

Het vermogen der supranormale waarneming, hoewel niet algemeen aanwezig, is onder de IJslanders zeer sterk verbreid. De uitvoerigste en grondigste beschrijving van de IJslandsche volksziel, welke wij bezitten, is het grootsch opgezette werk van Gudmundur Finnbogason, hoogleeraar in de psychologie te Reykjavik (1). Volgens dien bij uitstek deskundigen beoordeelaar is het geheele geestesleven der natie van alle dingen het meest beheerscht geweest door de vertrouwdheid met dit soort van waarneming. Ik zou daaraan willen toevoegen, dat zelfs de in het oog vallende nuchtere werkelijkheidszin der IJslanders hiermede moet samenhangen. Het moge paradoxaal klinken, maar juist het als werkelijkheid aanvaarden van deze groep niet te ontkennen waarnemingsfeiten had een heilzamen invloed op het critisch denkvermogen.

---

(1) Gudm. Finnbogason, Islendingar. Nokkur drög ad thjódarlysingu. Reykjavik 1933. (Bókadeild Menningarsjóds).

De IJslanders denken zelf dikwijls na over de vraag, waarom bij hen de supranormale waarneming zooveel gewoner is dan bij de meeste andere volken. Ook voor ons is die vraag belangrijk. Immers, daar zij een van de meest ontwikkelde volken van Europa zijn en een beschaving bezitten die in een verleden van eeuwen geworteld is, kan men juist in hun geval niet aankomen met het argument, dat achterlijkheid en beperkte verstandelijkheid zich bij hen doen gelden. Het tegendeel is waar : er is nauwelijks een ander land te vinden, waar zooveel gelezen en geschreven wordt en waar kennis zoo algemeen verbreid is. Meestal schrijven de IJslanders zelf hun bijzondere begaafdheid op dit gebied toe aan de eenzaamheid, waarin men leeft in een land, dat ruim drie maal zoo groot is als het onze en slechts een goede honderdduizend inwoners heeft. Deze opmerking komt het eerst voor in de uitvoerige reisbeschrijving van den geleerden IJslander Eggert Olafsson, die in 1772 in het Deensch verscheen. Hij voegt eraan toe, dat de supranormale vermogens dan ook het sterkst ontwikkeld zijn in de noordelijkste en dunst bevolkte landsdeelen ; in het minder schaars bewoonde zuidland zijn ze zeldzamer. In het begin der 20e eeuw keert dezelfde meening terug bij den boer-romanschrijver Gudmundur Fridjónsson (2). Hij zegt uitdrukkelijk, dat eenvoudige lieden in dit opzicht altijd veel begaafder zijn dan geleerden, en dat de landsbevolking de stedelingen eveneens verre achter zich laat. Hij vindt dat ook niet meer dan natuurlijk, daar „het volksgeloof een echo is van de verborgen werelden der natuur" en de eenvoudigen en buitenmenschen nu eenmaal dichter bij den schoot der natuur leven. En ook de reeds geciteerde prof. Gudmundur Finnbogason sluit zich bij deze opvatting aan. Er moet echter onmiddellijk bij gezegd worden, dat men zich deze in verre afzondering levende boerenmenschen, ondanks al hun eenvoud, vooral niet als halve wilden denken moet. Zij bezitten een hooge beschaving en ontwikkeling van den geest, die uit veel lectuur en vooral uit het eigen leven en denken verworven is.

Intusschen heeft het moderne onderzoek zich natuurlijk ook moeten losmaken van veel tradities en opvattingen, die zich in het volksgeloof allengs onwrikbaar hadden vastgezet. Juist de overgeërfde gewoonte van de IJslanders om in de diepte der dingen door te dringen en alles te be-

(2) Skirnir, 83 (1909), 168 vv.

redeneeren kon licht denkgewoonten scheppen en in stand houden, die tegen een wetenschappelijke critiek niet bestand zijn. In dit opzicht is de noodzakelijke ommekeer in de laatste twintig jaren gekomen. Het is leerzaam de nieuwste uitgaven te vergelijken met het boven genoemde opstel van Gudmundur Fridjónsson. Zijn opmerkingen zijn onze aandacht waard, omdat ze stammen van een schrander en bedachtzaam waarnemer, die over een groote persoonlijke ervaring beschikt. Maar hij kan zich nog allerminst losmaken van hetgeen algemeen in zijn omgeving volgens een bestaande traditie geloofd wordt. Ten aanzien van den droom — die voor hem in den regel de aankondiging van toekomstige gebeurtenissen is — zegt hij bijvoorbeeld, dat hij bij sommige, meestal ver van de wereld levende menschen in hooge mate de gave heeft aangetroffen om droomen te duiden. Maar uit hetgeen volgt blijkt tevens, dat met betrekking tot de droomduiding een vaste doctrine bestond. Wanneer hij wil aantoonen, dat de droomen niet een uitvloeisel zijn van ons denken in wakenden toestand, herinnert hij eraan, dat de IJslandsche boer aan niets méér denkt dan aan zijn vee en zijn hooi ; hetgeen hij in den droom ziet, is dan ook weliswaar gewoonlijk vee en hooi, maar, zoo volgt daar onmiddellijk op, in den droom beduiden ze geen vee en hooi, doch stormen en buien. Hoe meer vee of hooi iemand ziet,hoe meer regen en storm te wachten is.Wit vee, dat zich snel voortbeweegt, beteekent zwaren storm met hevigen neerslag ; bruine runderen kondigen dooiweer aan. Dit zijn voor den schrijver blijkbaar dogma's waarover niet meer te redetwisten valt. Voordat een gezond onderzoek kon beginnen, moesten die opgeruimd worden. Een verandering in dergelijke denkbeelden kon in de kwarteeuw, die op Fridjónsson's artikel volgt, zonder hevigen strijd intreden, doordat in die periode IJsland zich in razend snel tempo op vrijwel ieder gebied ontwikkelde van een patriarchale samenleving tot een volkomen moderne maatschappij. De rassche groei van het wetenschappelijk inzicht staat dus niet alleen, maar is een onderdeel van een veel algemeener verschijnsel en daardoor ook veel sterker gegrondvest dan anders het geval zou zijn. Evenwel hoede men zich ervoor de vroegere generatie, van wie zooeven een onhoudbaar inzicht aangehaald werd, ook voor algeheel onmondig te houden. Dezelfde schrijver, die het vee zijner droomen gebruikt om er den naderenden weerstoestand uit af te leiden, zegt over de droomen zeer merkwaardige dingen. De onbelangrijkheid van veel droomen doet

aan de waarde van het droomverschijnsel in het algemeen voor hem niets af, want veel wat wij in wakenden toestand denken of zeggen, is ook onbelangrijk, zegt hij. Hij laat in het midden, of onze droomen gewekt worden door de geesten van afgestorvenen buiten ons, dan wel door de gedachten van ons brein, of van eenig natuurljk vermogen in onszelve. In beide gevallen, zegt hij, zijn droomen te definiëeren als de gedachten of denkbeelden van een menschelijk wezen, dat naar zijn natuurlijke gesteldheid van een onvolledigen aard is.

Uit het opgemerkte volgt, dat voor de IJslanders de droom het uitgangspunt moet vormen van het ruimer onderzoek op het gebied van het supranormale. Dat het opstel van Fridjónsson daartoe den stoot heeft gegeven, kan men afleiden uit het onderschrift van den redacteur van het tijdschrift Skírnir, waarin de wensch uitgesproken wordt, dat voortaan de IJslanders zich niet meer tevreden zullen stellen met de oude van geslacht op geslacht overgeërfde inzichten over deze zaken, maar van de resultaten van het wetenschappelijk onderzoek kennis zullen gaan nemen. Die redacteur was de ook als romanschrijver bekende Einar Hjörleifsson Kvaran, die later (sedert 1920) de leiding heeft gehad van het spiritistische tijdschrift Morgun. Zijn ruimere kennis van hetgeen elders in de wereld voorviel zal hij hebben opgedaan in de tien jaren, die hij doorbracht te midden van de IJslandsche kolonie in Canada (Winnipeg). Zijn werk is ongetwijfeld van groote beteekenis geweest, vooral waar het betrof het afrekenen met verouderde methoden.

Men moest dus beginnen met het bestudeeren van den droom. Volgens de traditioneele opvatting der noordelijke volken is de droom voor een gezonde geestelijke ontwikkeling onmisbaar. Omtrent den Noorschen koning Harald Magnússon (gest. 1136) wordt reeds verhaald, dat hem een vrouw komt vragen haar zoon te genezen, die zijn geheugen verloren heeft en bijna van zijn verstand beroofd schijnt. 's Konings diagnose is dan deze : de jongen is het droomvermogen kwijt, en nimmer te droomen is in strijd met de menschelijke natuur. De koning vindt dan een middel om den knaap te laten droomen en een volledige genezing treedt in. Zoo wordt reeds van koning Halfdan den Zwarte (9ᵉ eeuw) verteld, dat hij nooit droomde ; hij beschouwt dit als een ziekte, waarvoor hij bij een ervaren man genezing moet zoeken, hetgeen ook gelukt. Uit deze berichten blijkt, dat voor den Noorman het droomen een noodzakelijke levens-

functie is. Maar even onafscheidelijk is aan den droom de voorstelling verbonden, dat men er toekomstige gebeurtenissen in leeren kan. Wanneer Halfdan de Zwarte eenmaal in het bezit van een gezond droomvermogen gekomen is, maakt hij er gebruik van, telkens wanneer hij zich licht wil verschaffen over hetgeen er gebeuren gaat. Deze gedachte is dezelfde als die, waarmede Fridjónsson zijn reeds meermalen geciteerd artikel van 1909 opent : „Geen supranormale gave is zoo algemeen als het droomgezicht ; want de meeste menschen kunnen te allen tijde droomen wanneer zij droomvisioenen hebben willen, en dan zien zij in den slaap verschillende voorteekens van toekomstige gebeurtenissen". Intusschen gaat deze schrijver van onze eigen eeuw nog een stap verder door te verklaren, dat men het droomvermogen zelf ontwikkelen kan, even goed als ieder ander geestelijk vermogen, voornamelijk door den wil : „Het middel om het droomgezicht op te wekken is zijn geest op alle manieren op de droomen te richten: over ze te spreken, aan ze te gelooven en den geest op die wijze toegankelijk voor ze te maken". Aan deze les voegt hij spijtig de opmerking toe, dat dit eenvoudige middel, waardoor het leven zoozeer verrijkt wordt, veel te weinig wordt toegepast : ja, velen laten door onvoldoende verzorging van een natuurlijke gave haar zelfs verloren gaan, hetgeen dan ook al heel gauw gebeurt, aangezien „het altijd gemakkelijker is te vernietigen dan aan te kweeken". Het is dienstig op deze laatste opmerkingen met den meesten nadruk de aandacht te vestigen. Zonder dat er in het vervolg van dit opstel opnieuw op gewezen kan worden, geldt voor den IJslander, in het algemeen gesproken, van andere supranormale vermogens hetzelfde als hier van het droomgezicht gezegd wordt : wij staan hier voor een van nature aanwezige gave, die misschien bij sommigen afwezig is, maar in veel gevallen door gebrek aan aankweeking geweken is en dan ook weer gewekt kan worden door er de vereischte aandacht aan te besteden. Voor zich zelf heeft Fridjónsson het gevoel niet geleefd te hebben, wanneer hij eens een nacht niet heeft gedroomd.

Het droomgezicht behoeft niet noodzakelijk op de toekomst betrekking te hebben, d.w.z. op iets dat zich, in den tijd gezien, op een afstand bevindt ; het kan ook wijzen op een gelijktijdige gebeurtenis, die plaatselijk ver van den droomer verwijderd is Maar dat men een droom ooit voor zinledig houdt, vind ik niet opgegeven. Met de opmerking dat

droomen zoo dikwijls onbelangrijk zijn, schijnt dan ook uitsluitend bedoeld te worden, dat zij in een groot aantal gevallen doelen op gebeurtenissen zonder veel beteekenis. De IJslanders onderscheiden de volgende soorten van droomen : droombezoeken (van bekende personen, dikwijls stervenden), droomverschijningen (van onbekende, veelal bovennatuurlijke personen), aankondigingen van toekomstige voorvallen (meestal van iemand's dood), en berichten van de dooden. Vaak brengt de droom dus een aanraking tot stand met degenen die niet meer leven of althans juist in den dood overgaan, maar noodzakelijk is dat niet.

Heel gewoon zijn de droomen, waarin een schipbreukeling zich aan een verwant of bekende vertoont om te zeggen, dat hij in een storm op zee zijn einde gevonden heeft. Wordt de plaats erbij genoemd, dan vindt men vervolgens daar ook het lijk. De zee eischt van de IJslandsche levens een bijzonder groot percentage op. Daar naast staan als zeer gewone doodsoorzaken de rivieren (vooral in den tijd vóór 1890, toen er nog geen bruggen waren en men de stroomen dus altijd te paard doorwaden moest) en de geweldige sneeuwstormen. Ook in deze gevallen doet de verongelukte meestal in den droom aan iemand weten, waar het onheil geschied is, zoodat men daarna slechts aan den oever van den stroom behoeft te zoeken, of de sneeuwmassa behoeft open te graven om den doode terug te vinden. Het komt ook voor, dat men in den droom een waarschuwing van een bekende krijgt voor een dreigend gevaar. Dit zijn alles „droombezoeken".

De „droomverschijningen" kunnen een gelijke bedoeling hebben. Het bericht wordt dan door een onbekende gebracht. Die kan zich voordoen in een gewone menschelijke gedaante. Bijvoorbeeld : Een man is van een rit in het binnenland niet terug gekomen. Men zoekt hem overal, doch tevergeefs. Totdat de vrouw van dengene, die bij het zoeken de leiding heeft, in haar droom een vreemde ziet verschijnen, die haar uitlegt, waar het lijk gevonden kan worden. Dat komt dan ook inderdaad zoo uit. Men noemt zulk een verschijning een « droom-man ». Dikwijls nemen deze echter de onmiskenbare gedaante aan van een wezen dat in verband staat met het godsdienstige geloof, zooals van een engel, van een « verheven en stralend wezen » e.d. Opmerkelijker is het, dat zulke droomverschijningen (ook die van bekenden) in den regel in dichtvorm spreken, soms een enkele strofe, soms meer, en dat het subject zich die droompoëzie

duidelijk herinnert. Zelfs personen die in wakenden toestand nimmer dichten — hoe veelvuldig de dichtgave ook op IJsland voorkomt — spreken in den droom in verzen. Het komt ook voor, dat het subject in het geheel geen persoonlijke verschijning ziet, maar alleen de dichtstrofen hoort. In dit verband wijs ik erop, dat er zoowel in de oude saga's als in latere volksverhalen voorbeelden te over bekend zijn van dichters, die hun gave het eerst ontvingen doordat in den droom poëzie tot hen gesproken werd. De traditie die in Engeland aan den vroegsten dichter Caedmon verbonden is, komt ook op IJsland veel voor.

De « droomaankondigingen » behoeven niet altijd op een aanstaand sterfgeval te wijzen. Wij zagen reeds, dat zij dikwijls op de naderende weergesteldheid wijzen ; ook melden zij vaak de komst van een bezoeker, en dan meestal van iemand, dien men allerminst verwacht had. Merkwaardig is het wanneer twee personen tegelijk dezelfde aankondiging ontvangen. Voor dat soort droomen kan het volgende voorbeeld dienen. Iemand heeft een moeder met haar dochter bij zich inwonen. Die twee hebben in denzelfden nacht een gelijken droom. In hoofdzaak komt die hierop neer : zij zien een meisje met een mes in de hand, dat zij zich op een gegeven oogenblik in de borst stoot. Den volgenden dag komt er een bezoeker, die daar ter plaatse een zeer zeldzame gast is. Maar van hem weet men, dat het ten huize van een zijner voorvaderen (in ieder geval niet bij zijn eigen vader) voorgekomen is, dat een meisje van het huis op een ochtend met een mes doorstoken in de smidse gevonden werd ; sommigen hebben destijds die daad aan haar zelf, anderen aan den zoon van den heer des huizes toegeschreven. Intusschen, van de twee vrouwen, die gelijktijdig van dat meisje gedroomd hebben, toen de vreemde bezoeker op komst was, kan op zijn hoogst alleen de moeder van dat lang vergeten voorval kennis gedragen hebben, de dochter had er zeker nooit van gehoord. Sterfte wordt aangekondigd door den droom, dien Sesselja Jónsdóttir van Pápey in 1902 vertelde : zij zag een onbekend, in uniform gekleed man de woonkamer binnenkomen, dien men mompelend als „de politie" betitelde (tegenwoordig is er op IJsland buiten de hoofdstad geen politie meer, maar in den Deenschen tijd was de politie de schrik der bevolking). Die „politie" kuste achtereenvolgens alle acht kinderen van het gezin, maar wendde zich alleen van Sesselja met tegenzin af, hetgeen haar zelf een merkbare vreugde verschafte. Niet lang daarna brak er op Pápey een epidemie uit, die van alle kinderen alleen Sesselja verschoonde.

Van een droomvoorspelling, die door andere supranormale waarnemingen gesteund wordt, spreekt de geschiedenis van Tómas Brynjólfsson, die in het jaar 1913 speelt. Deze man droomde, dat hij, zelf buiten het kerkhof staande, bezig was zout te wegen op een balk, die dwars over den muur der begraafplaats was heen gelegd, en waarop aan de binnenzijde van den muur de geestelijke van de plaats gezeten was. Op eens valt de geestelijke van den balk af en verdwijnt in den grond, terwijl tegelijkertijd de balk 180 graden omdraait, zoodat Thómas nu zelf aan de binnenzijde van het kerkhof terecht komt. Weldra stort ook hij van den balk neer en dan ziet hij zich liggen in een kuil, waarin zeewater stroomt en bruist, zoo hevig, dat hij er zich niet uit los werken kan. Dezen droom duidt hij aldus, dat hij spoedig na den geestelijke sterven zal. Nog in denzelfden winter laat de geestelijke het leven, en Tómas dichtte een lijkzang op hem, waarin hij zijn zekerheid uitdrukte, dat hij hem spoedig in het graf zou volgen. Niet lang daarna kwam Tómas om bij een schipbreuk, toen hij met vier anderen op de vischvangst was uitgevaren. Intusschen had een van die vier ook vóór hun vertrek een onheilspellenden droom gehad, die hem somber stemde, doch dien hij niet had willen vertellen. Maar tijdens hun laatste vaart heeft een andere, afwezige makker drie achtereenvolgende gezichten gehad, die op hun ondergang doelden, twee in wakenden toestand en het derde in den droom. Des avonds zag hij de gezichten der vier afwezigen door een venster staren ; des nachts kon hij den slaap niet vatten en zag hij hen na groot gedruisch in druipende kleeren zijn woonkamer binnenkomen, en weer later kreeg hij slapende een visioen van hun laatsten strijd met de golven, waarin hem ook de plaats des onheils door den vorm der kustrotsen nauwkeurig werd geopenbaard.

De « berichten van de dooden » bestaan gewoonlijk in hun verschijning in den droom van een bekende en bevatten dan de mededeeling van de plek, waar de dood hen overvallen heeft, soms lang na dato. Of de doode komt een levende herinneren aan een vroeger gedane en nog onvervulde belofte. Tot de « onbeteekenende » droomen behooren die, waarin de overledene zich beklaagt over de onvoldoende verzorging van het lijk. Toch hebben zij dikwijls de heropening van het graf ten gevolge en dan blijkt de klacht juist geweest te zijn. Een merkwaardig geval vertelt een jonge vrouw, Jórunn geheeten. Zij heeft een man liefgehad en hem een

kind geschonken. Maar hij verlaat haar en verbreekt de gelofte van trouw door een huwelijk met een andere, rijkere vrouw aan te gaan. Van dat oogenblik af wordt Jórunn door bitter verdriet gekweld. Eens verschijnt haar in den droom een vrouw, die zij niet kent ; zij is in het zwart gekleed en aan hals en mouwen steekt er wit linnen uit. Zij maakt zich bekend als de vrouw van den ontrouwen geliefde en vraagt vergeving voor het aangedane leed. Zij zegt daarbij, dat zij nooit geweten heeft, dat haar man, toen hij haar trouwde, door een gelofte aan een ander gebonden was : „eerst nu weet ik alles". Jórunn heeft het beeld van deze vrouw zoo helder gezien en haar zoo duidelijk verstaan, dat zij meent haar veeleer in wakenden toestand dan in den slaap ontmoet te hebben. Kort daarna verneemt zij inderdaad het overlijden van de haar onbekende vrouw en een berekening toont aan, dat de droomverschijning moet hebben plaats gehad op den dag onmiddellijk na den dood.

Wij komen thans tot de gezichten en andere voorteekenen in wakenden toestand. Men beschouwt deze minder als een zaak van iedereen dan de droomgezichten. Toch zijn zij in de eenvoudiger vormen nog vrij algemeen. Maar zoodra zij een ingewikkelder vorm aannemen, wordt wel een bijzondere gave in die richting vereischt geacht. Zeer gewoon is bijvoorbeeld het zien van iemand, die zich op grooten afstand bevindt. Dat verschijnsel wordt dan toegeschreven aan een „sterke gedachte". Het criterium is, dat de persoon in kwestie door de andere aanwezigen niet wordt waargenomen. Een boer heeft aan een van zijn gasten verzocht voor hem het voorlezen van de huispreek te verrichten, daar hij zelf voor zaken van huis moet ; midden onder de lectuur ziet de gast hem door het vertrek loopen en zegt dat aan de toehoorders, die hem nu uitlachen, omdat zij den meester ver weg weten. Een meisje ziet haar tante, die op een naburige boerderij woont, den ganschen nacht om zich heen ; den volgenden morgen, als zij naar het weer gaat kijken, staat de tante ineens uit den sneeuwstorm voor haar en vraagt, of zij niet van haar gedroomd heeft : voor haar inslapen had de oude vrouw zich voorgenomen zóó sterk aan haar nichtje te denken, dat zij van haar droomen moest. Een man rijdt met eenige anderen het land in om een drift schapen te vervoeren en gaat onderwijl bij een van zijn buren aan om dien te vragen een vroedvrouw te zenden naar zijn vrouw, die in barenswee ligt ; de man wordt op zijn tocht langer opgehouden dan hij gerekend had, maar inmiddels ziet men hem

bij den buurman angstig door huis loopen : later blijkt, dat hij tijdens zijn oponthoud zich over niets zoo bezorgd heeft gemaakt als over de vraag, of de ander wel aan zijn verzoek gedacht had. Een echtpaar is bij vrienden op koffiebezoek, en ineens zegt de vrouw : „daar is onze vriend Sigurd ook, ik hoorde hem bij de deur de welkomstgroet uitspreken" ; men gaat kijken, vindt niemand, en lacht haar uit ; maar als het tweetal weer opstapt, staat inderdaad de derde man voor de deur. Op een boerderij hooren allen tijdens een hevigen sneeuwstorm zware voetstappen in de gang, zonder dat zich iemand vertoont ; kort daarna blijkt, dat een schapendrijver uit de buurt met zijn beesten nog net voor den storm heeft kunnen vluchten in een vlak bij gelegen schapenstal, maar dat hij al den tijd, dat hij daar zat, niets vuriger gewenscht heeft dan dat hij de naastbijgelegen boerderij nog had kunnen halen. Tot deze groep van ervaringen behoort ook het vooruitzien van een bezoeker, wiens gedrag tot in bijzonderheden door een der aanwezigen wordt waargenomen. Van zulke gevallen is het aantal opgeteekende voorbeelden legio. Zoo kan het soms een meisje zijn, dat een bekende, wiens kleeding zij volkomen nauwkeurig beschrijft, ziet binnenkomen, zich op een bepaald rustbed in de woonkamer neerleggen en om koffie vragen. Soms ook is het een oudere, die een geluid hoort als van een leeren schoen, die van een bepaalden stoel op den vloer tegenover een van de bedden neergegooid wordt ; weldra komt een buurman, wiens schoen hersteld moet worden, en hij gooit dien inderdaad van denzelfden stoel op dezelfde plaats neer.

Uit deze voorbeelden van een tweede gezicht kan men opmaken, dat deze gave zich zoowel in den tijd als in de ruimte gelden doet. In de overgroote meerderheid der gevallen heeft zij betrekking op den dood, en het voorzien van de wijze, waarop iemand zelf dan wel een ander binnen afzienbaren tijd uit dit leven scheiden zal, is een van de gewoonste vormen, waarin de supranormale waarneming op IJsland zich uit. Van Hallgrímur Sveinsson, die later bisschop van Reykjavík werd, vertelt men, dat hij omstreeks het jaar 1880 een van zijn vrienden bij zich zag binnenkomen, en hem vroeg, waarom hij zoo kletsnat was ; de ander begreep hem niet, liet hem zijn kleeren betasten, en hij bleek kurkdroog ; den volgenden dag, na den kerkdienst, toen de vriend zeide op de vischvangst te willen uitgaan, ried de bisschop dat hem af, ondanks het mooie weer ; maar tevergeefs, en doordat er onverwachts een storm opstak, is de be-

manning van het bootje nooit teruggekeerd. Merkwaardig is het volgende verhaal, omdat het een kind betreft. Een tweetal ouders komen met hun zevenjarig dochtertje bij vrienden op bezoek ; tot groote ontstemming van de moeder weigert het kind zich door de vrouw des huizes naar binnen te laten dragen of met het even oude zoontje van de vrienden te spelen ; men vertrekt daarom eerder dan het plan was geweest, en als de moeder het kind dan naar de reden van dat vreemde gedrag vraagt, antwoordt het alleen : „ik was zoo bang voor de brandvlekken op het gezicht van de vrouw en van het jongentje"; kort daarna breekt een brand uit op de bevriende boerderij, waarbij allen gered worden behalve alleen de vrouw en haar zoontje. Lang niet ongewoon is het ook, dat men op zulk een wijze zijn eigen dood vooruit weet. Een jonge man komt in dienst op een boerderij, waar veel op zee gevaren moet worden en maakt daar kennis met twee andere knechts, die beide Arni heeten ; terstond weet hij, dat hij samen met deze twee Arni's en met een nog onbekenden vierde om het leven zal komen ; op een goeden dag moeten de mannen uitroeien, ondanks het visioen van vier in zee verdwijnende mannen, dat de boer zelf gehad heeft : hij troost zich met de gedachte, dat hij zelf immers maar drie roeiers heeft ; maar op het laatste oogenblik gaat er toch nog een man van een naburige boerderij mee, bij wiens aanblik zijn nieuwe knecht onmiddellijk uitroept : „dat is de vierde !" ; inderdaad komen de vier mannen in den fjord om, en een der twee Arni's vertelt den boer in zijn droom haarfijn alle bijzonderheden van de schipbreuk. Eens, in den winter, staat de geneesheer Kérulfur voor zijn huis, dat aan een groot water gelegen is, samen met alle andere bewoners van zijn boerderij ; het meer is bevroren, maar het ijs nog zwak ; op eens zien allen een begrafenisstoet over het ijs aankomen, twee wagens met kisten en een aantal mannen te paard ; plotseling verzinkt de geheele optocht in een wak en men ziet uit twee nabijgelegen boerderijen twee mannen naar de plek des onheils snellen ; bij nader onderzoek vindt men bij het wak niets bijzonders, zoodat Kérulfur het geheele geval voor een voorteeken gaat houden ; den zomer daarna sterft Kérulfur, men voert zijn lijk voor de begrafenis per boot over het meer en precies op de plek van het wak komen twee mannen uit dezelfde boerderijen in hun roeibooten den stoet tegemoet.

Een lange reeks supranormale waarnemingen is verbonden aan den dood van drie vrienden, Olaf I, Olaf II en Sölfi, die kort na elkaar in het

jaar 1901 gestorven zijn. Het zijn er in het geheel achttien, en de meeste ervan zijn opgeteekend, voordat de erin aangekondigde gebeurtenissen plaats grepen, en regelrecht uit den mond van de waarnemers. Uit het lange verhaal kunnen wij hier slechts enkele grepen doen. Het eerst sterft Olaf I ; zijn dood, die overigens niemand verbaast, omdat hij lang ziek gelegen heeft, is aangekondigd doordat een jeugdvriend van hem zich in den nacht drie maal heeft voelen knijpen precies op de manier, waarop Olaf I — en alleen hij — bij zijn levendige manier van praten den ander telkens placht te knijpen om de aandacht te prikkelen. Een paar dagen daarna komt Olaf II om ; hij is in het volle bezit van zijn krachten maar is in een sneeuwstorm uitgegaan om vee te zoeken. Dit sterfgeval is op veel manieren vooraf bekend geworden. Een vriend van hem heeft des nachts geklop op de deur gehoord, is toen gaan kijken, en heeft de gedaante van Olaf II gezien. Aan een vrouw is hij doodsbleek van uiterlijk verschenen. Een andere vrouw heeft van een droom-man vernomen, dat Olaf I, wiens begrafenis door het booze winterweer een paar weken lang niet kan plaats hebben, niet alleen in het graf zal gaan. Weer een andere heeft de twee Olaf's samen zien binnenkomen en zich naast elkaar neerleggen. Zoo zijn er nog drie vrouwen, die op een of andere wijze den dood van Olaf II voorzien. Als hij dan in den storm blijkt omgekomen te zijn, heeft men het lijk van Olaf I nog altijd niet kunnen begraven, en de twee krijgen dan inderdaad één graf. Nu komt de beurt van Sölfi, den derden vriend. Bij de begrafenis der twee Olaf's ziet een zekere Pálina hem ongekist in hetzelfde graf liggen, en als ze wil schreeuwen, dat men hem niet levend begraven moet, durft ze geen geluid geven. Inmiddels weet iedereen, dat hij tegen allen raad in naar Seydisfjord is gereden om zaken te doen. Op dien tocht vindt hij den dood. Een oude vrouw heeft hem in den nacht twee maal door het venster hooren vragen, waarom men hem niet binnen liet, en als men dan kijken ging, was er niets te bespeuren. Ook zijn heengaan is door meer dan een persoon in den droom gezien, doch met te weinig nauwkeurigheid om een vergelijking toe te laten. Ten slotte legt men Sölfi in hetzelfde graf als de twee Olaf's. Het verdient de aandacht, dat bij al deze voorteekenen naast de gezichten ook geluiden een belangrijke rol spelen. Gezang, geroep, geschreeuw, kloppen op de vensters, barsten en bonzen, gestamp en klokgelui — dikwijls door slechts één bepaaldelijk genoemd persoon gehoord —, dit alles komt voor als aankondigingen van een sterfgeval.

Nadat gepoogd is in het bovenstaande een indruk te geven van den aard der supranormale waarnemingen, zooals die in den laatsten tijd op IJsland geboekstaafd zijn, is het noodzakelijk stil te staan bij de personen die deze waarnemingen hebben gedaan en overgeleverd. Ik wees er reeds op, dat het droomgezicht als algemeen wordt beschouwd en dat ook het tweede gezicht in wakenden toestand in zijn eenvoudigsten vorm bij velen aanwezig wordt geacht. Maar daarnaast bestaan nu menschen, die de supranormale gave in bijzondere mate bezitten. Voor hen heeft de omgeving zich natuurlijk steeds geïnteresseerd, vooreerst omdat hun waarnemingen zich door nauwkeurigheid, ongemeenheid en veelvuldigheid van die der gewone menschen onderscheidden, en vervolgens omdat zij ook op ander gebied en in het dagelijksch leven van den norm schenen af te wijken. Bovendien acht men in veel gevallen de supranormale gave erfelijk, vooral in de vrouwelijke lijn ; dit laatste is hiermede in overeenstemming, dat men na doorlezing van het beschikbare IJslandsche materiaal den indruk krijgt, dat juist vrouwen in deze richting op den voorgrond treden. Misschien niet zoozeer qualitatief als wel quantitatief : ook van mannen zijn treffende voorbeelden overgeleverd, maar het aantal vrouwen is grooter. Reeds bij een vroegere gelegenheid heb ik uitvoerig het karakter en de waarnemingen van enkele beroemde IJslandsche helderzienden beschreven. Daarheen kan ik nu verwijzen ([3]). Hier volgen een paar andere voorbeelden.

Hinrik Thorsteinsson was een boer, die in het oosten van IJsland woonde in de 19e eeuw en met een tweede gezicht begaafd was. De gevallen, waarin hij daarvan gebruik maakte, hebben, voor zoover zij aan het nageslacht overgeleverd zijn, alle betrekking op het dagelijksch leven en zijn daarom misschien des te merkwaardiger. Hij was om zijn gave zoo beroemd in zijn woonstreek, dat men van hem placht te zeggen, dat hij „door heuvels en hoogten, in de aarde en de stroomen" kon zien. Meestal betreft het het zoeken van vee, zooals iedereen begrijpen zal, die eenige kennis heeft van het IJslandsche boerenleven. De paarden laat de IJslandsche boer altijd vrij grazen over de uitgestrekte bergachtige gronden, en de schapen trekken in den zomer het wilde binnenland in en moeten in het najaar gezocht en bij vele honderdtallen tegelijk naar huis gedreven wor-

(3) A. G. van Hamel. IJsland, Oud en nieuw (Zutphen, 1933), 332 vv.

den. Geen wonder dus, dat er altijd heel wat beesten zoek raken en dat men telkens opnieuw eindeloos veel tijd verdoet met het opsporen. Men gevoelt, hoe reusachtig groot in zulke gevallen de waarde van een tweede gezicht moet zijn. Een troep mannen is samen met een groot aantal last-paarden op tocht ; zij zijn vermoeid, leggen zich op den grond te slapen, en als zij ontwaken, zijn de paarden weg. Meestal loopen de beesten in zulke gevallen naar huis. Dat gelooft men ook ditmaal en de mannen gaan dus die richting in. Maar daar de weg toch langs Hinrik's hoeve leidt, loopt men even bij hem binnen om zijn meening te vragen. „Jullie bent al te ver", zegt hij, heel langzaam sprekende, „je zult ze vinden in een diepe kloof beneden bij het meer vlak boven de boerderij op Vallanes". En inderdaad zoeken ze op die plek niet tevergeefs. Een andere keer is het Hinrik's eigen schaaphoeder, die doodelijk beangst thuis komt, omdat hij een aantal beesten niet vinden kan. Gelukkig kan zijn meester hem terstond de dalkom noemen, waar hij kijken moet. Soms duurt het langer, voordat hij raad weet ; er gaat ten minste ook een verhaal over verloren schapen, wier verblijfplaats hij eerst na geruimen tijd kon aanduiden. Omtrent Hinrik valt op te merken, dat wanneer er schapen weg waren, hij altijd zich van de andere menschen afzonderde, een tijd stond te denken, en dan zonder eenige aarzeling de plaats noemde, waar men zoeken moest.

Minder alledaagsch van karakter waren de gezichten van een tijdgenoot van Hinrik, Sigmundur Asmundsson. Eens, als er een hevige sneeuwstorm woedt, beschrijft hij, thuis zittend, nauwkeurig, wat een reiziger overkomt, die op weg naar de marktplaats is, totdat hij hem eindelijk met een zucht van verlichting buiten gevaar verklaart. Later blijkt het geheele visioen waarheid bevat te hebben. Een ander gezicht van dezen Sigmundur is ingewikkelder. Hij komt op een mistigen dag thuis, gaat op zijn bed liggen, maar springt in eens op en zegt : „Dat is toch te gek, wat mijn zwager daar doet !" Meteen stuurt hij een jongen naar de boerderij, waar die zwager inwoonde, met de boodschap, dat als zwager Sigurd niet thuis mocht zijn, ze hem maar gauw moesten gaan zoeken. Tevens duidde hij de plaats aan : een eenzaam dal, hoog in de bergen, waar anders nooit een menschelijk wezen kwam. Zelf trekt hij daar onmiddellijk heen en weldra komen ook de menschen van zwager Sigurd's boerderij, want hij was inderdaad ondanks de dikke mist des ochtends vroeg uit gegaan. Men vindt den ongelukkige, die blijkbaar plotseling door een vlaag van waanzin

overvallen was, en ook na dit voorval nooit meer geheel normaal geworden is. Bij een andere gelegenheid weet Sigmundur niet alleen te voorspellen dat er spoedig iemand in het ijs zal omkomen, maar ook precies de plaats aan te wijzen, waar men hakken moet om het lijk te vinden, dat door een strooming onder het ijsdek ver afgedreven is van de plek des onheils.

Sigrídur Thorsteinsdóttir was een vrouw op de Westman-eilanden, voor wie haar echtgenoot een grooten eerbied had, omdat haar voorspellingen altijd uitkwamen. Hij deed dan ook niets zonder haar advies te vragen, vooral wanneer het de vraag betrof, op welk schip hij uitvaren zou : hij was namelijk zeeman. Hij liet zijn beslissing inderdaad altijd van haar raad afhangen. Eens zegt zij : „Wat je ook doet, ga nooit met Gísli van Búastadir de bergen in of de zee op". Een paar jaar later, als de man dezen raad vergeten is, komt hij juist als matroos op een schip terecht, waar de genoemde Gísli zich ook op bevindt. Zoodra Sigrídur dit hoort, doet zij haar man hevige verwijten, maar op zijn verklaring, dat er nu eenmaal niets meer aan te veranderen valt, zegt zij : „Dit noodlot moet wel zóó zeker vastgesteld zijn, dat wij hetgeen gebeuren moet, niet meer ontwijken kunnen ; maar, het zal voor anderen erger zijn dan voor mij". De voorspelling van Sigrídur kwam in allen deele uit : het schip vergaat en van de vier roeiers vinden twee den dood in de golven, maar haar eigen man wordt gered.

Bij de drie hierboven beschreven personen is de supranormale gave niet van precies hetzelfde karakter. Hinrik Thorsteinson, die altijd wist aan te wijzen, waar verdwaald vee zich bevond, was een helderziende (IJslandsch : **fjarsýnn**). Bij Sigrídur Thorsteinsdóttir is van dergelijke helderziendheid geen spoor aanwezig, zij bezit de gave der voorspelling en haar blik ziet dus niet plaatselijk, maar tijdelijk in het verborgene. De IJslanders noemen deze gave **forspá** en scheiden haar zorgvuldig van de eerstgenoemde. Dat verhindert natuurlijk niet, dat beide gaven vaak vereenigd in een persoon voorkomen, zooals het geval was bij Sigmundur Asmundsson.

Behalve deze twee groepen van supranormaal begaafde personen is er nu nog een derde, die vermeld dient te worden. Dat zijn zij, die geesten zien (IJslandsch : **ófreskismenn**). Ook deze gave gaat dikwijls met een der twee eerstgenoemde samen, maar niet altijd. Er zijn menschen, die

geen tweede gezicht bezitten en ook de voorspellingsgave missen, maar toch een blik in de geestenwereld hebben Vóórop worde gesteld, dat de aard en verschijningsvorm der geesten buiten het kader van dit opstel valt ; dit onderwerp zou alleen in verband met de bestaande eeuwenoude traditie te behandelen zijn. Het gaat thans alleen over de personen, die hen kunnen waarnemen en de omstandigheden, waaronder dat geschiedt. Zoo iemand was Holmfrídur Gudmundsdóttir, die in 1905 op hoogen leeftijd overleed. Zij was koeienhoedster en vreesde steeds, dat haar beesten schade zouden lijden van booze geesten in de buurt en zocht allerlei middelen om ze daartegen te beschermen. Met name gelooft zij — volgens een op IJsland veel aangetroffen opvatting — dat bepaalde huizen hun eigen geest hebben, die zich vertoont, zoodra een bezoeker uit dat huis in aantocht is. Op de boerderij, gelegen naast die waar Holmfrídur dient, heeft jaren geleden de vorige eigenaar zich zelf den hals doorgesneden. Blijkbaar is de geest van dezen doode ook de geest van zijn huis geworden. Want op een avond, bij helderen maneschijn, kwam Holmfrídur het slaapvertrek op haar boerderij binnen om er wat goed weg te halen en zag er een gezicht, dat zij later verklaarde nooit te kunnen vergeten, zoolang zij leefde : op de commode ligt in zijn volle lengte een volwassen manspersoon met een snede in den hals, waaruit de bloedstroomen neergudsen op den vloer. Zij grijpt het goed en keert doodsbleek in het woonvertrek terug. Het gezicht heeft zij toen alleen aan haar zuster gezegd en van deze stamt het relaas dat tot ons gekomen is. Maar aan de anderen heeft zij wel verklaard, dat er een bezoeker van de naaste boerderij te verwachten was. Weldra stappen ook de twee dochters van den dooden buurman binnen : ze moeten eenige kleedingstukken halen en een van de vrouwen overhandigt haar die juist bij de commode. Dit is lang niet het eenige verhaal van dien aard over deze Holmfrídur, dat in omloop is. Later kwam zij in andere huizen in dienst en telkens wist zij te zeggen, welke van de boerderijen in de buurt een geest hadden. Daarbij verdient het opmerking, dat zij altijd over die geesten een bijzonderheid vertelt, die aan een bepaald persoon herinnert, zonder dat zij daarvan kennis had. Eenmaal is de geest volgens haar bezig een schuur te bouwen, waaraan de vorige eigenaar van het huis, die verdronken is, inderdaad wilde beginnen. Een ander maal beschrijft zij den overleden meester, dien zij nooit heeft gekend, zoo nauwkeurig, alsof hij levend voor haar stond.

De boven gegeven voorbeelden kunnen te zamen met die in mijn reeds geciteerd ouder geschrift althans eenigermate een denkbeeld wekken van den aard der met een bijzonder supranormaal waarnemingsvermogen begaafde personen op IJsland. Ook met nog grooter uitvoerigheid zou toch geen volledigheid te bereiken zijn, daar het materiaal zoo ontzaglijk uitgebreid is. In ieder geval zijn de hoofdtypen in het hier gezegde wel vertegenwoordigd. In plaats van nog meer voorbeelden toe te voegen wil ik dan ook liever tot slot de aandacht vragen voor de wijze waarop de bestaande gegevens verzameld, onderzocht en ter beschikking der belangstellenden worden gesteld.

Zooals reeds werd opgemerkt, zijn de IJslandsche saga's, die in hun oorspronkelijken, mondeling overgeleverden vorm niet veel minder dan tien eeuwen oud zijn, onze vroegste bronnen voor de materie, die ons thans bezig houdt. Die saga's zijn familiegeschiedenissen, waarin alles opgenomen werd, dat in het familieleven, ongeveer in drie generaties, bijzonder en van het alledaagsche afwijkend leek te zijn. Van daar dat zij ook vol zijn van gegevens over helderziendheid, voorspellingsgave, geestenzien, enz. Maar toch vormen deze gegevens vergelijkenderwijs slechts een gering deel van den inhoud der saga's. Men nam ze ook niet op om hun zelfs wil, maar omdat zij, vooral in verband met de gebeurtenissen waarop zij geacht werden betrekking te hebben, de vermelding waard schenen. Men zag er niet een afzonderlijke groep van feiten in en stelde ze daarom op een lijn met andere feiten. Het is dan ook aannemelijk, dat hetgeen uit de vroegste tijden tot ons gekomen is, slechts de gevallen van supranormale waarneming omvat, die voor bijzonder belangrijk werden gehouden, en dat ontzaglijk veel in vergetelheid is geraakt. Wanneer in iets later tijd (bijv. in de historiën der 13e eeuw) de bronnen rijker beginnen te vloeien, moet dat vooral een gevolg zijn van de omstandigheid, dat het volksleven steeds meer in zich zelf geconcentreerd raakte en aan gebeurtenissen van beteekenis ook minder rijk werd. Dit is een feit, dat historisch toe te lichten is, maar buiten het bestek van dit opstel valt. Tegelijkertijd treden dan in onze berichten de supranormale waarnemingen meer op den voorgrond : zij werden in de volkscultuur gaandeweg belangrijker. Daarnaast staat slechts weinig stof, die zich leent tot het samenstellen van saga's in den ouden grooten stijl. Zoo ontstaan de eenvoudiger volksvertelsels, die, voor zoover zij op de gebeurtenissen van eigen

bodem betrekking hebben, dienen tot het bewaren van de herinnering aan een bepaald persoon ; en dat onder de vermeldenswaardige eigenschappen van zulk een persoon zijn supranormale gaven een voorname plaats innemen, spreekt van zelf. De gewoonte van het vormen en overleveren van volksvertelsels is sedert de middeleeuwen in zwang gebleven. Aanvankelijk schreef men zulke eenvoudige verhalen niet op : het geregeld overschrijven der oudere saga's vorderde tijd en arbeid genoeg. Van daar dat er zoo veel verloren gegaan moet zijn : niet alle verhalen werden mondeling overgeleverd en hetgeen daartoe niet van voldoende beteekenis scheen te zijn, werd als van zelf vervangen door de tradities van een volgend geslacht. Eerst in de 18e en vooral de 19e eeuw begonnen velen regelmatig alles op te schrijven dat hun ter oore kwam met betrekking tot bijzondere personen in hun woonstreek. Het gevolg van dit alles is, dat wij voor deze laatste eeuwen veel uitvoeriger ingelicht zijn dan voor het tijdperk gelegen tusschen den vroegen sagatijd en de moderne periode. Ons materiaal is voor onzen eigen tijd en voor de onmiddellijk voorafgaande geslachten verreweg het uitvoerigst. Maar het oudere materiaal stemt er in karakter mee overeen.

In de tweede helft der 19e eeuw begint dan het drukken de rol van het geregeld overschrijven van handschriften over te nemen. In de jaren 1862-64 verscheen de groote verzameling IJslandsche volksoverleveringen van Jón Arnason, waarvoor hij de gegevens verzameld had zoowel uit in omloop zijnde handschriften als uit den volksmond (4). Het was den verzamelaar erom te doen zooveel mogelijk materiaal bijeen te brengen tot kennis van de IJslandsche volksziel. Op dat gebied vormt de collectie van Jón Arnason nog steeds het standaardwerk. Daardoor bevat het natuurlijk allerlei gegevens die den parapsycholoog niet interesseeren, althans niet direct. Maar ook datgene wat voor de kennis der supranormale waarneming op IJsland onmiddellijk van beteekenis is, wordt hier gegeven in den vorm, dien het in den loop der jaren in de overlevering had aangenomen. Zooals reeds werd opgemerkt, bestaan er daar ginds allerlei stereotype vormen, die het waargenomene in de voorstelling aanneemt, en waarvan derhalve a priori geenszins vaststaat, dat zij als onverdachte gegevens voor de waarneming zelf gebruikt mogen worden. De parapsy-

(4) Jón Arnason. Islenzkar thjódsögur og aevintyri. 2 dln Leipzig 1862-64.

choloog, die hier te rade gaat, zal dan ook niet de voorlichting kunnen ontberen van den kenner der IJslandsche litteraire traditie door de eeuwen heen. Met behulp van die voorlichting echter kan Jón Arnason's werk voor hem een goudmijn worden.

Het spreekt van zelf, dat met deze eerste uitgave het beschikbare materiaal nog allerminst uitgeput was. Later bundels van overeenkomstig karakter hebben dan ook velerlei aanvulling gebracht. De voornaamste daarvan is die van Jón Thorkelsson, den rector der Geleerde School te Reykjavík, van het jaar 1899 (5). Hieromtrent is op te merken dat vooral het nationaal-populaire den uitgever belang inboezemt. Van daar dat het wonderbaarlijke der toover- en spookgeschiedenissen, een stof die wij met opzet buiten beschouwing lieten en waarin het traditioneele element ongetwijfeld grooten invloed heeft, hier sterk op den voorgrond treedt. Een dergelijke bundel is ook die van Oddur Björnsson van 1908 (6). Maar hier breekt toch al het inzicht door, dat het gewenscht is de gegevens, die uitsluitend op de supranormale waarneming betrekking hebben en die daarvoor als objectief (d.w.z. niet door traditioneele voorstellingen gekruist) mogen gelden, van de andere gescheiden te houden. Dat blijkt al uit de inhoudsopgave, die als volgt ingericht is : 1. Droomen (a. helderziendheid in den droom, b. voorspelling in den droom, c. waarschuwingsdroomen, d. gelijk-droomen, e. droomwandelaars) — 2. Waakvisioenen (a. gezichten, b. geluiden) — 3. Supranormale begaafdheid (a. helderziendheid, b. gehoor, c. voorspelling). Zoo gaat het voort : de verschillende soorten van geestverschijningen, van bovennatuurlijke wezens, van vormen van aanraking met hen krijgen alle hun beurt. De aanleiding tot de uitgave van dit waardevolle boek, waarin geen gegeven meer verschaft wordt, of de bron staat erbij, was de volgende. Oddur Björnsson was in het bezit gekomen van een reusachtige hoeveelheid materiaal, dat door Sigfús Sigfússon in het oosten van IJsland uit den mond van een zeer groot aantal personen opgeteekend was. Toen hij de uitgave daarvan wilde voorbereiden, wilde hij zich niet beperken tot één enkel landsdeel en zond daarom een rondschrijven naar allerlei menschen in het geheele land. Van alle kanten stroomden hem toen de gegevens toe, en daar deze

(5) Jón Thorkelsson. Thjódsögur og Munnmaeli. Reykjavik 1899.
(6) Oddur Björnsson. Thjódtrú og thjódsagnir. Akureyri 1908.

hem bereikten in een vorm, die onmiddellijk voor den druk geschikt was, besloot hij met de uitgave ervan niet te wachten totdat het oostelijke materiaal in zijn geheel bewerkt zou zijn. Echter is juist daardoor het boek niet van zoo overwegend belang geworden als de opzet aanvankelijk scheen te beloven. Want het materiaal, dat men Oddur Björnsson toestuurde, was weer grootendeels uit geschreven bronnen afkomstig.

Eerst in 1922 begon men met het uitgeven van de zoo even genoemde verzameling van Sigfús Sigfússon (7). Voor zoover mij bekend is, zijn er thans drie deelen van verschenen. Het doel is hetzelfde, dat indertijd Jón Arnason nastreefde : een compendium van volksoverleveringen van het oostelijke IJsland. Maar de ordening is geschied volgens het reeds door Oddur Björnsson in practijk gebrachte beginsel. Het eerste deel bevat uitsluitend legenden van godsdienstigen aard, het derde deel alleen spookhistories. In het tweede staat hetgeen voor den parapsycholoog in de eerste plaats van belang is. De boven gegeven voorbeelden zijn voor een groot deel aan dit werk ontleend, evenals de indeeling der stof. Verder is hier uitsluitend op mondelinge mededeeling gebouwd. Bij ieder verhaal staat de naam van den zegsman met eenige bijzonderheden over zijn persoon, en vooral is ernaar gestreefd over hetzelfde feit zooveel mogelijk berichten van verschillende personen te verzamelen, alles in hun eigen woorden medegedeeld. Ook is alle aandacht besteed aan de menschen, die voor in sterke mate supranormaal begaafd doorgingen ; wanneer deze niet meer leefden, is er naar gestreefd de berichten over hen door zooveel mogelijk getuigenissen te verifieeren.

Uit deze korte karakteristiek van dit groote werk blijkt, dat langzamerhand zich een werkelijk wetenschappelijke geest deed gevoelen in het verzamelen en onderzoeken van de IJslandsche volksoverleveringen, vooral ook met het doel om de juiste grenslijn te trekken tusschen overlevering en waarneming. Van deze noodzakelijkheid waren de plaatselijke geleerden inderdaad overtuigd geraakt, hetgeen een belangrijke vooruitgang beteekent, omdat wellicht nergens zoo sterk de gewoonte bestond om deze twee zeer verschillende zaken als één te beschouwen. Het lijdt geen twijfel, of deze overtuiging was in de hand gewerkt door hetgeen van spiritistische zijde daarvoor gedaan was.

---

(7) Sigfus Sigfusson. Islenzkar thjódsögur og — sagnir. 3 dln. Seydisfirdi 1922-25.

De schrijver Einar Hjörleifsson Kvaran, dien wij boven reeds noemden, begon na zijn terugkeer uit Canada met het uitgeven van een spiritistisch tijdschrift (Morgun), waarvan thans dertien jaargangen verschenen zijn. Daarin zijn vereenigd de getuigenissen van 50 verschillende personen, en er worden 200 supranormale waarnemingen in droomenden zoowel als in wakenden toestand in beschreven. De bundel staat mij thans niet ter beschikking, maar op gezag van Prof. Gudm. Finnbogason, die er in zijn reeds aangehaald werk over spreekt, kan het volgende erover gezegd worden. De waarnemingen wijken in geen enkel opzicht af van die, welke in de genoemde bundels met volksoverleveringen worden gememoreerd. Bijna 40 % ervan betreffen helderziendheid in den droom en nog eens 40 % helderziendheid in wakenden toestand. Daarnaast staan 12 % die handelen over supranormale gehoorverschijnselen.

De wetenschappelijke geest, die het modernste IJslandsche onderzoek bezielt, komt nergens beter uit dan in den jaarlijks verschijnenden bundel Gráskinna, waarvan het eerste deel van 1928 is. De uitgevers zijn Prof. Sigurdur Nordal, hoogleeraar in de litteratuurgeschiedenis te Reykjavik, en Thorbergur Thórdarson, een der beste kenners van de IJslandsche volkstradities. Het doel van deze uitgave is eerder met dat van de vermelde oudere bundels te vergelijken dan met dat van het tijdschrift Morgun, maar niet te ontkennen valt, dat de twee geleerde uitgevers met bijzondere voorliefde die gegevens behandelen, die voor de kennis der supranormale waarneming van gewicht zijn. En zij doen dat met een angstvallige nauwgezetheid. Niet alleen wordt de bron steeds omstandig vermeld, maar ook wordt alleen in het uiterste geval van schriftelijke getuigenissen gebruik gemaakt, en dan nog alleen, wanneer ze afkomstig zijn van de persoon, die zelf het voorval beleefd heeft. De overgroote meerderheid der relazen is door een der uitgevers uit den mond van het subject zelf opgeteekend. Voor zoover mogelijk is verder ernaar gestreefd voor ieder voorval bevestiging te verkrijgen van andere personen, die er op een of andere manier bij betrokken konden zijn, bij voorkeur buiten medeweten van de zegslieden zelf. Als voorbeeld noem ik de historie van de schipbreuk op het Hjallasand van het jaar 1875, die zooveel menschenlevens heeft vereischt, dat ouderen van dagen er nog over spreken. Het is den uitgevers gelukt, behalve twee beschrijvingen van het gebeurde zelf, de beschikking te krijgen over twee voorspellingen, een geestverschijning,

drie gezichten in wakenden toestand en een reeks droomgezichten, telkens van één persoon, die alle met deze gebeurtenis in verband worden gebracht. Eveneens hebben zij zich naar aanleiding van een historie van het jaar 1905 over rijpaarden, die met geen mogelijkheid aan den gang te krijgen waren onder invloed van een „sterke gedachte" van een afwezige, het getuigenis verschaft van een meisje, dat juist fietsende de plaats passeerde, waar de gebeurtenis plaats greep. Hier is inderdaad aan alle eischen, die men voor de objectiviteit stellen kan, voldaan. En het is toe te juichen, dat dit jongste streven naar het bijeenbrengen van een collectie betrouwbaar materiaal uit den allerlaatsten tijd, van alle kanten steun ondervindt.

Wanneer ik onder de uitgaven van onzen eigen tijd de Gráskinna op den voorgrond stel, dan geschiedt dat niet omdat andere bundels iederen wetenschappelijken grondslag zouden missen. Aan de eveneens jaarlijks verschijnende Gríma, die ons het materiaal van Noord-IJsland geeft, zou dan groot onrecht worden aangedaan. Maar zoo breed is de opzet ervan niet. Als aanvullend getuigenis heeft echter ook dit werk groote waarde. Bij de bestudeering van deze jongste gegevens treft ons de overeenkomst van den inhoud, niet alleen in groote trekken, doch ook in allerlei bijzonderheden, met hetgeen uit vroeger tijden tot ons gekomen is. Daardoor wordt de onderstelling bevestigd, dat ook vorige geslachten, die nog niet over de hulpmiddelen en methoden van den modernen tijd beschikten, eerbiedwekkend en naar mogelijkheid betrouwbaar werk hebben geleverd.

Hiermede is het einde van dit overzicht bereikt. Moge erdoor de aandacht van belangstellende onderzoekers op het rijke maar moeilijk toegankelijke IJslandsche materiaal gevestigd zijn. Het bijzondere karakter ervan, zoowel naar inhoud als omstandigheden, trachtte ik naar mijn beste vermogen uiteen te zetten. Het vraagt om verdere critische studie.

Utrecht. A. G. VAN HAMEL.

Bij de herdenking van Mesmer's geboortedag

door Dr. W. H. C. TENHAEFF.

Op 23 Mei 1934 zal het 200 jaar geleden zijn dat F. A. Mesmer te Iznang bij Radolfszell geboren werd.

Toen William Preyer in het jaar 1867 zijn intree-rede als privaat-docent in de fysiologie aan de Universiteit van Berlijn hield, waarin hij over het hypnotisme sprak, noemde hij Mesmer bij die gelegenheid een kwakzalver die alleen met Herostratus te vergelijken was.

du Prel heeft later (1) deze zienswijze met kracht bestreden, evenals Kiesewetter (2), maar er waren in die dagen slechts zeer weinig geleerden bij wie hun woorden ingang vonden, terwijl het omstreeks het jaar 1900 scheen, als was men in de officiëele wetenschap den naam van Mesmer vergeten.

Adolf Kessler verhaalt van een bezoek, omstreeks genoemd jaar gebracht aan Mesmer's graf dat een geheel verwaarloosden indruk maakte. „Alles wees er op dat het graf zoo goed als vergeten was. Slechts weinigen kenden den naam Franz Anton Mesmer nog, slechts weinigen wisten nog wie hij was. En toch zweefde eenmaal zijn naam op aller lippen" (3).

Het is ruim dertig jaar geleden sinds Kessler deze woorden schreef. In deze dertig jaren is er veel veranderd, niet het minst op het gebied der psychologie...

De tijd is thans gekomen waarin wij — beter dan ooit te voren — in staat zijn Mesmer's verdiensten naar waarde te schatten en zijn nagedachtenis te eeren als die van een man die voor de parapsychologie belangrijk, voorbereidend, werk heeft verricht.

Over Mesmer's jeugd lezen wij bij Kiesewetter, dat deze jeugd zich kenmerkte door een ongebonden vrijheid; herhaaldelijk zou hij de school verzuimd hebben, om zwerftochten te kunnen maken door de velden en bosschen van de zoo schoone omstreken van het Boden meer.

---

(1) „Wie sich die Medizin mit fremden Federn schmückt", „Sphinx", 1889, II.
(2) Zie zijn voortreffelijke biografie van Mesmer in „Sphinx", 1891, I en II.
(3) „Die Uebersinnliche Welt", 1902, pag. 98.

Volgens Dr. Rudolf Tischner ([4]) studeerde Mesmer tusschen 1750 en 1760 theologie, wijsbegeerte en rechten.

Omstreeks het jaar 1760 liet hij zich als student in de geneeskunde te Weenen inschrijven en in 1766 promoveerde hij in de geneeskunde op proefschrift: „De influxu planetarum." „Mesmer durfte also von sich gleich Faust sagen er habe „Philosophie, Juristerei und Medizin und leider auch Theologie durchaus studiert"." (Tischner).

Mesmer's dissertatie behoort tot de meest zeldzame boeken. In onze dagen schijnen er slechts twee exemplaren van bekend te zijn; beide bevinden zich te Weenen. Het eene in de Universiteits-bibliotheek van Weenen, het andere in de „Nationalbibliothek" aldaar.

Tischner is een der weinige — misschien de eenige van Mesmer's biografen — die dit geschrift in handen heeft gehad.

In zijn voorwoord zegt Mesmer (volgens Tischner) dat menigeen zal denken een astrologisch geschrift in handen te krijgen, hetgeen echter niet het geval is.

Mesmer's proefschrift gaat over hetgeen wij thans zouden noemen „kosmobiologische Zusammenhänge".

Geheel zelfstandig is hij niet op dit denkbeeld gekomen — Paracelsus, Johann Baptist van Helmont, Robert Fludd, William Maxwell e. a. waren zijn voorgangers, wier onderscheidene denkbeelden hem beïnvloed hebben..... ([5])

In zijn dissertatie vinden wij de kiem van het systeem, dat hij later ontwerpen zou, en dat zooveel pennen in beroering zou brengen.

In het jaar 1779 verscheen te Parijs Mesmer's : „Mémoire sur la découverte du magnétisme animal."

Dertien jaar waren verloopen sinds de verschijning van zijn dissertatie en in deze dertien jaar was er veel gebeurd. Mesmer had in deze jaren zoowel als auteur alsook als geneesheer van zich doen spreken.

Onderscheidene publicaties waren van zijn hand verschenen — zoekend en tastend zien wij hem voorwaarts gaan, langzamerhand zijn systeem opbouwend, nieuwe paden betredend, welke hem bij onderscheidene zijner collega's in miskrediet doen geraken.

In 1777 kreeg hij mej. Paradis (ook wel : von Paradies) in behandeling.

---

(4) R. Tischner : „Franz Anton Mesmer. Leben, Werk und Wirkungen", München, 1928.
(5) Zie mijn : „Het Dierlijk Magnetisme", Amsterdam, 1922.

Dit meisje was op 3 1/2 jarigen leeftijd blind geworden en door de meest beroemde artsen van haar tijd behandeld en ongeneeslijk verklaard. Mesmer bericht nu dat het hem gelukte haar wederom ziende te maken.

Dit veroorzaakte een geweldige opschudding, terwijl bovendien het feit harer genezing haar ouders in den grond niet aangenaam was, daar zij vreesden dat deze genezing Maria Theresia een aanleiding zou zijn het meisje het „kaiserliche Gnadengehalt" te ontnemen.

Enkele artsen trachtten — volgens Mesmer — te „bewijzen" dat mej. Paradis nog altijd blind was „omdat zij de namen der haar getoonde dingen vaak niet wist of verwisselde." ([6])

Het einde van dit alles was dat Mesmer genoeg van Weenen kreeg en naar München trok. Lang bleef hij daar niet. In 1778 zien wij hem te Parijs, waar een jaar later zijn : „Mémoire sur la découverte du magnétisme animal" verscheen.

In dit geschrift komen o. m. zijn bekende 27 stellingen voor, die als een aankondiging van zijn systeem dienen te worden gezien.

Dit systeem treffen wij daarna in hoofdtrekken aan in de : „Aphorismes de M. Mesmer dictés à l'assemblée de ses élèves. Et dans lesquels on trouve ses principes, sa théorie et les moyens de magnétiser..." ([7])

Het dictaat is opgenomen en gepubliceerd door den arts Caullet de Veaumortel. Deze beweert dat hij er niets aan veranderd heeft, ofschoon uit een brief, door Mesmer op 4 Januari 1785 geschreven, blijkt, dat hij nochtans enkele bezwaren tegen deze aforismen had.

Tischner zegt met betrekking tot dit geschrift, dat het „das Bemühen eines mehr intuitiv als logisch veranlagten Menschen ein Gesamtbild von der Natur zu entwerfen, zeigt." ([8])

In 1799 verscheen te Parijs de : „Mémoire de F. A. Mesmer sur ses découvertes," een door Mesmer eigenhandig geschreven boek, terwijl in 1814 te Berlijn verscheen : „Mesmerismus. Oder System der Wechselwirkungen, Theorie und Anwendung des thierischen Magnetismus als die allgemeine Heilkunde zur Erhaltung des Menschen von Dr. Friedrich Anton Mesmer. Herausgegeben von Dr. Karl Christian Wolfart..."

De studie dezer onderscheidene geschriften leert ons Mesmer's denk-

---

(6) Tischner, l. c., pag. 52.
(7) Tischner, l. c., pag. 87.
(8) Ibidem, pag. 88.

beelden — voor zoover zij betrekking hebben op het dierlijk magnetisme — zoo volledig mogelijk kennen.

In het kort komen zij hierop neer, dat Mesmer het bewezen achtte, dat de hemellichamen invloed uitoefenen op de aarde en in de organismen door bemiddeling van een universeel fluïde, dat als tusschenstof (medium) dient te worden aanvaard.

De mensch bevindt zich — volgens Mesmer — voortdurend te midden van fluïdieke stroomingen, welke versterkend op hem inwerken. De punten, waar dit fluïde in- en uitstroomt noemt hij de polen.

Als aan een lichaam een pool gevormd wordt, zoo wordt daardoor tegelijkertijd een tweede geschapen. In het midden tusschen de beide polen loopt een evenwichtslijn. (9)

Mesmer meent nu dat de mensch het instroomen van het fluïde in zijn lichaam, het accumuleeren alsmede het afgeven ervan aan een medemensch kan regelen en hij geeft nu een aantal voorschriften welke gezamenlijk zijn methode vormen.....

Hoe aanvechtbaar Mesmer's stellingen en zijn daarop gebaseerde methode nu ook op meer dan één punt mogen zijn — en dit niet alleen in onze oogen, maar onderscheidene zijner tijdgenooten waren zich hier volmaakt van bewust, gelijk uit de felle bestrijding, welke hem van verschillende kanten ten deel viel moge blijken, al dient hier dadelijk aan toegevoegd te worden, dat volstrekt niet alle argumenten zijner tegenstanders steekhoudend kunnen worden genoemd — het kan niet ontkend worden dat de toepassing dezer methode van groote beteekenis is geworden voor de ontwikkeling der experimenteele parapsychologie.

Dr. K. H. E. de Jong zegt in zijn geschrift over : „De Magie bij de Grieken en Romeinen : (10)

„Een wonderbaarlijk feit betreffende Apollonius is historisch vrij goed geboekstaafd, en wel het volgende : In het jaar 96 n. Chr. hield de wijze, reeds op hoogen leeftijd, te Ephese een openbare voordracht. Onder het spreken geraakte hij gaandeweg afgeleid, zwijgt, doet eenige stappen voorwaarts en roept : „stoot hem neer, den tyran, stoot hem neer !"

Daarna keert hij zich tot zijn gehoor en zegt : „Heden, op dit oogen-

(9) Zie mijn : „Het Dierlijk Magnetisme", pag. 80.
(10) Haarlem, 1921, pag. 82.

blik, is keizer Domitianus gedood", en spoedig kwam een bericht uit Rome, dat Apollonius' visioen schitterend bevestigde."

Wij staan hier voor een geval van „tweede gezicht", een verschijnsel dat men door alle eeuwen heen heeft waargenomen.

Doet dit verschijnsel zich in den slaaptoestand voor, dan spreken wij van paragnostische droomen, of, juister, van paragnosie in den slaaptoestand. (11)

Slaan wij nu in de : „Lehrsäzze des Herrn Mesmer's so wie er sie in den geheimen Versammlungen der Harmonie mitgetheilt hat..." (12) paragraaf 184 op, zoo blijkt ons dat daarin sprake is van een „innerlijk zintuig."

„Es ist erweislich, und man hat starke Gründe a priori, dasz wir noch mit einem innern Sinn begabt sind, der mit dem Ganzen des Weltalls in Verbindung stehet ; genaue Beobachtungen können uns davon überzeugen ; man könnte sich auch die Ahndungen daraus begreiflich machen."

In een hoofdstuk : „Betrachtungen über die Nervenkrankheiten und die Ausdehnung der Sinne und der Eigenschaften des menschlichen Körpers" spreekt hij uitvoerig over de in den magnetischen toestand naar voren tredende supernormale vermogens. Paragraaf 265 zegt daarover : „Wann sich bei einer Nervenkrankheit die Reizbarkeit in dem Zustand der Krisis in gröszerer Quantität auf das Augenhäutchen zieht, so wird das Auge fähig, mikroskopische Gegenstände zu bemerken. Alles was nur die Kunst eines Optikers erdenken kann, ist nicht diesem Grade der Empfindung zu vergleichen. Die dickste Finsternis ist für sie nicht dunkel genug, um nicht eine hinreichende Quantität Strahlen sammeln, die Gestalt der verschiedenen Körper unterscheiden und ihre Verhältnisse bestimmen zu können. Ja diese Personen können sogar Gegenstände durch solche Körper hindurch, die uns dunkel scheinen, unterscheiden ; dies beweist, dasz die Dunkelheit der Körper keine besondere Eigenschaft, sondern ein Umstand ist, welcher mit dem Grade der Reizbarkeit unserer Organe im gleichen Verhältnis steht."

---

(11) Mogen wij de paragnostische ervaring in den slaaptoestand een paragnostischen droom noemen ? Freud heeft hier bezwaar tegen. „Sie werden es ja gewiss tun, solange Sie mit dem populären Sprachgebrauch gehen, für den alles Träumen heisst, was sich während der Schlafzeit in Ihrem Seelenleben ereignet..... Ich meine, es wäre im Interesse wissenschaftlicher Genauigkeit, wenn wir „Traum" und „Schlafzustand" besser auseinanderhielten". „Kleine Schriften zur Sexualtheorie und zur Traumlehre", Wien, 1931, pag. 339.

(12) Dit is de Duitsche, door Tischner gebruikte, vertaling van de : „Aphorismes". Deze vertaling verscheen in 1785 te Straatsburg.

Zeer opmerkelijk is nu wel het feit, dat Mesmer aanvankelijk geneigd scheen deze verschijnselen terug te brengen tot hyperaesthesie, waarmede hij zich hier als een voorlooper van onderzoekers als M. Hopp ([13]), F. Auerbach ([14]), R. Baerwald ([15]) e.a. doet kennen.

Nochtans dient er hier op gewezen te worden dat er in die dagen ook nog andere onderzoekers waren, die er naar streefden de z.g. helderziendheid der somnambulen tot hyperaesthesie terug te brengen.

Zoo verscheen in 1788 te Amsterdam de : „Verhandeling over de Droomen en Slaapwandelaren van den Jenaschen Hoogleeraar Hennings. Nederduitsch van A. Fokke Simonsz".

In dit merkwaardige geschrift worden een aantal gevallen van z. g. slaapwandelen vermeld.

Wij vinden daarin o. m. het geval van een jeugdigen apothekers-provisor te Milaan, die het verschijnsel der algemeene psychische anaesthesie bleek te vertoonen en nochtans — zelfs met gesloten oogen — kon lezen.

Hennings tracht dit lezen nu te verklaren door aan te nemen, dat deze „slaapwandelaar" buitengewoon fijne oogleden bezat.

Zeer terecht vond deze poging tot verklaring bestrijding bij Dr. M. S. Polak in zijn : „Het Materialismus, het Spiritismus en de strenge Wetenschap", in 1872 te Amsterdam verschenen.

Mesmer is later van deze hypothese der hyperaesthesie teruggekomen, zooals blijkt uit zijn hiervoor reeds genoemde, in 1799 te Parijs verschenen: „Mémoire de F. A. Mesmer... sur ses découvertes," van welk geschrift het tweede gedeelte in hoofdzaak aan het somnambulisme gewijd is ([16]).

Hij bespreekt er o.m. de z.g. helderziendheid in den tijd in — een verschijnsel, dat toch wel moeilijk tot hyperaesthesie is terug te brengen. Het is zeer zeker van belang er hier op te wijzen, dat het denkbeeld van een „eeuwig nu" hem hierbij reeds door het hoofd gegaan is ([17]).

Hij stelt zich voorts de vraag hoe het komt dat de supernormale vermogens in den slaaptoestand gemakkelijker manifest worden, dan in den waaktoestand. Hij vindt een antwoord op deze vraag, dat als volgt luidt:

---

(13) „Ueber Hellsehen", Berlijn, 1918.

(14) „Zeitschrift f. kritischen Okkultismus", II, 4.

(15) „Okkultismus und Spiritismus", Deutsche Buchgemeinschaft, Berlijn. Zie voorts R. Tischner : „Hyperaesthesie und Hellsehen" in : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1927, pag. 48 en K. Krall : „Ueber „unwillkürliches Flüstern". Eine kritische und experimentelle Nachprüfung der Hansen-Lehmann'schen Versuche" in : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1926, pag. 321.

(16) Zie Tischner, l. c. pag. 94.

(17) „Das führt zu der Idee, dasz im Weltall alles gegenwärtig ist, und dasz die Vergangenheit und die Zukunft nur verschiedene Beziehungen der Teile unter sich sind," zegt Mesmer in de in 1800 te Jena verschenen Duitsche (door Tischner geraadpleegde) vertaling van zijn genoemd werk.

In den slaaptoestand zijn de poorten der normale zintuigen gesloten en dan is de „innere Sinn" het eenige orgaan, dat tot waarnemen in staat stelt. Daar de zwakkere indrukken nu steeds voor de sterkere moeten wijken, zoo is het begrijpelijk, dat van een bewust opvatten der prikkels van den „inneren Sinn" eerst dan sprake kan zijn, wanneer de normale zintuigen buiten werking zijn gesteld.

Mesmer maakt hier gebruik van een vergelijking, waarvan later du Prel zich zoo gaarne zou bedienen en die betrekking heeft op het licht der sterren, dat voor ons eerst dan zichtbaar wordt wanneer de zon ondergegaan is ([18]).

Uit een en ander blijkt dat Mesmer reeds oog had voor het verschijnsel der psychische remming, dat wij in de moderne zielkunde bij o.m. G. Heymans terugvinden, die beter dan iemand anders een inzicht heeft gegeven in dit verschijnsel ([19]).

Overigens was dit fenomeen reeds mede aan enkele van Mesmer's voorgangers bekend ([20]) al hebben zij — gezien de geringe vorderingen welke de experimenteele psychologie nog in de 17de en 18de eeuw gemaakt had — daar niet zulke heldere beschouwingen over kunnen leveren als Heymans.

Het feit, dat men door toepassing zijner methode de verschijnselen van somnambulisme, helderziendheid e.d. kunstmatig kan verwekken verklaarde Mesmer door aan te nemen, dat het fluïde in alle deelen van het lichaam binnendringt en een specifieken invloed op het zenuwstelsel uitoefent.

In: „Mesmerismus" (1814) heeft Mesmer nog eenmaal zijn geheele theorie samengevat.

Naast de traditioneele „vijf" zintuigen onderscheidt hij ook hier nog een „innerlijke zin" welke ontvankelijk is voor inwerkingen van fluïdieken aard.

„Ebenso möglich ist es, dasz der Gedanke, welcher in einer Modifikazion der feinen Flut des Gehirns und der Nerven besteht, gleich dem Schall und dem Licht fortgepflanzt werde, und dasz er unmittelbar einem andern Organ, das demjenigen, welches ihn erzeugte oder von dem er ausgegangen war, ähnlich ist, mitgetheilt werde." (Pag. 139).

„Der Gedanke kann sich, unabhängig von den gewöhnlichen übereinkunftmäszigen Hülfsmitteln, durch die feine Materie, welche ihn gebildet hat,

(18) „Studiën uit het gebied der geheim-wetenschappen", I, pag. 79, Ned. vert., Amersfoort, 1909.

(19) Zie E. D. Wiersma : „Capita Psychopathologica", Groningen, 1931, pag. 129.

(20) Zie Leibnitz : „Nouveaux Essais sur l'entendement humain", boek II, hoofdstuk 27, paragr. 6.

und durch die stete Fortgesetztheit des Mittelstoffes auf alle Fernen hin mittheilen und fortpflanzen." (Pag. 141).

Wie er nog aan twijfelen mocht of Mesmer de telepathie gekend heeft, moge uit deze passages besluiten, dat hij het verschijnsel niet alleen kende, maar het zelfs natuurkundig (fysiologisch) zocht te verklaren.

„Es scheint selbst, dasz der Gedanke, gleich einem Bild oder Gemälde oder einer Schrift, sich im Raume in den verschiedenen Organisazionen, welche dazu geeignet sind, fixieren könne."

Mesmer tracht, op grond van deze, door hem aan de gedachten toegeschreven eigenschappen, verschillende verschijnselen van sociaal-psychologischen aard te verklaren, waarmede hij zich als een voorlooper van Dr. Dietz doet kennen, die immers in zijn boekje: „Telepathie en Psychologie der Menigte" ([21]) „het sympsychium der menigte als een supra-individueel complex" tracht te beschouwen, „ontstaan tengevolge eener in hoofdzaak emotioneele korte-afstands telepathie." (Pag. 66).

Het fixeeren der gedachten, waarvan hij hier spreekt, doet voorts aan de psychoskopie denken, in het bijzonder aan de bekende experimenten van Naum Kotik, waarvan deze gewag maakt in zijn : „Die Emanation der Psycho-physischen Energie." ([22])

Ook het verschijnsel der helderziendheid in den tijd heeft in dit geschrift opnieuw zijn belangstelling. Hij maakt er melding in van een dame, die hij in Parijs behandelde. Haar hond was weggeloopen en zij maakte zich zeer ongerust over het lot van dit dier. Op een morgen ontwaakte zij en vond, tot haar groote verbazing, een door haarzelf in haar slaap beschreven blad papier, waarop te lezen stond : „Wees rustig, over acht dagen zul je het dier terugkrijgen."

„Toen ik, van dit voorval onderricht, op den aangekondigden dag bij de patiente kwam, sloeg ik haar zeer nauwkeurig gade. Van reeds heel vroeg in den morgen af vond ik haar in den haar heel gewoon geworden slaap (23) liggen. Precies om 8 uur geeft zij haar kamenier last een boodschappenlooper, dien zij vlak bij het huis zou aantreffen, binnen te roepen en bij haar te brengen. De man verschijnt en zij geeft hem opdracht oogenblikkelijk naar de zeven minuten van haar woning verwijderde Rue de St. Sauveur te gaan, hier zou hij een dame tegenkomen, die een hond in haar armen zou dragen, welke hij, als zijnde haar eigendom, terug moest vragen. De man gaat, en nauwelijks is hij bij de genoemde straat gekomen, of hij ontmoet de bedoelde dame met een kleine hond onder den arm, welk dier hij ingevolge op-

(21) Wegelin Bussum.
(22) Wiesbaden, 1908. Zie „Tijdschrift v. Parapsychologie", V, pag. 247.
(23) Bedoeld wordt : toestand van natuurlijk somnambulisme.

dracht mijner patiente bij haar brengt. In mijn tegenwoordigheid wordt het dier als haar eigendom erkend". (24).

In 1785 stichtten graaf Puységur en een zekere Dr. Ostertag in Straatsburg twee „Sociétés harmoniques" welke zich ten doel stelden het beoefenen van de mesmerische geneeswijze en het kunstmatig verwekken van toestanden van somnambulisme.

Puységur geldt thans als de weder-ontdekker van den z. g. tempelslaap (het zichzelf recepten voorschrijven der somnambules) ([25]), een verschijnsel, dat men reeds in de Oudheid kende en waarvoor in de eerste helft der vorige eeuw groote belangstelling bestond bij Kerner e. a. uit de school van Mesmer voortgekomen artsen.

In 1889 zien wij du Prel en medewerkers dit verschijnsel bij een hunner vrienden bestudeeren, ([26]), terwijl het in onze dagen, vanzelfsprekend, een object van studie voor den parapsycholoog is geworden. ([27])

Naast het verschijnsel van den tempelslaap werden echter nog verschillende andere supernormale verschijnselen door deze achttiende en negentiende eeuwsche mesmeristen bij hun sujetten en patienten waargenomen, zooals b. v. dat van het zien der eigen inwendige organen, dat der helderziendheid in ruimte en tijd e.a.

Het aantal geschriften, tusschen 1785 en 1850 over het somnambulisme verschenen, is niet gering te achten, en het komt mij voor, dat de publicaties dezer voorloopers der huidige parapsychologen voor het vergelijkend parapsychologisch onderzoek geenszins van waarde ontbloot zijn.

In onze dagen wordt de herinnering aan deze voorloopers verlevendigd door de steeds toenemende belangstelling, welke wij constateeren t.o.v. de geschriften van den Romantischen psycholoog C. G. Carus (1789-1867). Enkele dezer boeken zijn herdrukt en daardoor voor ons gemakkelijker toegankelijk gemaakt. Hiertoe behooren zijn: „Vorlesungen über Psychologie,

---

(24) Waar ik het oorspronkelijke, uiterst zeldzame, werk niet in handen heb kunnen krijgen maakte ik hier gebruik van een citaat van K. Kiesewetter, voorkomende in : „Sphinx", 1891, I, pag. 346.

(25) In tegenstelling met Kiesewetter („Sphinx", 1891, I, pag. 347) is Tischner (l.c., pag. 92) van meening dat Puységur als de eigenlijke ontdekker van de mesmerische hypnose dient te worden beschouwd.

(26) „Studiën uit het gebied der geheime wetenschappen", Ned. vert., Amersfoort, 1909, pag. 72.

(27) Zie b. v. W. Kröner : „Mediale Diagnostik", Mutze, Leipzig.

gehalten im Winter 1829/30 zu Dresden" ([28]), waarin hij zich als een voorlooper van F. W. H. Myers en C. du Prel doet kennen ([29]) op grond zijner beschouwingen over de genialiteit ([30]).

Het meerendeel zijner voorbeelden is nu ontleend aan de geschriften der hierboven genoemde mesmeristen, waarvan hij een grondige kennis bleek te bezitten.

Somnambulisme en Spiritisme.

In zijn standaardwerk: „Traité de Métapsychique" ([31]) onderscheidt Ch. Richet een viertal tijdperken in de ontwikkeling van het parapsychologisch onderzoek t.w.:

1. De mythische periode, welke bij Mesmer eindigt (1778):
2. De magnetische periode, welke bij Mesmer begint en bij de gezusters Fox (1848) eindigt;
3. De spiritistische periode, welke bij de gezusters Fox begint en bij William Crookes (1872) eindigt;
4. De wetenschappelijke periode welke bij William Crookes begonnen is.

En R. Sudre is, blijkens zijn: „Introduction à la Métapsychique humaine" ([32]) eveneens geneigd de voor-wetenschappelijke, spiritistische periode der parapsychologie ([33]) met het jaar 1848 te doen aanvangen. Blijkens hetgeen hij op pag. 342 van zijn: „Introduction" schrijft is hij van meening, dat de mesmeristen uit de eerste helft der vorige eeuw weliswaar aan het voorkomen van geestverschijningen geloofden ([34]), maar dat zij nochtans geen

---

(28) Herdruk Rotapfel-Verlag, Leipzig.

(29) Myers : „De menschelijke persoonlijkheid", Ned. vert., Amsterdam, 1921; du Prel: „Die monistische Seelenlehre", Leipzig, 1888 (herdruk, Leipzig, 1926).

(30) Reeds Carus zag in dat er een „Zusammenhang und Uebergang zu bemerken ist zwischen Ahnungen und zwischen dem, was man besondere Anlage und Genialität zu nennen pflegt...." („Vorlesungen über Psychologie", pag. 355). Myers en du Prel hebben op dit stramien voortgeborduurd.

(31) Parijs, 1923, pag. 16.

(32) Payot, Parijs.

(33) Ik wil hiermede niet zeggen dat de spiritistische hypothese een onwetenschappelijke hypothese is, maar wensch hiermede slechts aan te duiden die periode, waarin het onderzoek der supernormale verschijnselen nagenoeg geheel in handen was der openbarings-spiritisten zooals A. Kardec c. s.

(34) Men denke hier slechts aan Swedenborg, Wetzel, Oberlin en andere bekende „geestenzieners" uit de 18de en 19de eeuw, waartoe zekerlijk ook de zieneres van Prevorst dient te worden gerekend.

spiritistische verschijnselen (althans spiritistisch aandoende verschijnselen) bij hun somnambules zeggen te hebben opgemerkt.

Niets is minder waar dan deze meening, welke dan ook zeer terecht bestreden is door E. Bozzano.

„Wanneer men de verschillende werken over het dierlijk magnetisme naleest" — zoo schrijft Bozzano (35) — „dan bemerkt men, dat de magnetiseurs met tegenzin dit onderwerp aanroerden, daar zij vreesden, dat de verschijnselen van dien aard hun nieuwe hinderpalen in den weg zouden leggen, in hun poging de wereld te overtuigen van de schitterende genezingen, verkregen door toepassing van de magnetische geneeswijze. Maar het is niet minder waar, dat, ondanks dien tegenzin, de manifestaties van overledenen door middel van hun somnambules zich dikwijls genoeg voordeden."

De geschriften van mannen als G. P. Billot, L. A. Cahagnet, J. P. F. Deleuze e.a. mesmeristen uit die dagen zijn daar om ons te bewijzen, dat zij de verschijnselen van z.g. bezetenheid uit eigen ervaring kenden en het is m.i. aan geen twijfel onderhevig, of de groote belangstelling welke in 1848 voor de gezusters Fox ontstond, vindt voor een belangrijk deel haar verklaring in het feit dat het denken van honderden door het optreden der mesmeristen rijp was gemaakt voor de ontvangenis dezer feiten (36).

Wie de geschriften van A. J. Davis (37), A. Hoek (38), Siemelink (39) e.a. spiritisten uit die dagen nog eens naleest zal moeten erkennen dat deze z.g.modern Amerikaansche spiritistische beweging uit de school van het Mesmerisme zijn voortgekomen en dat deze beweging voor een belangrijk deel zijn groei en bloei te danken heeft gehad aan Mesmer en zijn leerlingen.

In paragr. 296 der : „Aphorismes" treffen wij een beschrijving aan van het „baquet".

Mesmer onderscheidde natte en droge baquets.

Een nat baquet bestond uit een met flesschen met gemagnetiseerd water gevulde kuip. In de ruimte tusschen de flesschen werd fijn gestampt glas en ijzervijlsel gestrooid, waarna er water in de kuip werd gegoten, zoodat de flesschen met gemagnetiseerd water in het water stonden.

---

(35) „Het Spiritisme", Ned. vert., Baarn 1932, pag. 2.

(36) Immers reeds lang voor 1848 had men soortgelijke verschijnselen waargenomen als die, waarvan de bewoners van Hydesville in 1848 gewag maakten. Zie K. Kiesewetter : „Klopfgeister vor dem Jahre 1848". in : „Sphinx", 1890, II, pag. 224.

(37) „De Tooverstaf", autobiografie, Ned. vert., Wychen, 1925.

(38) „Aanteekeningen en opmerkingen betreffende het Levens-Magnetismus", den Haag, 1852.

(39) „De eeuwigheid onthuld of het leven na den dood. Een beschouwing over de onsterfelijkheid en het voortleven van den mensch na den dood van het lichaam, gestaafd en bewezen door het Magnetismus", Amsterdam, 1858.

De droge baquets bestonden uit met glas, ijzerdeelen en zand gevulde kuipen.

In het midden der baquets trof men een ijzeren stang aan, waaraan een zeer lang koord bevestigd was. De zieken gingen om het baquet heen zitten en vormden een kring, terwijl zij het koord tegen de zieke plaats aanhielden en elkaar wederkeerig met den rechter- en den linkerduim aanraakten, precies zooals men dit nog wel op onze hedendaagsche spiritistische séances pleegt te doen.

Bovendien legden zij nog, uit het baquet te voorschijn komende, beweegbare, gebogen ijzeren stangen op de zieke plaatsen.

Het is nu m. i. aan geen twijfel onderhevig of het „keten-vormen" der spiritisten is ontstaan uit het baquet-gebruik.

Ook de spiritisten stellen zich voor dat, wanneer zij een keten vormen, zij daardoor een soort van organische ganschheid tot stand brengen, waarin het fluïde voortdurend circuleert.

Door toepassing der z.g. Mesmerische methode („magnetiseeren") zocht men de media in toestanden van passiviteit te brengen (mesmerische hypnose) waarin zij in hooge mate ontvankelijk geacht werden voor de inspiraties vanuit het hiernamaals...

Hoe men ook over dit alles moge denken en hoeveel fantastische denkbeelden en hypothesen ook door deze „magnetiseerende" spiritisten verkondigd mogen zijn, het is en blijft een feit dat zij bij herhaling in hun kringen getuigen waren van allerlei supernormale verschijnselen, welke langzamerhand meer en meer de aandacht van de zijde der Wetenschap begonnen te trekken.

Zoo kwamen onderscheidene wetenschappelijke onderzoekers er, onafhankelijk van elkaar, toe de z.g. mediumieke verschijnselen te bestudeeren, waarmede de parapsychologie geboren werd...

Mesmer als geneeskundige.

Zooals wij hiervoor zagen vestigde Mesmer zich in 1778 te Parijs.

„De achttiende eeuw denkt en leeft kosmopolitisch. Nog vormen de geleerden en de kunstenaars van Europa gezamenlijk één groote familie, nog is voor den geestelijk levenden mensch de huidige, geborneerde afsluiting, waaraan de staten zich schuldig maken, niet uitgevonden. De kunstenaar, de geleerde, de musicus van die dagen trekken van de eene residentie naar de andere, zij worden niet door vaderlandsche remmen gehinderd, maar gevoelen zich overal thuis, waar zij hun talenten gewaardeerd weten, hun roeping kunnen volgen. Zij zijn vrienden van alle naties, volkeren en vorsten. Daarom beteekent het voor Mesmer geen bijzonder besluit om van Weenen naar Parijs te trekken — hij gevoelt er zich dadelijk thuis..."

Aldus Stefan Zweig in zijn voortreffelijk geschrift : „Die Heilung durch den Geist" ([40]).

De zieken stroomden hem toe, om zich te onderwerpen aan zijn „magnetische kuren" en hij zag zijn inkomen met den dag stijgen.

In onderscheidene winkelramen stond zijn portret uitgestald en de dichter Palissot verheerlijkte hem in zijn gedichten.

De Parijzenaars schenen door een soort van „mesmeromanie" te zijn aangetast. Wanneer op 16 November 1784 een troep Italiaansche tooneelisten het blijspel : „Les docteurs modernes" opvoeren, waarin de dichter Radet het Mesmerisme tracht te bespotten, ontstaat een geweldig tumult in den schouwburg, voor een deel veroorzaakt door de lakeien der aristocratische beschermers van Mesmer, die hun bedienden naar den schouwburg hadden gezonden met het doel het stuk uit te fluiten.

Maar nu greep de Academie van Wetenschappen in en liet een onderzoek instellen naar de waarde van Mesmer's theorieën en methode.

Zooals bekend mag worden verondersteld is het Mesmerisme sindsdien bij herhaling het onderwerp geweest van het onderzoek van wetenschappelijke commissies zonder daarbij ooit zijde te hebben gesponnen.

Typeerend voor het oordeel dezer eerste Fransche commissie is een „chanson" dat men in het jaar 1785 te Parijs op straat wel placht te zingen :

Le magnétisme est aux abois,
La faculté, l'Académie
L'ont condamné tout d'une voix
Et même couvert d'infamie.
Après ce jugement, bien sage et bien légal,
Si quelque esprit original
Persiste encore dans son délire,
Il sera permis de lui dire :
Crois au magnétisme... animal !

Voorts verschenen er allerlei spotprenten op Mesmer. Op één daarvan zien wij Mesmer afgebeeld, een langoorigen ezel magnetiseerend.

Maar, ondanks het vernietigende oordeel der onderscheidene commissies over de waarde van het Mesmerisme, bleven nochtans velen daarin

(40) Leipzig, 1931, pag. 78.

gelooven. In de eerste helft der 19de eeuw telde het fluïde-geloof nog vele mannen van beteekenis onder zijn aanhangers, waaronder Justinus Kerner.

In zijn : „Bilderbuch aus meinen Knabenzeit" vertelt Kerner van zichzelf, dat hij als kind een maagziekte vertoonde. Zijn ouders raadpleegden onderscheidene artsen, maar niemand van hen bleek in staat te zijn hem afdoende te helpen.

Ten einde raad zocht men voor het totaal verzwakte en uitgeputte kind raad bij Dr. Gmelin uit Heilbronn, die een vereerder en volgeling van Mesmer was.

Kerner vertelt nu verder :

„Zachtjes zeide hij tot mij : „Ja beste jongen, ook jij bent door de artsen al bij herhaling gefopt. Kom nu eens met mij mee, ik zal je geen geneesmiddelen geven".

Hij bracht mij naar een klein kamertje, verzocht mij op een stoel plaats te nemen, zag mij met zijn zwarte oogen strak aan en begon mij met zijn uitgestrekte handen, van het hoofd tot in de maagstreek, te bestrijken ; verschillende malen ademde hij ook op mijn zonnevlecht. Ik werd weldra erg slaperig en wist eindelijk niets meer van mijzelf af. Na een tijdlang geslapen te hebben ontwaakte ik en zag Matthias voor mij ; de dokter was er echter niet meer. Ook Matthias wist niet te zeggen wat Dr. Gmelin nu eigenlijk met mij gedaan had. Bij het weggaan had hij slechts tegen hem gezegd dat hij hoopte dat mijn ziekte spoedig verdwijnen zou en dat men mij geen geneesmiddelen mocht geven.

Van dien dag af ontwikkelde zich in mij een profetisch vermogen — ik kreeg voorspellende droomen en voorgevoelens, welke mij veel verdriet veroorzaakten. Ik begon op grond dezer ervaringen in te zien welk een ongeluk het voor den mensch zou zijn, indien God's wijsheid het niet zoo beschikt had, dat de toekomst voor den mensch verborgen blijft. Deze magnetische manipulaties waren voor mijn, in die dagen overprikkeld, zenuwleven voldoende geweest om in mij zich een magnetisch leven te doen ontwikkelen, dat later oorzaak werd van de groote belangstelling, welke ik voor de verschijnselen van het nachtleven der natuur, het magnetisme en de pneumatologie ben gaan koesteren.

Van toen af aan scheen ook werkelijk mijn lichamelijk lijden een einde te zijn gaan nemen. Ten slotte genas ik volkomen...".

De publicaties van v. Reichenbach droegen er veel toe bij de belangstelling in het fluïde-geloof levendig te houden.

Uit de : „Aphorismes" (265 e.v.) blijkt dat Mesmer het probleem, dat v. Reichenbach zoozeer bezig zou houden, reeds kende.

Immers Mesmer maakt daar melding van personen die in staat zijn zelfs in de dikste duisternis de zich daar bevindende voorwerpen waar te nemen op grond van het feit, dat de voorwerpen (kristallen, magneten e. d.) en de organische lichamen een zwak licht zouden uitstralen.

Zooals bekend mag worden verondersteld heeft later v. Reichenbach een groot aantal onderzoekingen ingesteld ten einde het wezen dezer „nieuwe natuurkracht" te leeren kennen, en daarover allerlei speculaties gehouden. Men zie in dit verband b. v. zijn : „Odisch-magnetische Briefe" (Stuttgart, 1852) alsmede zijn : „Der sensitive Mensch" (Stuttgart, 1854).

Toen in 1882 de Eng. S.P.R. werd opgericht stelde zij zich, blijkens haar programma, tot taak ook te komen tot „een critische herziening van Reichenbach's proeven met bijzonder georganiseerde menschen „sensitieven" genoemd.

Onderscheidene onderzoekers hebben er naar gestreefd tot deze herziening te komen.

Ten onzent werd in 1907 het onderzoek op zeer verdienstelijke wijze ter hand genomen door den heer Floris Jansen (41). Geldgebrek was oorzaak dat deze onderzoekingen destijds niet tot voltooiing gebracht konden worden.

In Frankrijk was A. de Rochas een dergenen die zich op verdienstelijke wijze met dit probleem hebben ingelaten (42).

Er bestaat in onze dagen een uitgebreide litteratuur over z.g. „Od"-sensiviteit en „Od"-zien evenals over de aan het „Od" toegeschreven geneeskrachtige werking, waaromtrent nog steeds zeer veel verschil van meening heerscht.

Een lezenswaardige bijdrage tot dit probleem verscheen in 1926 te Lausanne van de hand van Dr. Ed. Bertholet : „Une guérisseuse mystique moderne Eug. Issaeff-Jolivet ; étude sur ses facultés métanormales suivie d'un appendice : les preuves de l'existence du magnétisme animal."

Wat betreft de z.g. genezingen door magnetiseurs verricht, zoo dient er hier op gewezen te worden, dat reeds omstreeks 1785 het inzicht baan brak, dat deze genezingen mogelijk niets anders zijn dan zuivere suggestiegenezingen. Ik denk hier b.v. aan Barbarin die omstreeks genoemd jaar te Lyon en Ostende optrad en de meening verkondigde, dat de wil en het geloof van den magnetiseur het voornaamste zijn. Zonder nu bepaald het fluïdegeloof te bestrijden was hij nochtans van meening, dat dit fluïde — zoo het al bestaan mocht — nochtans een zeer ondergeschikte rol speelt bij het genezingsproces (43).

Wij mogen dezen Barbarin wel beschouwen als voorlooper van den abbé Faria, van wiens hand in 1819 te Parijs het werk : „De la cause du sommeil lucide ou étude sur la nature de l'homme" verscheen.

Het is waarschijnlijk te achten dat Faria in Indië geweest is en daar contact met sadhu's en fakirs gehad heeft, van wie hij een en ander leerde met betrekking tot het verwekken van auto-hypnose.

---

(41) „Driemaandelijksche Verslagen van het Psychophysisch Laboratorium te Amsterdam", I, 2.
(42) „L'Extériorisation de la sensibilité", Parijs, 1895.
(43) „Système raisonné du magnétisme universel, d'après les principes de M. Mesmer, par la Société de l'harmonie d'Ostende", Parijs, 1786.

Hij trachtte nieuwe woorden en begrippen in te voeren. Zoo spreekt hij niet van magnetiseur, maar van „concentrateur". Het sujet (den gemagnetiseerde) noemt hij „concentré", den toestand „concentration"...

Hij blijkt voorts een bestrijder van de fluïde-hypothese te zijn geweest en er denkbeelden op nagehouden te hebben, welke hem tot een voorlooper van Bernheim stempelen, uit wiens school later Coué zou voortkomen ([44]).

Ook de fixatie-methode werd reeds door Faria toegepast. Eenige tientallen jaren later zou deze methode opnieuw voor het forum der Wetenschap gebracht worden door James Braid ([45]). Zijn theorieën werden later door Charcot herzien, Charcot wiens denkbeelden over de hypnose in Bernheim een hunner felste bestrijders zouden vinden, tot dat Dr. F. Maack in 1888 te Neuwied zijn : „Zur Einführung in das Studium des Hypnotismus und tierischen Magnetismus" zou doen verschijnen, waarmede hij een poging aanwendde, om zoowel aan de denkbeelden van Mesmer, als aan die van Charcot en Bernheim recht te doen wedervaren...

Wij weten thans dat door de scholen van Parijs (Charcot c. s.) en Nancy (Bernheim c. s.) de grondslagen zijn gelegd voor onze moderne psychotherapie. Deze scholen hebben uiteindelijk het aanzijn gegeven aan onze moderne suggestie- en hypnose-therapie, alsmede aan de psychoanalyse, de psychosynthese en de z.g. „Individual-psychologie"...

De geschiedenis is vaak helaas maar al te zeer geneigd slechts den voltooier te prijzen. Hem zet zij in het licht, terwijl zij den beginner, den man die moeizaam de grondslagen legde en die daarvoor vaak weinig meer dan den spot zijner tijdgenooten oogstte, in het donker laat.

Mesmer is één van hen geweest die tijdens zijn leven veel bestrijding heeft ondervonden en wiens naam ook tientallen jaren lang na zijn overlijden in de geschiedboeken der geneeskunde met een zwarte kool geteekend stond.

Moge dit opstel er toe hebben bijgedragen te doen inzien dat zijn optreden nochtans van veel grooter beteekenis is geweest dan men nog voor enkele tientallen jaren heeft kunnen vermoeden.

---

(44) Zie mijn verhandeling : „Van Mesmer tot Coué" in : „De Nieuwe Gids", Januari 1925.
(45) Ibidem.

Mededeeling van eenige supernormale verschijnselen berustende op persoonlijke waarneming.

door Dr. A. A. v. d. KROON, arts te Baarn.

Elk wetenschappelijk onderzoek moet, noodzakelijkerwijs, een aanvang nemen bij een axioma of bij goed vastgestelde feiten.

Het schijnt mij daarom juist, om vooral persoonlijke ervaringen als uitgangspunt te nemen, daar deze uiteraard zuiverder zijn dan overgeleverde.

Het eerste geval dat ik persoonlijk heb kunnen onderkennen, was het navolgende :

Op de interne kliniek had ik voor het eerst een patient gezien, een schippersjongen, Reintjes geheeten, die een nierlijden had, tengevolge van een val in het water.

Patient was ernstig ziek, al was van direct sterven geen sprake. Diep was ik onder den indruk van de slechte prognose, die voor dezen jongen man (mijn allereerste patient) gesteld was. Mijn slaap was steeds vast en diep en ik werd nooit zonder opvallende reden wakker.

Eenigen tijd later werd ik in den nanacht klaar wakker en zeide tot mijzelf : Reintjes gaat nu dood. De impressie was zoo sterk, dat ik op mijn horloge keek hoe laat het was (het was bij vieren), even 3 Wees gegroetjes voor hem bad, en daarna weer ging slapen.

Den volgenden morgen, bij informatie, bleek mij dat Reintjes op den aangegeven tijd stervende was en in den vroegen ochtend overleed. Het later aangevraagde rapport wijst uit, dat het mogelijk is, dat patient in den ochtend overleed.

Geneeskundige Kliniek der
Rijks-Universiteit.

Utrecht, 31 Januari 1934.

Geachte Collega,

Namens Prof. Hijmans van den Bergh deel ik U mede, dat op 12 Oct. 1922 in de kliniek is overleden Hendricus Johannes Reintjes, oud 25 jaar. 14 Dagen na zijn val in het water is hij misselijk geworden en heeft hij gebraakt. Toen zou een nierlijden geconstateerd zijn ; hij is daarna 3 maanden thuis geweest en in Mei 1922 weer aan het werk gegaan, doch eenige weken later moest hij het werk opgeven en werd hij 12 Juli 1922 hier opgenomen. Er bestond

een flinke azotemie (1240 mgr.), hoofdpijn, albuminurie (4-5 0/00), een hypertensie van 190/110. De toestand is van dat oogenblik af eigenlijk steeds achteruit gegaan, het ureumgehalte van de urine nam toe, pat. kreeg Cheyne Stokes-ademen, sterke neusbloedingen en er staat genoteerd, dat pat. 12 October succombeerde. Wij zijn er achter kunnen komen wanneer de autopsie gebeurd is ; deze is 24 uur na den dood geschied, waaruit wij moeten concludeeren, dat pat. overdag overleden is en zeker dan 's morgens of 's middags, het uur kunnen wij U niet zeggen.

Hopende U voldoende te hebben ingelicht,

Hoogachtend
coll.
(w.g.) L. A. HULST.

Dr. A. A. v. d. Kroon, Baarn.

Dit geval laat eenige speling toe ; allereerst was ik onder den indruk van mijn eersten patient en vervolgens zou de man, volgens de prognose, doodgaan. Wat mij echter de zuiverheid van dit geval doet erkennen, is het feit dat ik niet wakker werd en toen over Reintjes dacht, maar dat ik zeide of droomde : „Reintjes gaat dood," en toen werd ik wakker met een intense zekerheid, zoodat ik op mijn horloge keek, om den volgenden dag dit feit te controleeren. Vermoedelijk was Reintjes stervende, toen ik zijn uitzending ontving. (1)

Het tweede geval betreft een mijner huisgenooten. Zij kwam 's morgens moe en mat aan het ontbijt. Den geheelen nacht had zij niet goed kunnen slapen en angstig gedroomd. Zij had gedroomd dat er werd ingebroken in de groote kerk van Breda. De dieven hadden de offerblokken geopend, het altaar geforceerd, zonder succes, want zij werden vermoedelijk gestoord. Zij zag hoe zij zich verstopten in wat, naar haar meening, een verhuiswagen was.

Den volgenden dag vernamen wij uit de courant dat in den bewusten nacht inderdaad was ingebroken in de groote kerk te Breda en dat de dieven, bij opsporing, in een spoorwagen gevonden waren.

Wij woonden in Zuid-Limburg (Hoensbroek), zoodat de afstand meer dan 100 K.M. bedroeg.

Na het schrijven van deze regelen, die toen reeds in handen van Dr.

---

(1) Dr. v. d. K. schrijft ons nog nader : „Ik zou nog gaarne laten invoegen dat de notitie van het pathologisch instituut „24 uur na den dood obductie" geen bindende conclusies toelaat daar blijkens eigen ervaring (ik was zelf daar bijna 2 jaar assistent), deze tijdsbepaling steeds, of althans veelal, slechts de waarde heeft van een globale opgave in verband met de contrôle van post-mortale veranderingen in de weefsels en macro-praeparaten.

Dietz waren ([2]), heb ik het officieele politie-rapport aan den burgemeester van Breda, Mr. Dr. v. Sonsbeek, opgevraagd. Het volgt hieronder en ik maak van deze gelegenheid gebruik Mr. Dr. v. Sonsbeek dank te zeggen voor zijn welwillende medewerking.

Politie RAPPORT.
Breda.
No. 244.

Naar aanleiding van het desbetreffend schrijven dd. 22 Jan. 1934 aan den heer Burgemeester van Breda heb ik, Antonius Joannes Franciscus BEUGER, Hoofdagent van Politie, rechercheur te Breda, tevens onbezoldigd Rijksveldwachter, de eer het navolgende te rapporteeren :

In den nacht van 21 op 22 Februari 1918 is ingebroken in de Kathedrale Kerk aan de Prinsenkade te BREDA.

De drie inbrekers werden dienzelfden nacht door een agent van Politie te Breda aangetroffen, zittende in een tramwagen, alwaar zij bij het licht van een kaars geld telden. Een der drie wist te ontvluchten, terwijl de twee anderen door bedoelden agent werd aangehouden en overgebracht naar het bureau van Politie, waar bij fouilleering op hen werden gevonden : een zilveren bedieningsdoosje, een zilveren bakje voor vingerwassching, een zilveren lepeltje en een wit doekje, waarin een bedrag van F. 4.95, vijf sleutels en een stuk van een beugel van een hangslot.

In den voormiddag van 22 Februari 1918 omstreeks 6 u. arresteerde dezelfde agent van Politie den derden inbreker aan het station der Nederl. spoorwegen alhier...

Bij onderzoek bleken de offerblokken in voormeld kerkgebouw te zijn opengebroken en de inhoud daaruit ontvreemd. Het tabernakel van het hoofdaltaar vertoonde sporen van geweld, vermoedelijk met een scherp voorwerp toegebracht. Van het altaar was een antiek zilveren doosje verdwenen. In de sacristie waren alle laden en kasten opengebroken...

Waarvan door mij naar waarheid opgemaakt en geteekend dit rapport te Breda op den zes en twintigsten Januari 1900 vier en dertig.

(get.) A. BEUGER :

Gezien :
de Commissaris van Politie
(get.) MIJER.

Voor gelijkluidend afschrift :
de secretaris der gemeente Breda.
(handteekening onleesbaar).

Voorts volgen hierachter de verklaring van mijn genoemde huisgenoote alsmede enkele fragmenten uit het : „Dagblad van Noord-Brabant" dd. 22.2.1918.

„Hoensbroek. 27-2-1934.

Beste A.

Je brief ontvangen, ja ik herinner mij dien droom in hoofdlijnen nog zéér goed, alleen zijn de bijkomstige omstandigheden door den tijd (het is ongeveer 20 jaar geleden) vervaagd.

Ik droomde dan of liever ik zag het voor mij gebeuren als was ik wakker, dat er ingebroken werd in de groote kerk te Breda. De dieven kropen door het sacristie-raam naar binnen. De details kan ik mij niet juist meer herinneren. Wèl dat zij vluchtten in een soort verhuiswagen of spoorwegwagen, die op een dood-spoor stond. Ik weet ook dat ik het *'s morgens dadelijk*

(2) Hierbij bevestig ik een volkomen gelijkluidend bericht te hebben ontvangen van collega Dr. v. d. Kroon, vóór den 26sten Januari l.l., den datum van het politierapport.

Dr. P. A. Dietz.

vertelde en dat *eerst 's avonds* het bewuste courantenbericht kwam. Moeder kan zich dat ook nog best herinneren. Trouwens zelf was je er ook bij.

Beste groeten je B."

„INBRAAK IN DE KATHEDRAAL.

„Ingebroken in de kathedraal, het tabernakel en de brandkast staan open, allerlei kostbaarheden zijn gestolen", met deze schrikaanjagende mededeeling werd de hoogeerw. Heer Plebaan hedenmorgen gewekt.

Gelukkig bleek het zoo erg niet te zijn,...

Een der eerw. heeren kapelaans begaf zich vanmorgen tegen half zeven door den tuin naar de sakristie.

Daar vond hij een trap tegen den deur en het raam erboven vernield...

Te ongeveer kwart voor 5 (in den morgen) vond hij (een agent van politie) in een tramwagen, staande aan den Nijverheidssingel, drie jongens, die daar met brandende kaarsjes zich bevonden...

(Zij werden gearresteerd, op één na, die wist te ontsnappen).

Van de twee anderen werd vernomen, dat zij uit Rotterdam kwamen en daarom ging hij naar het station voor het vertrek van den eersten trein. (daar werd de derde jongen gearresteerd).

De jeugdige booswichten zijn eerst over het hek voor het kerkplein geklommen en vervolgens over het hek naast de kerk in den tuin gekomen.

Zij vonden daar een lange trap, die zij plaatsten tegen den deur der sakristie.

Een van het drietal sloeg met een beitel, dien zij bij zich hadden, het raam boven den deur stuk en door dit gat zijn de belhamels naar binnen gekomen.

De deur, die toegang geeft tot den gang naar de kerk en sakristie vonden zij geopend...

... Vervolgens zijn zij de kerk ingegaan en hebben daar alle offerblokken geforceerd...

Nadat zij alle offerblokken onderzocht hadden, begaven zij zich naar het hoofdaltaar.

De tabernakeldeur hebben zij geprobeerd te openen..."

Het spreekt vanzelf, dat het rapport van den droom niet volkomen congruent is, ja zelfs dit niet zijn kan met het politie-rapport. Wie zal zeggen of de dieven zich niet tijdelijk schuil hebben gehouden in een spoorwegwagon.

Bovendien zijn de goederenwagens van de stoomtram te Breda — bij oppervlakkige beschouwing — gelijk aan spoorwegwagens. Ook de vormovereenkomst met een verhuiswagen is niet geheel en al als onjuist te kenschetsen. Een appel, een tennisbal en een bom gaan, in den droom, in elkaar over — geheel onderworpen aan de momenteele begeerte of angstspanningen.

Bovendien kunnen twee rapporten een geheel ander gebied bestrijken. Bij het beschrijven van een spoorreis, zal de een het zwaartepunt leggen op de medereizigers, een tweede zal de landschappen beschouwen en een derde is vnl. geboeid door de stationsemplacementen ; als wij dit alles in het oog houden, dan mag dit geval frappant genoemd worden. Indien wij er aan toevoegen, dat de officieele toelichting eerst later werd aange-

vraagd, toen het artikeltje reeds in de handen van Dr. Dietz was, dan wordt een nog grootere objectiviteit hierdoor gewaarborgd.

Vrijelijk mag men hier veronderstellen, uitzending en ontvangst van intense geestelijke spanningen. De uitzending wordt begunstigd door verhooging der spanning door intense angst, alsook door gelijktijdige, elkaar versterkende additie-invloeden, door het samenwerken van meerdere personen. De jeugdige leeftijd der inbrekers doet een intense emotie vermoeden.

Men zou hierbij kunnen denken aan het schakelen van elementen tot een batterij.

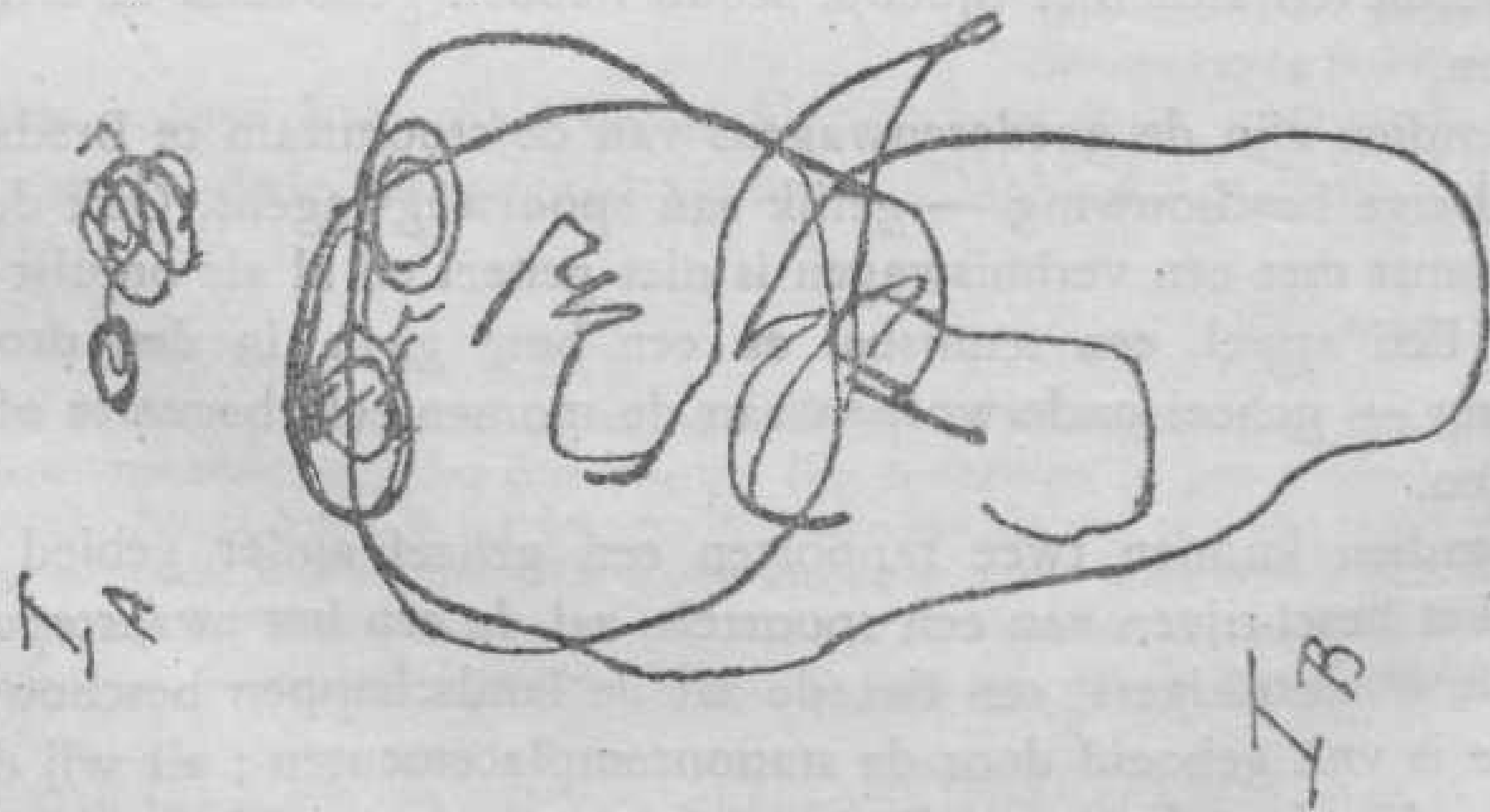
De uitzending, alsook de ontvangst, wordt bevorderd door de rust van den nacht, waarbij in den slaap der bevolking de wirwar der geestesspanningen minder storend werkt.

De ontvangst door een moede, rustzoekende ziel, voor wie alle actieve reacties van indrukken uit eigen bekende omgeving vervagen, geven grooter kans tot doordringing van een meer actief, sensationeel, spanningsvol gebeuren met intense geestactie, dat passief als droom wordt aanvaard.

De meerdere actieve personen, de nacht en de vermoeide, passieve ontvangster zijn, in dit geval, als begunstigende omstandigheden aan te zien.

Het derde geval was van geheel anderen aard. Als actieve afzender liet ik een mijner patienten, als passieve ontvanger, teekenen.

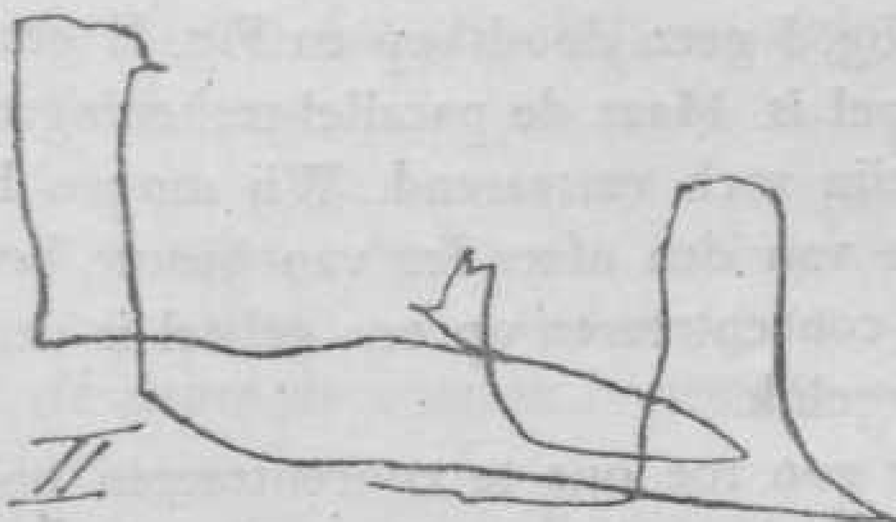
Ik concentreerde mij op een doodskop, terwijl ik patients vrije hand (op verzoek) vasthield. (Uiteraard komt dit direct contact mij als een

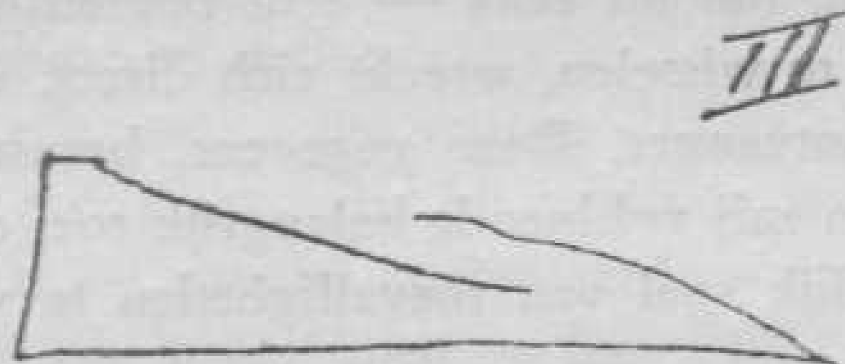
bijzaak voor — ook vermeed ik onbewuste handreacties.) Hij teekende twee cirkeltjes naast elkaar, steeds maar door en kwam niet verder. (Fig. I A). Het bleek mij ten slotte, dat het mij niet mogelijk was mijzelf op

een geheelen doodskop te concentreeren en dat ik mij slechts zeer sterk de oogkassen voorstelde, die het meest markant zijn (de twee cirkels).

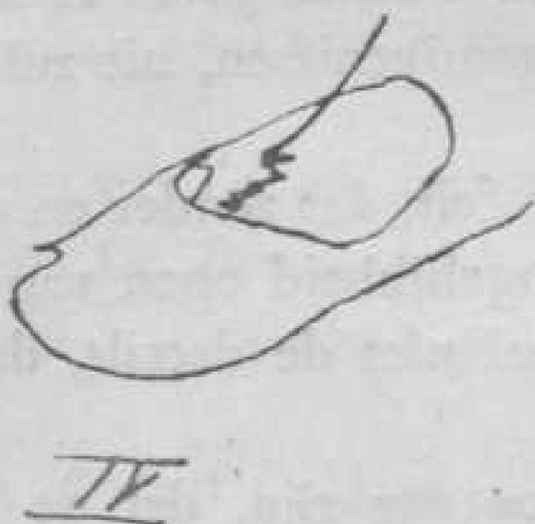
Toen nam ik in mijn gedachten scherp de omtrekken van een dubbelen inktkoker op, patient teekende dadelijk Fig. II, met frappante overeenkomst.

Vervolgens nam ik een driehoek in gedachten. Patient teekende dadelijk Fig. III.

Toen concentreerde ik mij op een appel-vorm ; hij teekende een gebogen lijn als in Fig. IV. Toen ik mij op de steel concentreerde teekende hij er een steelvormige lijn bij.

Daarna nam ik weer een doodskop in gedachten. Weer teekende hij twee cirkels. Daarop verdiepte ik mij in den omtrek ; hij teekende terstond een vorm er om heen (Fig. I B.). Ten slotte stelde ik mij in op de groote onderkaak, die een doodshoofd schijnbaar zoo markeert, waarop

patient direct reageerde door er een hoekigen boog onder bij te teekenen.

Patient was spiritist — uiterst nerveus en gevoelig — en leverde mij meermalen verschijnselen van automatisch teekenen, welke ik in het : „Nederlandsch Tijdschrift v. Geneeskunde" (tweede Helft, 1933) mededeelde.

Natuurlijk is Fig. I geen doodskop en Fig. II geen inktkoker evenmin als Fig. IV een appel is. Maar de parallel-teekeningen, in haar meest simplistischen vorm, zijn toch verrassend. Wij mogen hierbij niet vergeten, dat de concentratie van den afzender van groote beteekenis is. Om zich werkelijk intens te concentreeren op een geheel is den meesten, en mij althans, beslist onmogelijk.

Wij komen er zoo toe ons te concentreeren op details, waarbij wij steeds van den op hak den tak springen en dus de uitzending — als ik het zoo noemen mag — verwarrend maken.

De mogelijkheid, om nu eens — echt boerenslim — onder de concentratie van object te wisselen, wreekt zich direct, door toenemende onzekerheid bij den ontvanger. Deze gegevens, berustend op persoonlijke waarneming, schijnen mij voldoende belangrijk toe, om ze vast te leggen, zonder het bedriegelijk spel van toevalligheden te willen miskennen.

Noot der Redactie.

Wij zeggen den schrijver hartelijk dank voor de uitvoerige mededeeling zijner waarnemingen. Vooral geval II is zeer goed gedocumenteerd en de concordantie der getuigenissen, uit zulke verschillende bronnen afkomstig, is treffend.

Bij geval III laat het feit, dat zender en ontvanger elkaar bij de hand hielden, natuurlijk de mogelijkheid open van het overbrengen van onderbewuste teekens, die zooal niet de details, dan toch de algemeene lijnen der figuren aangaven.

Daar wij nu wel zoo ver zijn, dat de telepathie algemeen als een realiteit wordt geaccepteerd, hebben ook dergelijke, op zichzelf niet geheel bewijskrachtige verschijnselen, hun waarde, daar zij — in het geheel ingeschakeld — ons inzicht in den aard van het verschijnsel kunnen verhelderen.

ERRATA EN ADDENDA.

Dr. G. Walter schrijft mij dat er enkele wijzigingen moeten worden aangebracht in haar opstel.

Zij volgen hieronder.

Pag. 84, regel 6 v.o. staat : onder den invloed van deze kwaal. Dr. W. acht het juister hier te zeggen : in aansluiting aan deze kwaal. Zij acht het niet bewezen dat de ziekte de oorzaak is geweest van het verminderen der mediumieke krachten.

Pag. 84, regel 5/4 v.o. staat : als medium onbruikbaar. Dr. W. schrijft mij dat dit niet geheel juist is. Het waren in hoofdzaak de eischen, door het beroep aan hem gesteld, welke hem verhinderden zich langer als proefpersoon beschikbaar te stellen.

Pag. 86, regel 3 v.b. staat : een venster — lees : twee vensters.

Pag. 86, regel 2 v.o. staat : dat hij steeds in staat was — lees : dat hij steeds in staat was — zoo hij controleerde — aan het verschijnsel...

Pag. 89, regel 13 v.b. staat : men — lees : hij.

Pag. 91, regel 11 v.b. staat : boekenkast. Dr. W. schrijft mij dat deze kast niet verplaatsbaar was maar dat het „in die Türe eingebaute Bücherregale waren."

Pag. 91. Dr. Walter schrijft mij dat de tafel met voorwerpen niet voor het straatvenster stond maar voor het venster dat op de binnenplaats uitzag.

Pag. 92, regel 14 v.b. Dr. W. schrijft mij dat niet het geheele tafeloppervlak bestreken was maar dat dit van strepen was voorzien.

Pag. 93, regel 14 v.b. staat : „gewaarschuwd". Dr. W. zag hier liever staan : gedoofd was.

Pag. 93, regels 15, 16 en 22 staat : platen en plaatjes. Dr. W. acht het juister hier te spreken van metalen loovertjes, schubbetjes.

Pag. 94, regel 6 v.b. Dr. W. vestigt er nog eens extra de aandacht op dat de mouw om den bovenarm stevig was vastgebonden met een snoer, vlak onder den oksel.

Pag. 94, regels 15/16 v.b. Dr. W. schrijft mij dat Oskar S. „sowohl

Fussäcke, als auch Metallhandschuhe an hatte (allerdings mit Fingern nicht wie Rudi Halbhandschuhe). Diese konnten nur nicht festgenäht werden, weil er kein Pyama anzog, sodass er herausschlüpfen konnte und der Kontrolleur die leeren Handschuhe in der Hand hielt, was er nicht merkte, weil er die Hand des Mediums auf seiner liegen hatte und es ganze, keine Halbhandschuhe waren."

Pag. 94, regels 8/7 v.o. : Dr. W. geeft als nadere bijzonderheden : „Der zweite Kontrolleur streckte seinen rechten Arm unter dem des Hauptkontrolleurs durch und legte seine rechte Hand auf die Hände von Medium und Kontrolleur, seine linke Hand gab er dem neben ihm sitzenden Zirkelmitglied und schloss dadurch die Kette. Manchmal sass er auch ausserhalb des Zirkels neben dem Medium und legte seine beiden Hände auf die von Medium und Kontrolleur." Zij verwijst hier voorts naar de foto's, voorkomende in v. Schrenck Notzing's : „Experimente der Fernbewegung", Union, Stuttgart.

Pag. 95, regels 14 en 15 v.b. Dr. W. zou hier liever gelezen hebben : dat het verloop der gebeurtenissen op de zitting.

Pag. 100, regel 4 v.o. Dr. W. schrijft mij : „Ich habe keine Leuchtstreifen getragen, sodern die andere Sekretärin Schrencks, Frl. Henseler, die gewöhnlich das Protokoll führte und in solchen Sitzungen auch die Gegenstände zureichte und — wenn dies nicht ein Installateur tat, — den Rheostaten bediente. Ich verliess in solchen Fällen meinen Platz im Zirkel überhaupt nicht."

Pag. 103, regels 11, 13, 15 en 17 v.o. lees : Lord Charles Hope of Lord Charles — Lord Hope is zijn oudste broeder. Dito Pag. 104, regel 9 v.b.

Pag. 110, regels 6/7. Toevoeging. Na invoering der lichtcontrôle werd de bel niet meer gebruikt.

Pag. 110, regel 6 v.o. staat : geenszins — lees : niet a priori.

Pag. 111, regels 14/15 v.b. staat : „Olga" verklaarde dat er geen aanraking heeft plaatsgevonden — lees : „Olga" verklaarde dat zij niemand aangeraakt heeft.

Pag. 111, regel 3 v.o. staat : Raleigh — lees Rayleigh.

Pag. 112, regel 8 v.b. staat : een enkele maal — lees soms (in 7 van de 27 zittingen).

Een electrisch mensch.

Men weet sedert lang dat vele, zoo niet alle, organen van het menschelijk lichaam tijdens hun functie geringe hoeveelheden electriciteit ontwikkelen, die echter doorgaans te klein zijn om eenige uitwerking naar buiten te hebben, zoodat zij met speciale instrumenten moeten worden aangetoond. Bij enkele personen schijnen deze vluchtige electrische ladingen sterker dan normaal te zijn, en men hoort wel eens verhalen van menschen die zoo overvloedig electriciteit zouden produceeren, dat zij, op een isoleerende onderlaag geplaatst, bij aanraking vonken konden doen overslaan.

Enkele dagen geleden was ik in de gelegenheid een dergelijke waarneming te doen, gezamenlijk met Dr. Denier van der Gon, die zoo welwillend was mij met zijn kennis van de electrotechniek, alsmede door het verschaffen van de noodzakelijke instrumenten, bij te staan. De proefpersoon, de heer v. d. L., voor wiens spontane aanmelding en bereidwilligheid zich aan onderzoek te onderwerpen ik bij dezen dank zeg, vertelde mij, dat hij in staat was de naald van een galvanometer in beweging te brengen, wanneer hij zijn vingers over het glas een en weer bewoog. Het lukte bijna altijd, tenminste wanneer het glas niet te ver van de naald afstond. Honderden menschen hadden geprobeerd het hem na te doen, maar dit was nimmer gelukt.

Een enkele demonstratie, op Donderdag 3 Mei j.l., was al voldoende de echtheid van het verschijnsel te constateeren. Wanneer de heer v. d. L. maar even zijn vingers over het glas van een gevoeligen galvanometer (zoowel de door hem zelf als door Dr. v. d. Gon meegebrachte instrumenten) heen en weer bewoog, sloeg de naald heftig uit. Een proef, waarbij duim of vinger langs de eene zijde van de naald werden bewogen, toonde aan, dat aantrekking de oorzaak der beweging moest zijn. Wat was het ? Telekinese ? De normale toestand van den heer v. d. L. gedurende het experiment maakte dit al heel weinig waarschijnlijk. Werking op de, in de meeste instrumenten aangebrachte, magneetnaald of electrische spoel ? De zaak bleek eenvoudiger. Eenige variatie in de proefneming bracht al direct aan het licht, dat nòch het enkele bijbrengen van de hand, zonder beweging, nòch de beweging op kleinen afstand, zonder echter het glas aan te raken, op de naald inwerkte. Er moest, zij het dan ook slechts vluchtig, over de glasplaat gewreven worden. M.a.w. deze werd voor een kort oogenblik electrisch geladen, en wekte in de galvanometernaald geinduceerde la-

ding van tegengesteld teeken op, zoodat aantrekking moest volgen. Een door wrijven op de mouw van de jas electrisch gemaakte ebonieten penhouder, over het glas heen en weer bewogen, had hetzelfde effect.

Het curieuse is echter gelegen in het feit, dat de heer v. d. L. in staat was door even vluchtig strijken over het glas, dit merkbaar electrisch te laden.

Bij een ander is er geen sprake van, of liever, de daarbij opgewekte hoeveelheid electriciteit is zoo gering, dat zij onder normale omstandigheden, b.v., een zeker vochtigheidsgehalte van de lucht, direct wordt afgevoerd. Zijn deze omstandigheden anders, b.v. is de lucht in een physisch laboratorium opzettelijk absoluut droog gehouden, dan kan iedereen allerlei voorwerpen, b.v. een blad papier, alleen door er even met de hand over te wrijven, electrisch maken. Maar in het gegeven geval slaagden nòch Dr. v. d. Gon, nòch ik er in om de naald merkbaar te doen uitslaan, alleen door flink wrijven met een zijden lapje kon dit in geringe mate worden opgewekt. De proef had plaats onder een zwaar onweder met sterken regenval, maar de heer v. d. L. zeide nimmer eenigen invloed van de weersomstandigheden te hebben kunnen opmerken.

De oorzaak van het verschijnsel moet in een bijzonderheid van de huid van de proefpersoon gelegen zijn ; vermoedelijk is deze bijzonder droog. Het was ten minste wel opvallend, dat, als Dr. van der Gon of ik eerst de proef hadden genomen, — en er dus een weinig huidvet op de glasplaat was gebracht — het altijd even duurde voor het verschijnsel zich bij den heer v. d. L. herhaalde ; deze moest blijkbaar eerst de minieme hoeveelheid vet er met zijn vingers afwrijven. Tenzij wij te voren met een zijden doekje de glasplaat van het instrument zorgvuldig hadden schoongemaakt.

Dr. P. A. DIETZ.

Parapsychologie en Godsdienstige vraagstukken.

II

door Prof. Dr. M. C. van MOURIK BROEKMAN.

Waar dit artikel een vervolg zal zijn van hetgeen onder den zelfden titel geschreven werd in de aflevering van ons tijdschrift van Nov. 1933,

moet allereerst even herinnerd worden aan den opzet daarvan. De vraag, waarvan wij zeiden dat zij ons ter harte ging, gold de verhouding van parapsychologie en godsdienstig leven. Terwijl er geen sprake is van een samenvallen dezer beide : de eerste is wetenschap, de tweede een ander ingaan in de werkelijkheid, toch raken beide elkaar en met name op het terrein der overleveringen in verschillende godsdiensten, komen ons allerwege verschijnselen tegemoet die parapsychologisch eerst goed begrepen kunnen worden. Voor theologen ontstaat de vraag, of zij dit moeten aanvaarden, waarbij het blijkt dat dikwijls de in kerken gesanctionneerde leerstellingen een beletsel zijn. Er is alle reden om te trachten tot een juister inzicht te komen.

Om dat te doen, moest wel voorgesteld worden om zeer in beperking te werk te gaan, en slechts een reeks overleveringen in oogenschouw te nemen. Daartoe werd de aandacht gevestigd op de bijbelsche overleveringen, voor zoover deze zich concentreeren rondom de figuur van Jezus. Op genezingen en andere z.g. wonderverhalen zou allereerst gelet worden. De genezingsverhalen zijn doorloopen, gerangschikt en aan een bespreking onderworpen. Thans zal het zaak zijn om over de wonderen te gaan handelen, terwijl dan daarop eenige concludeerende beschouwingen mogen volgen. Ook ten aanzien der „wonderen" zullen wij ons beperken om ons niet in een te-veel te verliezen.

Zonder een bepaling van wonder voorop te stellen, hetgeen wij juist in dit geval niet willen doen omdat het er om gaat het karakter der wonderoverleveringen uit het Nieuwe Testament te ontleden, brengen wij ze in bespreking nà die omtrent de ziekte-genezingen. Beide worden op gelijke wijze aan de machtwerking van Jezus toegeschreven, waardoor het ons gemakkelijk valt ze in het verlengde van elkaar te zien. Meer nog dan de genezingsverhalen plegen de wonderverhalen te imponeeren, omdat vele menschen min of meer met bijzondere genezingen in eigen omgeving bekend zijn, en deze dus natuurlijker lijken dan het voor hun besef wel geheel bovennatuurlijke wonder. Echter het punt van gemeenschap tusschen beide is, dat alle bedoelde overleveringen spreken van krachten. Deze gaan uit van Jezus, een zelfde centrum. Alleen richten zij zich verschillend ; in de eene reeks van voorstellingen op menschen, in de andere op de Natuur, den Kosmos. Zoo het juist is geweest, wat wij opmerkten, dat de krachtwerkingen van de eerste categorie verhalen niet alleen aan Jezus moeten worden toegeschreven, maar van vele zijden bekend zijn, ook in den tegen-

woordigen tijd, dan wordt het een natuurlijke vraag of dit ook met de laatste het geval zal blijken.

Wat nu de „wonderen" in de evangeliën betreft, nog niet aan een parapsychologische beoordeeling denkende, zij bieden zich ten deele aan als overleveringen van hulp-betoon. Dit geschiedt ook met de verschillende overleveringen in het Oude Testament, waar Elia en Elisa in gevallen van hongersnood door wonderdadige hulp redden.

Mattheus 19 : 13-21, 15 : 29-39 en parallelle plaatsen (in de andere evangeliën) vertellen van een spijziging van vijfduizend menschen met vijf brooden en eenige visschen.

Johannes 2 : 1-11 verhaalt de omzetting van water in wijn op een bruiloft te Kana, waardoor Jezus aan een verlegenheid, doordat de wijn opraakte, tegemoet komt.

Lucas 5 : 1-11 doet Jezus aan zijn discipelen den raad geven als zij niets gevangen hebben bij hun visschen, om hun net „aan de andere zijde" uit te werpen met het gevolg, dat de netten scheuren, zoo vol zijn deze geraakt.

Mattheus 8 : 23-27 zegt, dat Jezus zijn leerlingen in doodsnood redt door den storm op het meer van Gennesareth te doen bedaren.

Een ander gezichtspunt, waaronder de overleveringen ten deele worden gesteld, is dat van Jezus' betoon van macht : daarin blijkt hij de Godszoon te zijn. Dit is nog altijd een zienswijze, die voor vele Christenen zwaar weegt : Christus kon wat een ander niet kon. Zijn macht, die boven alle menschelijkheid uitwijst, bevestigt zijn goddelijkheid. God op aarde is deze Christus der wonderen. Wanneer leerlingen van Johannes den Dooper door hun meester naar Jezus worden gezonden, om te vragen of hij de Messias is, die komen zou, verwijst hij naar zijn krachtvertoon : „Gaat heen en boodschapt Johannes weder, hetgeen gij hoort en ziet : De blinden worden ziende, en de kreupelen wandelen ; de melaatschen worden gereinigd, en de dooven hooren ; de dooden worden opgewekt, en den armen wordt het Evangelie verkondigd." (Mt 11 : 1-6 p. p.) Jezus geneest iemand om te toonen dat hij het recht heeft om zonden te vergeven. (Mt 9 : 1-8 p. p.)

In de verhalen van dezen aard, voorzoover zij niet ziektegenezingen bevatten, wordt duidelijk uitgesproken, dat Jezus kracht doet uitgaan — gelijk reeds opgemerkt werd — in de Natuur. De wonderdoende mensch straalt kracht uit in den Kosmos. De Natuur gehoorzaamt hem. Jezus roept het uit, dat als men maar geloof daartoe heeft, men àlles kan. „Zoo gij

een geloof hadt als een mosterdzaad, gij zoudt tot dezen berg zeggen : Ga heen van hier derwaarts, en hij zal heengaan ; en niets zal u onmogelijk zijn." (Mt 17 : 20). Wij leggen er even den vinger bij, dat Jezus dit vermogen een iederen geloovige toekent, althans het niet beperkt tot zichzelf. Hier ligt wel eenige consekwentie in voor de bijbel-geloovigen, die juist het unieke van Christus' Godszoon-schap willen afleiden uit een monopolie zijner wondermacht.

Die wonderen in de natuur zijn materieel en geven weleens een vreemden indruk, uit een geestelijk en zedelijk oogpunt. Deze moeilijkheid moeten wij overigens hier ter zijde laten. Als Jezus eens belasting moet opbrengen, en hij heeft blijkbaar geen geld, dan geeft hij zijn discipelen de opdracht te visschen; de eerste visch die zij vangen, zal een muntstuk in zijn bek hebben, dat zij den belastingambtenaren moeten geven (Mt 17 : 24-27). Tegen het einde van zijn leven wordt verhaald, dat hij teleurgesteld is, wanneer hij hongerig naar een vijgeboom toeloopt en niets dan bladertooi vindt. Dan vervloekt Jezus dien boom : „Uit u worde geen vrucht meer in der eeuwigheid ! En de vijgeboom verdorde terstond". (Mt 21 : 18-22 p. p.)

Deze en meerdere der vermelde verhalen hebben dikwijls een zinnebeeldige uitlegging ontvangen, waarbij dan een waardevolle beteekenis kan worden aangeduid; maar het blijft, ook al meent men het recht te hebben de overleveringen in zekeren zin tot geestelijk nut te mogen bewerken, toch de vraag of zij zoo ook in den bijbel bedoeld zijn. Onmiskenbaar bieden zij zich gewoonlijk aan als historische overleveringen, zoodat de parapsychologie in haar nadering er toe voor de taak komt te staan om ze te toetsen op haar exacte mogelijkheid en waarschijnlijkheid. Bij haar gaat het er dan om ze te zien als overleveringen van bijzonder kosmisch en menschelijk krachtbetoon. Tot gemakkelijker verstaan en aanvaarden van enkele overleveringen strekt een vergelijking met meerdere. Men kan waarlijk niet zeggen, dat de nieuw-testamentische verhalen op zich zelf staan. Behalve in het Jodendom vindt men in talrijke andere godsdiensten betreffende sterke persoonlijkheden mededeelingen van bijzonder krachtbetoon. In legenden en sagen vindt men het in fictieven vorm ; echter blijft het een vrijwel onmogelijk pogen om nauwkeurig Wahrheit van Dichtung te onderscheiden. Men krijgt den indruk, dat oudtijds en bij meer primitieve menschen dan wij plegen te zijn een nauwer verband bestond tusschen menschen en natuur, hetgeen ook van parapsychologische zijde meermalen opgemerkt is. Met onze beheersching der Natuur technisch-intellectueel is

het inwerken op de Natuur dynamisch-wilskrachtig misschien meer overbodig geworden, in ieder geval is de relatie een andere geworden. Wat men in het Oosten opmerkt omtrent de praestaties van fakirs, yogi's, derwischen is fabelachtig ; het staat op één lijn met wat bij de natuurvolkeren de medicijnman-toovenaar vermocht. Mensch en Kosmos zijn monistisch naast, haast in elkaar te plaatsen ; zij zijn geen gescheidenheden, waartoe een emancipatie van 's menschen zijde schijnt te dringen. Het is zoo begrijpelijk dat er oorspronkelijk een groote vertrouwelijkheid bestaan heeft, gelijk nog wel opgemerkt wordt wanneer menschen b.v. dag aan dag omgaan met dieren, ook wilde dieren. Het prachtige eenheidsbesef wordt verbroken, als men den mensch geheel apart gaat stellen. Hiertoe dringen de overleveringen van buitengewone krachtwerking wederzijds van makrokosmos en mikrokosmos, de Natuur in het groot en die in het klein, zeer zeker niet.

Wij vermeldden reeds enkele overleveringen, er zijn meerdere in het Nieuwe Testament, waarin de Natuur als deelt in het menschelijk gebeuren. Men denke aan de geboorteverhalen van Jezus, de wijzen uit het Oosten met hun astrologie (Mt 2), de herders in het veld die engelen zien nederdalen en hun gezang hooren (Lc 2), het verhaal van Jezus' doop wanneer de H. Geest in de gedaante van een duif op hem nederdaalt en Gods stem zou zijn gehoord (Mt 3 : 13-17). Aan het einde van zijn leven wordt vermeld dat bij zijn sterven de aarde beefde, de rotsen scheurden, de graven geopend werden, de dooden opstonden, het voorhangsel van den tempel vaneengereten werd (Mt 27 : 51-54). Het lijkt mij onmogelijk om de verschillende overleveringen nauwkeurig te ontleden, en zeker is het ongeraden om ze alle op één lijn te willen stellen. Er is sprake van hallucinaties wellicht zoo goed als van kosmisch-exacte feitelijkheden. In hoeverre is een historisch feit later uitgewerkt en omgewerkt geworden in de verbeelding van een enkele of van velen ? Wat wel treffend is ten aanzien van het sterfverhaal, er zijn talrijke mededeelingen in de parapsychologie bekend dat bij sterven van menschen in hun omgeving gebeurtenissen plaatsvonden. Geluiden werden gehoord, wind stak op, lichten werden gezien — in dit verband is te letten op het verhaal van de uitstorting van den H. Geest in de „Handelingen der Apostelen", hfdst. 2 — voorwerpen vielen of verplaatsten zich, verschijningen werden waargenomen. Allerlei wijst in deze richting, dat er een samenhang van leven is in en rondom ons. In het bijzonder die verschijningen zijn belangwekkend, en omdat daarop in de evangelie-geschiedenis op een bijzondere wijze nadruk valt, is het zaak dit punt nader in oogenschouw te nemen.

Verschijningen, phantomen. Sedert haar oprichting heeft de „Society for Psychical Research" bijzondere aandacht hieraan gewijd. Ontzaglijk veel materiaal is door haar verzameld, geschift en beoordeeld. Het standaardwerk van Gurney, Myers en Podmore „Phantasms of the living" is daarvan een uitkomst geweest. De titel geeft reeds aan, dat men niet het oog gehad heeft op verschijningen van gestorvenen — waarin de rechtstreeks spiritistische litteratuur inleidt. De stand van zaken is nu wel zoo, dat men enkele dingen als waar mag aannemen.

Er bestaat niet alleen grof-stoffelijke lichamelijkheid, maar er is ook een van fijneren aard. Men gebruikt verschillende namen : etherisch, astraal. De laatste is de meest gangbare geworden. Het astrale lichaam heeft zijn eigen kwaliteiten en mogelijkheden. Het wordt b.v. niet door materie als weerstand verhinderd om overal door te dringen. Zijn verschijning is oogenblikkelijk, d.w.z. met een tijdsduur omdat er voor beweging tijd noodig is en men een onderscheid te constateeren heeft tusschen een begin en een einde, behoeft geen rekening te worden gehouden. Het is hetzelfde als in de telepathie opvalt dat gedachte-overdracht momenteel geschiedt. Wil realiseert zich direct. Er zijn talrijke gevallen, waarin nauwkeurig is waargenomen, dat een astrale verschijning openbaar werd op het oogenblik, dat met de persoon van wien zij uitging iets van ernstigen aard gebeurde. Gewoonlijk gold dit nood of dood. Iemand in hevige bewogenheid, ontroerd, gegrepen, gepijnigd, wordt gezien of gehoord — later blijkt, dat het geheel overeenkomstig diens situatie van leven en beleven is geweest. Een sterk verlangen zal altijd als aanleiding moeten worden verondersteld, het kan overigens heel eenvoudige en banale dingen gelden. Zoo verscheen op een kermis te midden van bevriende feestgenooten iemand, die zoo gaarne daarheen zou zijn gegaan, maar verhinderd was. Van de aanleiding moet de oorzaak wel onderscheiden worden : deze moet gezocht worden in een bijzonder vermogen van energie bij sommige menschen om den in allen bestaanden samenhang van de grof-stoffelijke en de astrale lichamelijkheid te betoonen in afzonderlijke, zij het ook niet gescheiden, manifestatie. Die scheiding vindt eerst bij den dood plaats.

De dood is het groote moment in het leven, wanneer de ziel over bijzondere krachtuitingen pleegt te beschikken. Een studie over den dood, die wijdvertakt kan en moet zijn, zal zij een beeld van heel dat mysterieuse gebeuren ontwerpen, heeft kijk gegeven op de astrale verschijningswereld. Er zijn merkwaardige verschijningen „rondom den dood". Een verschijning is meermalen gebleken de aankondiging te zijn van een spoedig ophanden

of juist plaats vindend sterven. Niet alleen daarvoor gevoelige menschen, maar ook dieren — wederom een der aanwijzingen voor het eenheidsleven der levende werkelijkheid — bleken ze op te merken. Angstwekkend of geruststellend waren die verschijningen, al naar gelang vermoedelijk van de geestesgesteldheid der stervenden. Begrijpelijkerwijs zal de plotseling in een doodsangst omkomende zich anders manifesteeren dan een in bereidheid en misschien blijdschap heengaande. Die openbaringen zijn soms heel duidelijk gericht op bepaalde personen : het is alsof men nabestaanden mededeeling wil doen, van hen afscheid wil nemen. Bepaald door de verhouding van man en vrouw, moeder en kinderen komen de astrale verschijningen van dezen aard het meeste voor.

Of de verschijningen onbewust plaatsvinden, spontaan uitgaan van menschen, òf dat zij opzettelijk worden opgewekt, uitgezonden worden, is in het verband onzer beschouwingen van ondergeschikt belang. Het is er ons om te doen op bijzondere feitelijkheden te wijzen, die dienstig zijn ter beoordeeling van nieuw-testamentische overleveringen. Daar weet men ook van uittredingen, al is er geen sprake van een wetenschappelijke beoordeeling. De geest, in velerlei opzicht een groote geest, die het meest van de occulte zijde van het leven heeft begrepen, is Paulus. Hij is degene die de onsterfelijkheid er mede in verband brengt, als hij een onderscheid maakt tusschen een vleeschelijk en een geestelijk lichaam. Hij spreekt van een „overkleed" worden, als ons aardsche huis gebroken wordt, en hij maakt een onderscheid tusschen aardsche en hemelsche lichamen. (1 Cor. 15 en 2 Cor. 5). Paulus is ook degene, die blijkbaar zelf den aanleg bezat om „uit te treden" [1] Hij vertelt te weten van een die in den derden hemel opgetrokken is geweest, in het paradijs ; waarbij hij zegt niet te weten of het geschied is in het lichaam of buiten het lichaam.

Gaan wij nu over tot het bezien van speciaal evangelische over leveringen — de levensgeschiedenis van Jezus dus, dan brengen wij enkele bekende verhalen naar voren.

1. De „Verheerlijking op den Berg." Dit is het verhaal uit Mattheus 17 : 1-13 en p. p., dat Jezus op een berg gezien werd in een verheerlijkte gedaante, te zamen met de gestalten van Mozes en Elia. Men kan zich ten aanzien van die gestorven grooten uit het Joodsche verleden afvragen, of men hier spiritistisch te verklaren manifestaties heeft, materialisaties ; of

(1) Wij vestigen hierbij de aandacht op een belangrijke studie van recenten datum van Mr. C. P. van Rossem over : „Twee occulte problemen", waarvan het tweede gedeelte gewijd is aan de bilocatie-verschijnselen. Een bespreking van dit werk verscheen in dit tijdschrift.

dat in verband met de Jezus-verheerlijking deze twee gestalten visioenair werden waargenomen. Zoo er sprake is van materialisaties, dan is te denken aan een medium, in verband met wiens aanleg deze plaatsvonden. In het spiritisme weet men van het uitgaan van een fijne stoffelijkheid uit media, welke zich soms, zij het ook zelden in zeer volmaakten vorm, verdichten tot gestalten. Photografisch is het gelukt om afbeeldingen weer te geven van verschijningen. Dit mag gezegd worden, hoeveel bedrog er ook moge plaatsgevonden hebben. Men kon afgestorvenen daarin herkennen. Slechts enkele, bijzonderlijk daartoe aangelegde media zijn als intermediair van gene en deze wereld hiertoe in staat geweest. Vanuit deze veronderstelling is in dat bijbelsche gebeuren te denken aan Petrus, die met Jacobus en Johannes aanwezig was, maar allicht afzonderlijk te noemen is als het medium omdat zijn levensuitbeelding, als een zeer nerveus-primair type, die meermalen visioenen heeft, dit waarschijnlijk maakt. Ook is het denkbaar, dat in de verbeelding van de drie genoemde apostelen, misschien in overdracht van een visioen, deze gestalten van Elia en Mozes voorkomen. Zoo duidelijk hebben zij ze gezien, dat Petrus Jezus toeroept voor de drie grooten tenten te willen maken. Dan wordt echter dit voornemen verijdeld, doordat een lichte wolk hen overschaduwt, een stem Gods werd gehoord, de discipelen vallen bevreesd ter aarde, totdat Jezus hun moed inspreekt, „en hunne oogen opheffende, zagen zij niemand dan Jezus alleen". Wijst dit alles, ook die Godsstem die toch niet met een materialisatie verband kan houden, op een visioen ? Daarin hebben zij Jezus zelven gezien in grootsche heerlijkheid. „Hij werd voor hen veranderd van gedaante ; en Zijn aangezicht blonk gelijk de zon, en Zijn kleeren werden wit, gelijk licht".

Hier betreden wij het gebied der ecstasen. Ecstase is een hoogst merkwaardig gebeuren. Zooals de naam reeds aanduidt, wordt men boven zichzelven uitgeheven. Men gaat van zichzelf uit in hoogere werkelijkheid. Daar schouwt men. Hemelen worden geopend. De geschiedenis is vol van overleveringen hieromtrent. Het sprekendst zijn zij op het gebied der religieuse verrukkingen. Zaligheid wordt doorleefd. Ecstase kan nooit een blijvende, zelden zelfs een langdurende toestand zijn. Gewoonlijk wordt de eeuwigheid in slechts een enkel moment geleefd. Hoogstens kan men stamelen van wat men gezien heeft, van hetgeen boven alle beschrijvingsmogelijkheid onbeschrijfelijk is. Omtrent Franciscus van Assisi wordt verhaald, dat zijn vrienden hem in dien toestand slechts één ding hoorden roepen, terwijl hij handen en blik ten hemel hief : „Mijn God, mijn God."

Hevig leed kan worden veroorzaakt door terugkeer tot den gewonen staat van leven. Het is hetzelfde gevoel van terugval, dat de „uittredenden" gewaar worden wanneer hun astrale lichamelijkheid teruggetrokken wordt in hun stoffelijk lichaam, wat „stervenden" kennen als, b.v. in gevallen van bijna verdrinken hun levensgeesten nog juist bijtijds opgewekt worden, zoodat zij voortleven. Er is het meerdere geweest, het mindere moet opnieuw aanvaard worden. Liever ware men heengegaan. De ecstase heeft plaats, terwijl het lichaam veelal in een kataleptischen toestand geraakt. Meermalen is geconstateerd lichamelijke gevoelloosheid, een doodsbleek uiterlijk, nauwelijks hoorbare ademhaling, uiterst verzwakte polsslag. Zoo is het in de overleveringen der Kerk dikwijls beschreven geworden. Maar ook heeft men treffende teekenen van leven opgemerkt. De blik vooral, het aangezicht werden uitstralingen van licht. De oogen openden zich wijd, de pupillen werden groot, het aangezicht glansde. Was dit laatste werkelijk iets uiterlijk waarneembaar, of is het een indruk geweest dien de als bovenaardsche verrukking van den ziener bij de omstanders wekte ? Mozes is aldus beschreven, wanneer hij van den berg Sinaï nederdaalt met de steenen tafelen, waarop de geboden Gods zijn ingegrift (Exodus 34 : 29-30); van Jezus wordt het verhaald, als hij op den berg Tabor is samengeweest met de groote leidslieden des Ouden Verbonds. Hier komt Jezus te staan in het kader der wereldhistorisch bekende ecstatici. Welbekend is, wat helderzienden verklaren omtrent een aura, een lichthulsel waarin zij personen waarnemen. De heiligen-aureool is een kenmerk of symbool er van. Daarom kan het ons niet verwonderen de beschrijving te lezen, die het beroemde verhaal van de verheerlijking op den berg geeft. De mysterie-verstaande Rembrandt is dan ook aan dit thema niet voorbijgegaan.

2. Een tweede overlevering, om uit parapsychologisch oogpunt te bezien, is die van de „wandeling op zee", juister zou zijn op het meer, want de geschiedenis vertelt van een op het binnenmeer van Gennesareth opstekenden storm (Mt. 14:22-34 en p.p.). Het verhaal heeft zijn diepen blijvenden zin, wanneer men het zinnebeeldig verstaat : de discipelen in hun doodsangst, die het uitschreeuwen „Wij vergaan" vertegenwoordigen de in den nood van het leven on-geloovigen ; Petrus, die voor een oogenblik op de bewogenheid der golven staat, maar dan toch weer angstig wordt en wegzinkt is de klein-geloovige ; Christus, die over de onstuimige levenszee voortschrijdt, verbeeldt den groot-geloovige. Het verhaal zelf biedt de gelegenheid tot deze interpretatie in de woorden van Jezus tot Petrus : „Gij klein-geloovige, waarom hebt gij gewankeld ?" Toch zal men het in de

evangeliën als een der vele historische wonder-verhalen aantreffen. Wanneer men vanuit een occult begrijpen nadert, zijn er twee feitelijkheden te overwegen en met elkaar te vergelijken. Beide zouden een verklaring kunnen bieden van het verschijnsel dat Jezus over het water voortschrijdt.

De eene is de z. g. levitatie, opheffing door lichter worden. Hoe vreemd dit moge klinken voor degenen, die slechts hun kleinere of grootere schommelingen op de winkel-bascule nagaan, er zijn omstandigheden waarin het lichaamsgewicht plotseling, heel sterk, afneemt. Dit geschiedt in toestanden en oogenblikken van groote spanning. In die oogenblikken treedt ook gevoelloosheid in, waardoor menschen in brand een onmenschelijke hitte verdragen, soldaten eigen verwondingen niet direct opmerken ; in die oogenblikken en toestanden kan een ontzaglijke lichaamskracht zich ontwikkelen, hetgeen in gevecht of in worsteling om het leven wordt ervaren. Dit „ongewone" staat op één lijn met het treffende van vermindering van lichaamsgewicht. Bij laboratorium-onderzoekingen met media in trance is dit opgemerkt, en men heeft er den sleutel in gevonden tot verklaring van de zoo eigenaardige heksenproeven : wanneer iemand door vuur moest loopen en zijn voeten niet brandde, als hij of zij — meestal zijn het vrouwen geweest, gelijk ook de media dit meerendeels zijn — in het water geworpen werd en bleef drijven, was zoo iemand een heks. Hunzelven ten nadeele openbaarden zich de bijzondere krachten, die mediumieken naturen eigen zijn. Opvallend veel worden levitatie-verschijnselen medegedeeld betreffende „heiligen"' uit de middeleeuwen. Mogelijk in een zekere vergrooting van voorstelling wordt soms verteld, dat deze zich boven den vloer verhieven, wegzweefden en in den letterlijken zin van het woord haast niet te houden waren. In andere werelden dan de Christelijke is hetzelfde waargenomen. Heeft men in de nieuwtestamentische overlevering met zulk een levitatie te doen ? Onmogelijk lijkt het niet.

Toch dunkt het mij waarschijnlijker dat in dit geval de astrale phantoomverklaring voorkeur verdient. En wel om deze reden : omdat de levitatiën door buitenstaanders zijn opgemerkt, maar nooit wordt medegedeeld dat deze tot een zelfstandige actie in staat zijn. Dit wordt wel verteld van astrale phantomen. Zij kondigen anderen iets aan, zij voeren iets uit. Zij grijpen in de kosmische werkelijkheid rondom zich. Bij hun verschijning in één woord gebeurt iets. De leerlingen zien Jezus naderen. In angst roepen zij uit : „Een spook". Blijkbaar — o. i. met recht — heeft men in Jezus' tijd geloofd aan spoken. Niet elk griezelig spookverhaal moge waar zijn in de romantiek van het spookverhaal kan wel een realiteit van willen en

doen besloten liggen. Jezus stelt gerust : „Ik ben het, vreest niet." Dan krijgt men de mededeeling omtrent den snel en warm reageerenden Petrus. Is het niet denkbaar, dat Jezus, die volgens den aanhef van het verhaal de discipelen alleen heeft gelaten en zelf op den berg is gegaan „om te bidden", juist in dien toestand van verinnerlijking, gegeven zijn aanleg, den nood zijner leerlingen gewaar wordt en in zijn groote hulpvaardigheid hun tegemoet treedt ? Hij doet dat in zijn astrale verschijning. Deze mogelijkheid kan niet betwijfeld worden. Het geheele verhaal wordt dan volkomen doorzichtig. De eenige moeilijkheid kan dan nog blijven het slot, dat de wind bedaarde. Elders komt een verhaal voor, dat Jezus den storm bedaarde en de winden bestrafte. Dit lijkt wel raadselachtig, maar het bezwaarlijke ligt eerder in de begrensdheid van het willen dan in het ondenkbare dat wil den kosmos beïnvloedt. Er zijn te vele verzekerdheden omtrent het laatste — de z.g. telekinese, verplaatsing van voorwerpen in de nabijheid van een medium of een astraal phantoom — om a priori de mogelijkheid af te wijzen. Zulk een mogelijkheid kan ons in een overlevering tot een waarschijnlijkheid worden. In ieder geval is er reden om ten aanzien van dit bijbelsche verhaal te pleiten voor de waarschijnlijkheid eener astrale verschijning.

3. De openbaringen van Jezus, gesteld tusschen Paschen en Hemelvaart. Paschen verhaalt de opstanding, de herrijzenis van den gestorvene ; hemelvaart de beëindiging van het leven op aarde. Allereerst iets betreffende de Hemelvaart. Deze wordt in het Oude Testament toegeschreven aan den profeet Elia en later stelt de oud-Christelijke kerk die van Maria naast die van Jezus. Zoo de overleveringen meer inhouden dan de uitbeelding eener gedachte, n.l. dat enkele persoonlijkheden te grootsch zijn om op gewone wijze te sterven, dat in de hemelvaart dus een apotheose hunner afzonderlijke verschijning in de wereld moet worden gezien, dan zal deze op verschillende wijze nog kunnen worden genaderd. Men zal de hypothese kunnen opstellen van de reeds vermelde levitatie ; men zal kunnen denken aan de dematerialisatie van een verschijning, gelijk men in het bijzonder in het Spiritisme heeft leeren kennen, eerst de vorming van een phantoom, daarna de oplossing ervan. Men zal ook te overwegen hebben, of de veronderstelling van een astrale verschijning van Jezus nà zijn leven en de beëindiging daarvan het meest gewettigd is.

Zoo wij tot het laatste ons het meest geneigd gevoelen, dan zullen wij op de genoemde verschijningen-reeks als een geheel moeten ingaan : het is o.i. zoo gesteld, dat deze de hemelvaart zal verklaren, niet omgekeerd.

Wanneer wij nu vooropstellen de astraal-voorstelling, waarbij wel blijken zal welke bezwaren wij hebben tegen de andere veronderstellingen, dan kunnen wij niet ontkennen dat hierbij zich ook moeilijkheden nog voordoen. Al dadelijk, men krijgt een verschillenden indruk der verschijning van Jezus tusschen zijn opstanding — over deze opstanding later — en zijn hemelvaart. Het meest wordt gewag gemaakt van het niet-grofstoffelijke der verschijning. Men kan er de verschillende evangeliën op na-lezen. Plotseling is zij aanwezig. Even plotseling is zij verdwenen. In gesloten vertrekken wordt zij gezien. Geen deur is geopend. In het bekende verhaal van de Emmausgangers (Lc 24 : 13-35) heeft hij het brood gebroken, zij herkennen hem ineens, oogenblikkelijk is hij weg. Jezus wordt voorgesteld als sprekende, zoo in het genoemde verhaal ; meermalen onderwijst hij zijn leerlingen, geeft hun instructies voor de toekomst. Wanneer hij in hun midden verschijnt, begroet hij hen : „Vrede zij ulieden," het in latijnschen vorm zoo bekend geworden Pax vobiscum. Dit alles is uit andere verhalen van verschijningen ook wel bekend, al zijn misschien de meeste openbaringen die van zwijgende gestalten, b.v. in doodsaankondigingen. Wat bezwaarlijker lijkt is, dat soms Jezus den indruk maakt gewoon lichamelijk aanwezig te zijn. Zoo komt het verhaal voor, dat hij visch te eten vraagt en dat als voedsel tot zich neemt. Er is de treffende overlevering, dat een der leerlingen die nog geen verschijning meegemaakt heeft dat betwijfelt. Dan verschijnt Jezus en laat den „ongeloovigen Thomas" zijn vingers leggen in zijn kruiswonden om hem te overtuigen van de realiteit zijner aanwezigheid (Joh. 20 : 27). Menig exegeet zal dadelijk de opmerking maken, dat men hier te doen heeft met een specifiek evangelie, hetwelk historie altijd geestelijk zinnebeeldig pleegt te verwerken, maar ook andere evangeliën vertellen dat Jezus den leerlingen zijn handen en voeten toont, en daarbij zelfs zegt dat hij geen geest is gelijk de discipelen meenen (Lc. 24 : 36-40). Van parapsychologische zijde is betoogd, dat in astrale verschijning zulk een „verdichting" van fijnere dan lichamelijke stoffelijkheid kan plaatsvinden, dat men geheel en al den indruk krijgt van de ons bekende menschelijke gestalte. Deze kan men dan ook aanraken, voelen ; het is een andere gewaarwording dan wanneer, gelijk ook bekend is men zijn hand door de ijle sfeer eener verschijning beweegt. Die versterkingen van ijle stof zijn waargenomen in spiritistische séances, zij worden het kenmerk van de sterkste materialisaties.

Hier doet zich de vraag voor, of wij dan niet dienovereenkomstig de verschijningen van Jezus hebben te zien. De voorstelling is gegeven, dat

zij allengs krachtiger zijn geworden. Wanneer onmiddellijk na de opstanding Maria Magdalena hem in den hof herkennende blijkbaar den Meester nadertreedt, zegt deze tot haar : „Raak mij niet aan" (Joh. 20 : 11-18), hetgeen dan geïnterpreteerd is als een nog niet kunnen toestaan, wat later wel mogelijk is geworden. Dit is echter niet meer dan een veronderstelling ; het Johannesevangelie zelf heeft iets anders op het oog. Maar het punt waar het om gaat is dit, of men de vergelijking met séance-ervaringen kàn maken. In de laatste is altijd een medium aanwezig ; men ziet van diens lichaam wolkachtige nevelen uitgaan, die langzamerhand een contour aannemen, gedeeltelijke of geheele lichaamsverschijningen worden. Het medium wordt daarbij in diepe trance waargenomen. Het verband met dit uitzendende centrum — of ziet men het anders : een wezen van buitenmenschelijke ordening maakt gebruik van dit centrum om zich te kunnen materialiseeren — is duidelijk ; zelfs waar de verschijning zich schijnbaar onafhankelijk beweegt, praat, dingen doet. Want als het phantoom aangeraakt wordt, ervaart het medium dit door een zenuwschok waarbij het uit zijn trance ontwaakt; of als natuurlijkerwijze de manifestatie eindigt, dan ziet men de gestalte zich de-materialiseeren en in letterlijken zin zich terugtrekken in den mensch, van wien zij uitgegaan is. Nu is het heel goed denkbaar, dat bij de verschijningen van Jezus een medium aanwezig is geweest, waarbij in de eerste plaats te denken is aan Petrus — zie hierboven —; het is ook gemakkelijk te aanvaarden, dat de kring van Jezus' jongeren een sterk mediumieken „kring" zal gevormd hebben, gelijk het spiritisme deze combinaties van gelijkelijk aangelegden kent, maar men vindt toch in het Nieuwe Testament geen enkele beschrijving die zoo overeenstemt met de spiritistische séance-verslagen, dat men daar houvast aan heeft. Ik zou zeggen, het verschil juist valt in het oog, zoodat wij aan materialisatie en dematerialisatie niet gemakkelijk kunnen gelooven. Ook de beschrijving van de hemelvaart is anders. Aan levitatie — zoo men te doen heeft met een gewoon lichaam — is te denken, al zou dan het hóóg omhoog gaan alle bestaande beschrijvingen overtreffen ; maar voor een groepeering der verschijningsverhalen rondom één of elkaar afwisselende media ontbreken de aanwijzingen.

Gaat men in op de verschijningsverhalen, dan doen zich nog wel meerdere moeilijkheden voor, ook van gansch anderen aard. Men kan niet zeggen, dat men een in allen deele overeenstemmend getuigenis in de verschillende evangeliën krijgt. Dat wij dit ter sprake brengen komt niet voort uit een behoefte om het gecompliceerde van het geval nog bezwaarlijker te

maken, maar om den indruk te geven met hoevele factoren men bij een wetenschappelijke bijbel-interpretatie van doen heeft. Uit den aard der zaak hebben leeken daarvan nauwelijks of geen voorstelling. Volgens Mattheus en Marcus hebben de verschijningen plaats in het Noorden van het land, daar waar Jezus het meest getoefd heeft. „Ziet, hij gaat u voor naar Galilea", zegt een engel aan Maria Magdalena en Maria (Mt 28 : 7, Mc 16 : 7). Op een berg aldaar ontmoeten de discipelen Jezus, vertelt Mattheus verder (28 : 16). Het Lucasevangelie daarentegen plaatst al het gebeuren in en nabij Jeruzalem — daar vindt men het verhaal van de Emmausgangers. Hoe sterk in tegenstelling met de opdracht om naar Galilea te gaan, is het zeggen tot de elven : „Maar blijft gij in de stad Jeruzalem, totdat gij zult aangedaan zijn met kracht uit de hoogte" (Lc 24 : 51). Het 20ste hoofdstuk van het Johannes-evangelie gewaagt van verschijningen in Jeruzalem, het 21ste echter vangt aan : „Na dezen openbaarde Jezus zichzelven wederom den discipelen aan de zee van Tiberias." Nu is de eenvoudigste oplossing natuurlijk : Welnu, Jezus verscheen den discipelen te Jeruzalem en in Galilea. Het Mattheus- en het Lucasevangelie zeggen echter uitdrukkelijk verschillend, waar de Heer zal verschijnen. De moeilijkheid van beide mogelijkheden ligt niet in de Jezus-verschijning, hetzij als wonder hetzij als astrale verschijning opgevat, maar in de reis-snelheid der apostelen. Men toog toentertijd zoo maar niet even op en neer, om dan bijtijds bij de hemelvaart weer in de buurt van Jeruzalem te zijn. Het vermoeden is uitgesproken, dat de oudste overlevering van Mattheus en Marcus — hetgeen samenhangt met den kijk dien bijbel-critici hebben op het ontstaan der evangeliën — Galilea als oord van verschijning heeft, maar dat jongere tradities, die in Lucas en Johannes tot uiting komen de indrukwekkendheid verhoogden door alles in Jeruzalem te doen plaatsvinden. De mededeelingen van Paulus maken ook Galilea het meest waarschijnlijk. Nabij Jeruzalem ook de hemelvaart volgens de Lucasoverlevering. Deze noemt met name Bethanië. Eigenaardig is ook nog, dat dit evangelie het eenige is dat het feit duidelijk noemt. Mattheus laat het eer vermoeden, dan dat hij het beschrijft ; Marcus heeft slechts de korte mededeeling dat de Heer opgenomen is in den hemel ; terwijl Johannes de hemelvaart slechts laat aankondigen door Jezus. Lucas laat de hemelvaart plaatsvinden op den dag der opstanding, het 24ste hoofdstuk is een aaneengeschakeld verhaal van éénen dag ; terwijl de Handelingen der Apostelen, hetgeen dan de kerkelijke traditie is geworden, voor het eerst spreken van de hemelvaart „nadat hij geleden had, zichzelven levend vertoond heeft, met vele gewisse kenteekenen, veertig dagen lang." (Hand. 1 : 3).

Men ziet wel, welk een terrein vol onzekerheden men te betreden heeft. Wij voor ons hebben dan ook geenszins de illusie, dat wij met de hypothese der astraal-verschijningen alle overleveringen pasklaar hebben geordend. Het kan gebeuren, dat men één gezichtspunt mag laten overheerschen, en dat deze meer en meer bevestigd wordt als het meest juiste, maar dat men tegelijkertijd volmondig moet erkennen dat er duistere punten blijven.

Dit geschiedt meermalen op wetenschappelijk terrein, dagelijks mag men wel zeggen. De grootste puzzle blijft o.i. de overlevering van het „ledige graf". Hierin toch stemmen de Evangeliën overeen, dat de vrouwen, later de discipelen, bij het graf komen, maar Jezus' lichaam niet vinden. Het Mattheus-evangelie geeft een uitvoerige beschrijving van een afgewentelden steen, een engelenverschijning, die zegt, dat de Heer is opgestaan (Mt : 28 : 1-7), evenzoo Marcus 16 ; Lc. 24 gewaagt van twee mannen in blinkende kleederen, Johannes geeft nog het detail dat Petrus de doeken, waarin het lichaam gewikkeld is geweest, opgerold ziet liggen. Er is altijd veel te doen geweest over dit punt, wanneer men het wonder van Jezus' wederom verschijnen overwoog. Reeds van ouds is de veronderstelling geopperd van een „pia fraus", vroom bedrog, bekende uitdrukking voor een oneerlijkheid welke menschen zich meenden te mogen veroorloven ter wille van een belangrijk goed doel. Het Nieuwe Testament gaf zelf een zekere aanleiding tot de veronderstelling, omdat de bewaking van het graf vreemd is. Mt 27 : 62-66 vertelt dat de priesters en Farizeeën van Pilatus het recht vragen om een wacht te stellen, uit vrees dat een voorspelling van Jezus omtrent zijn opstanding eens uit mocht komen. Men is bang dat de discipelen 's nachts zullen komen om het lichaam te stelen. De wachters heeten later (Mt 28 : 4) van schrik te zijn gevlucht wanneer een engel des Heeren is neergedaald om den steen af te wentelen, die daarna door de ouderlingen omgekocht worden om te zeggen dat de discipelen het lichaam gestolen hebben, terwijl zij sliepen (28 : 13). De andere evangeliën melden hiervan niets. Heel duidelijk is het niet, maar blijkbaar heeft deze overlevering toch bestaan. In ieder geval klemt de vraag, waar het stoffelijke omhulsel zou zijn gebleven. Van occultistische zijde is gezegd, dat enkele menschen, die een zeer hoogen graad van geestelijke ontwikkeling bereikt hebben, na den dood hun lichaam hebben kunnen oplossen of vervluchtigen, of hoe dit moge worden uitgedrukt. Heel zeker lijkt dit niet, en evenmin zeker lijkt de veronderstelling van een vroom bedrog. Er is ook wel gedacht aan een daad van vijanden van Jezus,

opdat de aanhangers van dezen geen plaats voor devote vereering zouden krijgen. Maar alles blijft in de lucht hangen.

Wanneer wij nochtans als geheel van verklaring opkomen voor de astraal-theorie, dan is dit omdat zij als geheel ons het best kan bevredigen. Ook om deze nog niet genoemde reden. Er zijn tallooze overleveringen, dat zulk een verschijning ophoudt als zij een nog niet voltooide taak heeft volvoerd. Dit is zelfs het centrale gegeven in de spookgeschiedenissen. Wanneer wij ons de situatie van Jezus en zijn omgeving indenken : hoe plotseling is zijn einde geweest. Zelf heeft hij zijn einde voorzien, maar zelfs zijn naasten hebben het niet begrepen. In een ontzaglijk snel tempo verloopt de passie-geschiedenis. Binnen een week na den triomfantelijken intocht te Jeruzalem heeft de kruisiging plaats. Hoe staat daar nu die schare van aanhangers, berooid en beroofd van alles ! Zal zij zich oplossen in het niets, verstrooid worden wederom als een schare zonder Herder, of zal zij zich samenbinden in willen en daad ? Maar dan is nog wel een sterke hulp noodig. Nu is het noch onmogelijk, noch onwaarschijnlijk te achten, dat de groote Menschenzoon die in zijn leven getoond heeft over welke krachten van inwerking hij beschikte, dit ook nog kort na zijn dood toont. Strekt wil zich uit tot over het graf ; is gedachte niet meer dan in natuurbegrensdheid is aangewezen ? Het kost ons geen moeite om, zonder eenige gekunsteldheid en forceering ons Jezus voor te stellen in de astrale verschijning, hem noodig om nog zijn invloed te kunnen uitoefenen. Veertig dagen zou hij volgens de overlevering zijn verschenen, eens zelfs aan een groep van vijfhonderd menschen ; dan beëindigt hij zijn taak. Dit wordt de hemelvaart. De astraal-verschijning onttrekt zich voor goed aan het oog der waarnemers. Na die hemelvaart volgt het Pinksteren. De discipelen zijn bijeengebleven of gekomen te Jerusalem. Hun ontvankelijkheid is groot geworden voor wat de uitstorting van Heiligen Geest zal bevestigen en voltooien in hen. Er is een collectieve verrukking, er is de geweldige inspiratie, die collectieve ecstase welke gepaard kan gaan met werkingen in de natuuromgeving, wind en vlammen van vuur, waarvan vele overleveringen gewag maken en waarmede ook hedendaagsche verschijnselen sprekende overeenkomst toonen. Het Pinkstergebeuren past ook geheel in het kader van een parapsychologische zienswijze. Waar wij ons beperken tot het beeld der evangeliën, gaan wij hier echter niet verder op in.

Wel zijn wij verplicht om nog iets naders te zeggen over onze opvatting in vergelijking met de gangbaar-kerkelijke van de „wederopstanding

des vleesches." Volgens de laatste is dit het groote wonder, volkomen onmenschelijk, volmaakt boven-natuurlijk. Door die opstanding, de herrijzenis uit het graf, heeft Christus het bewijs geleverd, dat hij geen mensch maar een God is. God heeft menschelijke gedaante aangenomen in Zijnen ter aarde gezonden Zoon, maar dit doet niet teniet dat hij God is. In de oud-Christelijke kerkleer ontstaan al spoedig bespiegelingen over de twee naturen van Jezus Christus. Aan de God-zijde zijns wezens zijn verbonden alle bovennatuurlijke gegevens, waarvan de evangeliën gewag maken. Deze kunnen volgens ook de nu geldende kerkleer, zoowel protestantsche als katholieke, niet natuurlijk worden verklaard. Feitelijk mogen zij dat ook niet ; daarmede zou geheel de bouw der kerkleer vallen. Want deze berust op de absoluutheid van het wonder. Daarom moet het eigenlijk reeds als een bedreiging worden geacht, als enkele overleveringen als geen-wonder worden beschouwd ; met onwrikbaren drang wordt vastgehouden aan de onaantastbaarheid van het Paaschwonder.

Met allen eerbied voor de overtuigingen hieraan ten grondslag liggende, moeten wij toch opkomen voor een andere zienswijze en dat trachten te verduidelijken. Waarom wordt zoo sterke nadruk gelegd — theologisch, ik zeg niet religieus gevoeld of zedelijk bepaald — op het lijden en sterven des Heeren ? Omdat ook in de Christelijke beschouwingen de Joodsche opvatting van de verzoening met God door de bloedstorting van het offerdier gehandhaafd wordt. „De verzoening door het bloed van Christus" is hoeksteen van de kerkelijke geloofsleer. Het Johannesevangelie spreekt van het lam Gods, dat de zonden der wereld wegdraagt. Men heeft slechts te denken aan het ritueel van den Grooten Verzoendag om den zin hiervan te begrijpen. God kon het Adamsgeslacht slechts wederom aanvaarden, wanneer het zijn schuld betaald had in de offering van zijn vertegenwoordiger, die — omdat geen mensch uit zonde geboren daartoe in staat — moest zijn Zijn eigen Zoon. Daarom valt zoo groote nadruk op den offerdòòd van Christus, terwijl men zich zou kunnen afvragen, of niet zijn offerdaad — geheel zijn leven van overgave — zijn heroïsme is geweest. De offerdaad vindt niet slechts het hoogtepunt in den offerdood ; de offerdood is de noodwendige voorwaarde tot Gods verzoening. Nu wordt de menschheid vrij van den doem die door Adam's zondeval op het menschengeslacht rust. Aldus de geijkte kerkleer.

Waarom wordt zoo sterke nadruk gelegd — theologisch, ik zou denken louter theologisch — op de wederopstanding des vleesches ? Ik meen om twee redenen. Allereerst daarom, omdat in dit wonder-gebeuren Chris-

tus toont meer dan mensch te zijn. Hij, hij alleen overwint den dood. Dit hangt samen met de Joodsche beschouwing, dat de dood „de bezoldiging der zonde" is. De dood kwam in de wereld door de zonde. Nu wordt deze doem gelicht door den zondelooze. De dood is niet meer. Dat wil niet zeggen, dat de menschen niet meer sterven zullen, maar de dood heeft een andere beteekenis gekregen. Door het geloof in Christus — dit is heel duidelijk de strekking van het betoog van Paulus in den Corinthenbrief, hoofdstuk 15, en dit wordt het tweede punt — krijgt men deel aan diens opstanding. Onze opstandingsmogelijkheid is in hem gewaarborgd. „Christus is de eersteling geworden dergenen die ontslapen zijn — want gelijk zij allen in Adam sterven, alzoo zullen ze ook in Christus allen levend gemaakt worden" (20-22). Men kan de vraag stellen, of voordat Christus uit de dooden opgestaan is, niemand een leven na dit leven bereikt zal hebben, of wanneer men geen deel heeft aan het Christusleven dit iemand ontzegd zal zijn. Verder hoe is het geloof in persoonlijke onsterfelijkheid bij de Joden in Jezus' dagen dan te verklaren ; hoe ook dat geloof bij andere volkeren, in andere religies ? Ik kan het niet anders zien, of het betoog van Paulus is een dogmatische constructie, voor anderen dan die geheel zijn theologie aanhangen, niet aannemelijk. Die wederopstanding des vleesches is noodlottigerwijze een der artikelen des geloofs geworden in een der oudste kerkelijke Confessies. Zij wordt nu nog als een argument zelfs aangevoerd tegen de moderne lijkverbranding, als zou men door lijkverbranding de wederopstanding en daardoor het verschijnen voor Gods rechterstoel onmogelijk willen maken. Wij brengen het een en ander ter sprake in verband met onze behandeling van de evangelische overleveringen, omdat dit niet te vermijden is, maar zonder de bedoeling te hebben verder een dogmatische polemiek te voeren.

Wel is het onvermijdelijk om bij het maken van eenige conclusies nog enkele punten aan te roeren, waarbij een verschil van inzicht voor den dag komt met opvattingen welke de Bijbel als één geheel van onaantastbare wonderen opvat. Het eerste artikel had dezen inzet : „Een vraag, die ons ter harte gaat is deze : of wij de verhouding van parapsychologie en godsdienstig leven kunnen bepalen", waarbij betoogd werd dat men beide goed moet onderscheiden, daar het eerste wetenschap is, het tweede van anderen aard moet worden geacht. Tot de volgende opmerkingen worden wij ten slotte gedrongen :

1. Bij een parapsychologische belichting van bijbelsche overleveringen

staat volstrekt nog niet alles vast, maar wel wijst veel eenzelfde richting uit.

Te meer waar onze behandeling beperkt en summier was, moeten wij voorzichtig zijn in onze beoordeeling. Ook al zijn wij verzekerd van occulte vermogens, die in den menschelijken aanleg sluimeren, en al meenen wij dat deze talrijke overleveringen in godsdiensten verklaren, wij zouden geenszins willen beweren, dat hiermede alle overleveringen, en deze ten volle, zouden zijn verklaard. Zoo eenvoudig is het niet. Het is bijna altijd de fout, wanneer een nieuwe werkhypothese is opgesteld dat men daarmede te veel wil bereiken. Ondoenlijk is het om met één sleutel alle sloten te openen.

Wat de nieuw-testamentische overleveringen betreft, de parapsychologie helpt zeer om het zoeken naar de werkelijkheid welke in en achter de geschriften ligt, tot vinden te leiden. Overigens blijft dit waarheidsvraagstuk ook andere veronderstellingen in zich bergen, b.v. het opvallende, dat zoovele mededeelingen berusten op oud-testamentische profetieën. Telkens verrast de zinswending, dat het een of ander geschiedde „opdat vervuld zou worden wat gezegd is van..." en dan volgt een of andere bijbelplaats. Zijn de overleveringen ten deele althans daarnaar gevormd, zoo is niet zonder reden gevraagd. Een onderzoek is ingesteld naar hellenistische invloeden... heeft men in het Nieuwe Testament een zuiver Joodsch beeld voor zich, of heeft in de eerste en tweede eeuw een ontwikkeling van denkbeelden plaatsgevonden onder vreemden invloed, waarvan men de sporen in het Nieuwe Testament vindt ? Zijn de historische overleveringen alle werkelijk historisch bedoeld, of geven zij ook wel eens zinnebeeldige gedachten in historische inkleeding ? Eerlijk en gerechtvaardigd is in menig opzicht de uitspraak „Ignoramus", wij weten het niet ; waaraan zich wellicht zal moeten aanknoopen de verklaring „Ignorabimus", wij zullen niet weten. Misschien ook zijn enkele raadselen nooit tot oplossing te brengen, eenvoudig omdat zij geen raadselen zijn, maar louter rusten op verwarring, fantaisie, legendevorming, vergrooting en zelfs hier en daar vergroving.

2. Niet twijfelachtig lijkt het mij, dat de Parapsychologie nochtans een verrijking biedt aan kennis en inzicht.

Men zal van Christelijke zijde niet kunnen voorbijzien, dat veel tot verstaan van zoogenaamd specifiek Christelijke overleveringen te putten is uit kennis niet alleen van Joodsche maar ook van heidensche religies ; en van kerkelijke zijde, dat in niet-kerkelijke of wil men liever : in buitenkerke-

lijke geloofskringen dikwijls deze kennis en dit doorzicht aanwezig zijn, voordat zij in kerkelijke kringen beginnen door te dringen.

3. Men zal de Werkelijkheid, den samenhang van Wereld en Menschheid leeren zien als één Geheel, een fijne structuur van krachten. Dit behoeft volstrekt niet een naturalistisch-mechanisch levensbesef te kweeken ; veeleer zal men in besef van het mysterieuse van het levensgeheel doordringen in een wezen der werkelijkheid, dat men godsdienstig beleven zal als God. De Natuurkennis leidt van waarneming van energie tot die van entelechie — een naar doel zich strekken van levensgebeuren —, en de ervaring van entelechie in het onmetelijke Al leidt tot voorstellingen van een aan alle verschijning ten grondslag liggende Intelligentie.

4. In dat Krachten-geheel ziet men personen naar voren treden, toegerust met bijzondere, zoogenaamd occulte krachten.

Wanneer wij aan den bijbel denken, zien wij profeten als Elia en anderen onder deze belichting ; in het Nieuwe Testament kennen wij Petrus, Paulus. Het maakt grooten naar den geest niet minder, als zij ook aldus toegerust blijken met vermogens, waardoor zij een bijzondere plaats innemen. De zgn. heiligen der Kerk zijn niet heiligen alleen, omdat zij zgn. wonderen hebben verricht, maar zoo zij anderszins mede heilig zijn geacht, dan neemt dit uitzonderlijke hun geestelijke superioriteit niet weg. Ware dit het geval, dan zou men alle mediumiek aangelegden en genieën, alle groote intuitieven der historie moeten diskwalificeeren.

Daarom is het ook geen aantasten zijner hòògheid, wanneer men Jezus als krachtfiguur ziet. Als zijn tijdgenooten hem als zoodanig aanwezen, heeft hij dat zelf niet afgewezen, alleen heeft hij het tegengegaan dat men hem allèèn als wonderdoener zocht, en teekenen wilde, of slechts hulp van materieelen of physieken aard verlangde. De smalende opmerking dat Jezus voor de Parapsychologie niet meer zou zijn dan de grootste fakir van zijn tijd, berust op het misverstand, als zou deze tot een religieus-zedelijke beoordeeling zijner persoonlijkheid kunnen of moeten komen. Daartoe is wetenschappelijk onderzoek noch geroepen, noch in staat.

Een parapsychologische beoordeeling van de Jezus-figuur behoeft de Christologie, de leer omtrent Christus niet aan te tasten. Deze laatste berust op de beoordeeling van Jezus den Christus ; zij is niet afhankelijk van gebeurtenissen in zijn leven, moet m.i. daarvan niet afhankelijk worden gesteld. Het heils-gebeuren dat van Christus uitgaat is van veel wijdere en innerlijker strekking dan af te leiden valt uit overleveringen omtrent bepaalde heils-feiten.

5. Principieel moet men zich goed rekenschap geven van de verhouding van Godsdienst en Historie. Historie kan niet de grondslag zijn van geloof. Het laatste is vervuld van eeuwigheidswaarden en -waarheden, die zich wel in de geschiedenis zullen doen gelden, maar een verschijnsel in den Tijd kan niet rechtstreeks godsdienstige waarheid bieden, en de rechtvaardiging worden van een bepaalde beleden religieuse overtuiging.

Het wordt willekeurig, als men enkele historische overleveringen van andere afzondert, en deze tot fundament stelt voor een geloof.

Een reconstructie van bijbelsche overleveringen, een herstel van haar waarheidskarakter door de parapsychologie, beteekent dan ook niet een bevestiging of herstel eener gangbare kerkelijke dogmatiek.

De parapsychologie zal deze dogmatiek nopen om zich af te vragen, of zij ook gebouwd is op elementen, die zich voor dit wetenschappelijk forum niet kunnen rechtvaardigen.

Wanneer van een her-ontdekking van den Bijbel gesproken wordt, gelijk in de kringen b.v. van het Spiritisme en van Christian Science geschiedt, dan heeft dit wel recht, maar het is van beperkten aard. En zeker moet men er voor blijven waken — aangezien dit een fout de eeuwen door is gebleven — dat een ieder het zijne uit den Bijbel haalt en dat triomfantelijk omhoog houdt, alsof hij nu juist de vondst gedaan heeft waar het alleen om gaat. Erger nog is het, dat men den Bijbel in de richting van zijn wensch verwringt.

6. Van parapsychologische zijde wordt men gedrongen tot een herziening van het wonder-begrip.

Er zijn twee voorstellingen van wonder mogelijk. De eerste ziet wonder als mirakel. Het wonder is dan het mirakuleuse, sterker nog het bovennatuurlijke en boven-menschelijke. Men treedt een andere sfeer van werkelijkheid in. „Wat bij menschen onmogelijk is, is mogelijk bij God." In het wonder wordt dan kenmerk de doorbreking van het natuurlijke door het bovennatuurlijke. De tweede voorstelling noemt wonder mysterie. Er ligt het besef in, dat in de mysterieuse werkelijkheid van leven en zijn Gods mysterie schuil gaat en zich openbaart. Dan is het niet de doorbreking, maar de doordringing van het natuurlijke door het bovennatuurlijke welke kenmerkend wordt. God is overal — het Wonder is overal. Naar gelang men religieuser is, zal men te meer wonder beleven. Aldus Schleiermacher.

Wanneer men de mirakelen der gewijde overlevering in oogenschouw neemt, zal men ze moeten vergelijken en zelfs gelijk moeten leeren stellen

met die in de ongewijde overlevering. Als men dat doet, kan men ze niet beperken tot het Christendom, en in dat Christendom niet tot de bijbelsche overleveringen. De verzekering der Roomsch-Katholieke Kerk, dat God nog altijd wonderen verricht, moge juist zijn ; af te wijzen valt de pretentie dat God ze alleen in die Kerk doet, ten bewijze dat Hij die Kerk als de alléén-ware heeft aangewezen. Het verwijt, van Protestantsche èn Katholieke zijde, gericht tegen degenen die het mirakel aantasten, hetzij dat men daarbij materialistisch tot naturalisme vervalt of parapsychologisch tot psychologisme, is van te algemeene formuleering om houvast te bieden. Men moet de wonderen niet willen hanteeren van uit een wereldbeschouwing, met de bedoeling om ze daarvoor te benutten ; het gaat in de eerste plaats om het waarheidsgehalte ervan te onderzoeken. Mochten ze daarbij hun mirakel-karakter hebben ingeboet, dan komt in de tweede plaats — maar dit is een vraag van gansch andere orde —, of en hoe ze religieus zijn te verstaan. Hierbij veroorloven wij ons dit inzicht uit te spreken. Allereerst : wanneer wij mogen aannemen, dat er een progressie is van primitieven godsdienst vol van mirakel-geloof en mirakel-gedoe tot een cultuur-religie doordrongen van mysterie-besef, dan is het mirakel-element in het hedendaagsche Christelijke godsdienstige leven te zien als survival. In de tweede plaats : kwalitatief beteekent mysterie-besef meer dan mirakel-verzekerdheid.

7. Philosofisch laat een parapsychologische beoordeeling der werkelijkheid zich het beste invoegen in een wereld-beeld, dat in kritisch-realistische beoordeeling der werkelijkheid zich heeft gevormd. Het best wordt het occultisme verstaan, wanneer geest-stof, ziel-lichaam niet als dualisme, maar als dualiteit wordt gezien.

8. Godsdienst en Parapsychologie onderscheidende, zonder ze te scheiden omdat zij hun raakvlak hebben, zullen beider ontwikkeling afzonderlijk en in samenhang van groot belang moeten worden geacht. Een toenemende aandacht, hierop gevestigd, moge zich bestendigen.

Gurwitsch-straling.

door Dr. J. HOFKER.

In 1926 verscheen de eerste samenvattende verhandeling van Alexander Gurwitsch over de in zijn laboratorium uitgevoerde onderzoekingen, betreffende de door hem ontdekte „mitogenetische stralen", welke al spoe-

dig een groote belangstelling in de geleerde wereld en daarbuiten konden boeken. Reeds in 1932 verscheen het vervolg op die samenvatting, waarin zooveel uiterst belangrijke consequenties werden besproken, dat het ook voor niet-biologen of medici de moeite waard is, eens iets over deze stralen te vernemen. Den parapsychologen zal een beschouwing over deze nieuwe stralen, ook natuurkundig nieuw, omdat zij een gedeelte van het spectrum bestrijken, dat nog niet nader bekend was, belangrijk voorkomen, daar zij verschijnselen verwekken, welke in de parapsychologie reeds lang bekend waren, en die nu ook van andere zijde zullen kunnen worden geanalyseerd. Immers zal het duidelijk zijn, dat, indien blijkt, dat parapsychologische verschijnselen als magnetisme en telepathie misschien onder dezelfde rubriek zijn te brengen, althans dezelfde gevolgen blijken op te roepen, als de mitogenetische stralingen, de parapsycholoog deze resultaten der moderne wetenschap, welke natuurlijk worden aangevochten op tal van punten, maar hoe langer hoe meer tot de onweerlegbaarheden gaan behooren, zal dienen te kennen. Zoo is een bespreking hier ongetwijfeld op zijn plaats.

Mitogenetische stralen werden ze genoemd, omdat zij de deeling, mitose, der levende cellen, dus den groei der levende wezens, blijken te beïnvloeden en te beheerschen. Stralen werden zij geheeten, omdat ze hun werking in een bepaald veld, het mitogenetische veld, rondom hun bron gelegen, uit kunnen oefenen. In den allerlaatsten tijd zijn verschillende physici erin geslaagd, deze uiterst zwakke stralen (waardoor zij zoo lang aan de menschelijke aandacht konden ontsnappen) met instrumenten te meten, en hebben de golflengte hunner trillingen bepaald op ongeveer 2000 Angstrom-eenheden, waardoor zij in het diepe ultra-violet blijken te liggen, terwijl de intensiteit der stralen uiterst gering is, en tusschen 10 en 1000 lichtquanten per vierkante cm. en per seconde ligt..

Men kan dezelfde stralen ook doen ontstaan, geheel afgescheiden van hun oorsprong in levende wezens, doordat bleek, dat chemische werkingen van verschillenden aard eveneens dezelfde stralen kunnen tevoorschijn roepen. Dit behoeft ons niet te verwonderen, daar chemische werkingen zeer vaak energie doen vrij komen, welke energie ten deele als warmte naar buiten komt, deels in den vorm van kinetische energie (ontploffingen) deels echter ook als licht : men denke aan de lichtverschijnselen, welke optreden bij verbranding, een zuiver chemisch proces. Zoo zal het ons niet verbazen, indien we bemerken, dat die uitzending van licht-energie door chemische processen niet wordt beperkt tot bepaalde soorten licht, doch

dat zij allerlei soorten van licht, ook de voor ons onzichtbare, zooals ultraviolette soorten, kunnen vormen. Zoo vond Gurwitsch, dat processen, welke in het levende organisme tot de allergewoonste behooren, in het laboratorium eveneens aanleiding kunnen zijn tot de vorming van mitogenetische stralen, welke men in hun werking kan aantoonen, doordat zij de deeling van bepaalde organismen of weefsels op bepaalde wijze beïnvloeden. Zoo vonden de medewerkers van Gurwitsch, dat oxydeerende, eiwitsplitsende en zetmeelsplitsende processen, welke alle drie tot de exotherme behooren, waarbij dus steeds energie vrij komt, ook in zeer vele gevallen vormers van mitogenetische stralen bleken te zijn. Dan zullen zij het ook wel zijn, indien die processen in de levende cel plaats vinden, zoodat het geen verwondering behoeft te baren, indien levende cellen zulke stralen produceeren.

De wijze van aantoonen der deelingverwekkende stralen is verschillend. Allereerst kan men dit doen door middel van natuurkundige toestellen, die erop berusten, dat licht een energie-bron is, welke kleine deeltjes op bijzondere wijze kan activeeren, maar ten tweede is de meest gebruikte methode deze, dat men de vergrooting van de aantallen celdeelingen meet, welke in een cultuur van organismen of een weefsel ontstaan ten gevolge van de bestraling. Nauwkeurige tellingen brengen dan aan het licht, dat men onder voldoende voorzorgen, een toename van de deelingsfrequentie bemerkt, indien men in de nabijheid van de cultuur een stralend organisme, of wel een der reeds genoemde scheikundige processen, brengt.

Als men een colloïdale substantie brengt in een electrisch veld, dan is het mogelijk, dat de deeltjes van dat colloïed zulk een verandering van lading ondergaan, dat hun toestand zich wijzigt, en zij van den sol- in den gel-toestand overgaan. Daardoor ontstaat plaatselijk een neerslag in het colloïed, en zulke neerslagen zijn in colloïeden, waarin een chemisch proces zich afspeelt, zeer vaak rythmisch aanwezig, welk rythme tot uiting komt in bepaalde regelmatige figuren, waarin het neerslag uitvlokt. Zij zijn bekend als de ringen van Liesegang.

Ook het levende protoplasma vertoont in bepaalde levensphasen zulke eigenaardig gevormde neerslagen. Zij treden in het bijzonder op, als een celdeeling zich afspeelt, en zijn als mitotische figuren bekend. Meestal vindt men in de cellen bepaalde centra, waarvan die figuren schijnen uit te gaan.

Die centra zijn in de dierkunde bekend als „centrosomen", terwijl ze bij planten niet als aparte lichaampjes in de cellen zijn waar te nemen.

Die lichaampjes bestaan in werkelijkheid uit holten, waarin een vloeistof zich bevindt, waarin levendige scheikundige processen zich afspelen, processen, welke de bron zijn van stralingen van korte golflengte, welke de omringende levende stof, het protoplasma, in een stralingsveld brengen. Daardoor ontstaan de eigenaardige stralingsfiguren in dat protoplasma, wanneer een cel begint, zich voor een deeling klaar te maken.

In iedere cel bevindt zich een blaasje, kern genaamd. Het is omgeven door een dun wandje, de kernhuid. Deze kernhuid is zeer waarschijnlijk voor mitogenetische stralen ondoorlaatbaar. Binnen de huid bevindt zich een eigenaardige stof, welke, om haar kleurbaarheid tegenover bepaalde kleurstoffen, „chromatine" genoemd wordt. De chromatinedeeltjes moet men zich eveneens voorstellen als chemische laboratoria, waarin voortdurend zich allerlei chemische processen afspelen, welke weer stralingen tengevolge hebben, die voorloopig, zoolang de kernhuid nog bestaat, geen invloed van beteekenis op het omringende protoplasma zullen hebben, maar die wel tengevolge hebben, dat de chromatine zich op een bepaalde wetmatige manier rangschikt, doordat de verschillende stralen een veldwerking tengevolge zullen hebben, die de chromatinedeeltjes ten opzichte van elkaar richt, zoodat zij zich tenslotte tot grootere complexen, de chromosomen, aaneenleggen.

Nu volgt een verdwijnen van de kernhuid, waardoor de inhoud van de kern onder invloed komt te staan van het omgevende protoplasma en de zich daarin afspelende stralingsverschijnselen. Er hebben allerlei verplaatsingen van de chromosomen plaats, welke tenslotte leiden tot een nauwkeurige verdeeling van de chromatine over de beide ontstane dochtercellen. Deze verplaatsingen nu zijn geheel te verklaren door de veldwerkingen, welke door de mitotische stralen optreden in de cellen.

Maar deze stralingen hebben ook buiten de cel zelf nog hun enorme beteekenis. Immers, het blijkt, dat de cellen zich steeds deelen in een richting, welke bepaald wordt door de aanwezigheid der cellen eromheen. Die deelingsrichting is volkomen te verklaren, door aan te nemen, dat de verschillende, in de cellen plaats vindende stralingen ook buiten die cellen op de naburige hun invloed doen gelden, waardoor de deelingen van die naburige cellen, behalve door het door die cellen zelf verwekte veld, ook onder invloed van die der naburige worden gebracht. Deze wisselwerking bepaalt dan het uitgroeien van het geheele weefsel.

Zoo zal dus de definitieve bouw van een weefsel afhankelijk zijn, behalve van allerlei andere invloeden, ook van de stralingsvelden, welke bin-

nen in die weefsels, gedurende hun ontstaan, aanwezig gedacht kunnen worden. Daar deze velden weer afhankelijk zijn van de chemische processen, welke hen deden ontstaan, en deze laatste weer van de erfelijke eigenschappen der cellen, wordt door deze gedachtengang tevens een stukje belicht van het mechanisme, waarmede het leven zijn vorm maakt. Deze vorm is een der voornaamste kenmerken van de levende stof, en een der meest geheimzinnige tevens.

Hoezeer de stralen van Gurwitsch de levende stof, en de vormgeving daarin beheerschen, bewijst de ontdekking van de aanwezigheid van een stralingsveld gedurende het proces der regeneratie. Regeneratie noemt men het verschijnsel, dat levende organismen, welke een deel van hun lichaam door een ongeluk hebben verloren, dit deel weer kunnen herstellen, zoodat de oorspronkelijke vorm weer wordt hersteld. Dit proces wijkt zoozeer af van alle, welke in de levenlooze natuur optreden, dat men erin aanleiding heeft gevonden, aan levende wezens een speciale kracht, de levenskracht (élan vital van Bergson) toe te kennen. Laten we een voorbeeld geven. Een salamander heeft, in een gevecht met een baars, een poot verloren. Het stompje groeit spoedig dicht en na eenigen tijd ziet men het uitgroeien, en een nieuwe poot ontstaat.

Het blijkt nu, dat in het weefsel, dat tot dichtgroeien van de wond aanleiding gaf, zich chemische processen afspelen, welke een mitogenetische straling doen ontstaan, welke op haar beurt weer de celdeelingen tengevolge heeft, die het begin vormen van het herstellen van de poot. Maar, zal men zich afvragen, hoe ontstaat nu juist een poot ? Het blijkt nu, dat alleen dàn een goede poot ontstaat, indien een gedeelte van het zenuwweefsel aan het einde van de pootstomp aanwezig is, en in verbinding staat met het centrale zenuwstelsel. Vroeger heeft men aan dat zenuwstelsel dan wel eens een geweldig richtend vermogen toegekend, zoodat het in staat zou zijn, de richting en wijze van uitgroeien der cellen te beheerschen. Thans weet men, dat het zenuwstelsel een sterke straler is van mitogenetische stralen, zoodat de stralingsvelden der afzonderlijke cellen in het deelende weefsel aan het einde van de pootstomp onder een nieuw veld komen te staan, en daardoor een zekere gerichtheid zullen krijgen. Deze gerichtheid nu is het, die, zich voortdurend wijzigend naarmate de weefsels verder groeien, tenslotte de richting van den groei bepaalt, en uiteindelijk de cellen doet uitgroeien tot een volledige poot. Het spreekt vanzelf, dat de details ons nog ten eenen male ontgaan, maar de weg tot een inzicht is hiermede toch reeds ingeslagen.

Een merkwaardig verschijnsel is hierbij nog het volgende. Het bleek, dat door bestraling met Gurwitsch-stralen, weefsels, welke op een bepaald oogenblik niet straalden, weer op hun beurt tot stralers werden. Vermoedelijk wordt een stof, welke inactief in die weefsels lag, actief gemaakt door de straling, waardoor processen zich in die weefsels gaan afspelen, welke straling ten gevolge hebben. Daar zulke inactieve, maar te activeeren, stoffen ook verder in het levende wezen ten behoeve van tal van andere levensprocessen voorkomen, en dan als fermenten bekend zijn, heeft Gurwitsch ook een paar fermenten aangenomen en hun bestaan waarschijnlijk gemaakt ; hij noemde ze Mitotin en Mitotase. Door het principe van de activeering van die stoffen door bestraling, waardoor op hun beurt cellen tot stralers worden (secundaire straling) is het mogelijk, ook de geleiding van straling duidelijk te maken. Het bleek, dat de bolstoel van een plantenbol (ui) een primaire straler is, terwijl deze bolstoel de toppen van de wortels, welke aan die stoel vastzitten, in hun groei beheerscht. Zonder de bolstoel houdt hun groei al spoedig op. Nu is de vraag, hoe of die, een eind van den stoel verwijderde, toppen van wortels beïnvloed worden. Dat blijkt plaats te hebben door de vaatbundels, welke den stoel met de toppen der wortels verbinden. De primaire straling in den bolstoel activeert secundair de cellen van den vaatbundel ; de straling van deze cellen wordt tot primaire straling voor verder gelegen cellen, die op hun beurt weer secundair gaan stralen, enzoovoort, totdat eindelijk de top bereikt wordt, en daar een secundaire straling ontstaat, welke tenslotte celdeeling in de cellen in het weefsel aldaar tengevolge heeft. Daaruit volgt meteen, dat niet alle cellen deelen gaan, indien zij een straling ontvangen. Immers de cellen van den vaatbundel werden wel op hun beurt stralers, maar deelden zich niet, terwijl in den top der wortels de bestraling celdeeling tengevolge had. De gevolgtrekking ligt voor de hand, dat de cellen, zooals Gurwitsch dat noemt, „teilungsbereit" moeten zijn, wil bestraling deeling tengevolge hebben. Vandaar, dat bestraling niet steeds ook deeling tengevolge behoeft te hebben. Dit onderscheid in tot deeling bereid zijnde cellen en niet daartoe zonder meer in staat zijnde weefsels was reeds lang bekend ; men onderscheidde embryonaal en gedifferentieerde weefsels. Maar het eigenlijke onderscheid is door de onderzoekingen van Gurwitsch ons eerst duidelijk geworden. Zoo kunnen we ons thans het volgende voorstellen omtrent het regeneratie-probleem. De eerste processen in het uiteinde van een afgesneden poot van een salamander bestaan uit eiwitsplitsende processen, welke een primaire straling tengevolge hebben. Deze straling activeert een stof in de

naburige cellen (Mitotin) waardoor die cellen bereid tot deelen worden. Indien dan daarna een secundaire activeering optreedt door de straling van het zenuwstelsel, gaan de deelingsbereide cellen tot een activiteit over, welke leidt tot de regeneratie van den poot.

Zoo beginnen we ook in te zien, dat de ontwikkeling van het geheele organisme van eicel tot volwassen dier geleid wordt door de steeds wisselende stralingsvelden, welke van het geheele organisme zelf uitgaan. Deze velden beheerschen om zoo te zeggen den voortdurend veranderenden vorm van het ontwikkelingsproces.

Maar onwillekeurig vraagt men zich hierbij af, of dan ook geen stralingen van buitenaf invloed zouden kunnen hebben op het zich deelende of ontwikkelende individu. Gurwitsch heeft deze vraag in bevestigenden zin kunnen beantwoorden. Het bleek n.l., dat zich ontwikkelende larven van zeeëgels door stralende organismen in hun omgeving zoozeer veranderd waren, dat er geheel afwijkende dieren ontstonden. Zoo kan men dus begrijpen, hoe het mogelijk is, dat organismen zich normaal ontwikkelen in hun natuurlijke omgeving, omringd door andere stralende wezens, terwijl zij zich abnormaal ontwikkelen, als ze geïsoleerd worden grootgebracht. Dit werpt weer een geheel nieuw licht op de samenlevingsverschijnselen, de biocoenosen. Het is bekend, dat verschillende levende wezens alleen kunnen voorkomen in samenwerking met andere. Hebben zij misschien elkaars straling noodig ?

Hiertegenover staat, dat organismen, welke zich alleen behoorlijk kunnen ontwikkelen, als ze onderhevig zijn aan de werking van hun eigen stralingsveld, en andere velden geen interruptie veroorzaken, zich zullen moeten voorzien van hulsels, welke de stralingen van buiten uitsluiten. Zulke hulsels zijn niet moeilijk te bedenken; Gurwitsch bedient er zich bij zijn talrijke proeven ook reeds van. Immers, het is een bekend verschijnsel, dat ultraviolet licht niet door verschillende media, b.v. gelatine, heengaat. Men zou kunnen zeggen, dat gelatine voor ultraviolette stralen ondoorzichtig is. Zoo is het dus zeer begrijpelijk, dat tal van organismen, welke zich aan het ontwikkelen zijn, en in hun ontwikkeling niet gestoord wenschen te worden door mitogenetische stralen, zich met een gelatineus hulsel zullen omgeven. Men ziet zulke hulsels om vele diereieren, en denke slechts aan het kikkereieren omhullende kikkerdril. Men treft zulke hulsels aan om eieren, welke dichtbijeen liggend zich ontwikkelen, zoodat zij ook elkaars ontwikkeling dan niet beïnvloeden. Hiertegenover staan dan weer de plantengallen, die veroorzaakt worden door het in een plantenknop zich

ontwikkelende ei van een galwesp of een galmug. Deze eieren oefenen een sterken invloed uit op den knop, en wel door de vorming van een mitogenetisch veld, waardoor de knop niet uitgroeit tot een takje, kenmerkend voor de plant, maar tot een gal, geheel ingericht ten behoeve van het dier, en om zoo te zeggen een onderdeel van dat dier. Een beter bewijs voor den geweldigen invloed, welke vreemde stralingsvelden op ontwikkelende organismen kunnen uitoefenen, is wel niet denkbaar. Ook in ons eigen lichaam zijn voorbeelden hiervan te kust en te keur te vinden. We denken slechts aan de vondst van Gurwitsch en zijne medewerkers, de straling van kankerweefsel betreffende. Het is bekend, dat menschenbloed, mits afkomstig van een onvermoeid mensch, een sterke primaire straler vertegenwoordigt. Een kankergezwel is eveneens een straler, moet echter, teneinde zijn vernietigenden invloed ten volle te kunnen uitoefenen, geen „tegenstraler" in hetzelfde organisme hebben. Zoo vormt dan het gezwel hormonen, welke de stralingverwekkende stoffen in het bloed tot onwerkzaamheid doemen. Zoodoende komt het merkwaardige feit voor den dag, dat het bloed van een kankerlijder niet straalt, het bloed van een gezond mensch daarentegen wel. Ook hier zien we dus een illustratie van de wisselwerking van stralende weefsels, nu in één en hetzelfde organisme. Tevens krijgen we een beeld van de vreemdsoortigheid van het kankergezwel, tegenover den patiënt. Het werkt geheel als een vreemd organisme. Dat het instaat zal zijn, omringende weefsels ook tot kankervorming aan te zetten, wordt eveneens duidelijk, als we aan de secundairstraling denken. Wel moeten we echter in 't oog houden, dat de deeling van kankercellen anders verloopt, dan die van gewone cellen.

Zijn we thans voldoende ingelicht omtrent het wezen en voorkomen van de mitogenetische stralen in het levende wezen, dan kunnen we nu nog een blik werpen op de vraag, welk belang deze gewichtige ontdekking voor de parapsychologie heeft, althans hebben kan. Allereerst kunnen we er dan op wijzen, dat er voor het eerst stralen zijn aangetoond, welke, van een levend wezen uitgaande en erdoor voortgebracht, op een ander levend wezen van enormen invloed kunnen zijn. Ook zij erop gewezen, dat de stralen, door het wezen voortgebracht, dit wezen zelf ook in een veld plaatsen, dat beïnvloedbaar is door werkingen van buiten, waardoor het veld, en dus ook de ontwikkeling, verandert.

Ook merkten we op, dat het deze stralingsvelden zijn, welke in de eerste plaats de regeneratie van wondweefsel beheerschen en bespoedigen, terwijl hun vermogen, de deeling van cellen in een weefsel aan gang te

brengen, erop wijst, dat zij ook den groei van een organisme kunnen versnellen.

Dit voert onwillekeurig tot vergelijking met een ander fenomeen, dat van het animale magnetisme, zooals zulks wel heel leelijk genoemd is.

Het is een bekend feit, dat de planten, welke door een oude dame worden behandeld als kleine kinderen, iederen dag worden geliefkoosd en verzorgd, er extra goed gaan uitzien, terwijl anderen, niet minder zorgzaam, er maar niet in slagen hun kamerplanten goed te houden. Het is zeer goed mogelijk, dat we hierbij te maken hebben met magnetisme, waarbij we dan, gezien de resultaten der wetenschap, in de eerste plaats hebben te denken aan stralen, welke van de verzorgster uitgaan, en de verzorgde organismen in een bijzonder veld zetten, dat den groei bevordert of verandert. Hetzelfde zou gezegd kunnen worden van den magnetiseur, die in staat is, wonde en ontstoken plekken, welke maar niet op gewone wijze willen genezen, tot de genezing te brengen, waarbij we het typische verschijnsel zien optreden, dat, bij de behandeling door een magnetiseur, plotseling de wondheling in sterke mate begint op te treden. Hierbij denkt men onwillekeurig aan de vorming van celdeelingen en aan de regeneratie, welke tengevolge van stralen van korte golflengte, zooals de Gurwitsch-stralen, optreden.

Maar indien het levende organisme in staat is, zichzelf te omringen door een stralenveld, waarvan wij thans een gedeelte, dat van de mitogenetische stralen, hebben ontsluierd, dan zal het misschien ook eens gelukken, de telepathie, dat gedeelte der parapsychologie, dat geen parapsychologie meer is, te kunnen verklaren. Immers, een stap verder, en we begrijpen den invloed van verre van den eenen persoon op den anderen. Ook hierbij kan een stralenveld, alleen niet door de mitogenetische stralen teweeggebracht (want deze zijn slechts zeer weinig intensief en werken slechts op korte afstanden) vanuit in het organisme werkzame deelen (hier misschien de hersenen) ontstaan, en komt dan een proefpersoon in dat veld, kan zijn stralenveld daarmede op een of andere manier resoneeren, dan ontstaat ook hier een beïnvloeding op geestelijk gebied, zooals we die op het gebied van den vorm reeds thans hebben waargenomen.

Maar ook nog vele andere gebieden krijgen misschien een nieuwen toegangsweg door de ontdekking van Gurwitsch. Immers, ik zou nog een aanval willen wagen op het probleem van den wil. Dit uitermate duistere object vertoont zich in primitieven vorm op de volgende wijze.

Ik kan met verschillende spieren van mijn hand bewegingen maken,

welke geheel onwillekeurig kunnen zijn. Zulke bewegingen worden teweeggebracht door spieren, reservoirs van energie, welke worden ontladen, doordat zenuwen naar die spieren loopen, welke zenuwen als een lont een verbrandingsproces laten passeeren vanaf mijn centrale zenuwstelsel (ruggemerg) naar de spier. Ik kan den zenuw prikkelen, ook buiten het centrale zenuwstelsel om, en dan hetzelfde effect, wat de spier betreft, opwekken.

Maar ook kan de spier een willekeurige beweging maken. Men heeft gemeend, deze te moeten beschouwen als een beweging, welke bewerkt wordt langs een zenuwweg, welke nu over de hersenen loopt. Maar zou het niet eveneens mogelijk zijn, dat een willekeurige beweging ongeveer verloopt op de wijze, waarmede een mensch onder hypnose zijn hypnotiseur volgt ? M.a.w. dat er stralen vanuit de hersenen direct loopen naar de, door de zenuwen vanuit het ruggemerg geactiveerde, spier ? Reeds zijn er verschillende onderzoekers, die op verschijnselen hebben gewezen, welke hiervoor een bewijs zouden kunnen zijn. Dan zou de verbinding, welke tusschen ruggemerg en hersenen ongetwijfeld bestaat, ervoor dienen, om het contact mogelijk te maken tusschen dezen directen straler en het, de bewegingen inleidende, ruggemerg. Hier ligt natuurlijk ook het raadsel van den persoon, die een ander zijn wil opdringt, zonder dien speciaal te uiten, enz. Dan eerst zou met recht het centrale zenuwstelsel, met name de hersenen, zetel zijn van den wil.

Iedere wetenschap moet beginnen, haar werkhypothesen te hebben, om tot een werkplan te komen. Het wil mij wel eens voorkomen, dat de parapsychologie zulk een werkhypothese nog mist. De metaphysica had hare geesten, haar zielestof. De voorzichtige parapsychologie abstraheerde van deze onbewezenheden, stelde er slechts twijfel tegenover. Misschien zou een stralingshypothese, in den zin van de stralingen van Gurwitsch, een werkhypothese zijn, waarmede de parapsychologie een gedeelte van haar terrein zou kunnen gaan bewerken. Dan zou ook in deze richting het geweldige onderzoek van Gurwitsch bevruchtend kunnen zijn.

De Woordeeuwsche analogie van het „Lung Gom".

Omtrent de eigenaardigheden van de magische handeling, die in Tibet bekend staat onder den naam van lung-gom, kan men zich orienteeren in

het artikel van Tenhaeff, in den vierden jaargang pag 181-185. Aldaar wordt een uittreksel gegeven van het boek van mevr. David-Neel over Tibet, dat, niet het minst om hare uitvoerige behandeling van het occultisme der Tibetaansche priesterschap, zoo algemeen de aandacht getrokken heeft. Voor wie dezen jaargang niet bij de hand mocht hebben, diene gezegd, dat men in Tibet onder lung-gom verstaat het vermogen van buitengewoon snelle beweging in horizontale richting, een soort magisch snelwandelen dus, waarbij de lama, in trance of half-trance verkeerende, met groote springende stappen in lange bogen voortschrijdt en met zijn voeten nauwelijks den grond raakt, om dan elastisch weer op te springen. Zoodoende kunnen in korten tijd groote afstanden worden afgelegd. Mevr. David-Neel beschrijft een drietal ontmoetingen met zulke lung-gom-pa's, zooals zij worden genoemd, waarvan er een nog maar een beginneling was, die zijn vermogen zeer onvolkomen beheerschte. Voorzoover mij bekend, was dit nog niet van elders beschreven, en het verraste mij daarom, in het groote compilatiewerk van Görres : „Die christliche Mystik" enkele voorbeelden te vinden uit de R.K. hagiographie, die blijkbaar op hetzelfde doelen.

Van den H. Petrus Regalatus bericht Görres, (l.c. dl II pag 580/81) dat hij vicarius was van twee kluizenarijen, in Aquilera en Abroio, en hij gaarne aan beide gelijkelijk zijn zorgen zou hebben gewijd. Zijn hooge leeftijd zou hem zeker hebben verontschuldigd, als hij te paard zou hebben gereisd van de eene plaats naar de andere. Maar in het vaste geloof dat, als hij naar zijn beste krachten werkte aan de vervulling zijner plichten, God hem daartoe de noodige kracht zou geven, ging hij heen te voet. (Görres zegt : ging aus, en bedoelt naar uit het zinsverband blijkt, in tegenstelling met het rijden : loopende). „En meermalen is het geschied, dat, wanneer hij het Kapittel in de eene plaats des morgens vroeg had bediend, hij reeds een uur later in de andere aankwam, en aldus nuchter en barrevoets een weg van twaalf uur gaans had afgelegd, naar blijkt uit de brieven, die de broeders hieromtrent met elkander wisselden."

Evenzoo wordt van den H. Benno, bisschop van Meiszen, gezegd, „dat hij vaak in Naumburg des morgens de sacramenten bediende, en dan, voor de oogen van zijn kapelaan verdwijnend, in Meiszen dienst hield, en tegen etenstijd weer in de eerstgenoemde plaats bij zijn kapelaan terug was. Deze laatste, hierover ten hoogste verwonderd, zou hem eens bij zijn vertrek scherp in 't oog hebben gehouden, en hem een tijdlang gevolgd zijn, maar daarna zijn spoor verloren..." „Ook van Alfons de Balzana is

geschreven : dat hij in zeer korten tijd de verste afstanden aflegde, om noodlijdenden te hulp te komen, en men heeft nagegaan, dat hij eens in elf uur tijds een afstand van acht dagmarschen aflegde. Ook van pater Joseph Anchieta, eveneens lid van de orde der Jezuieten, wordt in zijn levensbeschrijving gemeld, dat hij eens zeven mijlen in een half uur tijds had afgelegd. Wij zullen zeker niet te veel waarde hechten aan deze elk op zich zelf zeer betwijfelbare heiligenlegenden, meestal van ouden datum. Maar dit neemt toch niet weg, dat de overeenkomst met de berichten van mevr. David-Neel omtrent de long-gum-pa's zich onwillekeurig aan ons opdringt. Wel is waar wordt in de middeneeuwsche verhalen de wijze van voortbewegen niet duidelijk beschreven, maar uit de gegevens blijkt toch voldoende, dat het iets dergelijks geweest moet zijn. Het is, dunkt mij, toch meer dan een toevallige overeenkomst, dat — ik geef toe, min of meer betwijfelbare — berichten uit het hedendaagsche Tibet zoo groote gelijkenis vertoonen met — ik geef toe, evenzeer onzekere — legenden uit de negende en zeventiende eeuw in Italië.

Ik wil hier ook nog op iets anders wijzen. Ook in sprookjes komt dergelijk snelwandelen voor. Denken wij maar eens aan de beroemde zevenmijlslaarzen van Klein Duimpje, de kleine, dappere vriend onzer kinderjaren. Ik wil hier nog eens mijn in den eersten jaargang van dit tijdschrift uitgesproken overtuiging herhalen : er zit veel minder symboliek en veel meer magische realiteit in onze volkssprookjes dan wij denken. De menschheid heeft in de sprookjes hare occulte ervaringen uit den oertijd verwerkt.

Zoo zien wij dan een merkwaardige eenheid der magische phaenomenen over de geheele wereld, die des te klaarblijkelijker wordt, naarmate onze kennis toeneemt. Nòch religie, nòch tijd, nòch ras of landstreek maken hier eenig wezenlijk onderscheid, en zelfs de kindersprookjes brengen ons dezelfde boodschap, als die ons uit het hedendaagsche Tibet en het middeleeuwsche Italië bereikt.

Dr. P. A. DIETZ.

Jaarverslag 1933 S. P. R.

Het jaar 1933 is voor onze S.P.R. in menig opzicht een voorspoedig jaar geweest. Ons ledental nam niet onbelangrijk toe. Veel hebben wij hier te danken aan mevr. Ley Hana-Lussenburg te Rotterdam, die na afloop

van mijn cursus voor de Volks-Universiteit te Rotterdam eenige tientallen cursisten wist te bewegen tot de S.P.R. toe te treden en een studie-kring Rotterdam te vormen, welke sinds Januari 1934 één maal per maand samenkomt. Dr. Dietz en Dr. Wolf hielden reeds voordrachten voor dezen kring.

Het is aan geen twijfel onderhevig of wij zullen ook in andere steden kunnen komen tot de oprichting van dergelijke studie-kringen hetgeen onze Vereeniging in hooge mate ten goede zal komen.

Door de oprichting van deze studie-kringen zien wij ons plotseling voor enkele problemen van huishoudelijken aard gesteld welke wij echter, dank zij de medewerking van ons bestuurslid, de heer J.J. Poortman, zeer zeker op bevredigende wijze tot oplossing zullen weten te brengen.

Reorganisatie. Moest ik in mijn vorig jaarverslag schrijven dat aan de door zoovelen gewenschte reorganisatie onzer statuten voorloopig niet te denken viel, thans kan ik met groote voldoening constateeren, dat wij in dezen reeds een eind gevorderd zijn dank zij den heer Poortman, die sinds eenige maanden als penningmeester en tweede secretaris optreedt en als zoodanig reeds thans onze Vereeniging talrijke diensten heeft bewezen.

Experimenten. Mr. van Rossem nam dit jaar op energieke wijze het onderzoek der astrologie ter hand, waarvan wij het resultaat neergelegd vinden in zijn, in het laatst van 1933 bij v. Stockum & Zoon te den Haag verschenen, in het Maart-1934-nummer van het : „Tijdschrift v. Parapsychologie" besproken, geschrift.

Een onderzoek, door onze commissie voor astrologie ingesteld, leidde tot op heden tot negatieve resultaten. Zij gaat echter met haar onderzoek, thans met een anderen astroloog, voort. T.z.t. zijn hierover publicaties te verwachten, evenals over enkele andere onderzoekingen.

Op het gebied van onderzoekingen word ik eenigermate belemmerd door gebrek aan tijd. In de wintermaanden wordt zeer veel beslag op mijn tijd gelegd door Volks-Universiteiten e.d. Ik ben van meening aan deze uitnoodigingen steeds gehoor te moeten geven, omdat het geven van voorlichting aan het publiek — waarin een zeer groote belangstelling voor de parapsychologie leeft — zeer zeker mede tot mijn taak behoort, al ben ik mij er ook zeer goed van bewust dat het geven dezer voorlichting zeer tijdroovend genoemd moet worden en oorzaak is dat veel werk moet blijven liggen. Eerst wanneer wij een grootere kern van vaste medewerkers gekregen zullen hebben zal hierin verandering kunnen komen.

Wanneer ik verder nog enkele andere, voor onze Vereeniging belang-

rijke gebeurtenissen uit het jaar 1933 memoreer, zoo zijn deze de voordracht van Dr. Gerda Walther, op 13 October l.l. voor onze leden en verdere belangstellenden in den Haag gehouden, en in extenso opgenomen in de Januari-aflevering van het T.v.P., de verschijning van Dr. Herman Wolf's boek : „Onsterfelijkheid als wijsgeerig probleem", besproken in de Maart-aflevering van het T.v.P., alsmede de toelating van een privaat-docent in de parapsychologie aan de Rijks-Universiteit te Utrecht.

Het feit, dat in Nederland thans de parapsychologie aan twee onzer Rijks-Universiteiten vertegenwoordigd is laat niet na zijn invloed ten goede te doen gelden. Onderscheidene wetenschappelijke tijdschriften stellen thans hun „kolommen" gaarne beschikbaar voor onderwerpen van parapsychologischen aard, terwijl in de kringen der medici, biologen en filosofen een steeds toenemende belangstelling voor de parapsychologie begint te ontstaan, hetgeen voor Dr. Dietz en mij opnieuw een aanslag op onzen tijd met zich medebrengt...

Moge in 1934 ons een verdere vooruitgang ten deel vallen.

DE SECRETARIS.

Boekbespreking.

Mr. C. P. van Rossem : Twee occulte problemen. De mensch in den horoscoop. Experimenten op het gebied der astrologie. De mensch buiten zijn lichaam. Uittredingsverschijnselen. Den Haag, W. P. van Stockum en Zoon, 1933.

Het astrologisch gedeelte van dit boek heb ik hiervoor (¹) reeds besproken zoodat ik hier kan volstaan met een bespreking van het tweede gedeelte van dit boek, aan de uittredingsverschijnselen gewijd.

„Iemand verliest het bewustzijn onder abnormale omstandigheden (narcose, flauwte ten gevolge van oververmoeidheid, een slag op het hoofd, een val, bevriezing etc.). Plotseling realiseert hij tot zijn intense verbazing dat zijn bewustzijn **buiten zijn lichaam** is gelocaliseerd ; hij leeft een dubbel leven gescheiden van het cellencomplex (het stoffelijk lichaam) dat hij duidelijk ziet liggen, of op de operatietafel, of in bed,

---

(1) Zie pag. 117, e. v.

enfin, daar waar hij zijn bewustzijn heeft verloren. Hij ziet alles wat er zich rondom zijn body (sic.) afspeelt, hij hoort alles wat de menschen, verzameld in de omgeving, zeggen, hij voelt dat hij leeft, vol en rijkelijk leeft, begiftigd met al zijn zintuigen, zijn herinnering, zijn persoonlijkheid, zijn karakter. Maar het contact met de wereld der verschijningen is verbroken, niemand hoort zijn stem, niemand voelt den druk van zijn vinger en zijn hand. Toch leeft hij in een lichaam, een soort van dubbelganger die in deze speciale wereld van bewustzijn even stevig aanvoelt als het voertuig, dat daar naast hem op de operatie-tafel ligt. Onverwachts realiseert hij een sterke trek-kracht die hem terugschiet naar en in zijn body..."

Wij staan hier voor het z.g. uittredingsverschijnsel, een verschijnsel, dat reeds kort na de oprichting der Engelsche S.P.R. in hooge mate de aandacht der pioniers van het parapsychologisch onderzoek trok en waarop reeds F.W.H. Myers voor een belangrijk deel zijn geloof in het voortbestaan der menschelijke persoonlijkheid na den dood van het lichaam steunde, terwijl de kennis van dit verschijnsel du Prel ([1]) in staat stelde een geheel nieuw licht te doen opgaan over de bekende woorden van Apulejus : „Ik ging tot op de grens van leven en dood ; ik betrad den drempel van Proserpina... Tijdens de diepste duisternis zag ik de zon in haar schitterend licht stralen. Ik zag de hoogere en lagere goden zeer dichtbij en aanbad deze in hun nabijheid."

Mr. v. Rossem heeft uitstekend werk gedaan met deze hoogst belangrijke verschijnselen, waarin ongetwijfeld een zeer sterk argument gelegen is ten gunste van het geloof aan het voortbestaan der menschelijke persoonlijkheid na den dood van het lichaam, onder de aandacht van het publiek te brengen.

Nog altijd blijkt dat velen dit verschijnsel onbekend is.

Zoo vond ik dezer dagen in het zoo juist verschenen werk : „Materie Psyche, Geist" van F. Noltenius (Leipzig, Barth) de navolgende uitspraak : „Gegen eine bewusste ichhafte Fortexistenz spricht endlich unmittelbar das schlichte Geschehen des Tiefschlafes. Wir sehen in vollster Gesetzmässigkeit, dass bei einer Schwächung der Gehirnfunktionen (Rausch, Narkose, Gehirnerschütterung, Schlaf) auch das Ichbewusstein geringer wird oder ganz erlischt..." (Pag. 518).

---

(1) „Die Mystik der alten Griechen", Leipzig, 1888. Zie voorts K. H. E. de Jong : „Das antike Mysterienwesen", Leiden, 1919.

Bekendheid met het verschijnsel der uittreding zou Noltenius hier zeker anders hebben doen schrijven.

Mijn bezwaar tegen deze studie van v. Rossem is deze, dat zij met een zekeren „journalistieken" „Schwung" geschreven is welke de auteur zich nu eenmaal eigen heeft gemaakt maar die ons in een dergelijk werk eenigszins vreemd aandoet.

Het is echter zeer wel mogelijk te achten dat voor velen in deze eigenaardige wijze van behandeling iets aantrekkelijks gelegen is — zij worden op een wijze welke weinig inspanning vereischt ingeleid in dit hoogst belangrijke probleem.

Uit dien hoofde zal dit boek er zeer zeker het zijne toe bijdragen de belangstelling voor de parapsychologie in ons land opnieuw te vergrooten.

TENHAEFF.

PARAGNOSIE BIJ PARMA ?

In het zeer interessante boek : „Kronieken van Spaansche soldaten uit het begin van den tachtig jarigen oorlog" van Dr. Joh. Brouwer (1) vinden wij op pag, 252 e.v. : „Het beleg en de verovering van Maastricht door de Spanjaarden" beschreven, ontleend aan : „Guerras de Flandes" van Alonso Vázquez.

Tegen het einde van dit beleg werd Parma ernstig ziek en toen zijn soldaten, na zwaren strijd, de vesting eindelijk veroverd hadden, vreesde men dat de veldheer zou sterven.

„Na het vertrek van kolonel Christóbal de Mondragón (die door Parma belast was Philips II verslag uit te brengen over den stand van zaken in de Nederlanden) — zoo zegt nu Vásquez (bij Brouwer, l.c. pag. 295) — steeg bij Parma de koorts, zoo zelfs dat hij daags daarna begon te ijlen. Hij begon zeer vreemde dingen te zeggen en denkbeeldige slagorden te vormen, hij vroeg o.a. aan Juan Bantista de Taxis en Gaspar de Robles, baron de Billy, wat zij bij hem in de kamer deden, want zij wisten toch wel dat de Waalsche en de Duitsche troepen van het leger op het punt stonden met elkaar slaags te raken, en het was hun plicht deze troepen met elkaar te verzoenen. **Dit was wel iets heel wonderbaarlijks want in zijn koortsijlen voorzegde hij wat ging gebeuren.** Nauwelijks had hij deze woor-

(1) Zutphen, 1933.

den gezegd of men hoorde alarm roepen en de trommels oorverdoovend roffelen. Deze beide afdeelingen waren namelijk te wapen geloopen, en zij stonden gereed slag te leveren naar aanleiding van enkele geschillen, zooals die vaak onder hen rijzen. Als deze beide edellieden niet op tijd waren gekomen, zouden die huurtroepen elkaar vinnig te lijf zijn gegaan, en er zou veel bloed hebben gevloeid. Elk der beide groepen was een goede drie duizend man sterk, en als den prins van Parma deze woorden niet waren ingegeven, zouden deze eskadrons handgemeen zijn geworden, en voor men hen dan weer uit elkaar had gekregen zou het kwaad al zijn geschied.

Nog andere wonderbaarlijke dingen zei hij in zijn koortsijlen, en zijn onderbevelhebbers namen ze goed in zich op om ze te pas te brengen, want zij schenen goddelijke openbaringen te zijn..."

Zooals men weet herstelde Parma van deze ziekte.

TENHAEFF.

F. M. Huebner : Aufbruch ins Unbekannte. Schicksalshingabe und Schicksalsbemeisterung. Darmstadt, 1933.

Dr. Ernst Schertel : Magie. Geschichte, Theorie, Praxis. Anthropos-Verlag Prien, 1923.

Het is een geweldig teeken des tijds, dat boeken als deze twee geschreven en gelezen worden. Zij zijn klokketonen uit de inluiding der nieuwe aëra. Vijf en twintig jaar geleden zou het schrijven van werken als de bovengenoemde onmogelijk geweest zijn, òf, indien het geschiedde, zou het slechts tot het ontstaan van een karikatuur, van een halve dwaasheid hebben geleid. De ziel der menschheid was toen nog niet in staat tot het produceeren van een waarlijk „magisch" ingesteld boek. Wel tot een occultistisch, zelfs tot een goed occultistisch werk, maar magisch is nog iets anders dan occult. Het occulte kan nog, voorzoover het zich als verschijnsel uit, rationeel behandeld worden, het magische nimmer. „Occulte wetenschappen" — laten wij een oogenblik van het twijfelachtig karakter, dat gewoonlijk met deze benaming verbonden is, afzien — kunnen vanuit het wetenschappelijk denken worden benaderd en de parapsychologie tracht dit te verwezenlijken.

Maar het magische kan nimmer vanuit de wetenschap worden benaderd : het is slechts te bereiken langs anderen weg, dien supra-rationeelen weg, aan welks aanvang de Kunst staat, welke eveneens door alle „we-

ten" en „wetenschap" slechts zeer ontoereikend kan worden gekend ; ja in wezen onkenbaar en alleen supralogisch te „beleven" is.

En Huebner, èn Schertel hebben getracht dit magische, waarvan zij, als twintigste eeuwers (de negentiende eeuw was doof en blind voor het magische) de innerlijke nabijheid, de mysterieuze tegenwoordigheid hebben doorvoeld, vorm en uitdrukking te geven. Of dit hun gelukt is ? Het pogen moet voor ons, menschen der overgangsperiode, altijd meer een moeilijk worstelen dan een geslaagde scheppingsdaad blijven.

„Aufbruch ins Unbekannte". Huebner grijpt naar dit onbekende, dat toch eigenlijk het bij uitstek òn-vreemde is, het intens-gekende. Hij noemt het nu eens Noodlot, en stelt dit inwezenlijke Noodlot van de menschenziel tegenover het „unnütze Schicksal", het beteekenislooze alledaagsche „lot". Bij voorliefde duidt hij het aan als de „Chimaera". Met koenen greep maakt hij zich meester van dit mysterieuze wezen (want niet alleen als „symbool" voelt hij het, maar als „wezen") en stelt den eisch, het nutteloze „lot" te verwerpen om zich geheel toe te vertrouwen aan het hoogere „Noodlot", den eisch van het eeuwige Wezen in ons. Deze Schicksalshingabe is hem tegelijk Schicksalsbemeisterung ; het is het verbond met de Chimaera, dat in het „mythisch oogenblik" de bovenpersoonlijke krachten bevrijdt, desnoods met en door verbreking van klein-persoonlijke leven en lot.

Het weinig omvangrijke boekje (slechts 84 kleine bladzijden) staat niet overal op de hoogte van het onderwerp. Daarvoor worstelt de schrijver te veel met het gegeven, en het gegeven worstelt in hem en kan vaak niet doorbreken in de woorden, die daarom menigmaal „woorden" blijven. Maar „Es ist ja überhaupt nicht der Erfolg, der bei der mythisch verstandenen Lebensführung die Krönung bildet, wohl aber das Bemühen, die Treue, die volle Hingegebenheit !"

Het minst kan ons het tweede hoofdstuk „Der psychologische Fürwitz" behagen. Huebner haat de psychologie, maar hij ziet deze veel te veel gerationaliseerd volgens de oudere opvatting. De nieuwere, die der 20ste eeuw, kent immers het „Einfühlen", dat ten slotte meer met het innerlijke beluisteren verwantschap heeft dan met het koel-verstandelijk analyseeren.

Schertel's boek is krachtiger, reëeler (daarom niet „realistischer") van opvatting, daarom opbouwender. Hij profeteert den opgang van een tijd, waarin het verstandsleven zal worden teruggebracht tot de het toekomen-

de secundaire plaats en een magisch rhythme de vernieuwde cultuur eener vernieuwde menschheid zal beheerschen. Ongetwijfeld een groote waarheid, al zal zij een stroom van grenzenlooze dwaasheid in haar vaart door de wereld meesleepen.

Schertel poogt een theorie der magie te geven. Ook hier „poging", maar die meer de verwerkelijking nadert dan bij Huebner. Magie is hem een geestelijk scheppen, of liever, een scheppen vanuit den geest, want het wordt zeer werkelijk opgevat : een doen ontstaan van realiteit waar geen realiteit was. God schiep, en ook de mensch — dit in onverzoenlijke tegenstelling met elke christelijkheid — is tot scheppen machtig.

„Auch Gott war allein in seiner gestaltlosen, seinslosen Ewigkeit und schuf die Welt aus dem Nichts. Wenn wir uns sättigen mit göttlichen, daemonischen, parakosmischen Kräften, wenn wir unsre Traumgewalt steigern bis sie „Dinge" gebiert, können auch wir Welten erschaffen." Dit is zuiver brahmanistisch gedacht : het ik (Jiva) dat via de Atma zich identificeert met het hoogste Brahman. Het leeft in de legende van den vorstelijken Yogi Visvamitra, die door eeuwenlange askese machtig werd tot zelfs tegenover de goden.

De magische mensch is daarom de eigenlijk heroïsche mensch, de „ektropische", d.i. zijn innerlijke krachten uitzendende, de „daemonische" mensch in den zin van Goethe, gedrevene zoowel als drijver van scheppende krachten.

Magie is bij Schertel : „autogene Machtbetätigung auf Grund der Imagination." En realiteit wordt iets zeer mysterieus : „Realität ist Bildwerdung unserer tiefsten Wesenskräfte, Wahrheit ist nichts Receptives, sondern etwas Schöpferisches." (1)

En dit is het hoogste. „Denn nur die magische Orientierung unseres Ichs verleiht uns die Gabe, in dem sinnlosen Sein einen Sinn zu zeugen, die verborgenen Götter wach zu rufen und eine gestaltete Welt aus der bildlosen Tiefe zu heben."

Weinig kan ons het derde deel van dit boekje, de „Praxis" bevredigen. Hier is het pogen niet boven een krampachtig worstelen uit gekomen... Aan „voorschriften" voor een praktische magie, gesteld dat deze al, gezien het diep-innerlijke van het magische wezen en werken mogelijk zijn, zijn wij nog lang niet toe. DIETZ.

---

(1) Reeds door Bolland vagelijk uitgedrukt in zijn bekende spreuk : „De Waarheid is geen keisteen".

INHOUD VAN DIT NUMMER

Over Hegelend wanbegrip omtrent het occulte.

door Dr. P. A. DIETZ. (1)

Het is niet uit onkunde geweest in den eigenlijken zin des woords, dat Hegel in den opbouw zijner philosophie zich zoo bitter weinig heeft laten gelegen liggen aan de wereld van het occulte. Zeker is althans, dat hij in zijn jonge jaren de Seherin van Prevorst in het Kernerhaus heeft bezocht en met haar verschijnselen bekend was. Terwijl zich bovendien in zijn tijd de beweging der zoogenaamde „pneumatologen" over Duitschland verspreidde, die als een voorlooper der parapsychologie mag worden beschouwd, en in vele opzichten een meer wetenschappelijk karakter droeg dan de later opkomende spiritische beweging. Zij concentreerde zich weliswaar te veel op een wat twijfelachtig overgangsgebied als het dusgenaamde „Dierlijk magnetisme", maar omvatte toch te veel ontwijfelbaar echte verschijnselen om geheel over het hoofd te worden gezien door een in zoo hooge mate naar het universeele strevenden geest als Hegel. Het moet dan ook veeleer een soort van psychische blindheid geweest zijn, die hem in tegenstelling met zijn geniale antipode Schopenhauer, onvatbaar maakte den eigenlijken zin dier phaenomenen te erkennen en hem er toe bracht, ze met niet meer dan een achteloos toegeworpen blik te verwaardigen. Misschien is het wel zijn boven vermelde ervaring met de Seherin van Prevorst geweest, dit zielige slachtoffer eener onbeheerschte sensitiviteit en eener onbegrepen spookwereld, die hem gebracht heeft tot zijn geringe waardeering van al het occulte.

Zeker is het evenwel, dat deze zijn geesteshouding in ruime mate is geërfd door zijn geestelijke nakomelingschap van heden. Maar deze staan er in zoover ongunstiger voor, dat de aard der occultistische beweging sindsdien belangrijk veranderd is. In Hegel's tijd waren de begrippen der „pneumatologen" tamelijk vaag, en van een lichtelijk verwarde theologie doortrokken, die zich eensdeels niet vrij wist te maken van een, meestal protestantsche, dogmatiek, anderzijds juist door de feiten zelve zich gedwongen voelde hiervan in belangrijke punten af te wijken. Als twee typi-

(1) Deze verhandeling is geschreven naar aanleiding van en grootendeels als antwoord op een tweetal artikelen van de heeren Ir. B. Wigersma „Hysterie en Occultisme" in „De Idee", 7de jaargang, pag. 128-148 en van J. Flentge : „Magisch Bewustzijn", VIII Helderziendheid", in „Denken en Leven" 7de jaargang pag. 161-192. Zij zullen worden geciteerd als H. en O. en M. B.

sche vertegenwoordigers kunnen wij Justinus Kerner en Jung Stilling noemen, die, hoe zeer overigens ook van verscheiden wereldinzicht, nochtans beiden moeite hadden met hun theologiseerend-philosopheerende gedachtewereld in het reine te komen ten aanzien van de wereld der occulte verschijnselen.

De ontwikkeling van occultisme tot parapsychologie die onze tijd heeft doorgemaakt en nog doormaakt, heeft de volgelingen van het geheel in de mentaliteit der 19de eeuw wortelend Hegelianisme voor nieuwe moeilijkheden gesteld. Zij beginnen te begrijpen, dat uit deze studie een nieuw denkleven voortvloeit, dat zich meer en meer aan den invloed van verstarde traditioneel-idealistische opvattingen en beperkende normstellingen begint te ontworstelen en eigen vorm zoekt, en dat zich niet langer door een enkel half-onverschillig gebaar van vanzelfsprekende superioriteit laat opruimen.

Vandaar dat wij deze groeiende, zij het dan ook hoofdzakelijk uit afkeer groeiende, belangstelling hunnerzijds niet ongaarne zien. Het is ons een nieuw bewijs van de toenemende macht der nieuwe, althans in verhouding tot de 19de eeuw „nieuwe" gedachtenwereld, die onvermijdelijk uit ons (betrekkelijk) nieuwe, en nu van alle theologiseerend bijwerk gezuiverd, weten moet opkomen. Wanneer het Hegelianisme zoo ijverig te wapen roept, klinkt ons deze kreet niet onwelkom in de ooren, het is een bewijs, dat het òns wassend krijgsgedruisch heeft vernomen.

Laat ik beginnen met te erkennen, dat ik een en ander van de critiek der Hegelianen grif kan accepteeren ; het is nu eenmaal een feit dat de parapsychologische verschijnselenwereld een noodlottige aantrekking uitoefent op een aantal warhoofden en halfweters, die daarin prikkel of bevrediging hunner phantastische neigingen en hunkerende sentimenten vinden. Hun opgedrongen gezelschap is een der ongeriefelijkheden der parapsychologische studie. Daarnevens zijn er ongetwijfeld ernstiger en eerbiedwaardiger strevingen (als b.v. de theosophische beweging), waarop de parapsychologie, — zelfs al zouden zij misschien op den duur blijken het in menig opzicht meer bij het rechte eind te hebben gehad dan voorloopig wel lijkt — als wetenschap niet kan ingaan, wijl hare stellingen en onderstellingen òns als geopenbaarde waarheden uit totaal oncontroleerbare bron worden voorgezet.

Lang niet alles wat de heeren Wigersma (H. en O.) en Flentge (M.B.) te berde brengen, staat op het hooge voetstuk der principialiteit. Zoo wor-

den ons allerlei secundairiteiten verweten, die wij zeker niet alle kunnen afwijzen. Het is nu eenmaal zoo, dat onze wetenschap zich nog ter nauwer nood uit de verwarring begint te verheffen, b.v. dat er nog zoo weinig verheldering bestaat „in de nu nog chaotische wereld van allerlei benamingen en hypothesen" (M.B. p. 192). Juist. Maar het staat toch misschien nog wel een beetje erger met de zooveel diepere verwarring die onder het volk Hegel's heerscht, zoodat zoowel Marxisten als oud-liberalen, als nu zelfs Fascisten zich daartoe, of althans tot hun stamverwanten rekenen. Als, na nu al meer dan honderd jaar hegelen, de Hegelianen bij bosjes elkander verwijten, dat zij van den meester niets begrepen hebben en respectievelijk elkander het recht ontzeggen zich dien naam toe te eigenen! Maar laten wij elkander onze kleine zonden niet te zwaar aanrekenen. Er wordt gezondigd, in Ilion en buiten Ilion.

Bedenkelijker is, dat de Hegelaars blijk geven van maar zeer oppervlakkig kennis genomen te hebben van wat eigenlijk de parapsychologie inhoudt. Laten we het eerst over een aantal feitelijke onjuistheden hebben, die daarom van beteekenis zijn, omdat ze geregeld worden begaan (2). Om maar met den princeps zelven te beginnen. Zoo zegt Hegel (volgens M.B. p. 191) „Das in diesem Zustande (n.l. die der helderziendheid) sich offenbarende Vorauswissen, bezieht sich immer nur auf den einzelnen Kreis der Existenz des Hellsehenden, besonders auf dessen individuelle Krankheitsdisposition". Zeer onjuist, al wordt deze onjuistheid een weinig verontschuldigd, waar de onderzoekers van het altijd wat duistere „animalische Magnetismus" in Hegel's tijd zich wel wat al te veel hierop hebben geconcentreerd en ook vele nieuwere onderzoekingen nog aan dit euvel mank gaan. Maar ook de ziektetoestand van anderen, wordt door menige goede helderziende zuiver aangevoeld. En het voorzien van toekomstige gebeurtenissen heeft meer dan eens, ik noem maar Nostrodamus, Cario, in nieuweren tijd de voorspellingen van mej. Przybylska omtrent het verloop van den Poolsch-Russischen oorlog, aan verruiming buiten den engen kring van het persoonlijk leven van den helderziende, weinig te wenschen overgelaten.

Dat ook onze moderne bestrijders herhaaldelijk in zulke fouten vervallen, kunnen wij hen met meer recht kwalijk nemen. Waar de onderzoekers

---

(2) Op velerlei ander gebied schijnt het al niet veel anders te wezen, getuige de brochure van Dr. K. H. E. de Jong : Hegel und Plotin. Leiden. Brill. 1916. Naar de schrijver mij mee. deelde, is er zelfs nimmer een poging tot weerlegging gedaan.

van het heden zich veel meer op juistheid en nauwkeurigheid toeleggen, mogen zij dit ook hunnerzijds eischen van de critiek.

Hoe ondoordacht Wigersma er op los kan critiseeren, als hij eenmaal aan den gang is, blijkt b.v. uit zijn onverantwoorde en dan ook ten eenenmale onverantwoordelijke bewering : (H. en O. p. 137) „dat een zonsverduistering zoo nauwkeurig en hetgeen mijn buurman morgen zal doen zoo onnauwkeurig is te voorspellen, is zoo, omdat wij in het geval van de zon te maken hebben met verschijnselen met groote quantum-getallen, en in dat van mijn buurman met uitermate kleine" (!). Meent hij inderdaad dat het verschil in voorspelbare zekerheid in dezen in het verschil in de quanta gelegen is ? en dat de onberekenbaarheid van het menschelijk handelen daaruit voortvloeit ? C. G. Darwin (The New Conception of Matter) heeft ons toch, als zoo iets nog noodig was, aan het verstand gebracht, dat we niet mogen hopen onzen vrijen wil uit dien hoofde te kunnen handhaven, het quantum-getal is ook voor een menschelijk organisme zoo onnoemelijk groot, dat het verschil in afmeting tusschen dit en het zonnelichaam daarbij van geen belang is, wel echter, dat het eene levend en werktuig van een menschelijken geest en het andere dit niet is.

Dit valt nu buiten ons eigenlijk onderwerp en heeft slechts illustratieve waarde. Meer ter zake daarom. Hoe hij er toe komen kan, om als hij het heeft over het ectoplasma van Tomczyk en Eusapia, er (H. en O. p. 134) een „groeikracht van bepaalde lichaamscellen door sterke concentratie" bij te halen, is mij een volledig raadsel, tenzij ik accepteer dat de feitenkennis van den schrijver hier zoo verward is, dat hij ectoplasma en b.v. de als spijkers gevormde uitgroeisels in de hand- en voetwonden van Franciscus van Assisi door elkaar haalt. Evenzeer kant noch wal raakt zijn aanmerking op v. Schrenck-Notzing (H. en O. p. 145), op diens, sedert juist gebleken beschouwing over de onzichtbare draden of hefboomen, die de telekinese bemiddelen. Hij vindt, dat dit even dwaas is als de bewering : „dat het vallen van een steen slechts te begrijpen zou zijn door een complex van dergelijke draden tusschen den steen en de aarde". Wigersma knoopt hieraan een wijsgeerige beschouwing vast en zegt : (H. en O. p. 128). „Door alles uit het bewustzijn te verbannen, door alleen het zwaar-zijn der dingen actief te willen beïnvloeden, gelukt het dan om bepaalde voorwerpen lichter of zwaarder te maken, verwijderde voorwerpen op te heffen of omver te werpen, muziekinstrumenten, welke niet worden aangeraakt, te doen klinken". Zwaar getheoretiseer, maar dat door de fei-

ten zoo licht als een veertje kan worden gemaakt en weggeblazen. In waarheid hebben de telekinetische phaenomenen even veel of even weinig te doen met een „beïnvloeding" der zwaartekracht als alle bewegingen, die wij met behulp onzer spierkracht aan eenig materieel object kunnen meedeelen. Had Wigersma v. Schrenck-Notzing, die hij zoo vlijtig en min of meer dedaigneus berispt, werkelijk bestudeerd, hij zou er aandacht aan geschonken hebben, dat de bewegingen worden veroorzaakt door nu eens geheel onzichtbare, dan weer even-zichtbare ledematen of ledemaatachtige projecties, die van het medium uitgaan en het voorwerp wel degelijk aanraken. (De telekinese blijkt dus eigenlijk geen „tele"-kinese te zijn). Hun objectief bestaan is onlangs n'en déplaise alle hegelarij, door Osty aangetoond en door de S. P. R. bevestigd.

Dit zijn ten slotte nog maar detailfouten, resultaten van slordig lezen en te vlot concludeeren, die echter verzwaard worden doordat ze in het honderd-weg begaan worden door hen, die een ieder die het waagt het niet met hen eens te zijn, op de vingers tikken met een nauw verholen „had gezorgd dat je je les beter kende."

Eenige typeerende voorbeelden hiervan. Prof. J. Hessing liet in het „Vaderland", van 25 Oct. 1932, onmiddellijk na mijn openbare les van 19 October, een ingezonden stuk plaatsen, waarin hij mij het verwijt deed, dat ik het artikel van Ir. Wigersma (H. en O.) niet behoorlijk gelezen zou hebben. Dit geschiedde op een tijdstip dat hij mijn redevoering nog niet behoorlijk gelezen kon hebben, omdat deze nog niet verzonden was, en hij alleen uit het krantenverslag van den inhoud had kunnen kennis nemen ! En Wigersma zelve (H. en O. p. 141) citeert mijn voorstel tot hervorming der terminologie, nog wel met de schijnbare nauwkeurigheid van opgave der bladzijde erbij..., maar de aanhaling zelve is totaal verminkt !

Deze wijsgeeren plegen dan ook een betoog al ongeveer weerlegd te achten, door een op schoolmeesterlijken toon geuite verwijzing naar dit of dat van Hegel ; geeft de bestrafte blijk het wèl gelezen te hebben, dan heeft hij het natuurlijk niet begrepen of doordacht. Bolland heeft in dezen al een voorbeeld gegeven, dat nimmer kan worden overtroefd. „De geest van Hegel laat zich alleen door den geest der domheid aanvallen". Basta !

Voorts behoudt de Hegeliaan zich het recht voor, ternauwernood notitie te nemen van eenig beroep op „feiten" of „verschijnselen". Hij zet de woorden liefst tusschen aanhalingsteekens, zij kunnen hem toch niets lee-

ren dat hij niet al weet ; hij zet ze direct op hun plaats en heeft dat plaatsje al van te voren kant en klaar. Grootmeester Hegel zou ongetwijfeld, als hij de ontdekking van nieuwe planeten, die er eigenlijk niet zijn mochten, nog had meegemaakt, leukweg opgemerkt hebben : „Desto schlimmer für die Planeten".

Ook van het denken van anderen wordt ten slotte alleen kennis genomen, niet om dit op waarheidsgehalte te toetsen, maar om het zoogenaamd in zijn betrekkelijkheid te rechtvaardigen, wat steeds een camouflage blijkt voor bittere kleineering.

Maar laten wij afstappen van het terrein der betrekkelijke kleinigheden, zooals deze door een ieder, alleen niet door henzelf geziene soortelijke eigenschappen der Hegelianen toch eigenlijk zijn, en overgaan tot het betreden van meer principieel gebied.

Ir. Wigersma spreekt steeds over het oncontroleerbare, onnatuurlijke en bewust onherhaalbare der verschijnselen, welke betuigingen hij zoo hardnekkig herhaalt, dat ons onwillekeurig de meening van Napoleon omtrent de herhaling, als „éénig belangrijke redefiguur", voor den geest komt. Nu zijn de phaenomenen zeker niet oncontroleerbaar, anders zouden zij geen feiten genoemd worden, welker feitelijkheid niet langer wordt betwist. De onnatuurlijkheid, d.w.z. hun niet geheel vallen binnen dat begrensde gebied der verschijnselenwereld, dat men met een tamelijk vaag gebaar tot nog toe als „natuur" pleegde samen te vatten, wil ik tot op zekere hoogte laten gelden, daaraan ontleenen zij hun belangrijkheid, niet hun wezenlijke, maar hun belangrijkheid voor ons.

In wezenlijke belangrijkheid doet het gewone zien niet onder voor de helderziendheid, evenmin als omgekeerd. De met instemming door Wigersma (H. en O. pag. 141 noot) aangehaalde bewering van Bertalanffy, dat het „viel wunderbarer" is, dat uit een zeeëgelei normaliter zich een volledige zeeëgel ontwikkelt, dan dat dit ook uit een gehalveerd ei geschiedt, is klinkende onzin.

Het is precies even „wunderbar" — het belangrijke is vooral in de onderlinge betrekking tusschen beide verschijnselen gelegen — alleen is het „abnormale", d.w.z. eigenlijk geheel normale, maar zeldzaam voorkomende, geval toevallig in verband met de toenmalige heerschappij der mechanische evolutietheorie leerrijker gebleken. Het experiment doet nu eenmaal altijd het natuurlijk verloop der dingen min of meer geweld aan, en draagt juist daardoor het zijne bij tot verheldering van ons inzicht daar-

in. De diepte is onder alle dingen, maar wij worden haar aan het eene eerder gewaar, dan aan het andere.

Hoe is het nu gesteld met deze onherhaalbaarheid, de onmogelijkheid tot bewust-gewilde herhaling namelijk, die nog wel „altijd zou blijven", en die Wigersma het occulte verschijnsel zoo zwaar wil aanrekenen ? Ook heel wat beter dan hij blijkbaar weet. Wel is waar vertoonen de vermogens der mediums tot nog toe onverklaarbare ups and downs, zooals met bijna alle psychische faculteiten het geval is, vooral die van hoogeren graad, zooals o.a. de productiviteit van kunstenaars en geleerden. Vele invloeden, en wel grootendeels nog onbekende, mogen zich hier doen gelden, in onze hedendaagsche, zoo on- en antimagisch ingestelde wereld. Hetzelfde stigma zou trouwens op heel wat verschijnselen zoowel als op geestelijke praestaties kunnen worden gedrukt, waaronder van zeer hooge allure. Maar heusch, deze moeilijke herhaalbaarheid is in verschillende gevallen al heel aardig weggewerkt, zooals blijken zal in den vervolge, als de quaestie : infra- of supranormaal, ter sprake komt. Hier toch ligt het kernpunt der uiteenzettingen. De Hegelianen stooten zich bijzonder aan het gebruik van het woord supranormaal voor de occulte verschijnselen. Laat ik beginnen met te constateeren, dat ook ik geen bewonderaar ben van dezen term — ik zou liever het neutrale „paranormaal" de voorkeur geven, waarom men het woord dan ook in de door mij geschreven artikelen zelden zal aantreffen. Niettemin valt het te verdedigen. Wil echter een betoog omtrent de waarde of onwaarde van het begrip supranormaal zin hebben, dan moet worden vastgesteld : ten eerste de norm, en ten tweede de richting waarin het onderhavige gegeven daarvan afwijkt. De norm nu waarmede wordt vergeleken of althans behoort te worden vergeleken, is, in de paragnosie het zintuigelijk waarnemingsvermogen, in de paraphysiologie onze normale lichaamsfunctie, in de extrasomatische parergie onze gewone lichamelijke handelingen. Andere psychische faculteiten, die in verheven toestanden den menschelijken geest deelachtig zijn geworden, zooals b.v. het mystische schouwen laten wij buiten bespreking, zij grenzen slechts zijdelings aan het gebied der eigenlijke parapsychologie, die althans voorloopig, „slechts een wetenschap wil zijn, niet meer maar ook niet minder."

Ik spreek hier uitdrukkelijk van de vermogens. Dit, om de begripsverwarring te ontgaan, die door Flentge (M.B. p. 163) al dadelijk wordt begaan als hij schrijft : „Dit wil dus zeggen, dat verschijnselen welke ons

bewust worden door middel van de zintuigen, als gewoon en normaal beschouwd worden, doch voor ons supranormaal worden, indien zij op onmiddellijke wijze"... enz.

Van de supranormaliteit van een verschijnsel als zoodanig te spreken, heeft zijn bedenkelijke zijde, wel laat deze waardeering zich echter zonder bezwaar toepassen op een vermogen. Wanneer nu een occultist zegt, dat de parapsychologische verschijnselen in het verlengde der normale gelegen zijn, dan beweert de Hegeliaan met zijn gewone verstoutheid : „In het verlengde naar beneden", en heeft het dan blijkbaar over zijn appreciatie der psychische faculteit. Menige gevoels-occultist zal even kategorisch beweren ; „In het verlengde naar boven." Ik voor mij zeg : „Naar beide kanten". Inderdaad, er doen zich, vooral in de grensgebieden der parapsychologie, verschijnselen voor, die ik zeker, als ik nu eenmaal op deze appreciatieve beschouwing zou willen ingaan, als uitingen van een „infranormaal" vermogen zou willen bestempelen. Tot de manifestaties daarvan reken ik het overwegende deel der op vulgaire séances zich voordoende phaenomenen. En wel àl de „automatismen", en de zich daarmee veelvuldig combineerende persoonssplitsingen. Het automatisch schrijven, het automatisch teekenen, het automatisch spreken, zij zijn, psychologisch, belangwekkend, maar niet, parapsychologisch, belangrijk. En ongetwijfeld uiting van lagere, geheel binnen de sfeer van het subjectieve besloten, psychische functies, gelegen direct beneden het vlak van ons normale bewustzijn. Vandaar dat b.v. een automatisch teekenaar of schilder nooit een eigenlijk waardevol kunstwerk heeft geproduceerd, getuige de tentoonstellingen in spiritistische kringen. Soms zijn ze dit „bijna", b.v. wanneer de automatist, met zijn sterk receptief en nabootsend talent, hevig onder den indruk is gekomen van een echt meesterwerk, en in diens trant iets respectabels praesteert, — maar een zeker iets, de toets van het waarachtig geniale, ontbreekt altijd. In de kleinere producties, b.v. de automatische teekeningen, vinden wij menigmaal een of ander artistiek element geïsoleerd voorhanden, zooals een niet onbevallige rhythmiek der lijnen, dat zich echter tot ware kunst pleegt te verhouden als trommelslag tot muziek.

Een uiterst typisch geval van zulk een infranormale praestatie is b.v. de glossolalie, en reeds bij haar eerste, ons bekende, ontstaan in de geëxalteerde eerste christengemeenten, vinden wij de enorme overschatting daarvan in haar uitleg als talen van geesten, engelen, daemonen of zelfs directe bezieling door den H. Geest. Het volkomen analogon trouwens der over-

schatting van de pseudo-wijze of pseudo-verhevene, in den grond altijd banale toespraken der inspiratiemediums in spiritistische kringen.

Inderdaad, hier van een hoogere wereld geen spoor. De geest steekt hier dieper in de subjectiviteit dan overal elders. Maar het is toch wel erg jammer als de Hegeliaan de gelegenheid, in dezen eenige praktische ondervinding op te doen, hautain afwijst. Indien hij ervan gebruik gemaakt had, zou hem misschien al spoedig iets geschemerd hebben van het besef, dat maar niet zoo al deze phaenomenen over hetzelfde desapprecieerende kammetje kunnen worden geschoren. Halve kennis geeft, vooral in deze dingen, meer aanleiding tot wanbegrip dan algeheele onwetendheid. Want in de eigenlijke parapsychologische verschijnselen is het karakter veranderd. Hier is de ring der alleenlijke subjectiviteit gebroken, een objectief element heeft haar intrede gedaan. Ook hier echter moet men dergelijk onderscheid maken tusschen de uitoefening der vermogens en hare waarde als geestelijke praestaties, een onderscheid, dat voortdurend door de critici van het supranormale wordt genegeerd.

Paragnosie, in den meest uitgebreiden zin van het woord, is daarom met recht altijd in vergelijking met de normale zintuigelijke waarneming, een supranormaal vermogen te noemen, omdat het (op eigen gebied natuurlijk) herhaaldelijk de grenzen van ons normale kunnen te boven gaat. Evengoed als het gezichtvermogen van een woestijnbewoner, die ongeveer 3 maal zoo scherp ziet als een Europeaan, supranormaal is ten opzichte van dezen laatste. Of de woestijnbewoner nu een eenvoudige van geest is, die met zijn wonderbaarlijke oogen naar niets anders kijkt dan naar kameelen in de verte en de Europeaan een hoog-intellectueel, die door mikroskoop of teleskoop tuurt, doet niets ter zake. Dit quantitatieve onderscheid wordt nu wel is waar in de paragnosie tot een qualitatief opgeheven, maar de laatste opmerking blijft geldig. Een niet-wijze zal door retro- of prospectieve psychoskopie niet wijs worden, hij kan in het verleden en het toekomende blijven „hineinglotzen", net zoo goed als in de hem direct- en nu-omgevende wereld. Niettemin is zijn vermogen supranormaal, wat niet zeggen wil, dat hij dààrom in zijn persoonlijkheid den menschelijken norm behoeft te boven gaan. De kennis die hij daarbij opdoet mag kostbaar òf van onwaarde zijn. Het heeft den heer Figuerroa zeker geen nut gebracht, nòch materieel, nòch geestelijk, dat hij (zie Tijdsch. v. Paraps. I pag. 36) in Augustus 1910 gedroomd heeft, dat hij op een boerderij het achterdeel van een muilezel met eenige moeite moest

passeeren, om vervolgens in een eigenaardig vertrek te komen; welke situatie zich den 12den October van dat jaar verwezenlijkte. Evenmin als de Alexandrijnen het curieuse bekijken van een gewreven stukje barnsteen, dat stroohalmpjes aantrok, veel nut heeft gebracht, en toch hadden zij hiermede de manifestatie van een der belangrijkste krachten in de physische wereld ontdekt, welke door de door hen ingeleide, zooal niet voortgezette studie, in toekomst het wereldbeeld praktisch en theoretisch totaal zou wijzigen.

Evenzoo komt het er ganschelijk niet op aan, of wij, nu eens de paraphysiologie in het oog vattend, de stigmatisatie eener extatische non verstandig, noodzakelijk, nuttig of sympathiek vinden. Voor mijn part moogt gij een gestigmatiseerde voor een zottin houden, als gij zoo overduidelijk de eenzijdigheid uwer geestelijke instelling wilt demonstreeren. Dit oordeel over de waarde van het gepraesteerde als factum mag het oordeel over het vermogen niet vertroebelen. Deze overmacht van het geestelijk voorstellingsvermogen over het organische leven, de uitingen van de scheppende macht der formatieve psyche, die zich in de stigmatisatie op wel wat heel bijzondere, maar juist daardoor illustratieve wijze demonstreert, kàn een der kostbaarste vermogens van onzen geest zijn, in den algemeenen, vaak zoo wonderbaarlijken invloed van den sterken geest op het lijdende lichaam, in de suggestieve genezingen van ziekten en zelfs misvormingen, in de relatief zeldzame wondergenezingen, in het bedwingen van de nooden des lichaams als in de asitie en de onbrandbaarheid.

En ten slotte extrasomatische parergiën. Ik heb herhaaldelijk gewezen op het eentonige, het, uit een factisch oogpunt geziene, onbelangrijke, armzalige van al deze altijd eendere telekinesen. Indien wij hieraan den maatstaf van de geestelijke waarde onzer gewone handelingen zouden willen aanleggen, zeker, dan zou het „supranormale" verschijnsel er treurig aan toe zijn. Maar juist het willen aanleggen van dezen maatstaf is een blijk van totale begripsverwarring. Dàt de mensch krachten te zijner dispositie heeft, die, in voorloopig nog zeldzame gevallen manifest geworden, hem in staat stellen ook buiten het lichaam op de materieele wereld direct in te werken, dàt is het belangrijke.

Ik denk, dat niemand mij zal willen betwisten, dat de vermogens, die wij in allengs niet meer àl te zeldzame gevallen bij somnambulen, „me-

diums" enz. kunnen constateeren, latent bij alle menschen aanwezig zijn (³). Ik denk, dat alleen een fanatieke anti-occultist mij zal willen betwisten, dat deze vermogens, daarom supranormaal, omdat zij in de paragnosie onze ruimtelijke, tijdelijke en individueele beperkingen van het waarnemingsvermogen, in de parapragmasie onze normale mogelijkheden van binnen- en buiten-lichamelijke werkzaamheid overtreffen, indien zij onder den invloed van den bewusten wil konden worden gebracht, in het normale bewuste leven konden worden ingeschakeld, den mensch een land van onbegrensde mogelijkheden zouden binnenleiden.

Maar de Hegeliaan meent te weten, en herhaalt dit tot in den treure, dat dit principieel onmogelijk is en altijd onmogelijk zal blijven. Dat herhaaldelijk daaraan analoge kategorische uitspraken zelfs van den meester Hegel, door den werkelijken loop der dingen gelogenstraft zijn, doet hem niets en hij zendt nog even rustig dergelijke oekasen de wereld in.

Laten wij nagaan, waarom, in het tegenwoordig stadium een en ander hem niet geheel ongelijk schijnt te geven en laten wij ons onderwijl een weinig verbazen, dat hij, die in den regel de ervaring nu niet al te hoog pleegt aan te slaan, zich nu plotseling daarop zoo ijverig beroept. Ik geef den heer Flentge volkomen gelijk (M.B. p. 189) „de vereering van deze begaafde individuen, helderzienden c.s., is niet juist". Want al kan de studie hunner eigenschappen ons enorm veel leeren, zij staan als individuen geestelijk daarom niet hooger. De spiritisten mogen hun mediums als een soort godbegenadigde middelaars beschouwen, die ons in staat stellen met de „hoogere geestenwerelden" in aanraking te komen, de wetenschappelijke parapsychologen hebben — niet principieel, maar door de feiten daartoe gebracht — deze opvatting steeds van de hand gewezen.

De heer Flentge (M.B. p. 189) dringt er op aan vooral niet te vergeten, „dat, in het algemeen gesproken" (zegt hij er voorzichtig bij) „de verschijnselen voornamelijk voorkomen bij vrouwen, bij meisjes in de puberteitsjaren en dan in het bijzonder bij hystericae en bij geslachtelijk verkeerd geborenen". Dit laatste is onjuist : het andere gedeeltelijk onjuist. Dus ook gedeeltelijk juist. Ik zal mij hierbij niet pathetisch beroepen op de wijzen aan wien het onthouden en de kinderkens, aan wie het is geopenbaard. De zaak is minder erg. Inderdaad zijn het nog al eens verstandelijk weinig ontwikkelde personen. Vooral in de 19de eeuw was dat het ge-

(3) Verg. Is het kryptaesthetisch vermogen in aanleg een algemeen-menschelijke eigenschap ? Tijdschr. voor Paraps. 1e jaargang. pag. 97.

val, namen noemen is overbodig. Geen wonder voor de 19de eeuw, waarin, voor de hypertrophie der platste verstandelijkheid, elke zweem van magisch bewustzijn schaamtevol wegdook, zoodra het zich bij iemand, wien de beroemde „algemeene ontwikkeling" eigen was, maar even dorst te vertoonen. Wat wetenschappelijker gezegd : de op bloot verstandelijke werkzaamheid ingestelde geest verdrong elke manifestatie dezer eigenschappen. Even goed als destijds elk wetenschappelijk man, die zichzelf respecteerde en er prijs op stelde door anderen gerespecteerd te worden, zorgvuldig vermeed omtrent zulke suspecte verschijnselen degelijke ervaring op te doen. Maar... èn het een èn het andere wordt al een beetje anders, en dit zijn gecoördineerde verschijnselen. Ossowiecki, een onzer beste helderzienden, is tenminste al een knap ingenieur. En, andere tijden andere zeden ook in dezen. De neoplatonici, bij wie talrijke magische vermogens begonnen te kiemen, waren de wijsgeerige élite van hun tijd, ook al zal waarschijnlijk al wat hegelt hen daarom als degeneratieve producten aanzien. Paracelsus, die, na veel miskend te zijn, weer begint te worden gekend en mitsdien in zijn geestelijke grootheid erkend, beschikte over parapsychologische faculteiten. Misschien zal men weldra geneigd zijn in figuren als de H. Teresia en Jeanne d'Arc nog wat meer te zien dan enkel maar hysterische vrouwen. Belangrijker echter dan dit zoogenaamd gebrek aan „ontwikkeling" der media is een andere quaestie. De Heer Flentge (M.B. p. 187) zegt, dat moet worden „toegegeven", en „algemeen erkend" wordt door de onderzoekers der occulte verschijnselen, dat de zielige (4) lijdelijkheid der media een eerste vereischte is voor supranormale verschijnschijnselen, zooals intense bedrijvigheid voor wetenschappelijke en wijsgeerige studie. Daarentegen geeft Wigersma blijk van juister inzicht, als hij naast deze lijdelijkheid ook wel degelijk weet heeft, dat het medium „zich geheel... kan... concentreeren op een bepaalde activiteit van den geest". In waarheid is het bij de mediumieke geesteswerkzaamheid in dezen niet anders, althans niet quantitatief anders, dan bij de gewone, voor welke door Wigersma (H. en O. pag. 129 e.v.) de verhouding actief-passief

---

(4) Geen Hegeliaan schijnt weerstand te kunnen bieden aan de verleiding misbruik te maken van de gelegenheid, dat het woord „zielig" in onze taal, in tegenstelling met het Duitsche „seelisch" de bijgedachte wekt aan armzaligheid. Ook meester Bolland glipte dit woord voortdurend over de lippen ; hij had het steeds gereed liggen om het uit te werpen naar alles wat hem niet aanstond. Het zou een misbruik van hetzelfde gehalte zijn, als iemand de gewoonte aannam de opvattingen der Hegelianen in Bausch und Bogen als „geestig" te qualificeeren.

voortreffelijk wordt uiteengezet. Osty (Pouvoirs inconnus de l'Esprit sur la Matière) heeft zeer duidelijk in het licht kunnen stellen, hoezeer Rudi Schneider eigenlijk zoowel geestelijk als lichamelijk actief is, wanneer hij zijn telekinesen produceert. Hij is ook wel degelijk bewust werkzaam, zooals blijkt uit de aanwijzingen, die hij geeft en de afspraken, die hij maakt omtrent het moment en de wijze van intreden der phaenomenen. Het is hierbij geheel als nevenverschijnsel te duiden, dat hij hierbij zijn geest activeert als „Olga", — een gevolg van zijn spiritistisch verleden, waarbij de geest van een medium letterlijk wordt opgevoed in het kweeken van persoonssplitsingen. De trance, deze toestand van gewijzigde bewustzijnsverhoudingen, waarin de geest zich momenteel grootendeels heeft teruggetrokken uit de zintuigelijke wereld en hare normale waarneembaarheden nog slechts selectief waarneemt, dus b.v. op bepaalde wijze van aanspreken niet reageert, voor bepaalde indrukken ongevoelig is, is ook al iets dat dan als minderwaardige lijdelijkheid wordt bekeken. Maar bij elke bepaalde geestelijke werkzaamheid, die als zoodanig natuurlijk eenzijdig gerichte geestelijke werkzaamheid is, ligt een tijdelijke — en daarom te zijner tijd weer ophefbare bewustzijnsbeperking in den aard der zaak. Geestelijke concentratie is noodzakelijkerwijze eenzijdige toewending, tevens afwending van het andere — in casu van de zintuigelijke wereld, en ook de door den heer Flentge zoo geprezen geestelijke bedrijvigheid van den astronomischen rekenaar zal er wel eens toe leiden, dat hij niets bemerkt van de kat, die onderwijl het melkkannetje op zijn theetafel leegsnoept.

Onze aandacht heeft nu eenmaal de eigenschap als van een zoeklicht, dat zijn straling òf in het vage rondom kan laten schijnen, òf zijn stralenbundel scherp concentreert en daarmede al het andere in het duister laat. En natuurlijk is de afgeslotenheid des te intenser, naarmate de handeling minder in het organisme ingemechaniseerd is. Vergelijk maar eens den indruk, dien ge van een landschap hebt gekregen op uw eerste fietstocht, toen ge alle armen en beenen nog in de weer moest zetten om het altijd-onwillige stuur en de pedalen te overmeesteren met dien van de latere, toen er een behoorlijk reguleerend fiets-centrum in een of ander stuk van Uw ruggemerg was ontstaan. De praestaties onzer mediums zijn altijd nog erg ongewone en dus ongewende, het zijn eigenlijk nog maar stuntelige „magiërs" en zij moeten zich heel erg tot afzijdigheid dwingen van al het andere dan hun occulte waarneming of actie.

Maar Eusapia Paladino heeft het toch alvast zoover gebracht, dat zij

door een energieke werpbeweging met geconcentreerde wilskracht „rappings" kon tevoorschijn roepen in een door haar niet aangeraakt deurpaneel, zonder hierbij in trance te zijn of zichzelf voor zichzelf als iemand anders (controlegeest) behoefde te vermommen. Terwijl de R.K. gestigmatiseerde slechts met behulp van uit haar onderbewustzijn opduikende krachten, die in den extatischen toestand in het visioen gestalte aannemen, zich haar stigmata kan aandoen, vinden wij bij Diebel ([5]) een dergelijk vermogen dermate onder den invloed van den bewusten wil gebracht, dat het bijna zoo zuiver en regelmatig geschieden kan als het uitstrekken van de hand. Terwijl de hysterica alleen onbewust, uit totaal ongeweten motieven (protest) haar arm gevoelloos maakt, is hij in staat de sensibiliteit vrijwel naar willekeur uit- en in te schakelen. Ik breng hier nog even de zoogenaamde onherhaalbaarheid der phaenomenen in herinnering. Zij is een defect in de faculteiten van het medium, geen tot het wezen behoorend kenmerk der verschijnselen. Bij Diebel is, hoewel nog maar heel even, de drempel overschreden, die het mediumieke van het magische scheidt, een ook onder parapsychologen nog te weinig gekend onderscheid.

Flentge begaat een kapitale fout, als hij twee onvergelijkbaarheden met elkaar vergelijkt en de een, die hij dan normaal noemt, stelt boven de andere. En wel het zien in de toekomst, een supranormale waarneming dus, met een verstandelijke werkzaamheid als b.v. het berekenen van den loop der sterren, die tot voorspelling van hun toekomstigen stand leiden kan. Het is de bij de Hegelianen bijna doorloopende verdoezeling van begrips- en woordgrenzen, die hem hier parten speelt. Waarneming kan slechts met waarneming worden vergeleken en als zoodanig is dan de eene supranormaal ten opzichte van de andere. Het voorspellen van den astronoom is slechts in oneigenlijke beteekenis, de proskopie van de somnambule, in de eigenlijke beteekenis des woords een vóórzien; en hun waarden zijn niet direct onderling meetbaar. Flentge stelt de bedrijvigheid zoo heel hoog. Ik zal de laatste zijn de waarde van nauwgezetten en vlijtigen wetenschappelijken arbeid te verkleinen. Maar zij heeft ons — in het meerendeel der gevallen — nooit heel veel verder gebracht. Bijna altijd heeft de bedrijvigheid nooit veel anders geleverd dan ondergeschikten arbeid ; tot het ware en echte scheppen, het wezen oòk van wetenschappelijk werk, heeft zij het nooit kunnen brengen. De historie der wetenschap kàn

(5) Zie Tijdschr. voor Parapsychologie, 3e jaargang, pag. 145 e. v.

leeren — aan wien tenminste in deze dingen voor leering vatbaar is, dat steeds het intuïtieve, het zoo gesmade „directe" weten aan de wetenschappelijke verificatie voorafging. En alleen dit directe weten, het intuïtieve dus laat zich vergelijken met en hooger stellen dan het indirecte van den bedrijvige ; niet de directe waarneming. Om mij nu maar te beperken tot het door Flentge reeds betreden terrein. Newton kende zijn formule der gravitatie reeds jaren vòòr hij haar kon toetsen ; ja, zijn „wetenschappelijke bedrijvigheid" heeft hem zelfs eerst, door de onnauwkeurigheid der gegevens, die hem ten dienste stonden, op dwaalspoor gebracht. En toen men Keppler vroeg hoe hij zijn wetten gevonden had, was het antwoord : „Ich habe sie erraten". Kekulé vond, o gruwel, in een halfdroomtoestand zijn benzolformule. Alles „erraten" met de door de Hegelianen zoo vlijtig geminachte en naar achteren geduwde ziel. Het beste onzer werkzaamheid is altijd het niet-werkzame daarachter, ook al zal dit vaak omgekeerd in de ontmoetingen der vlijtige bedrijvigheid een stimulans vinden tot vernieuwde en verhoogde krachtsuiting.

„Les grandes pensées viennent du cœur" is een wel wat heel erg gepopulariseerde en licht voor onwaarachtige versentimenteeling toegankelijke waarheid ; een waarheid niettemin, voor elk, die haar niet als leugen wil verstaan, zooals zij, als elke waarheid trouwens, zekerlijk kàn worden verstaan.

Flentge (M.B. pag. 161) beklaagt zich over „een geringschatting der verstandelijkheid". Deze klacht mist misschien niet elken grond, voorzoover vele „occulte" stroomingen van het heden betreft, die eenige verwantschap met de parapsychologie vertoonen en zich, althans wanneer het hen te pas komt, zich op haar beroepen. Ook over het algemeen moge de moderne geest, als reactie op de vorige-eeuwsche overschatting der verstandelijkheid wel eens te veel naar de andere zijde overbuigen, de zichzelf geleidelijk, ook in het occulte, herstellende wetenschappelijkheid wil haar gaarne, om een geliefde hegeliaansche uitdrukking te gebruiken, laten gelden op haar plaats, en tracht zich zuiver te houden van de vermenging met gevoelswaarden waarvoor de schrijver (M.B. pag. 161) de uitdrukking „ethisch rationalisme" vond. Ook naar de redelijkheid zijn wij bereid te luisteren,... voorzoover zij zich niet ònredelijk betoont in hare oordeelvellingen en eischen.

Zooals b.v. wanneer zij zich opwerpt als hoogste en laatste instantie, die over feiten en conclusies superieur te oordeelen heeft. De Hegelianen

geven zóó hoog op van hun „beluisteren van de taal" en menige fijne opmerking evengoed als menige dwaasheid is door hen geuit als resultaat dezer innige beluistering, maar waarom stoppen zij dan hun ooren als met wasproppen dicht wanneer onze, door hen zelf als zoo bij uitstek wijsgeerig geroemde, taal hen het redelijke toefluistert als „redelijk" en ook niet meer dan dat ?

Zoo stuiten zij bij ons op „de vooropgezette hoogschatting der ziel". Hier zijn het vooral de onvolkomenheden der taal, die ons moeilijkheden geven in het zich verstaanbaar maken, vooral voor hen, die niet gaarne verstaan willen. „Ziel" is een groepsbenaming voor psychische inhouden en psychische vermogens van zeer uiteenloopende qualiteit, die deels „onder", deels „boven" het denken liggen. Zoowel ter aanduiding van de lagere wereld der affecten en complexen, die ons (en hiertoe durf ik zelfs de Hegelianen te rekenen) zoo vaak parten speelt, als van de hoogere der intuïtieve en mystische verlichtingen wordt dit woord gebruikt, en menigeen, zelfs menige wijsgeer weet niet recht waarover hij het heeft als hij het in den mond neemt, ja ik verdenk zelfs wel eens psychologen daarvan. De theosofen, of waarschijnlijker hun Indische bronnen, hebben hier meer begrepen dan tot nog toe zelfs de redelijkste redelijkheid, wanneer zij het denkvermogen — Manas — in het midden plaatsen tusschen de lagere (kamische) en de hoogere (boeddhische) ziel.

„De doordenking van het Collegium Logicum of van de „Zelfbewustwording des Geestes" brengt de onhoudbaarheid van het geloof aan een bestaande ziel — ook voor de geboorte en na den dood — aan het licht". Bestaan en dus ook voortbestaan der ziel is altijd het bête noire geweest van alle verstandelijken en redelijken, die de verstandelijkheid en redelijkheid (in den grond middelmatigheden en zeer achtbare en wenschelijke middelmatigheden trouwens) de hoogste geldigheid toekenden. Ik zal niet ontkennen dat deze onsterfelijke ziel door de door hun sentiment beheerschten als dierbaarheid al direct zonder nadere bezinning is toegelaten en innig aan het hart gedrukt. Maar als nu het voortbestaan eener persoonlijkheid na zijn dood eens tot ervaring wordt, buiten bezwangering door eenige dierbaarheid, hoe dan ? Zou dan de aldus ervarende er niet redelijkerwijze toe kunnen komen, beleefd zijn hoed af te nemen en het „Collegium Logicum" en de „Zelfbewustwording des Geestes" met alle respect hun congé te geven om zich tot het Collegium der Ervaring te wenden en zoo tot zelfbewustwording des geestes (zonder hoofdletter) te komen ?

De hegelende mensch verwijt ons voortdurend aan dierbaarheden te hangen. Hij verzuimt hierbij en daardoor de gegrondheid onzer stellingen grondig te onderzoeken. Denkt gij dat een astronoom zich er wel veel van aan zou trekken als hem werd verweten, dat groote getallen tot zijn dierbaarheden behoorden, of een palaeontoloog, die de fauna van het Jura bestudeerde, als hij werd gekapitteld om zijn slechten smaak voor kolossale monsterachtigheden ?

De Hegeliaan waant zichzelven van alle dergelijke dierbaarheden absoluut vrij. Het is voor den psychologisch geschoolde al direct duidelijk, dat zulk een waan alreeds blijk geeft dat de betrokkenen er stikvol mee zitten. Ook kennen wij de gemakkelijkheid, waarmede zij worden gerationaliseerd, m.a.w. als de schijnbaar onontkoombare uitkomsten van zuivere logica worden voorgesteld. Vandaar dat voortdurende en strenge controle van al onze logische uitkomsten door de ervaring tot de eerste vereischten van een eerlijke wetenschap behoort. Een der sterkste en moeilijkst te overwinnen dierbaarheden is echter de ongebreidelde zucht, alles te verredelijken. De construeerende methode leent zich, voldoende scherpzinnigheid vooropgesteld, in dezen tot alles, en wie de, zoo noodige, voortdurende correcties onzer deducties door de ervaring hooghartig afwijst, voor dien is het een kleine kunst altijd precies uit te komen waar het hem lust. Met name een fiksche beoefenaar der bekende drieslag-methode is in dezen tot alles, maar dan ook tot alles, in staat, en de methode kan onder omstandigheden het karakter aannemen van het beroemde spelletje van een-twee-drie-klaveraas, waarmee hij, die het handig toepast, altijd wint... van wie zoo naief is er op in te gaan.

„Een Hegeliaan gelooft nog veel meer dan de meest fanatieke spiritist, spiritualist, theosoof of occultist" verklaart Flentge (M.B. pag. 173), en ik vrees, dat het maar al te waar is, want hij is fanatieker dan deze allen bij elkaar. Ik heb tenminste nog nimmer van eenigen spiritist, spiritualist, theosoof of occultist een bekentenis gehoord, die in fanatisme halen kon bij de geloofsbelijdenis van Bolland, als hij sprak van „Onzen Lieven Heer Hegel". Deze klokke Roelant der Nederlandsche philosophie, wiens groote verdienste als wekker der wijsgeerige gedachte in Nederland ook ik gaarne bewonderend erken, pleegde, gedreven door zijn felbewogen persoonlijkheid, als wijsgeer zijn groote denkkracht geheel ondergeschikt te maken aan zijn hevige affecten en geeft dan ook op bijzonder doorzichtige wijze den

dieperen aard der hegeliaansche mentaliteit te kennen ([6]). De liefde tot het stelsel kent geen grenzen, waar dit een der sterkste menschelijke affecten, den hoogmoed, streelt, des te meer wanneer het als „methode" uitzonderlijk boven alle andere stelsels wordt geheven. Een verhegelde geest is dan ook een totaal ontoegankelijke geest ; wat maken hem feiten of argumenten, hij weet er wel raad mee, hij drukt er een etiquet op van betrekkelijke geldigheid en volstrekte minderwaardigheid en hegelt verder.

Bolland heeft eens, met zijn gewone onrechtvaardigheid en felle eenzijdigheid, maar toch weer anderzijds onbetwistbaar raak, het Marxisme de gesystematiseerde nijd genoemd. Het is nog veel meer dan dit, natuurlijk.

Ik ben er mij van bewust, dat het even eenzijdig, even onrechtvaardig desnoods, is, (daar het óók nog veel en veel meer is) maar toch even zeer „raak", wanneer ik het Hegelianisme als de gesystematiseerde laatdunkendheid betitel.

Stelsels, theoriën, methoden, zijn noodig. Zij zijn als het systeem van meridianen en parallelcirkels, die de geograaf over den aardbol werpt om zich daarop te kunnen orienteeren. Laten wij nimmer een grondige dwaasheid begaan, als wie zou meenen dat dit geconstrueerde netwerk een afbeelding zou wezen van het werkelijke oppervlak onzer planeet.

Te weten, dat het zeer moeielijk is, altijd wijs te zijn, is nog geen wijsheid, maar toch een goede aanloop daartoe. De parapsychologie erkent nog gaarne hare moeilijkheden, tekortkomingen, onzekerheden, vermoedelijkheden, en zet deze woorden niet eens tusschen aanhalingsteekens. Maar dit is niet haar zwakheid, maar haar kracht.

Deze onze machtige wereld stoort zich nu eenmaal niet aan de machtelooze constructies van de philosophen, wanneer deze zich niet aan haar believen te storen. „Die Welt ist tief, und tiefer als der Tag gedacht", mijne heeren ! Laat ik besluiten met een vergelijking die gij gerust als een sentimenteele tirade moogt hoonen. Zij is dan ook alleen illustratief bedoeld en niet anders. Als het daglicht verdwijnt, verschijnen aan den duisteren hemel tallooze lichten. Men kan er sentimenteel mee dwepen, ze religieus aanbidden, ze mystisch beleven, ze wetenschappelijk bestudeeren. Maar nooit

(6) Er bestaat b. v. geen twijfel, of Bolland leefde, in zijn hartstochtelijke strijdschriften tegen Joden en vrijmetselaren, verdrongen, maar niet overwonnen Katholieke jeugdcomplexen uit, en zijn voortdurend gesmaal over zijn collega's als „maar gewone" professoren ontsproot aan de overcompensatie van het minderwaardigheidsgevoel van den homo novus, die maatschappelijk vooroordeel nog niet te boven heeft weten te komen.

zou men het zóó bij het verkeerde end hebben, als wanneer men ze als wanproducten der nachtelijke duisternis zou qualificeeren. Het zijn werelden, ook al zijn ze overdag, door het overstralende licht van onze zon, „occult". En pas door de studie van deze superwereld hebben wij onze eigen dagzon en onze eigen aarde in haar wezen als onafscheidelijk deel daarvan leeren kennen.

VERSCHENEN MEDEDEELINGEN DER S.P.R. EN HET WERVEN VAN NIEUWE LEDEN.

Van de verschenen Mededeelingen der S.P.R. — er zijn van 1921 tot 1929, toen de Mededeelingen in het Tijdschrift v. Parapsychologie werden opgenomen, 15 afleveringen verschenen — zijn, met uitzondering van Med. No. 1, nog een aantal exemplaren beschikbaar. Zij zijn, als tot dusver, verkrijgbaar bij den uitgever van het T. v. P., den heer E. Wegelin te Bussum (Eikenlaan 3, postgiro 15793) tegen betaling van Fl. 0.50 per nummer, of van Fl. 4.30 voor de geheele, beschikbare serie. Leden der S.P.R. kunnen deze Nos. 2 tot en met 15 der Mededeelingen, zoolang de voorraad strekt, echter ontvangen voor Fl. 3.30. Hetzelfde geldt voor bibliotheken. Van den inhoud der Mededeelingen nemen wij hieronder een beknopten index op. In het bijzonder vestigen wij de aandacht op Med. No. 7 (125 pag.), waarin voorkomt het geïll. artikel van Prof. Dr. H. J. F. W. Brugmans : „De „passieve toestand" van een telepaath, door het psychogalvanisch phenomeen gecontroleerd," en op Med. No. 15 met het resultaat van het onderzoek van mevr. Lotte Plaat door Dr. Tenhaeff, waarbij is gevoegd een overdruk van diens artikel in het T. v. P., Juli 1929, over : „Hallucinations véridiques", waarnemingen van het supernormale en supernormale waarnemingen."

Het Bestuur der S.P.R. heeft, in de overtuiging dat hier nog veel bereikt kan worden, in zijn vergadering van 15 April l.l. besloten, om de propaganda voor het werven van nieuwe leden ter hand te nemen. Daartoe stelt het, als premie voor het aanbrengen van een nieuw lid (waartoe dit zich bij den secretaris moet aanmelden) gratis beschikbaar : vier verschillende nummers van oude Mededeelingen der S.P.R. naar keuze, òf een exemplaar van het Verslag van het Int. Congres te Warschau in 1923

(15 francs), terwijl een exemplaar van de voordracht, door Prof. Dr. G. Heymans gehouden op de oprichtingsvergadering der S.P.R. op 1 April 1920 : „Doel en Middelen eener Studievereeniging voor „Psychical Research”,” bijgevoegd zal worden. Ook nieuwe leden ontvangen, zoolang de voorraad strekt, een exemplaar dezer brochure.

Het Bestuur vertrouwt, dat de leden der S.P.R. — ook afgezien van deze premies — ernstig willen meehelpen om haar ledenaantal, en daarmede de kracht en de geldmiddelen der vereeniging, te versterken. Dit is een belangrijke wijze, waarop de studie der parapsychologie in Nederland bevorderd kan worden.

De contributie der S.P.R. bedraagt, zooals men weet, Fl. 7.50 per jaar (giro van den penningmeester J.J. Poortman te Utrecht : 19506), waarvoor men gratis het T.v.P. ontvangt. Wie zich thans als lid opgeeft, betaalt contributie vanaf 1 Jan. 1935 en ontvangt het T.v.P. te beginnen met het No. van Nov. 1934.

Bestellingen tegen betaling op oude Mededeelingen geve men dus op aan den heer E. Wegelin te Bussum ; opgaven van nieuwe leden worden ingewacht door den secretaris der S.P.R., Dr. W. H. C. Tenhaeff, Psychol. Lab. R. U., Witte Vrouwenstraat 9, Utrecht.

BEKNOPTE INHOUDSOPGAVE DER EERSTE 15 MEDEDEELINGEN DER NED. S.P.R. 1921—1929.

JAARVERSLAG VAN DEN PENNINGMEESTER OVER 1933.

Het is mijn taak verslag uit te brengen over het jaar 1933, het laatste jaar, waarin mijn voorgangster, mevr. Alblas-Rutèl, haar ambt heeft vervuld. Wat de inkomsten betreft, is het bedrag der contributies in 1933 iets lager dan in 1932, n.l. Fl. 657,87 in plaats van Fl. 697,50.

De gekweekte rente bedroeg Fl. 17.49. Het totaal der inkomsten bedraagt alzoo Fl. 784.25. De uitgaven bedroegen Fl. 554.54, te weten Fl. 148.— voor de bibliotheek, Fl. 61-61 onkosten van den privaat-docent te

Leiden, een onderzoek van Fl. 20.— en verder de gebruikelijke uitgaven voor het T.v.P., voor onkosten penningmeesteresse, reiskosten, vergaderingen, drukkosten enz. Er blijft dus een voordeelig saldo van Fl. 229.71, waarbij op te merken valt, dat er op 1 Jan. 1934 nog een schuld aan den heer Wegelin bestond van ongeveer Fl. 250.—, terwijl de onkosten van het secretariaat over 1933 nog niet waren verrekend. Anderzijds had de Vereeniging nog Fl. 35.70 rente te goed. Het vermogen der Vg. is zich derhalve in 1933 ongeveer gelijk gebleven.

Het was op 1 Jan. 1934 belegd in een obligatie Fl. 500.— 5 % Ned. Indië 1932, terwijl het stuk Fl. 500.— 4 1/2 % Nederland 1916 in Nov. 1933 afgelost is en verder op een Contraboekje bij de N.V. Crediet- en Depositokas te Utrecht, waarvan het saldo op 1 Jan. 1934 bedroeg Fl. 1190.47.

Utrecht, Maart 1934.

J. J. POORTMAN.
wnd. penningmeester.

De Heksenslaap

door Dr. W. H. C. TENHAEFF.

De Nieuw-Platonische wijsgeer Iamblichus, leerling van Porphyrius, zegt in zijn verhandeling over de Egyptische mysteriën (III, 4) van de extatici of de „door den goddelijken adem beroerden", dat zij door het vuur geen pijnen lijden en niet voelen als zij door zwaarden, lansen, bijlen of messen verwond worden.

Augustinus vertelt in zijn : „De civitate Dei" (XIV, 24) van een priester, Restitutus geheeten, die in Colomea woonde, en die zich naar willekeur — terwijl hij daarbij een klaagtoon uitstiet — in een zoodanigen toestand kon brengen, dat hij als een doode ter neer lag, en dan niet alleen geen knepen en geen steken voelde, maar in dien toestand ook eenige malen met vuur gebrand werd, zonder dat hij hierdoor pijnlijk werd aangedaan, en zonder dat dit een wonde naliet. Men nam ook geen adem bij hem waar en hij zelf zeide, dat hij luide stemmen, welke vlak bij hem weerklonken, slechts hoorde, als kwamen zij vanuit de verte tot hem.

Wie zich weleens in de heiligen-biografieën en -legenden verdiept heeft, weet, dat daarin bij herhaling sprake is van martelaren, die onder de hevigste folteringen hun beulen bespotten of althans hun zielevrede daarbij niet verloren.

Vanzelf sprekend dient men steeds t.o.v. deze verhalen de grootste voorzichtigheid in acht te nemen. De getuigen, die ze vermelden, zijn lang niet altijd betrouwbaar, en, waar zij van mond tot mond gingen, verloren zij bovendien nog zeer veel van hun authenticiteit. Nochtans dient men ze ook niet geheel te verwerpen, daar — in het licht der moderne psychologie — deze verhalen volstrekt niet zoo apocrief zijn als men, onder den invloed van het wijsgeerig materialisme der vorige eeuw, wel gemeend heeft.

Ook van vele sectariërs, die hun leven als ketters op den brandstapel eindigden, vindt men door verschillende eeuwen heen, door onderscheidene auteurs, gewag gemaakt, dat zij in hun laatste oogenblikken geen pijnen schenen te voelen. Mogelijk was dit bij o.m. Johannes Hus (gest. 1415) en Hiëronymus van Praag (gest. 1416) het geval. Van beiden verhaalt men dat zij, liederen zingend, op den brandstapel stierven.

Horst verhaalt in zijn : „Zauberbibliothek" (IV, Mainz, 1824) van een Hussiet, die in het jaar 1461 gemarteld werd, het navolgende : „Toen gebeurde dan dit merkwaardige met hem, dat hij, op de ladder gespannen zijnde, gepijnigd werd en daarbij al zijn uiterlijke zinnen als een doode verloor en in het geheel geen pijn gevoelde, zoodat zijn beulen dus geloofden, dat hij dood was, hem van de ladder losmaakten en op den grond wierpen. Na ettelijke uren kwam hij weer bij en verwonderde zich er over, dat hem de zijden, de handen en de voeten zoo'n pijn deden. Toen hij echter de striemen, steekwonden, brand- en bloedplekken op zijn lichaam gezien had, alsmede de folterwerktuigen van den beul, had hij begrepen wat er met hem gebeurd was. Hij vertelde toen van een schoonen droom, dien hij tijdens de folteringen gedroomd had. Men had hem op een schoone weide geleid, in welker midden een boom stond, beladen met heerlijke vruchten. Op dezen boom zaten allerlei mooie vogels, die zeer schoon zongen..."

In den : „Heksenhamer" komt dit verschijnsel voor onder den naam van : „Maleficium taciturnitatis". Het boek geeft met betrekking tot dit fenomeen de navolgende verklaring. De duivel belooft den heksen bij het sluiten van de overeenkomst met hem, dat hij haar, wanneer zij in de

klauwen van meester Roodmantel (de beul) mochten vallen, ongevoelig zal maken. Tot bezegeling van dit bondgenootschap drukt hij op haar, op een of ander lichaamsdeel, het duivelsteeken af, dat ongevoelig voor pijn maakt.

Vaak meende men ook dat de duivel den heksen amuletten gaf, en dat zij het verschijnsel der analgesie vertoonden, zoolang zij deze amuletten bij zich droegen (1). Dit geloof leidde er toe, dat men de heksen en toovenaars voor het folteren en verbranden volkomen kaal ging scheren, ten einde na te gaan, of zij mogelijk ook ergens, tusschen het haar, zoo'n amulet verborgen hadden. In 1485 zond de inquisiteur Cumanus niet minder dan 41, van hekserij beschuldigde, personen, totaal kaalgeschoren, op den brandstapel.

In dit verband vestig ik de aandacht op het navolgende, interessante geval dat de Nederlandsche rechtsgeleerde Damhouder (2) uit eigen ervaring mededeelt in zijn : „Praxis Criminalis".

In Brugge was een oude vrouw, die door vasten en gebed beenbreuken, bochels en kropgezwellen genas en op grond van dit feit wegens hekserij gevangen gezet werd. Bij het folteren bleek, dat zij het Maleficium taciturnitatis bezat. Zij bekende niet het minste, zoodat zij wederom in den kerker teruggevoerd werd. Op grond van nieuwe aanwijzingen werd zij opnieuw gefolterd, waarbij zij het van pijn uitschreeuwde en riep : „Ach neem mij toch van die vervloekte ladder af !" (waarvoor de beulsformule luidt : „Gij zult zoo dun gerekt worden, dat de zon door je heen schijnt"). Toen zij nu voor de derde maal gefolterd werd, waarbij het knarsen der vingerbeenderen zelfs de rechters verschrikte, jammerde zij niet, maar sprak lachend : „Gij heeren rechters en raadsheeren, jullie afschuwelijke beulen, doet wat gij wilt ; uw wreedheid zal u niets helpen, en mij niet het geringste woord ontrukken !" Bij het verdere folteren bekende zij niets, doch lachte en sliep, hetgeen den rechters iets duivelachtigs toescheen. Toen nu wederom nieuwe getuigen met nieuwe aanwijzingen optraden, werd zij, nadat men haar de hoofdharen had afgeschoren, opnieuw

(1) Del Rio zegt in zijn : „Disquisitionum magicarum" (II, 18), Keulen, 1657, dat deze amuletten gemaakt waren uit de huid van gewelddadig uit het moederlichaam gesneden levende kinderen.

De Nederlandsche arts Johannes Wier zegt in zijn in 1563 geschreven : ‚De praestigiis daemonum" (V, 15) dat de heksen amuletten van pergament bezigden, waarop zij bijbelteksten geschreven hadden.

(2) Bij Kiesewetter : „Der Hexenschlaf" in : „Sphinx", 1889, II, pag. 321.

gefolterd, echter ook nu nog bleek men niet het geringste uit haar te kunnen krijgen. Daarop liet men haar door eenige vrouwen de schaamharen afscheren, waarbij men een, met allerlei onbegrijpelijke woorden en kruisen beschreven, blad vond. Toen zij nu opnieuw gefolterd werd, bekende zij alles en zeide : „Als gij mij de haren niet had afgeschoren en dit briefje niet had gevonden, zoo zou ik niet het geringste hebben bekend, want door dit briefje maakt de duivel mij ongevoelig."

Dit geval leert ons, dat de auto-suggestieve beïnvloeding van het organisme bij den heksenslaap (Maleficium taciturnitatis) een groote rol speelt. De vrouw dankte haar analgesie geheel of gedeeltelijk aan haar geloof in het amulet. Toen dit haar ontnomen was, hield deze autosuggestieve beïnvloeding op.

In dit licht moeten wij mede het feit zien, dat men in Roomsch Katholieke landen den heksenslaap — zoo noemde het volk het Maleficium taciturnitatis — wel trachtte te bezweren, door de folterkamers kerkelijk te wijden, de te folteren personen gewijde kleeren aan te trekken of met wijwater te besprenkelen. Men trachtte dus, onbewust, de eene auto-suggestie met behulp van de andere te „verdrijven". Dat dit bij herhaling gelukte bewijst dat de anaesthesie hier een psychogeen karakter droeg.

Gevallen van analgesie, verwant aan die van den heksenslaap, vinden wij ook bij de Jansenisten, zooals ons o.m. blijkt uit het bekende geschrift: „La vérité des miracles opérés par l'intercession de M. de Paris" van de hand van het parlementslid Carré de Montgéron in 1745 te Parijs verschenen.

In dit geschrift, dat in hooge mate de aandacht van David Hume ([3]) trok, lezen wij van de z.g. „grand secours" zijnde allerzonderlingste be-

---

(3) In zijn : „Inquiry concerning human understanding" (1748) lezen wij : „Nooit is een grooter aantal wonderen aan iets of iemand toegeschreven, dan aan het graf van den abbé Paris, den beruchten Jansenist, met wiens heiligheid het volk zoo lang bedrogen werd. De genezing der zieken, het wederom terugkrijgen van het gehoor bij dooven, van het gezicht bij blinden, werd overal aan dit graf toegeschreven. Maar nog veel wonderbaarlijker is het feit, dat een groot aantal dezer wonderen dadelijk ter plaatse geconstateerd zijn geworden en wel door rechters van beproefde waarheidsliefde, op het getuigenis van geloofwaardige en aanzienlijke personen, in een verlichte eeuw en in een der voornaamste staten van de wereld. Een bericht daarover werd gedrukt (Hume heeft hier het oog gericht op het genoemde boek van de Montgéron) en de Jezuieten waren niet in staat het afdoende te weerleggen of het bedrog te ontdekken, ofschoon deze geleerde secte door de overheid gesteund werd en een verklaarde vijandin was van de theorieën der Jansenisten, te wier gunste deze wonderen moeten zijn voorgevallen."

Zie ook R. Fülöp-Miller : „Macht und Geheimnis der Jesuiten", Grethlein & Co., Leipzig.

handelingen of liever mishandelingen, welke de convulsionairen van de zijde der omstanders op hun eigen verzoek ondergingen en welke, naar hun meening, therapeutische waarde hadden.

Zoo liet een meisje zich met de handen en voeten op een plank vastspijkeren. Een zekere zuster Rachel liet zich tweemaal kruisigen, een zuster Felicitas zelfs éen en twintigmaal, waarbij zij zich met de aanwezigen onderhield. Daarna liet zij zich — zooals fakirs e.d. — de tong doorboren, waarbij zij zich uit alle macht op het hoofd liet slaan. Pijn scheen dit alles deze lieden niet te veroorzaken, daarentegen wel gevoelens van welbehagen (4).

Horst vertelt in zijn hiervoor reeds genoemde : „Zauberbibliothek" (V) van een koopman, Löhnig, uit Silezië afkomstig, die onder de regeering van keizer Paul van Rusland tot 175 knoetslagen veroordeeld werd. Een tweede delinquent kreeg 50, een derde 30 slagen. Löhnig zag den eersten sterven, den tweeden bewusteloos wegschoppen. Toen Löhnig aan de beurt kwam verloor hij het bewustzijn. Hij kreeg de volle 175 slagen, de neusgaten werden hem opengescheurd en zijn voorhoofd gebrandmerkt, zonder dat hij van dat alles ook maar iets voelde.

Aan den heksenslaap worden wij mede herinnerd in H. Beecher Stowe's welbekende boek : „ De Negerhut". In hoofdstuk 35 is daarin n.l. sprake van „tooverdingen die de negers krijgen van tooverheksen en die maken dat zij niets voelen als zij gegeeseld worden."

Dat ook bij primitieve volkeren, Mohammedaansche en Hindoesche bedelmonniken varieteiten van den heksenslaap niet onbekend zijn kunnen wij uit onderscheidene reisbeschrijvingen leeren. Zoo vertelt J. Ezerman in het : „Tijdschrift v. Parapsychologie" (III, pag. 49) over : „De Loya-feesten te Riouw" waarvan hij in 1902 persoonlijk getuige was, en waarbij hij zag hoe de koelies, in wie de god voer (die zich door den god bezeten waanden), zichzelf in tong en wangen sneden en staken, zonder dat hun dit pijn scheen te doen.

In 2 Korinthe 12 : 12 spreekt de apostel Paulus van wonderen, teekenen en krachten waardoor een apostel zich doet kennen, terwijl hij in

---

(4) Janet maakt in zijn : „De l'angoisse à l'extase" (Parijs, Alcan) melding van een vrouw („Madeleine") die verklaarde dat in de extase haar lichamelijke pijnen tot wellustige sensaties werden.

Zie ook W. James : „The varieties of religious experience" en J. Leuba : „The psychology of religious mysticism" voor voorbeelden van mysticae die de pijn zochten en genoten.

Romeinen 15 : 18 wijst op de kracht van teekenen en wonderen, welke de heidenen tot gehoorzaamheid dwingt.

Voor wie, met kennis der parapsychologie, den bijbel gelezen heeft kan het aan geen twijfel onderhevig zijn of wij mogen met Prof. van Mourik Broekman zeggen dat „menig wonder thans een occult verschijnsel zal heeten" (5).

Den apostel Paulus was het nochtans — zooals zoovelen uit zijn dagen en uit de dagen na hem — niet mogelijk de supernormale begaafdheid te zien als samenhangend met de menschelijke natuur. Een supernormaal begaafde was voor hem — voor zooverre deze tot de eigen geloofsgemeenschap behoorde — een door God begenadigde. De supernormale verschijnselen werden door hem en de zijnen beschouwd als wonderen en de wonderen als teekenen Gods.

Waar nu de supernormale begaafdheid latent in elk mensch aanwezig dient te worden geacht, waar wij hier in principe te doen hebben met vermogens van algemeen-menschelijken aard, daar gebeurde het bij herhaling dat de supernormaal-begaafde, de z.g. wonderdoende apostel in aanraking kwam met ongeloovigen, z.g. heidenen, welke over soortgelijke vermogens als hij bleken te beschikken. Dergelijke lieden werden dan dadelijk als toovenaars, satanskinderen en heksen beschouwd, hun begaafdheid als een belooning, hun door den duivel geschonken in ruil voor hun ziel. Deze opvatting treedt vooral in de middeleeuwen sterk op den voorgrond, doch wij treffen haar mede reeds bij het oer-Christendom aan (6).

H. P. G. Quack schetst ons in het vijfde hoofdstuk („Middeleeuwsch Socialisme") van het eerste deel van zijn meesterwerk : „De Socialisten" het verzet, dat zich in de twaalfde, dertiende en veertiende eeuw in verschillende landen bij onderscheidene groepen begon te openbaren tegen de rijke en op haar rijkdommen trotsche Kerk.

Een der eerste groepen, welke daarmede begon was de secte der Katharen (= reinen). Uit dit woord is, door verbastering, het woord ketter ontstaan, dat weldra gold voor alle groepen ontevredenen. Bij de kerkelijke autoriteiten openbaarde zich nu bij herhaling de neiging om in het

---

(5) „Tijdschrift v. Parapsychologie", III, pag. 213.

(6) Een zeer merkwaardige heidensche wonderdoener, een satanskind in de oogen der apostelen, was Simon Magus.

Zie mijn opstel : „Simon de Magiër" in : „Het Nieuwe Leven", XIX, pag. 142.

ontstaan van dergelijke, zich verzettende, secten (ketter-secten) de hand van den duivel te zien, die volgens de theologen (Thomas van Aquino !) met toestemming van God heerscher over een rijk van demonen was en met behulp van toovenaars, die door hen bezeten werden, de menschen op alle mogelijke wijzen kon schaden — lichamelijk zoowel als ziellijk.

Waren er onder de ketters nu personen die over supernormale faculteiten beschikten, dan was het voor de kerkelijke overheden in het geheel aan geen twijfel onderhevig of zij waren heksen en toovenaars in optima forma.

Dat er onder de duizenden (7) van toovenarij en hekserij beschuldigde personen zeer vele — onder invloed van het duivelsgeloof verkeerd beoordeelde — supernormaal begaafde individuen zijn voorgekomen kan in onze dagen aan geen twijfel onderhevig zijn.

Reeds E. v. Hartmann wees er in zijn in 1885 verschenen geschrift : „Der Spiritismus" op, dat de heiligen en vroomste zonen der kerk heel nauwkeurig dezelfde verschijnselen hebben bewerkt als de heksen, geestenbezweerders en spiritisten, welke door Satan heeten te worden gehol-

(7) In December 1484 vaardigde Paus Innocentius VIII de bul : „Summis desiderantes" uit, welke in de geschiedenis algemeen bekend staat onder den naam van : „Heksenbul." Oorzaak van de uitvaardiging dezer bul was een verzoek van de Dominicaner geestelijken Jacob Sprenger en Heinrich Institoris, die sinds 1480 in het Rijngebied als inquisiteurs optraden, doch aldaar met veel tegenwerking te kampen hadden. In genoemde bul beklaagt de paus er zich over dat er in het Duitsche rijk zoovele ketters zijn, waarvan een belangrijk deel zich dan bovendien nog met tooverij afgeeft. Voorts meldt hij dat de theologen Sprenger, Institoris en Gremper met het opsporen en bestraffen dezer ketters en toovenaars belast zijn. Van nu af aan begint het ernst te worden met de vervolgingen.

Al heel spoedig deed zich de behoefte aan een voor het geheele Duitsche rijk geldend voorschriften-boek gevoelen, dat zoowel den theoloog als den wereldlijken rechter tot richtsnoer zou kunnen dienen bij de processen tegen de toovenaars en heksen. De drie genoemde theologen schreven nu den beruchten : „Malleus maleficarum" of „Heksenhamer", welke in 1489 gepubliceerd werd.

In dit geschrift houdt men zich eerst bezig met de vraag of er wel zooiets als toovenarij bestaat, een vraag, welke de drie auteurs bevestigend beantwoorden, waarna zij een geschiedkundig overzicht der hekserij leveren. Vervolgens vermelden zij de praktijken van toovenaars en heksen en geven middelen aan, om aan de nadeelige invloeden dezer praktijken te ontkomen om ten slotte de wijze waarop men een heksenproces moet voeren te behandelen.

Gedurende een kleine drie eeuwen woedden nu de heksenvervolgingen, door kerkelijke theorieën aanbevolen en beschermd, door wereldlijke rechtbanken uitgevoerd. Duizenden uit alle kringen der maatschappij vielen het heksengeloof ten offer. Alleen reeds in het bisdom Trier werden, tegen het einde der zestiende eeuw, op last van den wijbisschop Peter Binsfeld ongeveer 6500 personen als toovenaars en heksen levend verbrand !

pen terwijl du Prel omstreeks 1890, in een aantal opstellen ([8]) welke nog steeds onze aandacht verdienen, aantoonde, dat zeer vele toovenaars en heksen somnambules en mediums waren, evenals talrijke heiligen wier wonderen, zooals wij hiervoor zagen, volgens v. Hartmann e.a. op één lijn gesteld kunnen worden met de duivelskunsten der toovenaars en heksen.

„Kwamen supernormale vermogens voor bij vrome lieden dan was dit witte magie, in den staat van genade verkregen ; bleken zij aanwezig bij goddeloozen, dan was het zwarte magie, dan waren het vermogens welke alleen door den duivel verleend konden zijn en zoo dachten voor een deel ([9]) de heksen zelf er eveneens over. En om dan de gelijkheid in wezen van deze vermogens bij de beide categorieën te verklaren, beriep men zich op de uitspraak van Tertullianus dat de duivel de aap van God was en diens werken nabootste" ([10]).

De ervaring heeft ons geleerd dat personen, bij wie wij supernormale begaafdheid opmerken, zich bij herhaling kenmerken door hetgeen men een hysterischen aanleg pleegt te noemen.

Het kan nu aan geen twijfel onderhevig zijn, of het verschijnsel der analgesie, dat men bij heksen, toovenaars, extatici e.d. zoo veelvuldig schijnt te hebben waargenomen, hangt met dezen aanleg samen en dient derhalve, in een groot aantal gevallen, als van psychogenen aard te worden beschouwd ([11]). Deze psychogene anaesthesie (analgesie) moet als een exquisiet hysterisch verschijnsel worden gezien ([12]).

---

(8) Later opgenomen in zijn : „Studiën uit het gebied der geheim-wetenschappen", Ned. vert., Amersfoort, 1909.

(9) Ik cursiveer, T. Men denke hier b. v. aan Jeanne d'Arc. In 1431 werd zij te Rouaan als heks verbrand ; haar heiligverklaring vond plaats in 1920 !

(10) du Prel, l. c., pag. 3.

(11) Zeker moeten wij rekening houden met de mogelijkheid dat er gevallen van analgesie bij gefolterde heksen en toovenaars geconstateerd zijn, welke van zuiver neurologischen aard waren. Dit zal o. m. daar het geval geweest zijn waar de folteringen leidden tot kwetsuren van het ruggemerg.

Waar dit het geval was verdween — vanzelfsprekend — de analgesie niet na het vinden van een amulet of het besprenkelen met wijwater en deden zich ook andere storingen (verlammingen !) voor.

(12) Ezerman wijst er, in zijn hiervoor geciteerd artikel op, dat het verschijnsel der zelfverwonding der „toovenaars" ook door de Groot in zijn bekend werk : „The Religious System of China" wordt beschreven, en hij geeft enkele aanhalingen uit dit werk.

Uit een dezer citaten blijkt dat ook de Groot van meening is dat de analgesie in een aantal gevallen als hysterisch stigma dient te worden gezien. („It is generally averred that their wounds are not painful ; which seems not inconsistent with the observation that over-hysterical persons not seldom have insensitive spots." de Groot bij Ezerman, l. c., pag. 63).

De ervaring leert dat de lichamen van hysterische patienten bij herhaling gevoellooze plekken vertoonen waarvan de patient het bestaan nooit geweten heeft. Men kan er met een naald in steken zonder dat de patient dit voelt ([13]).

De anaesthesie blijft volstrekt niet alleen tot het pijnzintuig beperkt (in welk geval wij van analgesie spreken) doch men kent ook het verlies van het gevoel voor warmte, aanraking, enz., terwijl men ook hysterische doofheid, blindheid, enz. kent. „Soms — zoo zegt Wiersma (l. c., pag. 249) — is er een algemeene anaesthesie, die zich kan uitstrekken over alle waarnemingsqualiteiten van het geheele lichaam, waarbij dan nog het contact met de buitenwereld, soms alleen nog maar met één oor of oog blijft bestaan."

Zeer belangrijk is het feit, dat de gevoellooze plekken vaak van oogenblik tot oogenblik in grootte varieeren en dat de gevoeligheid bij herhaling terugkomt, wanneer wij onverwachts een rups of een spin op den gevoelloozen arm laten loopen. Klaarblijkelijk staan de ongevoelige plekken onder invloed van de opmerkzaamheid.

Ofschoon de suggestibiliteit een algemeen-menschelijke eigenschap dient genoemd te worden, zoo weten wij nochtans, dat de lijders aan hysterie een sterk verhoogde vatbaarheid voor ingevingen vertoonen. De ervaring leert ons nu voorts, dat wij de plaats en de grootte der vlekvormige anaesthesie door suggestie kunnen vergrooten en verkleinen. Dit leert ons mede dat de anaesthesie der lijders aan hysterie van psychogenen aard is.

De psychogene anaesthesie berust wel grootendeels op prae-occupatie. Wij weten, dank zij Janet, dat, naast een gemis aan innerlijken samenhang tusschen verschillende bewustzijnsinhouden, de hysterische aanleg zich bovenal kenmerkt door het overwicht van het voorstellingsleven over het waarnemingsleven.

„De hysterisch aangelegden" — zoo zegt Heymans ([14]) — „interesseeren zich niet voor hun gewaarwordingen en waarnemingen ; zij wennen zich aan, op deze in zoover te letten als voor de praktijk van het leven volstrekt noodig is, en verliezen meer en meer het vermogen, de andere

(13) Het vaststellen van z.g. gevoellooze plekken in de huid behoort, evenals het onderzoek naar gezichtsveldvernauwing tot de eerste taken van den neuroloog en den psychiater bij het diagnostiseeren van hysterie.

(14) „Mededeelingen der Studievereeniging voor „Psychical Research"", No. 10, pag. 10.

te bemerken, waaruit zich dan de bekende verschijnselen van gezichtsveld-vernauwing e.d. kunnen ontwikkelen. En vervolgens komen deze personen er niet toe, hun voorstellingen naar logische of zakelijke gezichtspunten te ordenen, maar hangen deze voorstellingen zoo goed als uitsluitend door emotioneele associaties met elkander samen, waarmede de spreekwoordelijke capricieusheid en suggestibiliteit der hysterisch aangelegden vanzelf gegeven is."

Het overwicht van het voorstellingsleven over het waarnemingsleven kunnen wij onder bepaalde omstandigheden ook bij den „normalen" mensch observeeren, hetgeen ons leert dat de grens tusschen het normale en het abnormale niet scherp te trekken is.

Wie verdiept is in zijn lectuur hoort onder bepaalde omstandigheden de woorden niet welke zijn huisgenooten tot hem richten. Wij hebben hier reeds te doen met een afwijking op het gebied der waarneming waarbij de zintuigen en de zenuwen volkomen intact zijn. Onderzoekingen van Heymans e.a. over bewustzijnsgraad en remming hebben ons inzicht in het wezen van dit onbemerkt blijven van indrukken van buiten in hooge mate verdiept, en aangetoond, dat wij hier in principe reeds met een verschijnsel van hysterischen aard te doen hebben ([15]) evenals bij de alom bekende gevallen van personen die in oogenblikken van doodsgevaar niet alleen geen angst kenden maar zelfs, zwaar gewond zijnde, geen pijn gevoelden.

„Na den Zuid-Afrikaanschen oorlog — zoo zegt Dr. R. W. Mackenna in zijn : „Als het einde nadert", Ned. vert., Amsterdam, 1918, pag. 28 —, had ik veel gelegenheid om hierover te spreken met eenigen dier mannen die mee hadden gevochten, en mijn meening... dat in het heetst van het gevecht de angst voor den dood geheel is verdwenen, werd ten volle bevestigd. De mannen vertelden mij dat zij in de vijf minuten voor den aanvang van het gevecht het meest op de proef werden gesteld. Dan was er een sterk gevoel van angst en een vreemde gewaarwording van onzekerheid, soms gepaard gaande met een hevigen dorst ; doch als maar eerst het zware geschut begon te daveren en zijn doodende kogels begon te verspreiden, was alle angst voor den dood vergeten, verzwolgen door de opwinding van den strijd. Zelfs de verwonding of de dood van een nabijzijnd kameraad was niet in staat den angst voor den dood te doen herleven en eenigen, die gewond waren geweest, vertelden mij, dat op het oogenblik waarop zij getroffen werden, zij zich daar in het geheel niet bewust van waren en zich daar geen rekenschap van gaven voor zij door zwakheid overmeesterd werden.

Maar als het gevecht voorbij was, en het geraas van den strijd in een groote, vage stilte was weggezonken en zij daar op het veld lagen, dan smaakten zij in hun angst het bittere van den dood..."

---

(15) Zie E. D. Wiersma : „Capita Psychopathologica", Groningen, 1931.

Bij deze gevallen — waarvan wij door alle eeuwen heen voorbeelden vermeld vinden door onderscheidene schrijvers — hebben wij in principe wel met hetzelfde verschijnsel te doen als waarvan hiervoor sprake was en dat ons allen wel uit eigen ervaring bekend is. De soldaten worden, door de gebeurtenissen op het slagveld, zoo intensief in beslag genomen (onwillekeurige aandachtsconcentratie) dat bewustzijnsvernauwing optreedt. Er is in het bewustzijn nog slechts plaats voor een beperkt aantal psychische inhouden waarop de opmerkzaamheid sterk wordt gericht waardoor andere worden teruggedrongen (geremd).

Wij zouden hier kunnen spreken van een acute hysterische anaesthesie, in tegenstelling tot de anaesthesie, welke wij bij den lijder aan hysterie kunnen opmerken en die een meer chronisch karakter draagt. Wij moeten ons echter goed bewust zijn van het feit, dat tusschen de anaesthesie, welke wij opmerken bij hen, die in hun lectuur verdiept zijn, of bij den soldaat op het slagveld, en die een min of meer toevallig en voorbijgaand karakter draagt en de anaesthesie der hysterische patienten, welke een meer blijvend karakter draagt, slechts **een gradueel en geen principieel verschil** bestaat, zoodat de grens tusschen beide niet scherp te trekken is.

Ofschoon het aan geen twijfel meer onderhevig kan zijn, of zeer vele buiten-kerkelijke en — onder invloed van het duivelsgeloof — verkeerd beoordeelde supernormaal begaafde individuen zijn als toovenaars en heksen vervolgd, zoo moet men nochtans niet meenen, dat slechts zij als slachtoffers der heksenrechters vielen.

Reeds in de zestiende eeuw zijn er onderscheidene verlichte geesten die er zich van bewust zijn, dat in den : „Heksenhamer" zeer veel onzin werd verkondigd met betrekking tot heksen, toovenaars en den duivel. Dat de kerkelijke autoriteiten zonder kritiek allerlei fantastische beweringen aanvaardden en dat men, met schandelijke verdraaiing van het recht en gruwelijke martelingen, allerlei processen voerde en duizenden onschuldigen ter dood bracht.

Onder den invloed van het duivelsgeloof en de hellevrees waren duizenden uit die dagen, waarin het met de verstandelijke ontwikkeling van de massa uiterst treurig gesteld was, in hooge mate gepraedisponeerd om in elk individu, wiens gedrag eenigszins zonderling leek, een heks of een toovenaar te zien. Zoo werd nog in 1724 te Palermo een vrouw op een afschuwelijke wijze levend verbrand, omdat zij prachtige, lange haren had,

waardoor zij in hooge mate de aandacht trok. Zoo iemand moest in de oogen van vele lichtgeloovigen een heks zijn ([16]).

In een aantal gevallen trad de heksenvrees op na natuurrampen. Toen in 1509 te Marseille een hevige storm woedde, meende men algemeen dat toovenaars hier de hand in hadden. Hetzelfde meende men toen in 1414 Arles door hevige hagelstormen werd geteisterd. De geheele Provence kwam in opstand en er vonden gruwelijke lynchpartijen plaats van personen, die men van tooverij verdacht. De straten lagen bezaaid met lijken. Daarna kwam de pest ([17]).

Men kan veilig aannemen dat de overgroote meerderheid van hen, die als toovenaars en heksen ter dood gebracht zijn niet eens supernormaal begaafde individuen waren, doch vrijdenkers, ketters, zonderlingen, zenuwpatienten, krankzinnigen, gelijk reeds Agrippa van Nettesheim (1486-1535) wist die, op grond van zijn vooruitstrevende denkbeelden, voortdurend door de geestelijkheid werd vervolgd. In 1519 moest hij Metz verlaten, omdat hij personen had verdedigd die van hekserij waren beschuldigd. Nochtans was hij volstrekt niet blind voor het feit dat er onder de heksen en toovenaars soms menschen gevonden werden die over supernormale vermogens beschikten en hij geloofde zelfs dat er onder deze personen lieden waren die deze vermogens aanwendden met het doel hun medemenschen te schaden.

Dat er onder deze niet (uitgesproken) supernormaal begaafde ketters, zonderlingen, e.d. nochtans vele lijders aan hysterie voorgekomen zijn, waarvan er onderscheidene het verschijnsel van den heksenslaap vertoond zullen hebben, kan m.i. aan geen twijfel onderhevig zijn.

In 1928 verscheen te Weenen het geschrift : „Religiösität und Hysterie" van de hand van Dr. Oskar Pfister. Op pag. 62 van dit boek treffen wij een verhandeling aan over een, door hem geobserveerde, 64-jarige hysterische vrouw die, zonder nu bepaald eigenschappen te vertoonen welke haar tot een, voor den parapsycholoog belangrijk studie-object zouden kunnen hebben gemaakt, nochtans een reeks kenmerken vertoonde, op grond waarvan zij, volgens den : „Heksenhamer", als heks diende te worden beschouwd.

Enkele leden van de godsdienstige secte, waartoe zij vroeger behoorde, beschouwden haar trouwens als zoodanig en, vanzelfsprekend, werd zij door eenige „openbarings"-spiritisten voor een medium gehouden.

Het behoeft wel geen betoog dat er ook op het gebied van den heksenslaap en daaraan verwante verschijnselen bedrog wordt gepleegd. In

(16) M. Perty : „Die sichtbare und unsichtbare Welt", Leipzig, 1881, pag. 45.
(17) Ibidem, pag. 40.

het bijzonder is dit het geval bij menschen die zich fakirs noemen en in het openbaar hun „wonderen" trachten te vertoonen met het doel zich daardoor een middel van levensonderhoud te verschaffen.

Zoo trad een aantal jaren geleden in verschillende Europeesche hoofdsteden een Armeniër op die zich „fakir Tahra Bey" noemde en beweerde dat hij door jarenlange studie in het Oosten allerlei supernormale vermogens in zichzelf tot ontwikkeling had gebracht.

De journalist Paul Heuzé ontmaskerde hem door een aantal zijner „wonderen" na te doen. Zonder eenig gevaar kan men met zijn bloote lichaam op een plank met spijkers gaan liggen wanneer men er slechts voor zorgt dat de spijkers zeer dicht op elkaar staan, zoodat het gewicht over een groot aantal punten verdeeld wordt en zich — gelijk Tahra Bey placht te doen ([18]) — de billen beschermt met een met leer gevoerd broekje.

Ook kunnen vele menschen zich betrekkelijk gemakkelijk, zoo stijf houden dat men met het hoofd en de voeten — zonder steun in het midden — op twee stoelen gelegd kan worden.

Heuzé demonstreerde ook dat het volstrekt zoo pijnlijk niet is als het lijkt wanneer men zich lange naalden door de wangen steekt.

Voorts dient er hier op gewezen te worden dat den „fakir", die op het tooneel zijn kunsten vertoont, allerlei hulpmiddelen ten dienste staan om zijn publiek te doen illusioneeren.

Wij moeten het verschijnsel der analgesie wel weten te onderscheiden van dat der onkwetsbaarheid, waarvan dat der vuurbestendigheid wel de meest bekende variëteit is ([19]).

Supernormale verschijnselen bij de Pygmeeën.

Kortgeleden verscheen een belangrijk geschrift van de hand van den missionaris R. P. Trilles ([1]), waarin hij vertelt van zijn observaties, ge-

---

(18) Zie P. Heuzé : „Dernières histoires de fakirs", Parijs, Montaigne, pag. 136. Voorts het artikel van den Parijschen correspondent van het : „Algemeen Handelsblad" (10.XII.1932) over : „Fakirs en wonderdoenerij."

(19) Zie P. A. Dietz : „Over vuurbestendigheid van menschen en voorwerpen" in : „Tijdschrift v. Parapsychologie", V, pag. 295.

(1) R. P. Trilles, Missionaire du Saint-Esprit : „Les Pvgmées de la forêt equatoriale", Paris, Bloid & Gay.

daan tijdens een langdurig verblijf onder de Pygmeeën van aequatoriaal Afrika.

De auteur wijdt ook enkele bladzijden aan hun magische gebruiken, hun paragnosie, enz.

Het kwam mij gewenscht voor hier een en ander van in ons tijdschrift vast te leggen. Het is een verheugend feit dat zendelingen, missionarissen e.d. meer oog beginnen te krijgen voor de magie der primitieven. Zeer zeker zullen zij het parapsychologisch onderzoek hiermede van dienst zijn.

Allereerst iets over het gebruik van den magischen spiegel bij deze negervolkeren.

„Vroeger, en ook thans nog, hoewel zeldzamer, bediende (bedient) de neger zich van een stuk koper als magische spiegel. Hij polijstte het metaal en poetste het op zoodat het blonk als een spiegel.

Wanneer hij geen koper kon krijgen — en dat gebeurde hem nog al vaak — ging onze kleine man het bosch in en zocht daar naar een waterbron of liever naar een waterplas...

In onze dagen hebben voor hem koper en water hier zoo goed als afgedaan. De beschaving heeft hier zijn invloed doen gelden. De negertoovenaar maakt gebruik van het goedkoope klatergoud ; onze kleine, ronde spiegeltjes doen bij hem thans dienst als tooverspiegels en het schijnt, dat het daar even goed mee gaat...

... Eenige dagen later beklaagde ik mij er, bij toeval, over dat men uit mijn, toch al reeds zeer bescheiden bagage, een bus conserven had gestolen. Zonder een woord te zeggen ging hij (een neger, met wien de missionaris bevriend was geraakt) zijn magischen spiegel halen en sprak eenige tooverspreuken uit. Daarna zeide hij : „Ik zie den dief...", en hij beschreef een der beide jongelieden, die mij begeleid hadden. „Kijk zelf ook eens", zoo vervolgde hij. En tot mijn groote verbazing zag ik inderdaad, zeer duidelijk, de gelaatstrekken van den dief in den spiegel.

Toen ik den man, wiens „beeld" ik gezien had, daarna ondervroeg, bekende hij den diefstal te hebben gepleegd.

Vanzelfsprekend kan men hier, bovenal t.o.v. mij van suggestie spreken, maar...

Bij gelegenheid van een der reizen, welke ik maakte met Mgr. Le Roy, hebben wij het meegemaakt dat de toovenaar van het dorp, waar wij op een avond aankwamen, ons niet alleen nauwkeurig den weg beschreef, welken wij geloopen hadden, de plaatsen waar wij gerust hadden, de ont-

moetingen welke wij gehad hadden, maar ook hetgeen wij onderweg gegeten hadden en de gesprekken, welke wij tijdens den tocht gevoerd hadden. Zoo waren wij op onzen tocht een kleine landschildpad tegen gekomen..."

De auteur vertelt nu hoe zij naar aanleiding van deze ontmoeting een opmerking maakten welke de toovenaar bleek te weten, ondanks het feit, dat beide geestelijken met elkaar in het Fransch geconverseerd hadden (een taal, welke de neger niet kende) en de man zijn dorp niet verlaten had. „Hij had ons in zijn tooverspiegel „gezien" en hij bleek te kunnen herhalen, hetgeen wij tegen elkander gezegd hadden.

En hoeveel meer van dergelijke gevallen zou ik hier kunnen vermelden.

... Ik spreek op een dag met een toovenaar. Mijn roeiers moesten zich bij mij voegen en mij voorraden brengen. Ik vertel het, terloops, aan mijn man en vraag hem : „Zijn zij nog ver weg, zullen zij mij brengen hetgeen ik hun gevraagd heb ?" „Niets is gemakkelijker te zeggen !" Hij neemt zijn tooverspiegel, concentreert zich, spreekt enkele bezweringen uit. Daarna zegt hij : „De mannen varen op dit oogenblik daar en daar om een kaap heen (deze kaap bevond zich op een dag varens (met een prauw) van de plek waar ik mij bevond.) De grootste schiet met zijn geweer op een grooten vogel. Hij heeft het dier geraakt. Het is in het water gevallen. De mannen pagaaien om het dier te bereiken. Zij hebben het. Zij brengen alles mede wat ge gevraagd hebt."

Inderdaad, alles bleek goed gezien te zijn, zooals mij bleek toen mijn mannen een dag later aankwamen.

Helderziendheid in de ruimte, telepathie !..." (Pag. 179-181).

Op pag. 187 e.v. vertelt de auteur een en ander over voorspellingen met betrekking tot een olifantenjacht. Ik ontleen hieraan het navolgende :

„Mijn vriend Nktia... hoofd van een in mijn buurt gelegen negerdorp, heeft besloten, dat men op de olifantenjacht zal gaan. Een groote kudde dikhuiden is in de buurt gesignaleerd geworden. Maar zal de jacht fortuinlijk zijn ? Nktia heeft de geesten geraadpleegd, het antwoord was echter twijfelachtig. In een droom heeft hij onderscheidene zijner mannen zien dooden. Bij het ondervragen van de jacht-tam-tam zijn de stokken vanzelf in beweging geraakt (telekinesie ? T. De schrijver gaat hier niet verder op in, belooft echter in een noot, dat hij dit onderwerp in een volgend boek zal behandelen) en hebben zijn eigen hut aangewezen. Nktia is zeer

verlangend iets naders te weten te komen en hij besluit een wichelaar te raadplegen. De tooverspiegel blijft stom. Daar de stam honger heeft, moet men een besluit nemen ; men zal de astragales dus moeten raadplegen.

In principe zou Nktia de tooverbikkels zelf moeten werpen. Op aanraden van zijn vrouw heeft hij de hulp ingeroepen van het hoofd van een naburige clan, Akhôr genaamd, een beroemd toovenaar.

Deze is gekomen met zijn clan, welke, welk een buitenkans, ook aan de jacht zal deelnemen, ten minste, wanneer de voorteekenen gunstig zullen zijn. Men zal de bikkels raadplegen, men zal beginnen met de waterproef, miaiyé genaamd."

De missionaris geeft nu een beschrijving van een proef, waarbij water in een, door de natuur gevormd, kalksteenen bakje wordt gegoten. „Weldra ziet men het bakje in beweging geraken en zich heen en weer bewegen, terwijl het water begint te koken. Dit is hoogst merkwaardig daar tevoren bakje en water koud waren en men geen vuur heeft aangelegd.

Men werpt nu in het kokende water een weinig verdund maniok-meel, onder het uitspreken van bezweringen. Men laat het meel bezinken, schept water uit het kommetje en laat de rest verdampen, steeds onder het uitspreken van tooverformules. Daarna bekijkt Akhôr lang en ernstig de figuren, die zich gevormd hebben : in het midden een lange lijn, goed getrokken maar vaak onderbroken, hetgeen zeggen wil dat de weg lang en moeilijk zal zijn, maar ten slotte naar het doel zal voeren. Een cirkel voorspelt den dood van een krijger ; driehoekjes zeggen dat er olifanten gedood zullen worden, verscheidene zelfs. Over het geheel genomen belooft de jacht gunstig te zullen verloopen ; men moet dus maar niet langer aarzelen en zich op weg begeven."

De negers zijn echter voorzichtig en zij besluiten nu ook nog de astragales te raadplegen. Na een beschrijving te hebben gegeven van het werpen dezer toover-bikkels vervolgt de missionaris :

„Langzamerhand geraakt de wichelaar in een toestand van opwinding en deze opwinding neemt meer en meer toe. Hij draait met groote snelheid om zijn eigen as ; hij gaat in een boog staan, waarbij zijn hoofd en voeten den grond raken... Hij springt en danst en geraakt in een soort van trance-toestand. Zijn divinatie-vermogen wordt manifest. Hij beeldt een jager uit... Nu „ziet" de toovenaar. De lansen zijn geworpen... Hij vertelt wie vluchten zal, wie zal aanvallen, wie door het stervende dier

gegrepen wordt, verpletterd. Er is niets aan te doen. Hier zijn de overwinnaars, daar de overwonnenen van deze, steeds zeer gevaarlijke jacht.

En nu komt het vreemde, ik heb het kunnen constateeren, dit toekomstvisioen realiseert zich tot in alle bijzonderheden. Niet alleen de plaats van de jacht is juist aangegeven, niet alleen het aantal mannen dat gedood of gewond wordt, het aantal olifanten dat geveld wordt en dat hetwelk ontsnapt, maar ook het aantal slagtanden dat men verkrijgt. Alles heeft de ziener te voren waargenomen !"

Op pag. 173 en 174 lezen wij :

„Een neger raadpleegt in mijn tegenwoordigheid zijn jacht-fetisch. Hij heeft den fetisch tusschen zijn handen ; ik zie het gewijde voorwerp aldaar. Plotseling valt het op den grond, hij buigt zich om het op te rapen. Het ligt tusschen zijn voeten, en... plotseling is het verdwenen [2]. Het is onmogelijk om het ding terug te vinden op den platgeloopen, gladden grond, waarin geen spleetje te bespeuren valt.

„Ik ben dood", schreeuwt de man, „de fetisch-geest [3] heeft het mij aangezegd : neem je in acht wanneer je je fetisch niet meer terugziet"

Nochtans neemt hij aan de jacht deel. Dien zelfden avond nog wordt hij door een olifant platgetrapt. Toeval ? Ik weet het niet ! Misschien !

Een neger geeft mij zijn fetisch, een kleine antilopen-hoorn. „Neem de fetisch tusschen Uw handen", zegt hij, „en druk hem daar tusschen".

Ik doe wat hij mij zegt. „Nu zal ik de hut uitgaan", zoo zegt hij, „en zoodra ik buiten ben zult gij niet in staat zijn de hut te verlaten en de fetisch ook niet los kunnen laten."

Hij verlaat de hut, en ondanks mijn pogingen om hem te volgen en de fetisch los te laten gelukt dit mij niet.

Eenvoudige suggestie zal men zeggen. Ja, zoo zou ik het graag willen zien."

Zooals bij alle primitieve volkeren vinden wij ook bij de Pygmeeën het geloof in goede en booze geesten.

Algemeen gelooft men, dat de goede geesten zich door middel van droomen aan de aardsche stervelingen openbaren. (Pag. 128).

Aan den mensch kennen zij een ziel toe welke tijdens het leven met het lichaam verbonden blijft.

---

(2) Hier dient de opmerking bij gemaakt te worden, dat zekere stukjes glas, zooals b. v. glastranen, geheel verpulveren, wanneer zij op den grond vallen en breken.

(3) Bedoeld wordt de geest, die, volgens den neger, in den fetisch huist. T.

„Tijdens het leven kan de ziel het lichaam verlaten, hetzij onvrijwillig, als gevolg van een betoovering, hetzij vrijwillig, door het gebruik van magische poeders, het uitspreken van tooverformules. De ziel, die het lichaam verlaten heeft, kan zich vrijelijk op zijn vijanden wreken, hen zelfs dooden, zoo hij zich daartoe geneigd voelt. Niemand ziet het en de daden van de zwervende ziel zouden onbekend blijven, indien er geen toovenaars waren, die in contact staan met geesten, die hen vertellen van hetgeen de booze zielen doen." (Pag. 133 en 134).

Wie denkt hier niet aan de Sioux-Indianen, bij wie de ziel „Noganawa" heet, hetgeen zeggen wil : datgene dat het lichaam verlaat" (4) of aan den Engelschman Howitt, die eens aan een inboorling van Z.O. Australië vroeg, of hij dan werkelijk geloofde, dat zijn Jambo (ziel) tijdens den slaap kon rondzweven.

„Ja", was het antwoord, „want als ik slaap bezoek ik afgelegen plaatsen, ontmoet verre bekenden en kan zelfs menschen, die reeds dood zijn, aantreffen en met hen spreken" (5).

En wie, die ook maar eenigermate geörienteerd is op het gebied der parapsychologie, uit hier niet het vermoeden, dat aan dit alles kennis van het astraallichaam en van z.g. uittredingsverschijnselen ten grondslag ligt!?

Pater Trilles geeft voorts een aantal bijzonderheden met betrekking tot het spiritistisch geloof der Pygmeeën waaruit blijkt, dat dit geloof op vele punten verwant is aan dat van andere primitieve volkeren, hetgeen trouwens te verwachten viel.

TENHAEFF.

Groep Rotterdam S. P. R.

De Rotterdamsche groep der S.P.R., gevormd onder leiding van Dr. W. H. C. Tenhaeff op 22 Dec. 1933, heeft in het afgeloopen seizoen verschillende bijeenkomsten gehouden ter bestudeering der parapsychologie.

Een viertal voordrachten werden gehouden ; van elke voordracht

---

(4) Zie H. Kluin : „Het geestesleven der natuurvolken", den Haag, 1924, pag. 23.
(5) Ibidem, pag. 82.

maakte ik een verslag, dat den volgenden dag in de Nieuwe Rotterdamsche Courant verscheen.

Dr. P. A. Dietz (den Haag) sprak over : Telepathie en collectiviteit. Hij toonde aan, dat het sympsychium der menigte zeer waarschijnlijk gezien dient te worden als een supra-individueel complex, ontstaan tengevolge eener in hoofdzaak emotioneele korte-afstandstelepathie (1).

Dr. Herman Wolf (Amsterdam) had als onderwerp gekozen : Philosophie en parapsychologie en ging na hoe Kant, Schelling, Schopenhauer, Fechner, Bergson en Driesch tegenover vraagstukken van parapsychologischen aard, blijkens hun geschriften, staan (2).

Hij eindigde zijn voordracht met de bekentenis, dat hij — door zijn studie van het onsterfelijkheidsvraagstuk — steeds meer tot de overtuiging is gekomen, dat de parapsychologie de bouwsteenen zal leveren voor een nieuwe wereldbeschouwing.

Dr. K. H. E. de Jong (den Haag) stelde de vraag : Berust astrologie op waarheid ? Hij begon met een beknopt historisch overzicht te geven. Daarna kwam hij tot de vraag : Zijn er gecontroleerde astrologische voorspellingen die pleiten voor haar realiteit ? Hij gaf enkele historische voorbeelden. Heden ten dage worden er dikwijls horoscopen gepubliceerd van beroemde personen ; zij kunnen ons echter geen zekerheid verschaffen omtrent de waarheid der astrologie, daar zij meerendeels „achteraf" horoscopen zijn en als zoodanig ongeschikt voor wetenschappelijk onderzoek.

Het personeel van groote ziekenhuizen en medici zullen voor het zuiver registreeren van geboortemomenten hun hulp belangeloos moeten verleenen — een en ander zal op groote schaal moeten geschieden. Astrologen zullen — b.v. van een duizendtal anonyme pasgeborenen — de horoscopen moeten trekken, welke dan verzegeld in een archief bewaard moeten worden. Na één jaar kan men — in verband met de zuigelingensterfte (46 op de 1000) — voorspellingen daaromtrent reeds controleeren. Alleen langs dezen weg kan, volgens Dr. de Jong, de vraag of astrologie op waarheid berust, een wetenschappelijke bevestiging of ontkenning verkrijgen.

De vierde en laatste spreker in dit seizoen was Dr. A. J. Resink (Toulon) ; hij sprak over : Parapsychologie en maatschappelijke groepvorming.

Bij sommige vormen van sociale groepen als die der fascisten, nationaal socialisten e.d. constateerde spreker de eigenaardigheden welke

(1) Zie P. A. Dietz : Telepathie en Psychologie der Menigte, Wegelin, Bussum.
(2) Zie Herman Wolf : Onsterfelijkheid als wijsgeerig probleem, Sijthoff, Leiden.

Dr. Dietz in zijn genoemd geschrift als kenmerkend voor het sympsychium der menigte naar voren heeft gebracht : de opzweeping der emoties, de daarmede samengaande vermindering der individueele critische zelfbezinning en het naar voren treden van den „leider".

Dr. Resink onderscheidt twee fundamenteele beginselen in de ziel, welke met elkaar in evenwicht gebracht moeten worden :

1°. de emotioneele, beeldende, droomende somnambule functie (die in bovengenoemde groepsvormen overheerscht) ;

2°. de intentionale functie, die de affecten der somnambule functie verstandelijk richt op doelen — dus de droomen van het „binnenleven" richt op de dingen van de buitenwereld. De somnambule functie is magisch, omdat zij onmiddellijk samenhangt met de scheppende kern van ons geestelijk wezen, die ook als bron der levenskrachten moet worden opgevat en dus ons lichaam heeft geschapen.

De intentionale functie is niet magisch maar technisch.

In de neurose wordt de intentionale functie min of meer verzwakt ; de somnambule functie gaat woekeren. Hetzelfde zien wij bij het individu in de menigte. De „menigte" is neurotisch.

De neurose — als woekering der somnambule functie — kan evenwel leiden tot een dieper begrip van de somnambule functie en tot een beheersching van deze functie door de intentionale functie. Men kan genialiteit opvatten als een geslaagde neurose.

In het huidige oeconomische systeem, beheerscht door eigendomsbetrekkingen, heeft de somnambule functie geen plaats. Zaken-doen en gemoedsleven zijn antipoden. Zoo ontstaat een spanning tusschen de beide functies, een „latente neurose", die steeds dreigt manifest te worden en de samenleving kan werpen in de roes van oorlogen en revoluties. De sociale vrede is alleen mogelijk als er harmonie is tusschen de twee functies.

De ontwrichting der eigendomsbetrekkingen in de wereldcrisis bevrijdt de somnambule functie, een sociale neurose ontstaat. Om die te doen „slagen", moet de parapsychologie als wetenschap der somnambule functie de daarvan vrij-komende energieën leeren richten op een nieuwen vorm van samenleving.

L. HANA-LUSSENBURG.

Parapsychologische verschijnselen in oude oorkonden

IV „POLTERGEIST"- VERSCHIJNSELEN BIJ LUTHER ?

De stichter van het Duitsche Protestantisme, Maarten Luther, werd 10 November 1483 te Eisleben geboren. In 1497 kwam hij te Maagdenburg, waar hij bij de broeders des gemeenen levens ter schole ging. Hij bleef er slechts één jaar om daarna naar een school in Eisenach te worden gezonden. In deze plaats woonde een tante van moeders zijde. Met zingen langs de huizen der burgers trachtte hij zijn kostje te verdienen. Dit bracht hem in aanraking met de vrouw van den rijken Eisenacher burger Kunz Cotta : Ursula. Kinderloos zijnde, nam zij hem liefdevol in haar huis op. In 1501 ging hij naar de universiteit van Erfurt, om, naar zijns vaders wil, aldaar in de rechten te gaan studeeren. 17 Juli 1505 trad hij, zeer tegen den wil zijn vaders, in het klooster der Augustijner eremieten waar hij zich aan een strenge ascese onderwierp.

Geprikkeld door Tetzel's lichtvaardigen aflaathandel sloeg hij op 31 October 1517 zijn 95 stellingen over den aflaathandel aan de slotkerk te Wittenberg aan, om tot een openlijke disputatie daarover uit te noodigen. Wij weten, dat hij daarmede werd tot de stichter van het Duitsche Protestantisme.

Onderzoekingen over het leven van Luther hebben aangetoond, dat hij een vrij grove, boersche natuur had, zeer prikkelbaar was en dat de libido sterk in hem sprak.

De jaren welke hij in de ouderlijke woning had doorgebracht waren verre van gelukkig geweest,. Zijn vader — evenals vele zijner tijdgenooten een buitensporig drinker — was geenszins van meening dat bij de opvoeding der kinderen de roede gespaard dient te worden. Eenmaal ranselde hij den kleinen Maarten daarmede zoo onbarmhartig af, dat deze zijn vader maanden lang bleef ontwijken en haten.

Wij weten dat in een aantal gevallen anti-sociale en anti-religieuze gedragingen op volwassen leeftijd beschouwd dienen te worden als uitingen van verdrongen, tegen den vader gerichte haatgevoelens (wereldlijke en geestelijke overheidspersonen treden dan op als plaatsvervangers van den vader ; de op den vader gerichte haatgevoelens worden op hen — de vadersymbolen — overgedragen).

Het is geenszins onmogelijk te achten, dat angst voor (uit vaderhaat ontstane) anti-religieuze gevoelens een der factoren is geweest welke hem

naar het kloosterleven drong. De angst voor anti-religieuze gevoelens doet in een aantal gevallen de menschen bovenmatig vroom worden. (Mannen die sterk ambivalent tegenover hun vrouwen zijn ingesteld vertroetelen deze vaak overmatig).

Een andere factor welke hem naar het kloosterleven drong was zeer waarschijnlijk zijn sterk sprekende libido (1).

Hij wilde extra kuisch leven uit vrees voor den oermensch in hem.

We weten, dat het kloosterleven op dit punt een groote deceptie voor Luther is geworden. De broeders leefden niet zoo kuisch als hij wel verwacht had.

Wij hebben dus velerlei redenen om Luther als een neurose-lijder te beschouwen, als een man met een sterke verdringing.

De ervaring leert ons dat de verdringing in een aantal gevallen kan leiden tot een manifest worden van latente supernormale begaafdheid (2). Zooals ik in mijn, binnenkort verschijnend werk : „Hoofdstukken uit de Parapsychologie" (3) heb aangetoond, is het zeer waarschijnlijk te achten, dat een aantal z.g. Poltergeist-media gezien moeten worden als individuen, die onder een sterke verdringing te lijden hebben en hun verschijnselen van telekinetischen aard als neurotische symptomen.

Wanneer wij nu Hartmann Grisar's geschrift : „Martin Luthers Leben und sein Werk" (4) ter hand nemen, dan lezen wij daarin iets hoogst merkwaardigs, dat ons de vraag doet stellen of Luther mogelijk als een „Poltergeist"-medium gezien moet worden.

Eerst heeft Grisar het over de visioenen welke Luther zegt te hebben gehad (5) Daarna vervolgt hij :

---

(1) De psychoanalyse leert ons, dat sterke verdringing van den libido in een aantal gevallen tot angstneurose kan leiden. Wij weten dat Luther aan hevige angsttoestanden leed.

Zie P. Smith : „Luthers early development in the light of Psycho-Analysis" in : „The Am. Journ. of Psychology", Juli, 1913, alsmede hetgeen Schou over Luther schrijft in zijn : „Religieusiteit en abnormaal zieleleven", Zeist, 1931.

Beide erkennen dat Luther een neurose-lijder geweest is.

(2) Zie mijn studie over : „Paragnosie en „Einfühlen" in : „Tijdschrift v. Parapsychologie", V, pag. 285 e. v.

(3) Utrecht, Bijleveld, 1934.

(4) Freiburg, 1926.

(5) Naast zijn bekende duivelsvisioenen (zeer bekend is het duivelsvisioen dat L. op den Wartburg had, waarbij hij een inktkoker naar zijn droombeeld wierp) zou Luther mede visioenen van engelen, ja zelfs van den Gekruisigde hebben gehad. Dit laatste visioen zou hem, volgens zijn eigen zeggen, door den duivel zelf zijn voorgetooverd.

„Een andere keer wordt 's nachts een zak met hazelnoten, welke hij in een kast gesloten had, door toedoen van den duivel, en met het doel hem in zijn nachtrust te storen, „roerig". De noten worden na elkaar tegen de balken van de zoldering gesmeten en zijn bed wordt duchtig heen en weer geschommeld. Niet genoeg. Op de trap hoort hij een gestommel, als liet men daar vaten van af rollen."

En toch was de trap, gelijk bij nader onderzoek aan Luther bleek, beneden met behulp van een ketting en een grendel afgesloten. Volgens een verklaring van Luther's leerling Mathesius heeft Luther „den boozen geest 's nachts bij herhaling in zijn pathmo (d.w.z. op de Wartburg) hooren stommelen" ; daar zou vaak een strijd gestreden zijn, welke deed denken aan de verzoeking van Christus in de woestijn. Toen hij eens zijn kamer aan de vrouw van Hans Berlips moest afstaan, zou ook deze in die kamer een gestommel gehoord hebben „als waren daar duizend duivels in". (Grisar, l.c., pag. 182).

Tegen den arts Ratzeberger moet Luther, volgens het beweren van dezen medicus, gezegd hebben, dat hij zooveel last had van spoken en „Poltergeister", omdat hij zoo eenzaam was. Hij zou ze allen door middel van het gebed op de vlucht gejaagd hebben.

Grisar meent, gelijk blijkt uit het derde deel van zijn groote Lutherbiografie (6), dat wij hier met niets anders te doen hebben dan met illusies en hallucinaties.

Wie echter bekend is met het probleem der persoonlijke spookverschijnselen en de psychoanalytische beschouwingen daarover vraagt zich af, of het wel juist is „het geluid der noten, welke tegen de zoldering vlogen" te verklaren voor „illusies bij een opgewonden man en veroorzaakt door het knarsen van een windwijzer of het klepperen van een deur of iets dergelijks", gelijk Grisar doen wil.

En dit te meer waar Luther, zooals wij hiervoor zagen, kennelijk een hysterischen aanleg heeft bezeten.

Met Oesterreich, die mede op deze feiten uit het leven van Luther de aandacht heeft gevestigd (7), ben ik de meening toegedaan dat het vermoeden gewettigd is, dat wij hier met ongeregeld mediumisme te doen hebben.

TENHAEFF.

---

(6) Freiburg, 1911, pag. 618.
(7) „Zeitschrift für Parapsychologie", 1927, pag. 56.

Boekbespreking

„Grensgebieden". Maandblad gewijd aan psychische en aanverwante verschijnselen. Redactie P. Goedhart, Mr. Ph. S. de Laat de Kanter en H. P. van Walt. Uitg. G. W. den Boer, Middelburg.

Blijkens hetgeen wij in den prospectus en in de eerste aflevering van dit maandschrift lezen, stelt de redactie van dit tijdschrift zich ten doel de belangstelling voor de parapsychologie in goede banen te leiden.

Afgescheiden van het feit dat in Nederland geen behoefte aan een dergelijk tijdschrift meer bestaat, meenen wij dat een door deze drie heeren geredigeerd parapsychologisch tijdschrift het aanzien der parapsychologie slechts schaden kan, daar de publicaties, tot dusverre van hun hand verschenen, ons hen hebben doen kennen als zeer „geloovige" spiritisten, wien het juiste begrip met betrekking tot het wezen der parapsychologie ten eenenmale ontbreekt (1), terwijl de beide, tot dusverre verschenen afleveringen ons het bewijs leveren, dat het object der parapsychologie hun nog niet duidelijk voor den geest staat, dat zij zich de methoden en begrippen der parapsychologie nog niet eigen gemaakt hebben.

Verwondering kan ons dit niet baren, daar het hun aan de vereischte psychologische en wijsgeerige vooropleiding ontbreekt zonder welke de parapsycholoog machteloos is.

Dat de zoo uiterst nauwkeurige en voorzichtige auteur van : „Das antike Mysterienwesen" er prijs op stelt zijn naam onder de medewerkers aan dit blad vermeld te zien, is ons een raadsel. Noblesse oblige, Dr. de Jong.

TENHAEFF.

Dr. H. Th. Fischer : Priestertalen ; een ethnologische studie. Groningen, N. V. J. B. Wolters' U.M., 1934, Fl. 1,25.

„Van de meest verschillende volken der aarde wordt ons bericht, dat hun priesters, toovenaars, wichelaars, fetisjdienaren, medicijnmannen, enz.

---

(1) Zoo is Mr. de Laat de Kanter de schrijver van de op kinderlijk-naïeve wijze geschreven brochure : „Er is geen dood", door Mr. v. Rossem besproken in T. v. P., II, 170, terwijl de heer v. Walt tot op heden nimmer het verschil heeft leeren inzien tusschen de begrippen enimisme en parapsychologie (zie zijn opstel : „Spiritisme en Parapsychologie" in : „Spiritische Bladen", VI, no 5 en 6) en voorts bij herhaling pronkt met namen van auteurs als Kant, Schopenhauer, v. Hartmann e. d. die hij kennelijk nooit gelezen heeft.

bij de uitoefening van hun werk zich van een taal bedienen, die afwijkt van de gewone omgangstaal... De belangstelling voor de bijzondere talen echter was nog bij de taalkundigen, noch bij de ethnologen der vorige eeuw buitengewoon groot." (Pag. 5 en 6).

In 1907 blijkt hierin verandering te zijn gekomen. Er verschijnt dan een belangrijke studie van Lasch, welke weldra door studies van anderen gevolgd wordt.

Thans is een studie van Dr. H. Th. Fischer, lector in de ethnologie aan de R.U. te Utrecht, over dit onderwerp verschenen.

De schrijver maakt onderscheid tusschen „ceremoniëele talen" „priestervaktalen" en „geestentalen". Wat betreft de „geestentalen" deze worden gesproken door geesten, die zich door de sjamanen heeten te manifesteeren.

„Deze „geestentaal" is nu eens niet meer, dan een reeks onduidelijke klanken, hetzij hortend en stootend, hetzij in razend tempo geuit, dan weer een meer samenhangend geheel, hetzij in een vreemde, maar toch bestaande taal, hetzij in een zelf gevormde taal. De berichtgevers spreken van archaismen, buitenlandsche talen en dialecten, of wel van onsamenhangende woorden en brabbeltaal.

Het is niet de sjamaan, die deze afwijkende taal spreekt, doch de geest, die in hem of op hem is neergedaald. Een enkele maal hooren wij van een priester, die zich in geestentaal met de geesten onderhoudt. De regel is echter, dat het gewone volk gelooft rechtstreeks met den geest, die door den mond van den priester spreekt, in contact te zijn. Wij vernemen dan ook, dat de geestentaal wordt gesproken met een stem en op een manier, die bij de desbetreffende geesten heet te behooren." (Pag. 68).

Dr. Fischer wijst er nu op, dat zij, die zich tot op heden met de bestudeering dezer geestentalen hebben beziggehouden, gefaald hebben in hun pogingen tot verklaring van het ontstaan dezer talen.

„Willen wij daarom het verschijnsel der geestentalen begrijpen, dan zullen wij ons tot geheel iets anders moeten wenden.

Wat hier als geestentalen werd besproken, is in de psychologische litteratuur bekend als „glossolalie". Met dezen naam worden verschillende soorten van abnormaal spreken aangeduid (Oesterreich), al wil men ook een dezer soorten meer speciaal glossolalie noemen. Zoo is de een geneigd, de definitie van het begrip glossolalie veel ruimer te nemen als de ander. Wij houden ons aan de ruime definitie, erkennende dat deze glossolalie

zich voordoet in velerlei vorm. Dit doen wij te gereeder, omdat, al mogen ook deze velerlei vormen op velerlei wijzen zijn ontstaan, en dus verschillende psychologische oorzaken hebben, zij toch zeer vaak gelijktijdig optreden.

Wanneer dan ook Dietz, met anderen, naast de glossolalie de xenoglossie (d.i. het spreken in werkelijk bestaande vreemde talen, die aan de sprekenden in bewusten toestand onbekend zijn), onderscheidt, moet hij het toch zelf erkennen, dat beide vaak gemengd voorkomen..." (Pag. 70/71).

„Het is dan ook ons inziens niet twijfelachtig of wij hebben bij de door ons verzamelde berichten omtrent „geestentalen" met den een of anderen vorm van glossolalie te doen. Willen wij dus deze geestentalen begrijpen, dan doen wij het beste ons tot de psychologen te wenden, die zich met deze glossolalie bezig hielden. De spiritistische verklaring toch, die wij steeds weer door de betreffende volken hooren geven, kunnen wij vooralsnog niet aanvaarden, ofschoon het, gezien de uitkomsten der parapsychologie, geenszins onmogelijk dient te worden geacht, dat wij hier t.z.t. rekening mede zullen moeten houden..." (Pag. 74).

Zooals uit het bovenstaande blijken moge is in dit geschrift een ethnoloog aan het woord, die tot het inzicht is gekomen dat hij de parapsychologie tot zijn hulpwetenschappen moet rekenen en wij verheugen ons daar ten zeerste over, te meer waar deze ethnoloog academisch docent is. Te lang is door de ethnologen verzuimd zich grondig op de hoogte te stellen van de uitkomsten der onderzoekingen der parapsychologen — zeer tot schade van de ethnologie zelve (1).

Wij twijfelen niet of Dr. Fischer, die lid is van de Ned. S.P.R., zal op den ingeslagen weg voortgaan en wij zien met belangstelling verdere publicaties van zijn hand tegemoet.

TENHAEFF.

De weg naar onsterfelijkheid. Met bewijs van het voortbestaan v.d. menschelijke persoonlijkheid na den dood door E. B. Gibbes. Ned. bewerking. N. V. W. P. v. Stockum & Zn., den Haag, 1934.

Miss Geraldine Cummins is een bekende, ik mag wel zeggen : beroemde Engelsche automatiste. Vooral vestigde zij haar naam met The Cleophas Scripts (Paul in Athens, The Chronicle of Ephesus), automatisch

(1) Zie mijn opstel : „De Magie in Tibet" in T. v. P., IV, pag. 131 e. v.

geschreven documenten, historische werken die het eerste christelijke en heidensche tijdperk behandelen. Mocht het waar zijn (en haar vriendin en „editor" Gibbes verklaart het nadrukkelijk) dat miss Cummins nimmer eenige theologische studie heeft gemaakt en zelfs haar bijbel zeer onvoldoende kent, zoo moet erkend worden dat deze reconstructie van het eerste christelijke tijdvak (waarin verschillende theologen geen fouten, geen lacunes en geen spoor van dilettantisme hebben kunnen ontdekken), een der grootste mysteries vertegenwoordigt van het mediumiek automatisme.

De weg naar de onsterfelijkheid heet gedicteerd te zijn door F. W. H. Myers, de (in 1901) overleden auteur van Human Personality, en wenscht een beeld te geven van de hiernamaalsche bewustzijnswereld. We kennen de „messages" uit een aantal werken, vrijwel uitsluitend in de Engelsche taal geschreven, en zoodanig gegroeid in aantal, dat ze langzamerhand een heele bibliotheek zouden kunnen vullen. Hetzelfde bezwaar dat voor vele van deze geschriften geldt, geldt ook voor het hier aangekondigde boekwerk. Primo is geen enkele moeite gedaan Myers als Myers te identificeeren, secundo wijkt deze visie op de hiernamaalsche conditie weer sterk af van die van andere z.g. overledenen, tertio is hier een „geest" aan het woord, die zich in de luttele jaren na zijn dood een cosmische alwetendheid heeft eigen gemaakt. Vooral dit laatste heeft mij uiterst sceptisch gestemd. Myers weet werkelijk alles, geen enkele vraag noopt hem ooit tot de bescheiden overtuiging dat er cosmische mysteriën zijn, welke zijn astraal-verstand te boven gaan, de hoogste gebieden van bewustwording, de tijdlooze zevende sfeer, de nog hoogere wereld van Eidos, ze zijn hem blijkbaar even vertrouwd als Bondstreet en Pall Mall. Hij heeft het geheim opgelost van den vrijen wil, van het geheugen, van het universeele geheugen, van de evolutie van het zieleleven, enfin, hij teekent zich af als een geëvolutioneerde godheid, die, boven op den Cosmos gezeten, het immense heelal weet te overzien. Het zijn volstrekt geen subjectieve weerstanden die mij deze woorden in den pen leggen, eerder een natuurlijk gevoel van verbazing over een mogelijkheid die moeilijk als mogelijkheid kan worden aanvaard, een natuurlijk gevoel van ergernis over deze hemeltergende pedanterie. De evolutie zou hier blijken te geschieden in den vorm van enorme sprongen. En eerlijk gezegd kunnen wij hier bezwaarlijk aan gelooven.

Kan dit boek hiermede getypeerd worden als een onzinnige onderbewuste fabulatie. Neen. Het systeem dat is uitgelegd is de moeite van het

kennisnemen zeer zeker waard. Of nu Myers zelf aan het woord is of dat het geheel terug te brengen is op onbewuste strata in het zieleleven van miss Cummins zelve, het resultaat is een bouwstuk van niet te ontkennen monumentale potentie. Hier is zeker een merkwaardig intellect aan het woord, hetwelk philosophisch en constructief een geheel wist te scheppen dat dieper en verder gaat dan het gemiddelde beeld van de z.g. hiernamaalsche conditie. Maar waar blijft ten slotte ons houvast als we deze visie zouden wenschen te aanvaarden en derhalve meer traditioneele zienswijzen moeten laten varen. Bepaald benauwend wordt het, als we alle reïncarnatiehypothesen de revue laten passeeren (hoeveel verschillende opvattingen zijn ons al niet voorgelegd geworden) en deze dan nog moeten vermeerderen met de buitenissige theorie van den z.g. Myers. Volgens hem is iedere menschelijke ziel ingelijfd in een groepziel, gesplitst soms in twintig onderdeelen, maar het kunnen er ook duizend zijn. Een dergelijke collectiviteit als eenheid kan een nieuw element in zich opnemen. Een dezer jonge zielen zal nu b.v. het karma afwerken op aarde van een der individualiteiten uit de groepsziel, de individualiteit die het aardsche leven door den dood heeft beëindigd. Dit als typisch exempel van de volmaakt nieuwe theorieën door den z.g. Myers aan ons stervelingen geopenbaard. En zoo zijn er ettelijke andere voorstellingen die in geen enkel opzicht parallel gaan met de gewone spiritistische zienswijzen.

Dit laatste kan ik intusschen niet zien als bezwaar, maar wel vraag ik mij af welke waarde wij ooit kunnen hechten aan de message-litteratuur als steeds het stelsel van den voorganger omver wordt geworpen. Bezien wij het geheel als een curieuze fantasie die veel te denken geeft, alsdan wordt de lezing van dit boek tot een boeiend avontuur.

Het werk is, over het algemeen, niet onverdienstelijk vertaald door H.P. van Walt en Ir. F. J. Blom. Wat de vertaling echter ontsiert is de z.g. kostschoolmeisjes-constructie. — „Ik heb hem verzocht mij te zeggen of ik een voorwoord voor dit werk zou schrijven en kon hij zich daarmee vereenigen". (en hij kon zich, enz.). — „Miss Cummins is de dochter van wijlen Prof. Ashley Cummins M. D. en heeft zij het grootste gedeelte van haar leven in Ierland doorgebracht" (en zij heeft enz.).

Mr. C. P. VAN ROSSEM.

INHOUD.

